

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KAYNAKLARIN HANE İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI AÇISINDAN KADIN
YOKSULLUĞU: MARDİN-MUĞLA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN

ÇİSEL EKİZ GÖKMEN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. UMMUHAN GÖKOVALI MEDETTİN

MART, 2013

MUĞLA

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

KAYNAKLARIN HANE İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI AÇISINDAN KADIN
YOKSULLUĞU: MARDİN-MUĞLA ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
ÇİSEL EKİZ GÖKMEN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
“Doktora”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 11 Nisan 2013
Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 14 Mart 2013

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ummuhan GÖKOVALI MEDETTİN
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Cem M. BAYDUR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK
MART, 2013
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 31.../08/2012 tarih ve 5.64/12 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 38./6 maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Çişel EKİZ GÖKMEN'in "Kaynakların Hane İçerisindeki Dağılımı Açısından Kadın Yoksulluğu: Mardin-Muğla Örneği" adlı tezini incelemiş ve aday 14./03./2013 tarihinde saat 13:00.'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 35. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ...kabul..... olduğuna aybirligi... ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ummuhan GÖKOVALI MEDETTİN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Cem M. BAYDUR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU

YEMİN

Doktora tezi olarak sunduğum “Kaynakların Hane İçerisindeki Dağılımları Açısından Kadın Yoksulluđu: Mardin-Muđla Örneđi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gűsterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11.../04/2013

isel EKİZ GÖKMEN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : EKİZ GÖKMEN

Adı : Çisel

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Kaynakların Hane İçerisindeki Dağılımı Açısından Kadın Yoksulluğu: Mardin-Muğla Örneği

Y. Dil : Women's Poverty in Terms of Intrahousehold Resource Allocation: The Case of Mardin-Mugla

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

O

●

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 14.03.2013

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : GÖKOVALI MEDETTİN, UMMUHAN

Ünvanı : DOÇ. DR.

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Yoksulluğu hane temelli değil birey temelli olarak inceleyerek, evli kadınların hane içerisine gizlenen gerçek yoksulluğunun tespit edilmesi
2. Farklı gelir düzeylerine, etnik kökenlere ve sosyo-kültürel özelliklere sahip hanelerde, kaynakların hane içerisindeki dağılımı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından kadınların yaşadığı yoksulluğun incelenmesi
3. Mardin ve Muğla'da evli çiftlerin pazarlık gücünün belirlenmesi ve harcamaların hane bütçesi içerisindeki payı ile pazarlık gücü ilişkisinin incelenmesi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Yoksulluk
2. Yoksulluğun Kadınlaşması
3. Kaynakların Hanehalkı İçerisindeki Dağılımı
4. Üniter Model
5. Kolektif Model

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Poverty
2. Feminization of Poverty
3. Intrahousehold Resource Allocation
4. Unitary Model
5. Collective Model

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 11.../04/2013

ÖZET

Yoksulluğa hane temelli bakış açısı ve buna dayalı ölçümler kadınların yaşadığı gerçek yoksulluğu ortaya çıkaramaz. Kadınların yaşadığı gerçek yoksulluğu ve kadınları yoksullaşmaya götüren süreçleri anlamak için kadınların hane içindeki ve toplumdaki rollerini dikkate alan birey temelli yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir. Oysa Türkiye’de kadın yoksulluğu üzerine yapılan çalışmaların çoğu, yoksulluğu hane temelli ele almış ve hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle evli kadınların hane içine gizlenen yoksulluğunu ihmal etmiştir. Çalışma bu boşluğu doldurmak üzere, farklı gelir düzeylerine, etnik kökenlere ve sosyo-kültürel değerlere sahip hanelerde, gelir ve harcamaların dağılımı ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri açısından kadın yoksulluğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda bu çalışma, yapılan ilk alan araştırması olması dolayısıyla özgünlük içermektedir. Çalışmada Mardin ve Muğla Merkez ilçelerinde yaşayan farklı etnik kökenlere ve sosyo-ekonomik özelliklere sahip 408 hane (816 kişi) ziyaret edilmiş ve hanelerdeki her iki eşe de anket uygulanmıştır. Stata 9 programı yardımıyla 2AEKK ve EKK tahmin yöntemleri kullanılarak kadın ve erkeklerin pazarlık gücünün harcamaların hane içerisindeki dağılımı üzerinde etkili olup olmadığı analiz edilmiştir.

Alan araştırması bulgularına göre, Mardin’de Muğla ile karşılaştırıldığında kadınlar, gelir ve harcamaların hane içerisindeki eşitsiz dağılımı, çalışmalarına izin verilmemesi ve mirastan yoksun bırakılmaları gibi ekonomik şiddetin her türlüsüne daha fazla maruz kalmaktadırlar. Bu anlamda Mardin’de Muğla’ya kıyasla kadınları yoksullaşmaya götüren hane içi eşitsizliklerin daha fazla olduğu söylenebilir. Çalışmada ayrıca Muğlalı kadınların pazarlık gücünün Mardinli kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Muğlalı kadınların eğitim düzeyinin ve işgücüne katılım oranının yüksekliğinin sonucu olarak faaliyet ve kararlarını gerçekleştirirken daha özgür olmasından, Mardinli kadınların ise ataerkil toplumsal yapının bir sonucu olarak, eşlerinden onay almadan birçok faaliyeti gerçekleştirememelerinden kaynaklanmaktadır. Ekonometrik tahmin sonuçlarına göre kadınların pazarlık gücündeki artışın, toplam harcamalar içerisinde harcamaların bileşimini değiştirdiği ve çocuklara yönelik harcamaları arttırdığı tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Household-based approaches to poverty and measurements cannot reveal the realm of poverty experienced by women. Individual-based approaches which take into account women's role within households and society are needed to understand the real poverty that women experience and poverty generation processes. However, most of the studies on women's poverty in Turkey used household-based approaches and neglected poverty of married women due to the unfair distribution of resources within households. This study aims to fill this gap by investigating women's poverty in terms of gender inequality and income and expenditure distribution in households which have different income levels, belong to different socio-economic backgrounds and different ethnicities. In this regard, this study has originality owing to be the first field survey in Turkey. 408 households (816 individuals) in the central district of Mardin and Mugla with different socio-economic background and ethnicities were visited and a questionnaire interview was applied to both spouses sharing the same house. To analyze whether bargaining power of women and men has an impact on distribution of expenditures in households, two estimation methods of 2SLS and OLS are employed in Stata 9.

According to results of field survey, women in Mardin compared to women in Mugla have higher risks of economic violence such as inequality in terms of access to household income and expenses, unable to work outside due to restrictions of husband/family and exclusion from inheritance rights. In this respect, gender based inequalities within the household, leading women's poverty is higher in Mardin than in Mugla. This study also shows that bargaining power of women in Mugla is higher than that of Mardin. The reason for that, women in Mugla have more freedom in decision making and activities than women in Mardin, due to the high rate of labor force participation and the level of education, while women in Mardin cannot act without getting permission from their husband due to prevalent patriarchal social structure. According to results of econometric estimations, increase in bargaining power of women changes composition of household expenditure and increases expenditures for children.

ÖNSÖZ

Türkiye’de kadın yoksulluğu üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğunda, reisi kadın olan haneler ele alınmış ve kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımının kadınlar üzerindeki etkisi ihmal edilmiştir. Oysa kadınların yaşamış oldukları gerçek yoksulluğun analiz edilebilmesi için, kadınların yoksulluklarının ve yoksunluklarının ele alınma şeklinin hane temelli olmaktan çıkartılarak birey temelli olması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı farklı gelir düzeylerine, etnik kökenlere ve sosyo-kültürel değerlere sahip hanelerde, hanehalkı içerisindeki harcamaların dağılımı ve eğitim, işgücüne katılım ve miras hakkı gibi temel hak ve özgürlüklere erişimde yaşanan yoksunluklar açısından kadın yoksulluğunu incelemektir. Bu amaçla Muğla ve Mardin Merkez ilçelerinde yaşayan farklı etnik kökenlere ve sosyo-ekonomik koşullara sahip hanehalklarındaki eşlere anket uygulanmıştır. Çalışmada aynı hane içinde yaşayan her iki eşe de aynı anket uygulanarak yoksulluk hane temelli değil, birey temelli olarak ele alınmış ve böylelikle aynı hanede yaşayan erkek ve kadının yoksulluğu yaşayışındaki farklılıklar ortaya konmuştur.

Tez danışmanım, çok değerli hocam ve akademik hayattaki en büyük şansım Doç. Dr. Ummuhan GÖKOVALI MEDETTİN’e bilgi ve tecrübelerini benimle paylaştığı için, bu tez konusunun fikir annesi olduğu için, bana inandığı için, birlikte ağlayıp gülebildiğimiz için ve sadece ve sadece hayatımda olduğu için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevgili hocam, akademik hayattaki en büyük destekçim Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU’na metin üzerindeki düzeltme ve önerileri için, umudumun kırıldığı anlarda vermiş olduğu motivasyon için ve akademik hayata tutunmamda bana el verdiği için minnettarım.

Tez yazım sürecinde vermiş oldukları destek, göstermiş oldukları ilgi ve bu uzun ve zorlu süreçte birlikte geçiremediğimiz anlar için gösterdikleri anlayış ve sabırdan dolayı başta sevgili eşim Gökmen’e, canım kardeşim Gül’e, ailelerimize ve ailem kadar yakın Banu ve Nefise’ye sonsuz teşekkür ederim.

Benden destek ve yardımlarını esirgemeyen, iyi ki tanıdım dediğim, benim için meslektaştan çok öte sevgili dostlarım Aysun DANIŞMAN, Bilge DOĞAN, Çağlar ÖZBEK, Ebru ERDOĞAN ve Mustafa TERZİOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Tez jürimde bulunan ve yaptıkları eleştiriler ve katkılarıyla tezimin daha iyi olması için emek harcayan çok değerli hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN, Prof. Dr. Cem M. BAYDUR ve Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu teze kaynaklık eden araştırmanın gerçekleşmesini mümkün kılan finansal destek için TÜBİTAK'a* ve evlerinin ve hayatlarının kapılarını açan, bu tezin ortaya çıkmasında en büyük katkıyı yapan görüşmecilere binlerce teşekkür ederim.

Ve son olarak bu tezin tamamlandığını en çok görmesini istediğim, varlığını her zaman yanımda hissettiğim canım "dedeme" bu tezi ithaf eder, tüm güzel anılarımız için sonsuz teşekkür ederim.

* Bu tez, TÜBİTAK'ın "1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı" kapsamında 110K193 nolu "Farklı Gelir Gruplarında Kaynakların Hanehalkı İçerisindeki Dağılımı Açısından Yoksulluğun Kadınsılaşması: Muğla-Mardin Örneği" başlıklı proje olarak desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER	I
TABLolar LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI VE DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

1.1. GİRİŞ.....	10
1.2.YOKSULLUK KAVRAMI	11
1.3.YOKSULLUK TANIMLAMALARI: SUBJEKTİF VE OBJEKTİF YOKSULLUK	17
1.4.YOKSULLUK ÖLÇÜMLERİ	19
1.4.1. Mutlak Yoksulluk.	20
1.4.2. Görelî Yoksulluk... ..	21
1.4.3. İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Endeksleri.. ..	22
1.4.4. Cinsiyete Dayalı Yoksulluk.....	24
1.5. DÜNYADA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI.....	24
1.6. TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN BOYUTU VE YOKSULLUK PROFİLİ.....	30
1.7. DEĞERLENDİRME.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN YOKSULLUĞU VE YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI

2.1.GİRİŞ.....	42
2.2. DÜNYADA KADIN YOKSULLUĞU VE KADIN YOKSULLUĞUNUN ÖNEMİ.....	42
2.3. YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI: ULUSLARARASI LİTERATÜR..	44
2.4.TÜRKİYE’DE KADIN YOKSULLUĞU VE KADIN YOKSULLUĞUNUN GÖRÜNMEZLİĞİ.....	51
2.5. KADIN YOKSULLUĞU VE YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI: TÜRKİYE LİTERATÜRÜ.....	55
2.6. DEĞERLENDİRME.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAKLARIN HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI

3.1. GİRİŞ.....	64
3.2. HANEHALKI İÇERİSİNDE KARARLAR NASIL ALINIR?.....	66
3.3. HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ KAYNAK DAĞILIMI DAVRANIŞININ TEORİK MODELLERİ.....	70
3.3.1. Üniter Hanehalkı Modeli	72
3.3.2. Kolektif Hanehalkı Modeli	74
3.3.2.1. Pazarlık Gücü ve Olası Belirleyicileri.....	75
3.3.2.2. Çeşitli Kolektif Hanehalkı Modelleri.....	78

3.4.ÜNİTER MODEL- KOLEKTİF MODEL: UYGULAMALI ÇALIŞMALAR.....	82
3.4.1. Gelir Birleştirme Hipotezini Test Eden Çalışmalar.....	83
3.4.2. Pazarlık Gücü ve Hane İçi Kaynak Dağılımı İlişisini İnceleyen Çalışmalar.....	86
3.4.3. Hane İçi Kaynak Dağılımındaki Cinsiyet Eşitsizliklerini ve Etkilerini İnceleyen Çalışmalar.....	93
3.5. DEĞERLENDİRME.....	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEMEL SORUNSAI

4.1. GİRİŞ.....	103
4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE YÖNTEMİ	104
4.2.1. Araştırmanın Amacı.....	104
4.2.2. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri.....	105
4.2.3. Araştırmanın Yöntemi.....	107
4.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	109
4.4. ALAN ARAŞTIRMASININ SINIRLILIKLARI	111
4.5. ANKETİN ÖZELLİKLERİ, ÖRNEKLEM BÜYÜKLÜĞÜ SEÇİMİ.....	112
4.6. DEĞERLENDİRME.....	114

BEŞİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARIN HANE İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI AÇISINDAN KADIN YOKSULLUĞU: MARDİN-MUĞLA ALAN ARAŞTIRMASI ve BULGULARI

5.1. GİRİŞ.....	116
5.2. GÖRÜŞMECİLERE İLİŞKİN GENEL ÖZELLİKLER	117
5.3. GELİRİN HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI VE GELİR BİRLEŞTİRME YAKLAŞIMI.....	121
5.4. PAZARLIK GÜCÜ VE PAZARLIK GÜCÜNÜN HANE İÇİ DAĞILIMI.....	124
5.5. HARCAMALARIN HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI.....	128
5.5.1. Gelir Düzeyinden Bağımsız Olarak Harcamaların Hanehalkı İçerisindeki Dağılımı.....	128
5.5.2. Farklı Gelir Düzeylerinde Yaşayan Hanehalkları İçerisinde Harcamaların Cinsiyete ve Etnik Kökene Göre Dağılımı.....	134
5.6. GELİRİN KONTROLÜNÜN KADINLARIN ELİNDE OLMASININ VE KADINLARIN KONTROL ETTİĞİ GELİRİN ARTMASININ HANE HARCAMALARI ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ.....	154
5.7. YOKSULLUK, EVLİLİK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ.....	158
5.7.1. Yoksulluğun Nedenleri.....	158
5.7.2. Kadın Yoksulluğunun Bir Nedeni Olarak Evlilik.....	160
5.7.3. Yoksulluğun Bir Sonucu Olarak Aile İçi Şiddet.....	164
5.8. DEĞERLENDİRME.....	168

ALTINCI BÖLÜM

HANEHALKI KAYNAK DAĞILIMININ EKONOMETRİK OLARAK ANALİZ EDİLMESİ: MARDİN VE MUĞLA İLİ ÖRNEĞİ

6.1. GİRİŞ	170
6.2. TAHMİN YÖNTEMİ: İKİ AŞAMALI EN KÜÇÜK KARELER (2AEKK).....	171
6.2.1. Araç Değişken ve 2AEKK.....	171
6.2.2. Araç Değişkenlerin Uygunluğu İle İlgili Test.....	173
6.2.3. Araç Değişkenlerin Dışsallığı İle İlgili Test.....	174
6.3. EKONOMETRİK MODEL VE TAHMİN SONUÇLARI.....	175
6.3.1. Ekonometrik Model.....	175
6.3.2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler.....	177
6.3.3. 2AEKK ve EKK Tahmin Sonuçları.....	181
6.4. DEĞERLENDİRME.....	194

YEDİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

7.1. GENEL DEĞERLENDİRME.....	197
7.2. POLİTİKA ÖNERİLERİ.....	207
KAYNAKÇA	213
EKLER.....	235

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Bölgeler Bazında Dünyadaki Yoksul İnsan Sayıları, Yoksulluk Oranları ve Yoksulluk Açığı Oranları, 1990-2005.	27
Tablo 1.2: Çeşitli Ülkeler İçin İnsani Gelişme, İnsani Yoksulluk ve Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi Değerleri.....	29
Tablo 1.3: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%), Türkiye.....	33
Tablo 1.4: Gelire Dayalı Göreli Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı, Türkiye, 2006-2009.....	35
Tablo 1.5: Türkiye’de Yoksulların Profili.....	39
Tablo 5.1: Görüşmecilere İlişkin Genel Özellikler: Mardin-Muğla	120
Tablo 5.2: Gelir Birleştirme Yaklaşımı ve Gelirin Hanehalkı İçindeki Dağılımı: Mardin- Muğla.....	124
Tablo 5.3: Farklı Gelir Düzeylerinde Çeşitli Pazarlık Gücü Göstergeleri Açısından Hane İçi Eşitsizlikler: Mardin-Muğla.....	128
Tablo 5.4: Harcamaların Hanehalkı İçindeki Dağılımı: Mardin-Muğla	133
Tablo 5.5: Cinsiyet ve Etnik Köken Temelinde Yoksul ve Yoksul Olmayan Kişi Sayıları: Mardin-Muğla.....	137
Tablo 5.6: Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Hanehalkları İçinde Harcamaların Cinsiyete ve Etnik Kökene Göre Dağılımı: Mardin.....	141
Tablo 5.7: Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Hanehalkları İçinde Harcamaların Cinsiyete Göre Dağılımı: Muğla	145
Tablo 5.8: Yoksulluk Sınırı Üstünde Yaşayan Hanehalkları İçinde	

Harcamaların Cinsiyete ve Etnik Kökene Göre Dağılımı: Mardin.....	149
Tablo 5.9: Yoksulluk Sınırı Üstünde Yaşayan Hanehalkları İçinde Harcamaların Cinsiyete Göre Dağılımı: Muğla.....	153
Tablo 5.10: Gelirin Kontrolünün Kadınların Elinde Olmasının ve Kadınların Kontrol Ettiği Gelirin Artmasının Hane Harcamaları Üzerindeki Olası Etkileri: Mardin-Muğla.....	157
Tablo 5.11: Kendisini Yoksul Hisseden Bireylerin Neden Yoksul Hissettikleri: Mardin-Muğla.....	160
Tablo 5.12: Evlendikten Sonra Bireylerin Hayatlarında Meydana Gelen Değişikliklerin Kendilerini Yoksul Hissetmelerine Olan Etkileri: Mardin- Muğla.....	164
Tablo 5.13: Etnik Köken Temelinde Kadınların Hane İçinde Maruz Kaldıkları Şiddet: Mardin-Muğla.....	167
Tablo 6.1: Ekonometrik Modelde Kullanılan Bağımlı Değişkenlere Ait Özet Bilgiler: Mardin-Muğla.....	179
Tablo 6.2: Ekonometrik Modelde Kullanılan Bağımsız Değişkenlere Ait Özet Bilgiler: Mardin-Muğla.....	181
Tablo 6.3: Pazarlık Gücü Endeksi Tahmin Sonuçları: Mardin.....	185
Tablo 6.4: Pazarlık Gücü Endeksi Tahmin Sonuçları: Muğla.....	187
Tablo 6.5: Bireysel Gelir Tahmin Sonuçları: Mardin.....	191
Tablo 6.6: Bireysel Gelir Tahmin Sonuçları: Muğla.....	193

KISALTMALAR

2AEKK: İki Aşamalı En Küçük Kareler

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EABG: Erkeğin Aylık Bireysel Geliri

EEP: Hane Dışı Çevresel Parametreler (Extra-household Environmental Parameters)

EKK: En Küçük Kareler

EPG: Erkeğin Pazarlık Gücü

EPGE: Erkeğin Pazarlık Gücü Endeksi

GII: Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (The Gender Inequality Index)

HB: Hanehalkı Büyüklüğü

HDI: İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)

HPI: İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index)

KABG: Kadının Aylık Bireysel Geliri

KBH: Kişi Başı Harcama

KSGM: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

KPG: Kadının Pazarlık Gücü

KPGE: Kadının Pazarlık Gücü Endeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Yoksulluk ve özellikle de yoksulluğun kadınlaşması sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de görülen, sürekli ve uzun dönemli ciddi bir problemdir. Her ne kadar 1970'lerin ortalarından bu yana, Sahra Altı Afrika hariç tüm dünyada yoksulluk oranları düşse; yaşam beklentisi, eğitim ve gelir seviyesi artsa da, yoksulluk tüm dünyada hala ciddiyetini ve önemini korumaktadır (Gökovalı ve Danışman, 2010). Günde 1 dolardan daha az kazanarak yaşamını sürdüren insanların oranı, dünya nüfusunun %21'idir. 1990'larda yoksul insanların toplam sayısı azalmasına rağmen, ülkeler ve bölgeler arasında dikkate değer eşitsizlikler vardır. En yoksul %20'lik dilim, dünya gelirlerinin %1,5'ini alırken; en yoksul %40'luk dilim, dünya gelirlerinin sadece %5'ini almaktadır (UNDP, 2006: 269). Bu nedenle yoksulluğun azaltılması, doğrudan ya da dolaylı olarak hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların politika ajandalarında yer almaktadır.

Yoksulluk genel bir problem olmasına rağmen son yıllarda kadınların gittikçe artan bir oranının yoksulluk sınırının altına düşmesi, yoksulluğun kadınlaşması kavramını gündeme getirmiştir. Diana Pearce (1978) tarafından ortaya atılan yoksulluğun kadınlaşması kavramına göre, erkeklerle kıyaslandığında kadınların yoksullukla karşılaşma riskleri daha yüksektir. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması ve dolayısıyla reisi kadın olan hanelerin artması, yoksulluğun kadınlaşmasını açıklayan faktörlerdir. Ancak bu kavramın, gelire ve hanehalkı reisliğine çok fazla önem vermesi ve cinsiyet ilişkilerini ihmal etmesi gibi bir takım eksiklikleri vardır. Bu nedenle kadınların yaşadığı yoksulluğu anlamak için, yoksulluğun kadınlaşmasından daha derin bir analizi içeren, toplumsal cinsiyete dayalı yoksulluk analizi gereklidir (Razavi, 1998).

Kadınların hane içindeki ve toplumdaki rollerini ve konumlarını dikkate almadan, yoksullaşmayı yaratan mekanizmaları ve kadınları yoksullaşmaya götüren süreçleri anlamak ve incelemek mümkün değildir (Ecevit, 2003a). Yoksulluğa hane temelli bakış açısı ve buna dayalı ölçümler kadınların yaşadığı gerçek yoksulluğu ortaya çıkaramaz. Türkiye'de yoksulluğun kadınlaşması üzerine yapılan çalışmaların

çoğunluğunda, reisi kadın olan haneler ele alınmış ve kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımının kadınlar üzerindeki etkisi ihmal edilmiştir. Oysa kadınların yaşamış oldukları gerçek yoksulluğun analiz edilebilmesi için, kadınların yoksulluklarının ve yoksunluklarının ele alınma şeklinin hane temelli olmaktan çıkartılarak, cinsiyet ve birey temelli olması gerekmektedir.

Bu çalışmanın üç temel amacı vardır. İlk olarak çalışma yoksulluğu hane temelli değil, birey temelli olarak incelemeyi ve kadınların yoksulluklarını, hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı ve haklara erişimdeki yoksunlukları açısından ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece kadınların hanehalkı gelir ve harcamalarına erişimde yaşadıkları yoksunluklar dışında, eğitim ve sağlık hizmetlerine, toprak ve mülk edinme hakkına ve temel hak ve özgürlüklere erişimde yaşayabilecekleri yoksunlukları da görünür hale getirmek mümkün olmaktadır. İkinci olarak, bu çalışma farklı gelir grubundaki hanehalklarının hanehalkı içindeki kaynak dağılımı açısından birbirlerinden farklı olup olmadıklarını araştırmayı amaçlamaktadır. Böylelikle farklı gelir grubundaki kadınların, hanehalkı kaynaklarına ve haklara erişimlerinde farklılık olup olmadığı gözlemlenebilecektir. Üçüncü olarak çalışma, farklı etnik köken ve sosyo-kültürel değerlere sahip hanelerde hane içi kaynak dağılımı açısından farklılık olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Mardin ve Muğla Merkez ilçelerinde yaşayan farklı etnik kökene ve sosyo-ekonomik koşullara sahip hanehalklarının hane içi kaynak dağılımının kadınların yoksulluğu üzerine olan etkileri araştırılmıştır. Çalışmada aynı hane içinde yaşayan her iki eşe de aynı anket uygulanarak, aynı hanede yaşayan erkek ve kadınların yoksulluğa bakışındaki ve yoksulluğu yaşayışındaki farklılıklar ortaya konmuştur.

Bu çalışma yedi ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yoksulluk kavramı ve ölçüm yöntemleri ile ilgili mevcut yazın ile birlikte dünyada ve Türkiye’de yaşanan yoksulluğun boyutu, uluslararası yazında sıklıkla kullanılan bazı endeksler ve istatistikî bilgiler yardımıyla ele alınmıştır. Bu çerçevede yoksulluk, objektif yoksulluğun ölçüm yöntemlerinden olan mutlak ve görelî yoksulluk kavramları aracılığı ile incelenmiştir. Mutlak yoksulluk, belli bir gelir seviyesinin altında yaşayan ya da temel mal ve hizmetleri satın almaya gücü yetmeyen insanlar ya da hanehalklarının sayısını ölçmektedir. Görelî yoksulluk ise bir bireyin, aynı ülkede

yaşayan diğer bireylere göre görelî durumunu ölçmektedir. Görelî yoksulluk, ya düşük gelîrlî insanların yüzdesi ya da yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların yüzdesi olarak hesaplanmaktadır. Bu bölümde ayrıca insani yoksulluk ve cinsiyete dayalı yoksulluk (kadın yoksulluğu) kavramları da ele alınmıştır. Kadın yoksulluğu, yoksulluğun özünde toplumsal eşitsizliklerin yattığı gerçeğinden hareketle, kadınların, var olan toplumsal eşitsizliklerden daha fazla pay aldıklarına dikkat çekmektedir.

İlk bölümde incelenen istatistikî bilgiler dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun zaman içinde azaldığını ancak hala ciddiyetini koruduğunu göstermektedir. Diğer taraftan cinsiyete dayalı eşitsizlik endeksi ülkelerin insani gelişme endeksine göre farklılık göstermekte ve insani gelişmişlik endeksi yüksek olan ülkeler aynı başarıyı cinsiyet eşitliği açısından sağlayamamaktadır. Türkiye’de her ne kadar yoksulluk yıllar içerisinde azalsa da önemini korumakta ve en yoğun kırdâ, tarım sektöründe ve düşük eğitim düzeylerinde yaşanmaktadır. Ayrıca Türkiye’de kadınların yoksulluk oranları her dönemde erkeklerden daha yüksektir.

İkinci bölümde dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun kadınlaşması olgusu ile ilgili derlenen çalışmalar sunulmaktadır. İlk defa Pearce (1978) tarafından ortaya atılan “yoksulluğun kadınlaşması” kavramı yoksulluğun zaman içinde artan oranda kadınların problemi haline geldiğini ve artan oranda kadın ve çocuğun yoksulluk sınırının altına düştüklerini vurgulamaktadır. Hanehalkı reisi olan bekâr anneler, birçok kadının neden yoksulluk sınırı altına düştüğünü anlamada anahtar faktördür. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması ve çocukların kadınlar tarafından bakılması gibi nedenler yoksulluğun kadınlaşmasını açıklamak için kullanılmıştır (Şener, 2009: 3). Yoksulluğun kadınlaşması kavramına göre, erkeklerle kıyaslandığında kadınların yoksullukla karşılaşma riskleri daha yüksektir; kadınların yoksulluğu erkeklerin yoksulluğundan daha ciddidir ve kadınlar arasında görülen yoksulluk durumu erkekler arasında görülene göre, zaman içerisinde artmaktadır (Ecevit, 2003a). Kısaca yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulların çoğunlukla kadın olduğu anlamına gelmektedir.

Yapılan kaynak taraması, ülkelerin gelir düzeyinden bağımsız olarak yoksulluğun kadınlaşmasını etkileyen bir takım genel faktörlerin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yoksulluğun kadınlaşmasını etkileyen en temel faktörler arasında, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların daha düşük eğitim düzeyine sahip olmaları nedeni ile işgücü piyasasına ya katılamamaları ya da niteliksiz işlerde düşük ücretli olarak çalışmaları, işgücü piyasasında var olan cinsiyet ayrımcılığı (kadınların erkeklerden daha uzun çalışmalarına rağmen daha az ücret almaları, kadın işgücüne düşük ücret uygulanması gibi) ve kadınların yoksulluktan kurtulabilme yeteneklerinin var olan kültürel, yasal ve geleneksel yapı tarafından zorlaştırılması sayılabilir.

Üçüncü bölüm hanehalkı içerisinde kararların nasıl alındığına, kadınların pazarlık gücüne ve kaynakların hanehalkı bireyleri arasındaki dağılımına ilişkin dünya ve Türkiye literatürünü incelemektedir. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı gelire ve hanehalkı reisliğine çok fazla önem vermekte ve cinsiyet ilişkilerini ve hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımının kadınlar üzerindeki etkisini ihmal etmektedir. Bu tarz bakış açısı evli kadınların yaşadıkları yoksullukların gizlenmesine yol açabilmektedir. Aynı hane içinde yaşayan bireylerin yoksullukları, hanenin yaşadığı yoksulluktan farklı olabilmektedir. Eğitim, sağlık, beslenme, şiddet, taciz, istismar, toprak ve mülk sahipliği ve benzeri alanlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadınların birey olarak yaşadıkları yoksullukların ait oldukları hanehalklarının yoksulluklarından daha belirgin ve yoğun olmasına yol açmaktadır (Ecevit, 2003a). Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sadece kaynakların ve işgücünün kadın ve erkek arasındaki dağılımında değil, aynı zamanda düşünce ve fikirde de (kadına ve erkeğe farklı yetenek, güç, tutum, istek, kişisel özellik, davranış kalıbı vb. şeyler atfetmek) ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden yoksulluğu kavramaya çalışırken kullanılan hane temelli yaklaşımlar ve ölçümler yerine, kadınların yaşadığı gerçek yoksulluğu ortaya çıkartan ve hanedeki kaynak dağılımı ve kaynaklara erişimi dikkate alan birey temelli yaklaşımlar gerekmektedir.

Hane davranışlarını ve hane içi kaynak dağılımını açıklayan iki temel model bulunmaktadır. Bunlardan üniter model, hanedeki bireylerin gelirlerini birleştirdiğini ve haneye “kim”, “ne kadar” gelir getirdi sorularının söz konusu toplam gelirin

sonradan hanehalkı içinde çeşitli mal ve hizmetlere nasıl dağıtıldığı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını öne sürmektedir (Fuwa vd., 2006: 378). Kolektif model ise, hanedeki bireylerin gelirlerini birleştirmediklerini ve bireylerin pazarlık güçlerinin hane içi kaynak dağılımını etkilediğini varsaymaktadır. Farklı ülkeler ve farklı yıllar için yapılan birçok çalışmanın bulguları, üniter modelin gelir birleştirme hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Uluslararası yazın bu noktada, kolektif modelin temel varsayımı olan pazarlık gücünün hane içi kaynak dağılımını etkileyip etkilemediği üzerine odaklanmış ve pazarlık gücünün hanedeki kaynak dağılımını etkilediği tespit edilmiştir.

Kadınların hane içindeki ve toplumdaki rollerini ve konumlarını dikkate almadan yoksullaşmayı yaratan mekanizmaları ve kadınları yoksullaşmaya götüren süreçleri anlamak ve incelemek mümkün değildir. Yoksulluğa hane temelli bakış açısı ve buna dayalı ölçümler kadınların yaşadığı gerçek yoksulluğu ortaya çıkaramaz. Türkiye’de yoksulluğun kadınlaşması üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğunda, reisi kadın olan haneler ele alınmış ve kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı ihmal edilmiştir. Oysa kadınların yaşamış oldukları gerçek yoksulluğun analiz edilebilmesi için, kadınların yoksulluklarının ve yoksunluklarının ele alınma şeklinin hane temelli olmaktan çıkartılarak, cinsiyet ve birey temelli olması gerekmektedir. Bu boşluğu doldurmak üzere çalışmada, evli kadınların hane içine gizlenen yoksulluğunu ortaya çıkarmak ve yaşamış oldukları yoksulluğun gerçek boyutunu kavramak için yoksulluk hane temelli değil, birey temelli olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümü araştırmanın amacı, kapsamı, önemi, yöntemi, sınırlılıkları ve temel sorunsalına ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Çalışmada Mardin Merkez ilçesinde 204 ve Muğla Merkez ilçesinde 204 olmak üzere toplam 408 evli çifte anket uygulanmıştır. Mardin Merkez ilçesinin seçilmesinin nedeni, Muğla ile kıyaslandığında çok farklı kültür ve etnik gruba ev sahipliği yapıyor olması ve hane içi kaynak dağılımı açısından kadınların yoksulluğunun ve yoksunluğunun sadece gelir düzeylerindeki farklılıklara göre değil, etnik ve kültürel farklılıklara göre değişip değişmediği ile ilgili bilgiler sağlamasıdır. Muğla Merkez ilçesinin seçilmesinin nedeni ise, Mardin ile kıyaslandığında daha yüksek kişi başı gelir

düzeşine, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine ve görece daha az etnik ve kültürel farklılıklara sahip olması ve karşılaştırmalı analizde kontrol grubu olarak işlev görmesidir. Çalışmada aynı hane içinde yaşayan her iki eşe de aynı anketin uygulanması ile kaynakların hanehalkı içindeki dağılımının kadın ve erkeklerin yoksulluğu algılayışlarına göre değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin gelir ve etnik kökene göre farklılaşp farklılaşmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Beşinci bölümde, kaynakların hanehalkı bireyleri arasındaki dağılımı açısından kadın yoksulluğuna ilişkin Mardin ve Muğla alan araştırması sonuçlarına ve istatistikî bulgulara yer verilmektedir. Her iki ilde de kadınların okullaşma süreleri, işgücüne katılım oranları, ortalama çalışma süreleri ve dolayısıyla ortalama bireysel gelirleri erkeklere göre daha az olmasına rağmen, Muğla'da söz konusu alanlarda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri Mardin'den daha düşüktür. Muğla'da görüşmecilerin tamamının resmi sağlık sigortası mevcutken, Mardin'de önemli oranda yeşil kart sahibi ve sigortasız insan bulunmaktadır. Sağlık sigortasında eşlere bağımlılık Mardin'de daha yüksektir. Her iki ilde de sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olan kadınların sayısı erkeklerden fazladır. Mardin Arap, Kürt, Süryani ve Türk olmak üzere farklı etnik çeşitlilikleri bünyesinde barındırmakta iken, Muğla etnik köken açısından homojen bir yapı sergilemektedir. Hane büyüklüğü Muğla'da ortalama üç kişiden oluşurken, Mardin'de beş kişiden oluşmaktadır.

Mardin'de ortalama hanehalkı büyüklüğünün daha fazla olmasıyla bağlantılı olarak toplam aylık hanehalkı sağlık ve eğitim harcaması Muğla'dan daha yüksektir. Söz konusu harcama kalemleri dışında kalan diğer tüm harcamalar, hanehalkı gelir düzeyi ile ilişkili olarak Muğla'da Mardin'den daha yüksektir. Mardin'de sağlık harcaması dışında kalan diğer tüm harcamalardan erkeklerin aldığı pay, kadınların aldığı paydan daha yüksektir. Muğla'da ise sağlık harcamasına ilaveten giyim, eğitim, kişisel bakım ve eğlence harcamalarından kadınların aldığı pay erkeklerden daha yüksektir. Bu anlamda Mardin'de harcamaların hane içerisinde dağılımında kadınlar aleyhine yaşanan eşitsizliğin daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca Mardin'de harcamaların hane içerisindeki dağılımı dışında hakaret, aşağılanma, fiziksel şiddet, cinsel istismar ve mirastan yoksun bırakılma gibi alanlardaki cinsiyet

eşitsizlikleri de Muğla'ya göre daha yüksektir. Söz konusu eşitsizlikler, Mardin'de aynı hanede yaşayan eşlerin yoksulluk deneyimlerinin birbirinden farklılaşmasına neden olmaktadır.

Hane içi kaynak dağılımı farklı gelir düzeylerine göre incelendiğinde ortaya daha farklı bir tablo çıkmaktadır. Mardin'de görüşmecilerin önemli bir oranı (%43,6) yoksulluk sınırının altında bir hane gelir düzeyine sahiptir. Diğer etnik kökenlere nazaran toplam Kürt kökenli vatandaşların daha yüksek bir oranı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu anlamda yoksulluğun etnik bir kimlik taşıdığı söylenebilir. Yoksulluk sınırının altında, sağlık harcaması dışında diğer tüm harcamaların (gıda, giyim, sigara-alkol, eğitim, restoran, kişisel bakım-kozmetik, eğlence ve ulaşım) hane içerisindeki dağılımı kadınlar aleyhine gerçekleşmektedir. Yoksulluk sınırının üzerinde ise sağlık ve kişisel bakım-kozmetik harcamaları dışında tüm harcama kalemlerinden kadınların aldığı pay erkeklerin aldığı paydan daha düşüktür. Kısaca kadınlar gelir düzeyi artışı ile birlikte sadece kişisel bakım-kozmetik harcamasından aldıkları payı erkeklere göre arttırabilmiştir. Bu bulgular Mardin'de yoksul olmayan hanelerde bile, hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle kadınların daha yoksul olduğuna işaret etmektedir.

Muğla'da ise görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu (%97,8) yoksulluk sınırının üzerinde bir hane gelirine sahiptir. Muğla'da kadınlar yoksulluk sınırının altında giyim, sağlık ve eğlence, yoksulluk sınırının üstünde ise giyim, sağlık, kişisel bakım-kozmetik, eğitim ve eğlence harcamaları hariç diğer harcamalardan erkeklere göre daha az pay almaktadır. Gelir düzeyi artışı ile birlikte kadınlar kişisel bakım-kozmetik ve eğitim harcamalarından erkeklere göre daha yüksek bir pay almaya başlamıştır. Ancak eğitim harcamasından eşlerin almış oldukları paylar arasındaki fark çok azdır. (Kadınların aylık eğitim harcaması 2,8 TL iken erkeklerin 2,4 TL'dir). Bu bulgular ışığında yoksul olmayan hanelerde bile, kadınların erkeklere göre yoksulluğu yine daha derin yaşadığı söylenebilir. Ancak her gelir düzeyinde harcamaların hane içi dağılımında yaşanan cinsiyet eşitsizliği Mardin'de daha fazladır.

Beşinci bölümde ayrıca gelirin kontrolünün kadınların elinde olmasının ve kadınların kontrol ettiği gelirin artmasının hane harcamaları üzerindeki olası etkileri

incelenmiş ve gelirin kontrolünün kadınların elinde olmasının eğitim ve çocuklara yönelik harcamalar gibi gelecek nesillere yönelik harcamaların payını arttırdığı tespit edilmiştir. Bu bulgu uluslararası literatürün kadınların kontrol ettiği kaynaklardaki artışların hane içi kaynak dağılımını çocuklar lehine iyileştireceği görüşünü desteklemektedir.

Altıncı bölümde ise öncelikle kullanılan ekonometrik tahmin yöntemi olan “İki Aşamalı En Küçük Kareler (2AEKK)” tanıtılmakta ve Mardin ve Muğla için yapılan tahmin sonuçları tartışılmaktadır. Literatürde kadınların pazarlık gücünün artmasının kadınların hane içindeki kaynaklara erişimini ve kararlara katılımını arttırdığı tespit edilmiştir. Bu nedenle ekonometrik tahminlerde kadınların pazarlık gücü göstergesi olarak iki farklı değişken kullanılmıştır. Bunlar bireysel gelir ve pazarlık gücü endeksleridir. Örneklemedeki farklı sosyo-ekonomik ve kültürel değerlere sahip ve farklı etnik kökenden gelen kadınların hane içindeki pazarlık gücünün göstergesi olarak özgün bir endeks oluşturulmuştur. Endeks kadınların ve erkeklerin hane içi kararlara katılımlarındaki özgürlüğünü tespit etmek için sorulan 24 soruya verdikleri cevaplardan oluşturulmuştur. Sorular arasında para harcama kararından, çocuklara yönelik kararlara, doğum kontrol yöntemlerinin kullanılmasından, bireysel gelirin nereye harcanacağına; ayrıca fiziksel görünüm, oy kullanma kararından, istenilen yere özgürce gidilip gidilemediğine ilişkin sorular yer almaktadır. Cevaplar “ben karar veririm” ve/veya “ortak karar verimiz ama benim fikrim ağır basar” ise 1, değilse 0 olarak kategorize edilmiştir. Daha sonra 24 soru için bu değerler toplanmıştır. Endeks minimum 0 (eşin hanede alınan kararlar üzerinde hiçbir etkisi yok) ile maksimum 24 (eşin hanede alınan kararlar üzerinde etkisi çok fazla) arasında değerler alabilmektedir. Endeks hem kadınlar hem de erkekler için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Endeksin değeri arttıkça kadınların ve erkeklerin hanedeki pazarlık gücü iyileşmektedir. Analiz sonucunda kadınların endeks değerleri Muğla’da erkeklerden daha yüksek, Mardin’de ise daha düşük bulunmuştur.

Altıncı bölümde ayrıca 2AEKK tahmin yöntemi kullanılarak eşlerin pazarlık güçlerinin hane harcamaları üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Tahmin sonuçları pazarlık gücü olarak hangi gösterge alınırsa alınsın, hem Mardin hem de

Muğla’da birçok harcama kaleminde üniter modelin reddedildiğini göstermektedir. Mardin’de hangi pazarlık gücü göstergesi kullanılırsa kullanılsın, erkeklerin pazarlık gücünün artması hane sağlık harcamasının payını azaltmakta; kadınların pazarlık gücünün artması ise, hane eğitim harcamasının bütçe içerisindeki payını arttırarak; kaynakların hane içindeki dağılımının çocuklar lehine gerçekleşmesini sağlamaktadır. Muğla’da her iki pazarlık gücü göstergesinin sonuçlarına göre erkeklerin pazarlık gücünün artması, hane restoran harcamasının bütçe içerisindeki payını arttırmaktadır. Pazarlık gücü göstergesi olarak aylık bireysel gelirin kullanıldığı modelin tahmin sonuçlarına göre ise, Muğla’da kadınların ve erkeklerin bireysel gelirinin artışı benzer şekilde hane gıda ve sağlık harcamalarının payını azaltırken; restoran ve kişisel bakım harcamalarının payını arttırmaktadır. Ayrıca kadınların bireysel gelirinin artması, sigara-alkol harcamasının payını azaltırken, erkeklerin bireysel gelirinin artması, eğlence ve fatura harcamalarının payını arttırmaktadır.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bulguları özetlendikten sonra katılımcıların *“kendinizi neden yoksul hissediyorsunuz”*, *“sizce kadınların çalışmasına engel olan en önemli faktör nedir?”* ve *“hanenizin yaşam standardını geliştirmek için devletin yapması gereken en önemli şey nedir?”* sorularına vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda politika önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI VE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

1.1. GİRİŞ

Yoksulluk çok geniş bir kavramdır ve belli bir kalıba oturtularak tanımlanması çok güçtür. Bu anlamda üzerinde fikir birliğine varılmış tek bir yoksulluk tanımlaması yoktur. Literatürdeki ilk yoksulluk tanımlaması 1901 yılında İngiltere’de Rowntree tarafından “*fiziksel etkinliği korumak için gerekli olan gıda ve kira gibi temel gereksinimleri minimum düzeyde karşılamada yetersiz kalan gelir düzeyi*” olarak yapılmıştır (aktaran Selim, 2008). Diğer bir ifadeyle bu tanımlamada yoksulluk, kişinin varlığını sürdürmesi, en temel gereksinmelerini karşılayabilmesi için gerekli gelir düzeyine sahip olamaması durumunu yani mutlak yoksulluğu ifade etmektedir (Varlık ve Ören, 2003: 684).

Geniş anlamda yoksulluk ise, gelir ve sürdürülebilir bir geçim sağlamaya yetecek üretim kaynaklarının yokluğu, açlık ve yetersiz beslenme, sağlıklı olmama, eğitim ve diğer temel hizmetlere ulaşamama veya sınırlı ulaşma, hastalık ve buna bağlı olarak ölümlerin artması, evsizlik ve yetersiz barınma koşulları, güvenli olmayan çevre koşulları ile sosyal ayırım ve dışlanma olarak tanımlanabilir. Bu anlamda yoksulluk insan yaşamındaki en temel seçim ve fırsatlardan (uzun, sağlıklı, yaratıcı ve uygun standartta bir yaşam, özgürlük, itibar, özsaygı ve diğerleri tarafından sayılma) feragat etmedir (UNDP, 1997). Yoksulluk aynı zamanda karar alma süreçlerine ve ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama katılımdan yoksun olma olarak da tanımlanmaktadır. Bu bölümde öncelikle, yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar yardımıyla şekillenen yoksulluk kavramı en dar anlamdan en geniş anlamına kadar tarihsel bir perspektiften ele alınmış daha sonra ise, objektif ve subjektif yoksulluk ile yoksulluk ölçümlerinden mutlak, görelî, insani yoksulluk ve kadın yoksulluğuna değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca dünyada ve Türkiye’de uluslararası ve ulusal düzeyde veri toplayıp, derleyen kurumlardan alınan istatistikî

bilgiler aracılığı ile yoksulluğun boyutu incelenmiştir. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'ndan alınan veriler aracılığı ile dünyadaki yoksulluk önce gelir boyutuyla, ardından da gelir dışı refah göstergeleri kullanılarak incelenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan Yoksulluk Çalışması Sonuçları ile Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçları da Türkiye'deki yoksulluğun boyutunu ve profilini ortaya koymak için kullanılmıştır.

1.2. YOKSULLUK KAVRAMI

Öncelikle geçinememe ve hatta karnını doyuramama ile ilgili olan yoksulluk, tarihin her döneminde, her toplumda rastlanabilen bir olgudur. Ancak yoksulluk olgusuna sosyal bir sorun olarak bakıldığında, özellikle 16. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkışı ile doğrudan bağlantılıdır (Buğra, 2008: 25). Gerek gelişmekte olan gerekse gelişmiş tüm ülkelerin farklı boyutlarda yaşadığı ve farklı yöntem ve yaklaşımlarla çözmeye çalıştıkları yoksulluk sorununun tanımlanışındaki dönüşüm ve farklılaşmalar, yoksullukla mücadeleyle yönelik politikalarındaki dönüşüm ve farklılaşmalarla örtüşmektedir (Güngör ve Özügür, 1997: 2).

17. yüzyılda yoksullukla mücadeleyle yönelik çabalar daha çok, sanayileşmenin başladığı ülkelerde artan yoksulluğa geçici çözüm sağlama ve yoksulları ucuz işgücü olarak üretim sürecine yeniden kazandırma amacı taşımıştır. Avrupa'da klasik liberal dönem olarak da adlandırılan bu dönemde bireylerin kendi kendine yeterli olmalarının amaçlandığı serbest piyasa sisteminde “bırakınız yapsınlar (laissez-faire)” anlayışı egemen kılınmaya çalışılmıştır. Yine bu dönemde kendi kusuru olmaksızın yoksulluğa düşenlere yerel yönetimler, topluluklar, kurumlar ya da kişiler tarafından yardım edilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Yoksullukla mücadeleyle yönelik tarihsel olarak ilk yasal düzenlemeler ise sanayileşmenin en yoğun yaşandığı ülkelere olan İngiltere'de ortaya çıkmıştır (Sallan Gül, 2000: 54-56).

17. yüzyılın başlarında İngiltere'de artan yoksulluğa çözüm olarak “1601 Yoksulluk Yasası” çıkarılmıştır. 1601 tarihli Eski Yoksulluk Yasası, yoksullara yerel

yönetimler tarafından asgari ücreti aşmayacak oranda yardım yapılması konusunda düzenlemeleri içermekteydi (Barr, 1993: 14). I. Elizabeth döneminde çıkartılan “Eski Yoksul Yasaları”nda “yoksul” tanımlaması mülk sahibi olmayan tüm bireyleri kapsayan bir içeriğe sahipti (Güngör ve Özügürlü, 1997: 2). Yoksulluğu dar anlamda mülk ve gelir yetersizliği olarak ele alan söz konusu yasa yardım yapılacak yoksulları fiziksel engeli nedeniyle çalışamayanlar, fiziksel engeli olmayıp çalışabilecek durumda olanlar ve kimsesiz muhtaç çocuklar olmak üzere üç gruba ayırmıştır (Sallan Gül, 2000: 56). Bu yasaya göre yerel yönetimler çalışabilir durumda olanlara iş bulmak, yaşlı ve sakatlar için yoksul evleri işletmek ve kimsesiz çocukların çiraklık eğitimlerini üstlenmekten sorumluydu. Bu yasa ile yoksullar, hak eden ve hak etmeyenler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Güçsüzler, acizler, çalışamayacak durumda olan hasta ve yaşlılar hak eden yoksullar grubunda değerlendirilirken; çalışabilir acizler ve çalışabilir durumda olup da çalışamayanlar hak etmeyen yoksullar olarak değerlendirilmiştir (Akyüz, 2008: 59). Bu dönemde yoksullukla mücadelede hâkim sosyal politika devlet himayeciliği (paternalizm) idi (Güngör ve Özügürlü, 1997: 2).

İngiltere’deki ikinci yoksulluk yasası 1834’de çıkarılmıştır. 1834 tarihli Yeni Yoksul Yasası ile yoksul tanımı, “iş göremez mülksüz” (düşkün) ile sınırlandırılmış ve çalışabilir durumdaki kişiler bu tanımlamanın dışında bırakılmıştır (Güngör ve Özügürlü, 1997: 2). Yeni yasal düzenleme ile yoksul tanımının dışında yer alan çalışabilir durumdaki kişiler için yoksulluk hizmetlerinden yararlanma daha zor hale gelmiş ve bu hizmetlerden yararlanmanın toplumsal olarak istenmeyen bir şey olduğu düşüncesi de açıkça ortaya konmuştur. Söz konusu düzenleme ile paternalizm, yerini “*bırakınız yapsınlar*”cı bir ekonomi anlayışına bırakmıştır (Sallan Gül, 2000: 56).

İngiltere’de iki yüzyıldan fazla yürürlükte kalan yoksulluk yasaları, 18. yüzyılın sonunda sert eleştirilerle karşılaşmış ve izlenen ekonomik ve “*bırakınız yapsınlar*”cı politikaların, insanları ve özellikle de çalışanları ne kadar yoksullaştırdığı ortaya çıkmıştır (Sallan Gül, 2000: 56). 1901’de yapılan bir araştırmaya göre “*bırakınız yapsınlar*”cı yılların sonunda nüfusun %28’i fiziksel

yaşamını sürdürebilmek için gerekli gelir standartının altında yaşamaktaydı (Güngör ve Özügürlü, 1997: 2).

Söz konusu yasal düzenlemelere rağmen İngiltere’de işsizlik ve yoksulluğun, yaygın olarak devam etmesi yoksulluğun literatürdeki ilk tanımının o dönem İngiltere’inde yapılmasını meşrulaştırmaktadır. 1901 yılında İngiliz bilim insanı Seebohm Rowntree yoksulluğu, “*toplam kazançların biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim gibi asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi*” şeklinde tanımlamıştır (aktaran Selim, 2008: 96). İşsizlik ve yoksulluğun toplumu tehdit edici düzeye ulaşması ve bu durumun yarattığı toplumsal etki, klasik liberalizmin temel ilkeleri olan bireylerin kendi kendine yeterli olması ve yardımların gönüllülük esasına dayanması ilkesinin yeterli olmadığına ve kamusal refah programlarının gerekliliğine olan inancı arttırmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 1906 ile 1914 yılları arasında birçok yeni reformcu düzenlemeler yapılmış ve çalışma hayatına devlet müdahaleciliği yaygınlaşmaya başlamıştır (Sallan Gül, 2000: 57).

Yoksullukla mücadelenin kamusal nitelik kazanması ise, 1942 yılında Beveridge Raporu sonrasında gerçekleşmiştir. Beveridge Raporu ile Avrupa’da modern refah devletlerinin temelleri atılmıştır. Bu raporda bireylerin düzenli gelirini tehdit eden hastalık, iş kazası, ölüm, yaşlılık, annelik ve işsizlik gibi unsurlar sosyal risk olarak görülmüş ve gelir güvenliğinin garanti altına alınarak “insanı muhtaçlıktan kurtarma” hedeflenmiştir. Bu raporda dile getirilen yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal güvenlik sistemi iş ya da gelir durumu ne olursa olsun nüfusun tamamını kapsayan genelleştirilmiş bir sistemdir (Kaya, 2009: 41-42). Başka bir deyişle Beveridge Raporu’nun İngiliz yoksul yasalarından farklı olarak gelir yoksulluğuna neden olan unsurları yaşlılık ve annelik durumlarını da içerek şekilde genişlettiği söylenebilir. Refah devleti politikalarının yaygınlaştığı bu dönem ekonominin kendiliğinden tam istihdamda olmadığı ve eksik istihdam durumunda devletin ekonomiye müdahale etmesinin gerekliliğini savunan Keynesyen döneme denk gelmektedir.

Yoksulluk yasalarının ve Rowntree’nin yoksul tanımlamalarının işaret ettiği gibi yoksulluğa ilişkin ilk dönem bakış açısı yoksulluğun sadece ekonomik boyutuna dikkat çekerek yoksulluğu dar kapsamlı olarak ele almış ve yoksulluğu daha ziyade

gelir yetersizliği ile açıklamıştır. Yoksulluğu gelir yetersizliği ile açıklayan Ravallion da yoksulluğu “*temel besin maddelerini satın alabilecek bir gelir seviyesinin altında kalmak*” olarak tanımlamaktadır (Ravallion, 1992: 45).

Yoksulluğun temel gereksinimleri karşılayabilmek için gerekli olan gelirin yetersizliği olarak tanımlanması ve ekonomik kriterlere dayalı olarak ölçülmesi bireylerin toplumsal hak ve olanaklara erişip erişememesi konusunda bilgi verememektedir. Ayrıca insan ihtiyaçlarının yiyecek, barınma ve giyinme gibi temel gereksinimlerle sınırlı tutulmaması gerektiği Adam Smith’den bu yana dile getirilen ve artık kabul gören bir gerçektir. İnsanlar aynı zamanda temiz içme suyu, kanalizasyon, elektrik, sağlık ve eğitim gibi temel kamusal hizmetlere erişim, yönetime katılma, temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanma, sigortalı bir işte çalışma gibi diğer bazı gereksinimlere de ihtiyaç duymaktadır (Dumanlı, 2002: 2).

Statik bir durum olmayan yoksulluk (Heyzer, 2006: 2) aksine; zaman ve topluma göre farklı şekillerde süreklilik gösteren çok boyutlu dinamik bir kavramdır (UNDP, 2006). Üzerinde görüş birliğine varılmış tek bir yoksulluk tanımı olmadığını ifade eden Şenses’e göre, “yoksulluk tanımları, yoksullara bakış açısına göre değişik değer sistemlerine sahip bir toplumsal yapıdan diğerine ve zaman içinde değişiklik göstermektedir” (Şenses, 2002: 62). Bu açıdan ilk dönem bakış açısından farklı olarak yoksulluk daha sonraları toplumsal, psikolojik, siyasi, kültürel ve ahlaki boyutları da içerecek şekilde daha geniş kapsamlı olarak incelenmiştir. Yoksulluğun daha geniş kapsamlı olarak ele alındığı bu dönem, gelişmiş Batı ülkelerinde Keynesyen ekonomi politikalarının, gelişmekte olan ülkelere ise ekonomik kalkınmayı desteklemek adına ithal ikameci politikaların uygulandığı bir döneme işaret etmektedir.

Sadece gelir yetersizliğini ifade etmeyen yoksulluk içinde saygınlık, itibar ve gücü de barındırmaktadır. Townsend (1954) yoksulluğu “*sadece temel insan ihtiyaçlarının karşılanması değil, aynı zamanda toplumun sahip olduğu sosyal standartlardan da yoksun olmak*” şeklinde tanımlamıştır. Hageaars ve de Vos ise yoksulluğu, hem “*toplumdaki diğer kişilerden daha düşük bir gelire sahip olma*” (objektif yoksulluk) hem de “*bireyin kendini yoksul olarak hissettiği nokta*” (subjektif yoksulluk) olarak tanımlamıştır (Hageaars ve de Vos, 1988: 212).

Nobelli yazar Amartya Sen de geliri yoksulluğun tek ölçütü olarak kabul etmeyerek yoksulluğu gelir yetersizliğinden öte “kapasite yetersizliği (*inadequacy of capabilities*)”, başka bir deyişle belirli bir asgari kabiliyeti devam ettirememesi olarak tanımlamaktadır (Sen, 1985: 669). Sen benzer gelirlerin farklı sonuçlar yarattığını çünkü bireylerin ekonomik kaynaklarını dönüştürme (*functioning*) kapasitelerinde farklılıklarını ifade etmiştir (Sen, 2004).

Sen’e göre gelir, iyi bir yaşam sürdürmeyi sağlayan faktörlerden sadece birisidir. Sen, sahip olunan gelirin yaşam düzeyine yansiyabilmesi için dört faktörün daha etkili olduğunu belirtmiştir. Söz konusu faktörler, (1) bireylerin yapabilirliklerine engel olan fiziksel farklılıklarını, (2) çevresel farklılıkları, (3) kamusal hizmetlere erişebilme gibi sosyal farklılıklar ile hane içindeki dağılıma bağlı farklılıkları ve (4) toplumlar-kültürler arasındaki algılayış farklılıklarını içermektedir (Sen, 2004; 2007).

Yoksulluk insan yaşamındaki en temel seçim ve fırsatlardan (uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir yaşam ve uygun standartta bir yaşam, özgürlük, itibar, özsaygı ve diğerleri tarafından sayılma) feragat etme olarak tanımlanabilir (UNDP, 1997). Yoksulluk aynı zamanda karar alma süreçlerine ve ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama katılımdan yoksun olma olarak da tanımlanmaktadır (KSGM, 2008:5). Yoksulluğun bu anlayışı gelir yoksulluğundan ziyade *insani yoksulluk* olarak adlandırılmaktadır (Fukuda Parr, 1999: 100).

Günümüzde yoksulluğun, gelir eksikliğinden ziyade insan haklarının bütünselliği, bölünmezliği ve karşılıklı bağımlılığı temelinde tüm insan haklarının ihlali olarak tanımlanması gittikçe yerleşik kazanmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği yoksulluğu “*yeterli bir yaşam düzeyi ve diğer temel sivil, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklardan yararlanmak için gerekli olan kaynaklardan, olanaklardan, tercihlerden, güvenlik ve güçten sürekli olarak yoksun olma durumu*” olarak tanımlarken (Varlık ve Ören, 2003: 685), Dünya Bankası ise “*asgari bir yaşam standardına erişilememiş olma durumu*” olarak tanımlamaktadır (World Bank, 1990: 26).

Gelir yetersizliği yoksulluğun temel ölçütü olmaya devam etse de, son yıllarda, hem sosyal hem de ekonomik faktörleri kapsayan daha geniş kavramlar, önem kazanmaya başlamış (Sen, 2004) ve yoksulluk kavramı sosyal dışlanmayı da içerecek şekilde genişletilmiştir. Ekonomik yoksulluğu ve aynı zamanda sosyal dezavantajların çeşitliliğini içeren bir kavram olan sosyal dışlanma kavramı 1970 ve 1980’de Fransa’da sosyal güvenlik sistemi dışında kalan bazı marjinal grupların durumunu tanımlamak, bu grup içinde yaygın hale gelen işsizlik ve yoksullukla birlikte grubun dışlanmasını ve kırılganlığını analiz etmek için kullanılmıştır (Lister, 2004: 75). 1980’lerin sonuna doğru ise sosyal dışlanma kavramı Avrupa Komisyonu tarafından bazı üye ülkelerin yoksulluk kavramını kullanmaktaki isteksizlikleri nedeniyle daha da yaygınlaşmaya başlamıştır.

Avrupa Birliği Bakanlar Kurulu, 1984’de benimsediği yoksulluk tanımında, yoksulluğu sadece gelir eksikliği olarak değil bir yönüyle sosyal dışlanma olarak değerlendirmiş ve yoksulları *“maddi, kültürel ve toplumsal kaynaklarının çok sınırlı olması nedeniyle ikamet ettikleri üye ülkede asgari seviyede kabul edilebilir yaşam tarzından dışlanan kişiler”* olarak tanımlamıştır (İnsel, 2001: 70). Bu tanıma karşın, De Haan ve Maxwell (1998:2) sosyal dışlanmayı daha sınırlı bir tanımlama ile *“sosyal ve politik aktivitelere katılmada başarısızlık”* olarak tanımlamaktadır. Kahn ve Kamerman ise sosyal dışlanmayı *“birey ve grupların düşük gelirlerinin yanı sıra istihdama, sosyal hak ve hizmetlere ve kültürel ve toplumsal yaşamın diğer yönlerine erişimde yaşadıkları kısıtlar nedeniyle kendi toplumlarına katılımdan tamamen veya kısmen tasfiye edildikleri bir süreç”* olarak tanımlamışlardır (Kahn ve Kamerman, 2002: 13).

Yoksullukla mücadeleye yönelik düzenlemeler çerçevesinde tanımlanan yoksulluk, bu çalışmanın öznesini oluşturan kadınlar açısından ise nispeten daha geç bir dönemde ele alınıp incelenen bir konu olmuştur. Kadınların yoksulluğu ile ilgili olarak ilk düzenleme 1802 tarihli “Fabrika Yasası” ile gerçekleşmiştir. “Fabrika Yasası” kadın ve çocukların çalışma saat ve koşullarının iyileştirilmesini hedeflemiştir. 1833 tarihli yasa ise, bu kuralların daha sıkı bir şekilde uygulanması amacıyla denetim mekanizmalarını artırmıştır (Barr, 1993: 16-17).

Kadın yoksulluğunun yeniden gündeme gelmesi ise 20. Yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda kadınlar yoksul nüfusun 2/3'ü gibi oldukça büyük bir oranını oluşturmaktaydı. Oysa bu dönem Amerika'da cinsiyet eşitliğinde gözle görülür gelişmelerin, kadınların özgürlük hareketinde ve işgücüne katılım oranlarında önemli artışların yaşandığı bir dönemdi. Diana Pearce (1978), bu paradoksal duruma dikkat çekmek üzere "yoksulluğun kadınlaşması" kavramını ortaya atmıştır. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulluğun zaman içinde gittikçe artan oranda kadınların problemi haline geldiğini ve kadınların ve kadınlara bağlı yaşayan çocukların yoksulluk sınırı altında yaşadığı gerçeğini vurgulamaktadır. Ancak yoksulluğun kadınlaşması kavramı reisi kadın olan haneleri dikkate almış, hanehalkı gelir düzeyi yoksulluk sınırının üzerinde olmasına rağmen hanehalkı kaynaklarından eşit pay alamadığı için yoksulluk sınırının altına düşen ve bu nedenle de yoksullaşan kadınların durumunu göz ardı etmiştir. Bu durum ise zaten görünmez olan kadın yoksulluğunun gerçek boyutunu incelemeyi olanaksızlaştırmıştır. Oysa kadınların yaşamış olduğu gerçek yoksulluğun boyutunu ortaya koymak için hane içi kaynak dağılımına ve bu dağılımdan kadınlara düşen paya bakmak büyük önem arz etmektedir.

1.3. YOKSULLUK TANIMLAMALARI: SUBJEKTİF VE OBJEKTİF YOKSULLUK

Yoksulluk tanımlamalarında ve dolayısıyla ölçümlerinde öncelikli olarak kararlaştırılması gereken nokta yoksulluk göstergesi olarak sadece ekonomik kıstasların mı yoksa ekonomik kıstasların ötesinde sosyal ve hatta siyasi kıstasların mı dikkate alınacağıdır (Şenses, 2002: 62). Yoksulluğun ölçümü eğer ekonomik kıstaslara göre yapılacaksa bu ölçümün gelire ya da tüketime göre mi yapılacağına karar vermek gerekmektedir. Yoksulluk ölçümünde karar verilmesi gereken bir diğer nokta ise yoksulluk düzeyinin genel kabul görmüş kıstaslara göre objektif bir yaklaşımla mı, yoksa yoksulların kendilerini tanımlamalarına olanak sağlayan, insanların kendilerini yoksul hissetmeleri durumunda onları yoksul sayan subjektif bir yaklaşımla mı belirleneceği konusudur (Şenses, 2002: 92-93). Bu anlamda

yoksulluğun tanımlanmasındaki en temel ayrım objektif ve subjektif yoksulluk ayrımıdır.

Subjektif yoksulluk tanımlaması ilk kez Goedhart vd. (1977) tarafından yapılmıştır. Goedhart vd. (1977)'e göre yoksulluk, objektif olarak belirlenebilen doğal bir durum değildir. Bu tanıma göre yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın bireylerin değerlendirmeleri doğrultusunda verilebileceği ve bireylerin kendi durumlarını en iyi anlayan kişiler oldukları varsayılmaktadır. Bu varsayıma dayanarak yoksul olanla olmayanı birbirinden ayırmayı amaçlayan subjektif yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Bu çerçevede, kendini yoksul hissetmeyenler yoksulluk sınırının üzerinde, kendini yoksul hissedenler ise yoksulluk sınırının altında kalacaktır. Kısaca subjektif yoksulluk, insanların kendileri için yeterli kabul edebilecekleri tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olup olmadıklarına ilişkin beyanına bağlı olarak tanımlanmaktadır (Dağdemir, 1999: 25). Subjektif yoksulluk, bireylerin sadece gelir ya da toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyi ile ilgili değil, yapamadıkları ya da erişemedikleri şeyler nedeniyle kendinden ya da çevresinden utanma sınırında olma ile de ilgilidir. Dolayısıyla tamamen subjektiftir, bireye özeldir (DPT, 2001: 103).

Objektif yoksulluk yaklaşımı ise, gelir, tüketim harcamaları, kalori miktarı gibi daha somut ve ölçülebilir kıstaslar üzerinde yoğunlaşmakta ve asgari gereksinim düzeyinin belirlenmesini ifade etmektedir. Her iki tanımlama da yoksulluğun farklı bir boyutunu vermekte ve dolayısıyla birbirlerinin alternatifi yerine tamamlayıcısı olarak işlev görmektedir. Bu açıdan da yoksulluğun anlaşılmasında iki ölçümün de kullanılmasında fayda vardır.

Hagenaars ve De Vos (1988: 212) yoksulluğun hem objektif hem de subjektif olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Sen (2004) ise, “uyarlanan tercihler” (adaptive expectations) kavramıyla yoksul ancak şikâyet etmeyen, mutlu olduklarını ifade edenlerin, kendi durumları hakkında tam doğru bir bilgiyi veremeyeceklerini bu anlamda kişisel tatmin ya da memnuniyet üzerinden refah ölçümünün sağlıklı bir değerlendirme olamayacağını ifade etmiş ve refahın tespitinde hem objektif hem de subjektif kriterlerin göz önüne alınması gerektiğini belirtmiştir.

Yoksulluk ölçümünde kullanılan tüm yöntemlerde analiz birimi olarak birey yerine genellikle hanehalkı kullanılmaktadır (Maxwell, 1999). Haneleri “yoksul olan ve olmayan” olarak birbirinden ayıran tüm bu farklı yöntemler, eğer birey yoksul bir hanehalkında yaşıyorsa onu da yoksul olarak kabul etmekte tam tersi yoksul olmayan bir hanehalkında yaşıyorsa onu yoksul kabul etmemektedir. Hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımını ölçmek zor olduğundan, çoğunlukla hane düzeyinde gerçekleşen yoksulluk ölçümleri yoksul olmayan bir hanehalkında yaşayan ve kaynakların eşitsiz paylaşımı nedeniyle yoksul olan bireylerin yoksulluklarını gizlemektedir. Örneğin objektif olarak yoksul olmayan bir hanede yaşayan birey, hanehalkı kaynaklarının adaletli bir şekilde dağılmaması nedeniyle aslında yoksul olabilir. Bu açıdan özellikle hane gelir ve harcamalarından eşit pay alamayan kadınların yoksulluğu incelenirken analiz birimi olarak hanenin değil bireyin alınması önem arz etmektedir. Hane içi kaynak dağılımı açısından kadınların yaşamış olduğu gerçek yoksulluğu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma haneyi değil, bireyi analiz birimi olarak ele almaktadır.

1.4. YOKSULLUK ÖLÇÜMLERİ

Yoksulluk ölçümleri hane veya bireylerin yoksulluk düzeylerini belirlemek ve yoksul olduğu tespit edilen hane veya bireylerin yoksulluğu ile mücadele için politika önerilerinde bulunmak açısından önem arz etmektedir. Yoksulluk ölçümleri kaynakların ihtiyaçlarla karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Eğer birey ya da hanehalklarının sahip olduğu kaynaklar yoksulluk sınırının altına düşerse söz konusu birey ya da hanehalkı yoksul olarak tanımlanmaktadır (Foster, 1998:335). Kısaca yoksulluk ölçümleri belirli kıstaslar ile yoksul birey ya da hanelerin tespitini sağlamaktadır. Ancak unutulmaması gereken bir nokta hangi ölçüm yöntemi kullanılırsa kullanılsın analiz birimi olarak hanehalkı alındığı müddetçe kaynakların hane içerisindeki dağılımı açısından kadınların yaşamış olduğu yoksulluğun gerçek boyutunu gözler önüne sermenin mümkün olmadığıdır.

Literatürde yoksulluğun objektif olarak tanımlanmasında kullanılan en temel iki yöntem; mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk tanımlamasıdır. Aşağıda kısaca bu

iki yoksulluk tanımlamasına ve ayrıca BM'in geniş kapsamlı yoksulluk tanımlaması olan insani yoksulluk ile cinsiyete dayalı yoksulluk ölçümlerine yer verilecektir.

1.4.1. Mutlak Yoksulluk

Literatürde yoksulluk tanım ve ölçümünde kullanılan temel yaklaşım, yoksulluğu gelir, tüketim harcamaları ve kalori miktarı gibi daha somut ve ölçülebilir kıstaslara dayalı olarak değerlendiren mutlak yoksulluk yaklaşımıdır (Şenses, 2002: 62). Mutlak yoksulluk, belli bir gelir seviyesinin altında yaşayan ya da temel mal ve hizmetleri satın almaya gücü yetmeyen birey ve hanhalklarının sayısını ölçmektedir. Mutlak yoksulluk kavramı literatürde gelir yoksulluğu olarak da adlandırılmaktadır. Mutlak yoksulluk, birey veya hanhalkının sadece gıda harcamalarını dikkate alarak dar anlamda, gıda dışı harcamalarını da dikkate alarak geniş anlamda tanımlanmakta ve buna dayalı olarak yoksulluk sınırları hesaplanmaktadır.

Mutlak yoksulluk dar anlamda bir bireyin minimum gıda harcaması için gerekli olan minimum gelir ya da yaşamını devam ettirebilmesi için alması gereken minimum kalori ihtiyacını sağlayamaması durumu olarak tanımlanabilir. Mutlak yoksulluk sınırının minimum gıda harcamalarına ilişkin olarak hesaplanması genellikle en az kalori gereksinimini sağlayacak gıda sepetinin maliyeti veya bir bireyin hayatta kalabilmesi için gerekli olan minimum kalori miktarı esasına göre yapılmaktadır¹ (İnsel, 2001: 64). Para birimi ile ifade edilen maliyet yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Bu sınırın altında kalan birey veya haneler yoksul sayılmakta, üstünde olanlar ise yoksul sayılmamaktadır.

Dünya Bankası, günlük geliri bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli en düşük kalori miktarı olan 2400 k/cal'lik besini almaya yetmeyen insanları ve günlük bir dolar olarak belirlenen mutlak yoksulluk sınırından daha az gelir düzeyine sahip olanları mutlak yoksul olarak tanımlamıştır (DPT, 2001: 104). Dünya Bankası'nın "günlük 1 dolar" yaklaşımından hareket edildiğinde, gelişmiş ülkelerde neredeyse hiç yoksul kalmamaktadır (İnsel, 2001: 64). Bu nedenle 2005 yılı itibarıyla Dünya Bankası, yoksulluk sınırı olarak kullandığı günlük 1 dolarlık eşliğini, günlük 1,25

¹ Bunun için bir kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum yeterli kalori ihtiyacı hesaplanmaktadır. Ancak minimum yeterli kalori düzeyi belirsizliğe sahiptir ve tartışmalı bir konudur (Fang vd., 2002: 434).

dolara yükseltmiştir (World Bank, 2008: 22). Buna göre günlük 1,25 dolardan daha az geliri olan bireyler mutlak yoksul olarak kabul edilmiştir.

Geniş anlamda mutlak yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk, bir birey ya da hanehalkının yaşamını sürdürebilmek için beslenme yanında giyinme, barınma, ısınma gibi en temel gereksinmelerini de satın alabilecek gerekli gelir düzeyine sahip olamaması durumu olarak tanımlanmaktadır. Geniş anlamda mutlak yoksullukta yoksulluk sınırı, bireyin sadece minimum gıda harcamasını değil onun yanında diğer temel ihtiyaçlarını (giyinme, barınma, ısınma gibi) da dikkate alır. Dolayısıyla dar anlamda tanımlanan mutlak yoksulluk sınırına göre daha yüksek bir yoksulluk sınırı tanımlar. Bu gereksinimleri karşılayacak bir gelir düzeyine sahip olmayan kişi yoksul sayılmaktadır. Yoksulluğu gıda, sağlık, eğitim, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması esasına göre tanımlayan bu yaklaşıma “Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı” denmektedir ² (Şenses, 2002: 64).

1.4.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk yaklaşımı bireylerin içinde yaşadığı toplumun tüketim alışkanlıklarını ve kültürünü dikkate alarak, yoksulluğu bireylerin gereksinmelerini karşılama derecesi bakımından toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre tanımlamaktadır. Görelî yoksulluk (ulusal yoksulluk düzeyi) bir toplumda kabul edilebilir tüketim düzeyinin altında kalma olarak tanımlanmaktadır (World Bank, 2008:1). Bu yaklaşıma göre yoksulluk bireyin ya da hanehalkının içinde yaşadığı toplumun ortalama refah düzeyini yakalayıp yakalayamadığı ile ilgili bir konudur. Bu nedenle de, göreli yoksulluk yaklaşımı gelirin ülke içindeki dağılımına odaklanmaktadır. Bu anlamda göreli yoksulluğu toplumdaki ortalama gelir düzeyinin altında bir gelir düzeyine sahip olunması olarak tanımlamak mümkündür. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) göreli yoksulluğu, insani gelişme için gerekli olan fırsatlardan (sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlayarak, kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir (Uzun, 2003: 157). Minimum

² Mutlak yoksulluk ölçümü, i) temel gereksinim sepetinin zaman içinde değişmesi, ii) bu sepeti tanımlayan uzmanların değer yargısını içermesi gibi nedenlerden dolayı bazı problemler içermektedir (İnsel, 2001: 65).

kalorinin yanı sıra, kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi zorunlu görülen malların kapsama alınmasıyla belirlenen görelî yoksulluk sınırı, bir ulusun genel yaşam düzeyini ve ülke içindeki eşitsizliği yansıtmaları açısından önem taşımaktadır (DPT, 2001:104)³.

Görelî yoksulluğa göre, üyesi oldukları toplumun hayatına tamamen katılamayan ve toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve tüketime sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul olarak tanımlanır. Gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan görelî yoksulluk tanımlamasına göre yoksulluk sınırı saptanırken genellikle toplumdaki ortalama gelir düzeyi temel alınmakta ve bu ortalama gelir düzeyinin belli bir oranı altında gelire sahip olan bireyler yoksul kabul edilmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, görelî yoksulluk seviyesi, ortanca⁴ gelirin %50'sinin altındaki geliri kapsamakta ve bu gelir düzeyinden daha az gelire sahip olan bireyler yoksul kabul edilmektedir⁵ (İnsel, 2001: 66).

Yoksulluğu sadece gelir boyutuyla değerlendirmek yoksulluğa dar bir çerçeveden bakmaya neden olmakta ve birçok eksikliği de beraberinde getirmektedir. Oysa yoksulluğun boyutu yanında derinliğini analiz etmek için yoksulluğu sadece gelir boyutuyla değil gelir dışı bazı refah göstergelerini de dikkate alarak incelemek gerekmektedir. Aşağıda yoksulluğu bazı gelir dışı refah göstergeleri ve yoksunlukları da içeren daha geniş bir perspektiften ele alan ölçümlere kısaca yer verilmiştir.

1.4.3. İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Endeksleri

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) insani gelişme kavramını ölçmek için geleneksel gelir ağırlıklı ölçümlerden farklı olan "*İnsani Gelişme*

³ Hem mutlak hem de görelî yoksulluğun bir eksikliği yoksulluğun dağılımı konusunda bilgi içermemeleridir. Bu eksikliği gidermek için yoksulluk açığı (yoksulluk sınırının altında kalan nüfusun ortalama gelirinin yoksulluk sınırıyla arasındaki fark) hesaplanır. Mutlak ve görelî yoksulluğun diğer bir eksikliği ise, bunların uluslararası karşılaştırmalarda anlamlarını yitirmesidir (Daha ayrıntılı bilgi için bakınız; İnsel, 2001).

⁴ Ortanca (medyan) gelir ulusal gelirin nüfusa bölünmesiyle ortaya çıkan ortalama gelir değil, gelir sıralamasında tam ortada olan gelirdir.

⁵ Görelî yoksulluk i) ortanca gelirin mi yoksa ortalama gelirin mi alınacağı ii) bu gelirlerin yüzde kaçının alınarak yoksulluk sınırının belirleneceği, iii) hane gelirinin hesaplanmasında kullanılacak olan eşdeğer katsayılarının geçerliliği gibi nedenlerden dolayı bazı problemler içermektedir (İnsel, 2001).

Endeksi”ni (Human Development Index, HDI) oluşturmuştur. Endeks, “uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve yeterli (saygın) bir yaşam standardı” açısından bir ülkedeki ortalama gerçekleştirmeleri ölçmektedir. İnsani gelişme endeksi göstere olarak doğumda yaşam beklentisi, yetişkinlerin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı ve kişi başına gayri safi yurtiçi hasılayı almaktadır. Uluslararası karşılaştırma olanağı verecek şekilde hesaplanan HDI, 0 ile 1 arasında değerler almakta ve dünya ülkelerini kendi ülkesindeki insanlarına sağladıkları fayda üzerinden gelişmişlik düzeylerine göre, “çok yüksek insani gelişme”, “yüksek insani gelişme”, “orta insani gelişme” ve “en düşük insani gelişme” düzeyine sahip ülkeler şeklinde sıralamaktadır (UNDP, 2010: 216-217).

UNDP, ülkelerin halklarına sundukları fayda ile ülkelerin toplam refahını ölçerken yoksunluk olgusuna yeterince değinemediğinden dolayı, 1997 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporu’nda yoksulluğu yeniden tanımlamış ve insani gelişme kavramına ek olarak insani yoksulluk kavramını geliştirmiştir. Bu kavram yaygın olan yoksulluk yaklaşımları ile ortak noktalara sahip olmakla birlikte yoksulluk olgusunu çok yönlü boyutları ile açıklamayı hedeflemektedir. UNDP’nin tanımına göre insani yoksulluk, katlanılabılır bir yaşam için gerekli en temel fırsat ve seçeneklerden (uzun, sağlıklı, yaratıcı ve uygun (insani) standartta bir yaşam, özgürlük, itibar, özsaygı ve diğerleri tarafından sayılma) feragat etmektir (UNDP, 1997).

UNDP İnsani Gelişme Raporunda (1997) insani yoksulluğun ölçümü için sadece gelire dayanmayan çok boyutlu bileşik bir ölçüm olan *İnsani Yoksulluk Endeksini* (Human Poverty Index, HPI) önermiştir. HPI insani yoksulluğu; beklenen yaşam süresi, eğitim, ekonomik ve sosyal imkânlar gibi kriterlerden yola çıkarak hesaplamaktadır. Bu anlamda uzun bir yaşamdan, eğitim imkânlarından ve ekonomik ve sosyal imkânlardan yoksun olma insani yoksulluğun göstergeleri olarak kabul edilmektedir⁶. UNDP gelişmekte olan ülkeler için (HPI-1) ve gelişmiş ülkeler için (HPI-2) iki ayrı insani yoksulluk endeksi hesaplamaktadır. HPI-1 ile HPI-2 arasında

⁶ İnsani yoksulluk ve insani gelişme endeksine yöneltilen iki temel eleştiri bulunmaktadır: i) yoksulluğun ölçümü için gerekli kıstas sayısının ve buna bağlı olarak veri gereksiniminin giderek artması ve verilere ulaşma güçlüğü nedeniyle ikame göstergelerin kullanılarak istenilen kapsamda ölçümün yapılamaması ii) endeksteki göstergelere eşit ağırlık verilmesidir (Daha detaylı bilgi için bakınız; Şenses, 2002: 103-104).

küçük bir fark bulunmaktadır. HPI-2, HPI-1'den farklı olarak, sosyal dışlanma değişkenini de içermektedir. 1997 yılından bu yana hesaplanan HPI, son olarak 2009 yılında UNDP tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda hesaplanmıştır. 2010 yılında HPI'nın yerini MPI almıştır⁷.

1.4.4. Cinsiyete Dayalı Yoksulluk

Kadınların yoksulluğu erkeklerden daha yoğun ve derin yaşadığı bulgusuna dayanarak cinsiyete dayalı yoksulluk ölçümleri de yapılmaktadır. *Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi* (The Gender Inequality Index (GII)), “üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve işgücü piyasası” boyutunda kadının dezavantajlı durumunu yansıtmaktadır. Endeks, cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle insani gelişmede yaşanan kayıpları göstermektedir. Bunu yaparken; anne ölüm oranı, yetişkin doğurganlık oranı, cinsiyetler bazında parlamentodaki temsil oranı, orta ve yüksek öğretime katılım oranı, işgücüne katılım oranı verilerini kullanmaktadır. Endeks değerinin sıfır olması, kadın ve erkeğin eşit olduğunun; 1 olması ise kadının tüm ölçütlerde olabildiğince yoksul olduğunu göstermektedir. GII, Seth (2009) tarafından önerilen “ilişki duyarlılığı eşitsizlik ölçütünü (association-sensitive inequality measure)” kullanarak hesaplanmaktadır⁸.

1.5. DÜNYADA YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Yoksulluk oranları dünya genelinde azalmasına rağmen, yoksulluk her dönemde her toplum için önemli ve sürekli bir problem olmaya devam etmektedir. Yoksulluğun dar anlamda temel gereksinimleri karşılayabilmek için gerekli olan gelirin yetersizliği olarak tanımlandığı mutlak yoksulluk kavramına göre, günde 1 dolardan daha az kazanarak yaşamını sürdüren insanların oranı, dünya nüfusunun %21'idir (UNDP, 1995). Başka bir deyişle dünyada her 5 kişiden 1'i günde bir dolardan daha az bir gelir ile yaşamak durumunda kalmaktadır. Söz konusu acı tablo insan ihtiyaçlarının yiyecek, barınma ve giyinme gibi temel gereksinimlerle sınırlı

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız; UNDP (2009), Overcoming Barriers: Human Mobility and Development, Human Development Report.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız; UNDP (2010), The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, Human Development Report, pp: 219-221; Seth, 2009.

olmadığı düşünülduğünde ve mutlak yoksulluk sınırı günlük 1 dolar yerine 1,25 ve 2 dolar alındığında dünya nüfusunun daha yüksek bir oranını kapsamaktadır.

Dünya'daki yoksulluğun seyrini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak için dünya genelinde yoksul insan sayılarının ve yoksulluk oranlarının zaman içerisindeki gelişiminin incelenmesi gerekmektedir. Tablo 1.1. 1990 ve 2005 yılları için, günlük 1,25 ve 2 dolar yoksulluk sınırlarına göre Dünya Bankası tarafından belirlenmiş olan bölgeler bazında dünyadaki yoksul insan sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı oranı hakkında bilgiler içermektedir. Tablo incelendiğinde, dünyada yoksul insanların daha çok Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yoksul insanların sayısının en az olduğu iki bölge ise Avrupa ve Orta Asya ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dır. Doğu Asya ve Pasifik bölgesi ile Latin Amerika ve Karayipler bölgesi dışındaki tüm bölgelerde, hem günlük 1,25 dolar hem de günlük 2 dolar yoksulluk sınırlarına göre 1990 ve 2005 yılları arasında yoksul insan sayısının arttığı görülmektedir. Dünya genelinde yoksul insan sayısının en az olduğu bölge Avrupa ve Orta Asya bölgesi olmasına rağmen, 1990 ile 2005 yılları arasında yoksul insan sayısının en fazla artış gösterdiği bölge Avrupa ve Orta Asya bölgesi olmuştur. Avrupa ve Orta Asya'da yoksul insan sayısının artmasının nedeni uygulanan neoliberal politikaların ülke içinde gelir dağılımı üzerine yarattığı sonuç ve bu bölgenin yoğunluklu olarak göç alan bir bölge olmasından kaynaklanabilir.

Dünya'da yoksulluğun seyrini incelerken sadece yoksul insan sayısına bakmak yeterli değildir. Farklı nüfus düzeylerine sahip bölgeler arasında yoksul insanların sayısının karşılaştırılması yanlış değerlendirmelere neden olabilir. Bu nedenle dünya genelinde yoksul insan sayısına ilaveten yoksulluk oranlarının da incelenmesi gerekmektedir. Yoksulluk oranı, yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranlanması ile hesaplanmaktadır. Tablo 1.1'de yer alan yoksulluk oranları incelendiğinde, yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu üç bölgenin yoksul insan sayısının da en yüksek olduğu Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika bölgeleri olduğu görülmektedir. Avrupa ve Orta Asya bölgesi dışındaki tüm bölgelerde yoksulluk oranları, hem günlük 1,25 dolar hem de günlük 2 dolar sınırlarına göre düşmüştür. Dünya genelinde yoksulluk oranlarındaki

en dikkat çekici düşüş Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde gerçekleşmiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ise 1990-2005 yılları arasında yoksulluk oranı artmasına rağmen genel olarak bakıldığında dünyada yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Asya ve Pasifik ile Latin Amerika ve Karayipler’de hem yoksul insan sayısı, hem de yoksulluk oranları düşerken, Avrupa ve Orta Asya’da yoksul insan sayısı ile yoksulluk oranları artış göstermiştir. Tablo 1.1’den de görüleceği gibi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika’da yoksul insan sayıları artmasına rağmen yoksulluk oranlarında düşüş kaydedilmiştir. Bu durum, söz konusu ülkelerdeki nüfus artış hızının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Dünya’da yoksulluğun seyrine ilişkin tüm bu veriler bazı bölgelerde yoksul insan sayılarının ve yoksulluk oranlarının azalmasına rağmen bazı bölgelerde artmaya devam ettiğini ve yoksulluğun dünya genelinde birçok insanın yaşam standartını olumsuz etkileyen yaygın bir sorun olduğunu gözler önüne sermektedir.

Dünyada yoksulluğun dağılımı başka bir deyişle yoksullar içinde en yoksul olanlar hakkında bilgi edinmek için yoksulluk açığının hesaplanması gerekmektedir. Yoksulluk açığı, yoksulluk sınırının altında kalan nüfusun ortalama gelirinin yoksulluk sınırıyla arasındaki farkı ifade etmektedir (İnsel, 2001: 67). Yoksulluk açığı değişkeni, hane harcamaları sınıra yaklaştıkça yoksulluk açığının, bir başka deyişle hane yoksulluğunun azaldığına işaret etmektedir (Çağatay, Zambak, 2012: 12). Yoksulluk açığı, yoksulluk sınırının yüzdesi olarak ifade edilmekte ve yoksulluk açığının 100’e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, 100’den uzaklaşması ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir. Tablo 1.1’deki yoksulluk açığı değerleri incelendiğinde, yoksulluk oranlarındaki duruma benzer bir durum ile karşılaşılmaktadır. Avrupa ve Orta Asya bölgesi dışında kalan tüm bölgelerde 1990-2005 tarihleri arasında yoksulluk açığı oranları, hem günlük 1,25 dolar, hem de günlük 2 dolar sınırlarına göre azalmıştır. Yoksulluk açığındaki en çarpıcı düşüş yine Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde gözlenmiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesi ise, yoksulluk açığındaki artışlara rağmen, yine de günde 2 dolar sınırına göre dünyadaki en düşük yoksulluk açığı değerine sahip bölge olmuştur.

Tablo 1.1: Bölgeler Bazında Dünyadaki Yoksul İnsan Sayıları, Yoksulluk Oranları ve Yoksulluk Açığı Oranları, 1990-2005

Bölgeler	1990		2005	
	Günlük 1,25\$ ⁽¹⁾	Günlük 2\$ ⁽²⁾	Günlük 1,25\$ ⁽¹⁾	Günlük 2\$ ⁽²⁾
	Yoksul İnsan Sayısı (milyon)			
Doğu Asya ve Pasifik	875,2	1.276,5	316,5	729,3
Avrupa ve Orta Asya	6,9	27,6	14,8	35,5
Latin Amerika ve Karayipler	49,4	95,3	44,4	93,9
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	10,1	45,2	11,2	52,9
Güney Asya	583,6	933,1	596,3	1.092,8
Sahra Altı Afrika	295,9	391,0	387,5	554,7
	Yoksulluk Oranı (%)			
Doğu Asya ve Pasifik	54,7	79,8	16,8	38,6
Avrupa ve Orta Asya	2,0	7,1	3,8	9,2
Latin Amerika ve Karayipler	11,3	21,9	8,2	17,1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	4,3	19,7	3,6	16,8
Güney Asya	51,7	82,6	40,3	73,9
Sahra Altı Afrika	57,6	76,0	50,9	72,8
	Yoksulluk Açığı (%)			
Doğu Asya ve Pasifik	18,20	37,40	4,04	13,00
Avrupa ve Orta Asya	0,50	1,84	1,06	2,97
Latin Amerika ve Karayipler	3,91	8,70	2,58	6,35
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	0,78	4,84	0,77	4,10
Güney Asya	15,20	35,70	10,30	28,70
Sahra Altı Afrika	26,30	42,00	20,70	36,70

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI Online), Erişim Tarihi: 12.08.2011.

⁽¹⁾ 2005 yılı uluslararası fiyatlarıyla günde 1,25 dolardan daha az gelire yaşayan nüfusun yüzdesini ifade etmektedir.

⁽²⁾ 2005 yılı uluslararası fiyatlarıyla günde 2 dolardan daha az gelire yaşayan nüfusun yüzdesini ifade etmektedir.

Dünyada yoksulluğu günlük 1,25 ve 2 dolar sınırına göre gelir boyutuyla dar kapsamlı olarak değerlendirdikten sonra gelir dışı bazı refah göstergelerini de dikkate alan insani gelişme, insani yoksulluk ve cinsiyete dayalı yoksulluk açısından daha geniş kapsamlı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Tablo 1.2, dünyadaki seçili ülkeler için insani gelişme, insani yoksulluk ve cinsiyet eşitsizlik endeks değerlerini ve ülkelerin söz konusu endeks değerleri ile toplam ülkeler arasında kaçınıcı sırada yer aldığını göstermektedir. UNDP, ülkeleri insani gelişmişlik düzeyleri açısından “çok yüksek insani gelişme, yüksek insani gelişme, orta insani gelişme ve en düşük insani gelişme” olmak üzere dört temel grupta değerlendirmiştir. Tablo

oluşturulurken, “en düşük insani gelişme kategorisi” dışındaki diğer üç kategoride, en üstte yer alan beş ülke alınmıştır. En üst seviye ile en alt seviye arasındaki farkın daha net görülebilmesi için, en düşük insani gelişme kategorisinde yer alan ülkelerden ise en sondaki beş ülke tabloya dâhil edilmiştir. Bu ülkeler dışında, yüksek insani gelişme kategorisine dahil edilen Türkiye de tabloya eklenmiştir.

İnsani gelişme endeksi (HDI) değerlerine göre Norveç, 0,938 endeks değeri ile birinci sırada yer alırken; Norveç’i Avusturalya, Yeni Zelanda ve ABD ve İrlanda izlemektedir. Zimbabve ise, 0,140 endeks değeri ile son sırada yer almaktadır. İnsani gelişme endeksine göre 169 ülke içerisinde 83. sırada yer alan Türkiye ise yüksek insani gelişme kategorisinin son sıralarında bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan *insani yoksulluk endeksine (HPI-1)* göre Türkiye 135 ülke içerisinde 40. sırada yer almaktadır. Türkiye’nin insani yoksulluk endeksine göre sıralamadaki yeri insani gelişme endeksi ile karşılaştırıldığında daha iyi gözükmemektedir. Gelişmiş ülkeler için hesaplanan ve gelişmekte olan ülkeler için hazırlanan endeksten sosyal dışlanma değişkenini de içermesi bakımından farklılaşan *insani yoksulluk endeksine (HPI-2)* göre ise Norveç yine ilk sıralarda yer almaktadır.

Cinsiyet eşitsizlik endeksi (GII) değerleri incelediğinde, üreme sağlığı, parlamentodaki temsil oranı, eğitime ve işgücüne katılım oranında yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle ülkelerin konumunun insani gelişme endeksine göre farklılık gösterdiği göze çarpmaktadır. Tablodan görülmemekle birlikte, sıralamadaki tüm ülkeler dikkate alındığında cinsiyet eşitsizliği nedeniyle insani gelişme endeksinde en az düşüşü yaşayan ülke Hollanda iken; en fazla düşüş yaşayan ülke ise Yemen’dir. Başka bir deyişle dünyada cinsiyet eşitsizliklerinin en az yaşandığı ülkenin Hollanda en fazla yaşandığı ülkenin ise Yemen olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İnsani gelişme endeksinde ilk sırada yer alan Norveç, cinsiyet eşitsizlik endeksi sıralamasında ise beşinci sıraya düşmektedir. Bu durum diğer gelişmiş ülkeler için de geçerlidir. Bu ülkeler yüksek insani gelişmişlik endeksine sahip olmalarına rağmen, cinsiyet eşitliği açısından aynı başarıyı yakalayamamaktadırlar. Türkiye’nin cinsiyet eşitsizliği açısından sıralaması insani gelişme endeksine göre daha iyi olmasına rağmen, sıralamada bir hayli geride kaldığından (77. sıradadır) pek de olumlu olarak

değerlendirilememektedir. Çin ve Litvanya'nın insani gelişme endeksi açısından sıralamadaki yerleri cinsiyet eşitsizlik endeksine göre daha kötü durumdadır. Bu iki ülkede kadınların görelî durumunun genel duruma göre diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha iyi olduğu söylenebilir.

Tablo 1.2: Çeşitli Ülkeler İçin İnsani Gelişme, İnsani Yoksulluk ve Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi Değerleri

Ülkeler	İnsani Gelişme Endeksi (HDI) ⁽¹⁾		İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI-1) ⁽²⁾		İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI-2) ⁽²⁾		Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (GII) ⁽³⁾	
	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer
Çok Yüksek İnsani Gelişme								
Norveç	1	0,938	2	6.6	5	0,234
Avusturalya	2	0,937	14	12.0	18	0,296
Yeni Zelanda	3	0,907	25	0,320
ABD	4	0,902	22	15.2	37	0,400
İrlanda	5	0,895	23	15.9	29	0,344
Yüksek İnsani Gelişme								
Bahamalar	43	0,784
Litvanya	44	0,783	33	0,359
Şili	45	0,783	10	3,2	53	0,505
Arjantin	46	0,775	13	3,7	60	0,534
Kuveyt	47	0,771	43	0,451
Türkiye	83	0,679	40	8,3	77	0,621
Orta İnsani Gelişme								
Fiji	86	0,669	79	21,2
Türkmenistan	87	0,669
Dominik Cumhuriyeti	88	0,663	44	9,1	87	0,646
Çin	89	0,663	36	7,7	38	0,405
El Salvador	90	0,659	63	14,6	89	0,653
En Düşük İnsani Gelişme								
Mozambik	165	0,284	127	46,8	111	0,718
Burundi	166	0,282	116	36,4	79	0,627
Nijerya	167	0,261	134	55,8	136	0,807
Kongo	168	0,239	120	38,0	137	0,814
Zimbabve	169	0,140	105	34,0	105	0,705

Kaynak: UNDP (2009); UNDP (2010).

⁽¹⁾ 2010 yılına ait veridir (sıralamada 169 ülke vardır).

⁽²⁾ 2007 yılına ait veridir (sıralamada 182 ülke vardır). HPI-1 endeksi 135 ülkeyi içermektedir. 47 ülke için verilere ulaşılamamıştır. HPI-2 endeksi ise 25 ülkeyi içermektedir.

⁽³⁾ 2008 yılına ait veridir (sıralamada 169 ülke vardır).

Kısaca özetlemek gerekirse, dünya genelinde yoksulluk oranları azalmasına rağmen, yoksulluk her dönemde ve her toplumda mücadele edilmesi gereken bir sorun olmaya devam etmektedir. Yoksulluk oranları ve yoksulluk açığı gelişmekte olan bölgelerde zaman içerisinde azalmasına rağmen, Avrupa ve Orta Asya gibi nispeten gelişmiş olan bölgelerde artmıştır. Bu durum uygulanan neoliberal politikalardan ve Avrupa ve Orta Asya'ya yoksul insan sayısının daha fazla olduğu bölgelerden çalışma amacıyla gerçekleştirilen uluslararası göçten kaynaklanıyor olabilir.

Gelir dışı bazı refah göstergelerini de dikkate alan insani gelişme, insani yoksulluk ve cinsiyete dayalı yoksulluk endekslerine bakıldığında ise hem insani gelişme hem de insani yoksulluk endeksinde ilk sıralarda yer alan gelişmiş ülkelerin bile cinsiyet eşitsizlik endeksinde daha geri sıralarda yer aldığı görülmüştür. Başka bir deyişle yüksek insani gelişmişlik endeksine sahip ülkeler bile, cinsiyet eşitliği açısından aynı başarıyı yakalayamamıştır. İşte bu nedenlerle kadın yoksulluğunun farklı boyutlarının ve nedenlerinin incelenmesi önemli bir araştırma alanı olarak görülmektedir. Yoksulluk oranları dünya genelindeki eğilime benzer şekilde Türkiye'de de zaman içinde azalmasına rağmen hem dünyada hem de Türkiye'de kadınların yoksulluk oranlarında erkeklerinkine göre ciddi bir iyileşme yaşanmamıştır. Aşağıda Türkiye'de yoksulluğun boyutu ve yoksul kesimin özellikleri, ilgili literatür ve istatistiki veriler çerçevesinde incelenecektir.

1.6. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTU VE YOKSULLUK PROFİLİ

Yoksulluk oranları dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de zaman içinde azalmasına rağmen halen önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Türkiye'de yoksulluk oranları hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı fertlerinin istihdam durumları, çalıştığı sektörler, eğitim durumu ve cinsiyeti açısından farklılık göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye'de yoksulluk oranları açısından önemli bölgesel eşitsizlikler de mevcuttur. Türkiye'de yoksulluğun boyutu ve yoksul kesimin profili

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından derlenen veriler ve ilgili literatür yardımıyla aşağıda kısaca değerlendirilmiştir.

Türkiye’de temel veri toplayıcı kurum Türkiye İstatistik Kurumudur (TÜİK). Bu anlamda Türkiye’de yoksullukla ilgili yapılan çalışmalarda temel veri kaynağı olarak, TÜİK tarafından 2002 yılından itibaren her yıl düzenli olarak uygulanan “Hanehalkı Bütçe Anketleri” kullanılmaktadır. Hanehalkı Bütçe Anketleri, bireylerin ve hanehalkının tüketimlerini, gelir düzeylerini, sosyo-ekonomik kesimler, nüfus tabakaları ve bölgelere göre derlemektedir. TÜİK tarafından Türkiye’deki yoksulluğun boyutunun ve profilinin belirlenmesi için yürütülen çalışmalarda hem mutlak yoksulluk, hem de görelî yoksulluk oranları hesaplanmakta ve düzenli olarak yayımlanan “Yoksulluk Çalışmaları”nda gerek gıda, gerekse gıda dışı harcama bileşenlerini içeren mutlak yoksulluk sınırları hesaplanmaktadır. TÜİK tarafından ayrıca uluslararası karşılaştırmalarda kullanılmak üzere satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 dolar, 2.15 dolar ve 4.30 dolar olmak üzere çeşitli yoksulluk sınırları da hesaplanmaktadır.

Tablo 1.3, 2002-2009 yılları arasında Türkiye’deki fert yoksulluk oranlarını, farklı yoksulluk sınırı yöntemlerine göre Türkiye geneli ve kır-kent ayrımında ortaya koymaktadır. Tablo’dan da görülebileceği üzere 2009 yılı itibariyle Türkiye genelinde fertlerin yaklaşık olarak %0,5’i açlık sınırının altında %18’i ise yoksulluk sınırının altında yaşamlarını sürdürmektedir. 2009 yılı itibariyle satın alma gücü paritesine göre kişi başına günlük 1 doların altında yaşayan fert bulunmamaktadır. 2002-2009 arasında Türkiye geneli için fert yoksulluk oranları harcama esaslı görelî yoksulluk tanımlaması hariç, diğer tüm yoksulluk tanımlamalarında genel itibariyle azalma eğilimindedir. Harcama esaslı görelî yoksulluk tanımlamasına göre ise 2002 yılında %14,74 olan yoksul fert oranı, 2009 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiş ve 2009 yılında %15,12 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, toplumdaki ortalama harcama düzeyinin artmış olması ile açıklanabilir. Türkiye’de yoksulluğun boyutunu incelemek için yapılan çalışmalar yoksulluk oranının yıllar içerisinde azalma eğiliminde olduğunu ortaya koyarak bu anlamda TÜİK verilerini desteklemektedir. Yapılan çalışmalara göre 1973 yılında %32 olan yoksulluk oranı, 1983 yılında %30’a (Celasun, 1986) 1987 yılında ise %22,5’e (Dağdemir, 1992) düşmüştür.

Yoksulluk oranları kent ve kır olarak ayrı ayrı incelendiğinde, 2002-2009 döneminde hangi yoksulluk sınırı yöntemi kullanılırsa kullanılsın kırdaki yaşayanların yoksulluk oranlarının, kentte yaşayanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Kent için hesaplanan tüm yoksulluk göstergelerinde incelenen dönemde bir düşüş yaşanırken, kır için hesaplanan göstergelerden yoksulluk ve harcama esaslı görece yoksulluk oranında artış yaşanmıştır. Bu anlamda Türkiye genelinde harcama esaslı görece yoksulluk oranındaki artışın kırsal alanlarda yaşayanlardan kaynaklandığı söylenebilir. Türkiye’de kırsal ve kentsel yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmalarda da kırdaki yaşayanların yoksulluk oranlarının, kentte yaşayanların yoksulluk oranından daha yüksek olduğu (Dağdemir, 1999; Dansuk, 1997; Erdoğan, 2002) tespit edilmiştir. Pamuk (2000) çalışmasında Türkiye’de kırsal yerlerde nüfusun % 14.80’i, hanelerin ise % 14.15’inin yoksulluk sınırının altında gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan söz konusu çalışmaların aksine hem açlık hem de yoksulluk sınırı altında yaşayan hanelerin genellikle kentsel alanda yaşadığını (Çağatay vd. 2009) ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır.

Tablo 1.3: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%), Türkiye

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE								
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1\$'ın altı ¹	0,20	0,01	0,02	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15\$'ın altı ¹	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4,3\$'ın altı ¹	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esası görelî yoksulluk ²	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
KENT								
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1\$'ın altı ¹	0,03	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15\$'ın altı ¹	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi başı günlük 4,3\$'ın altı ¹	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama esası görelî yoksulluk ²	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
KIR								
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1\$'ın altı ¹	0,46	0,01	0,02	0,04	0,00	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2,15\$'ın altı ¹	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4,3\$'ın altı ¹	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92
Harcama esası görelî yoksulluk ²	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2009.

⁽¹⁾ 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618.281 TL; 2003 yılı için 732.480 TL; 2004 yılı için 780.121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL; 2007 yılı için 0.926 YTL, 2008 yılı için 0.983 YTL ve 2009 yılı için ise 0,917 TL kullanılmıştır.

⁽²⁾ Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

Türkiye'de yoksulluk oranları kır ve kent arasında olduğu gibi bölgesel düzeyde de farklılık göstermektedir. Tablo 1.4, gelire dayalı görelî yoksulluk sınırına göre bölgesel düzeyde yoksul sayılarını ve yoksulluk oranlarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde, 2009 yılı itibarıyla yoksul insan sayısının en fazla olduğu bölgenin Güneydoğu Anadolu bölgesi olduğu görülmektedir. Medyan gelirin %50'si kullanılarak oluşturulan yoksulluk sınırı dikkate alındığında, Türkiye'deki yoksulların yaklaşık olarak %30'unun; medyan gelirin %60'ı kullanılarak oluşturulan yoksulluk sınırı dikkate alındığında ise %27'sinin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşadığı görülmektedir. Medyan gelirin %50'si kullanılarak hesaplanan yoksulluk sınırı baz alındığında, Güneydoğu Anadolu'dan sonra yoksulluğun en

yoğun yaşandığı bölgeler sırasıyla Akdeniz ve Ortadoğu Anadolu'dur. Medyan gelirin %60'ı kullanılarak hesaplanan yoksulluk sınırı baz alındığında ise ilk üç sıralama değişmemektedir. Gelire dayalı görelî yoksulluk oranının en düşük olduğu Doğu Karadeniz bölgesinde ise bu oranlar sırasıyla %2,3 ve %2,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de yoksulluğu bölgeler bazında inceleyen ve bölgesel yoksulluk oranlarını hesaplayan çalışmaların sonuçları da TÜİK verilerini destekler niteliktedir. Yapılan çalışmalarda Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri hep en yoksul bölgeler olarak bulunmuştur (Dumanlı, 1996; Erdoğan, 1996; Dansuk, 1997; Dağdemir, 1999; Pamuk, 2000). Yoksulluk oranının en düşük olduğu bölgelerin ise Ege ve Marmara bölgeleri olduğu tespit edilmiştir (Dumanlı, 1996; Erdoğan, 1996; Dansuk, 1997; Pamuk, 2000).

Tablo 1.4: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı, Türkiye, 2006-2009

Bölgeler	Yoksul sayısı (Bin kişi)				Yoksulluk oranı (%)			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Toplam								
Yoksulluk riski, % 50	12.412	10.525	11.123	11.891	100,0	100,0	100,0	100,0
Yoksulluk riski, % 60	16.932	15.589	16.381	16.806	100,0	100,0	100,0	100,0
TR1 İstanbul								
Yoksulluk riski, % 50	532	75	393	406	4,3	0,7	3,5	3,4
Yoksulluk riski, % 60	900	256	719	694	5,3	1,6	4,4	4,1
TR2 Batı Marmara								
Yoksulluk riski, % 50	339	322	343	394	2,7	3,1	3,1	3,3
Yoksulluk riski, % 60	503	491	552	606	3,0	3,2	3,4	3,6
TR3 Ege								
Yoksulluk riski, % 50	1.057	889	1.041	741	8,5	8,4	9,4	6,2
Yoksulluk riski, % 60	1.660	1.510	1.616	1.357	9,8	9,7	9,9	8,1
TR4 Doğu Marmara								
Yoksulluk riski, % 50	370	340	310	433	3,0	3,2	2,8	3,6
Yoksulluk riski, % 60	722	648	568	716	4,3	4,2	3,5	4,3
TR5 Batı Anadolu								
Yoksulluk riski, % 50	612	346	586	561	4,9	3,3	5,3	4,7
Yoksulluk riski, % 60	967	753	1.002	1.011	5,7	4,8	6,1	6,0
TR6 Akdeniz								
Yoksulluk riski, % 50	2.056	1.849	1.444	1.639	16,6	17,6	13,0	13,8
Yoksulluk riski, % 60	2.785	2.754	2.473	2.401	16,4	17,7	15,1	14,3
TR7 Orta Anadolu								
Yoksulluk riski, % 50	442	417	604	650	3,6	4,0	5,4	5,5
Yoksulluk riski, % 60	671	780	892	1.006	4,0	5,0	5,4	6,0
TR8 Batı Karadeniz								
Yoksulluk riski, % 50	915	705	740	765	7,4	6,7	6,6	6,4
Yoksulluk riski, % 60	1.296	1.017	1.206	1.189	7,7	6,5	7,4	7,1
TR9 Doğu Karadeniz								
Yoksulluk riski, % 50	278	217	285	275	2,2	2,1	2,6	2,3
Yoksulluk riski, % 60	420	363	429	408	2,5	2,3	2,6	2,4
TR10 Kuzeydoğu Anadolu								
Yoksulluk riski, % 50	788	631	726	810	6,4	6,0	6,5	6,8
Yoksulluk riski, % 60	969	828	935	1.018	5,7	5,3	5,7	6,1
TR11 Ortadoğu Anadolu								
Yoksulluk riski, % 50	1.316	1.192	1.276	1.615	10,6	11,3	11,5	13,6
Yoksulluk riski, % 60	1.649	1.639	1.735	1.918	9,7	10,5	10,6	11,4
TR12 Güneydoğu Anadolu								
Yoksulluk riski, % 50	3.707	3.541	3.376	3.601	29,9	33,6	30,4	30,3
Yoksulluk riski, % 60	4.390	4.550	4.255	4.480	25,9	29,2	26,0	26,7

Kaynak: TÜİK, (2010), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2009.

Not: Bölge yoksulluk oranları Türkiye için hesaplanan yoksulluk sınırları kullanılarak hesaplanmıştır. Medyan gelirin %50'si kullanıldığında yoksulluk sınırları sırasıyla 2.351 YTL, 3.013 YTL, 3.146 YTL ve 3.498 TL; medyan gelirin %60'ı kullanıldığında ise, yoksulluk sınırları sırasıyla 2.822 YTL, 3.616 YTL, 3.775 YTL ve 4.197 TL'dir.

Hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı türü, işgücüne katılıp katılmama, işteki durum, sosyal güvencenin olup olmaması, çalışılan sektör, cinsiyet, eğitim durumu ve yaş gibi faktörler bireylerin yoksul olup olmama durumunu etkilemektedir. Tablo 1.5, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı türü, bireylerin işteki durumları, çalıştığı sektörler, cinsiyeti ve eğitim durumları gibi değişkenleri dikkate alarak 2002-2009 yılları için fert yoksulluk oranlarını göstermektedir. İlgili tablodan da görüleceği üzere hanehalkı büyüklüğü arttıkça bireylerin yoksulluk oranı da artmaktadır. 2009 yılı itibariyle hanehalkı büyüklüğü 3 veya 4 kişi olan hanelerde yaşayan bireylerin yoksulluk oranı %9,65 iken 7 ve daha fazla olan hanelerde yaşayan bireylerin yoksulluk oranları %40,05'dur. Yapılan çalışmalarda da kalabalık hanehalklarında yoksulluk oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Pamuk, 2000; Alıcı, 2002; Erdoğan 2002). Hanehalkı büyüklüğüne ilaveten hanehalkı türü de söz konusu hanelerde yaşayan bireylerin yoksulluk oranlarını farklılaştırmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü ile de bağlantılı olarak 2002-2009 tarihleri arasındaki tüm yıllarda birey yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu aile tipi geniş ailedir. Hanehalkı büyüklüğü ile açıklanamayacak olan yalnız yaşayan yetişkin bireylerin yoksulluk oranları ise dalgalı bir seyir izlemekle birlikte özellikle 2005 yılından sonra artma eğilimi sergilemiş ve böylece geniş aile türünden sonra yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu hane halkı tipi haline gelmiştir. Beklendiği üzere çocuklu çekirdek ailelerde yaşayan bireylerin yoksulluk oranları çocuksuz çekirdek ailelerde yaşayan bireylerin yoksulluk oranlarından her dönem için daha yüksek seyretmiştir. Bu durum çocuk bakım maliyetlerinin yüksekliği ile açıklanabilir.

Bireylerin çalışma durumlarına göre yoksulluk oranı da değişmektedir. Tablo 1.5'e göre ele alınan tüm yıllarda, en az fert yoksulluk oranına sahip çalışma kategorisi "işveren" ve "ücretli maaşlı" kategorisi iken; en fazla yoksulluk oranına sahip kategori "ücretsiz aile işçisi" ile "yevmiyeli çalışanlardır". 2002-2009 yılları arasında tüm çalışma durumlarında, fert yoksulluk oranlarında düşüş yaşanmakla birlikte en önemli düşüş, yevmiyeli olarak çalışanlarda gözlenmiştir. Türkiye'de yoksul kesimin profiline ilişkin çalışmaların sonuçları da yoksulluk oranlarının yevmiyeli olarak çalışanlarda (Alıcı 2002; Erdoğan, 2002) ve ücretsiz aile işçilerinde daha yüksek olduğunu desteklemektedir (Yükseler ve Türkan, 2008; Çağatay vd., 2009).

Hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektörler bazında fert yoksulluk oranları incelendiğinde tarım sektöründe çalışan bireylerin yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu, hizmetler sektöründe çalışan bireylerin yoksulluk oranlarının ise en düşük olduğu görülmektedir. 2002-2009 yılları arasında tüm sektörlerdeki fert yoksulluk oranları azalmasına rağmen, ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olduğu tarım sektöründe çalışanların yoksulluk oranlarındaki düşüşün diğer sektörlerde çalışanların yoksulluk oranlarındaki düşüşten çok daha düşük olduğu görülmektedir.

Eğitim seviyesi ile yoksulluk oranı arasındaki ilişki incelendiğinde beklendiği üzere eğitim seviyesi yükseldikçe yoksul olma oranının azaldığı görülmektedir. Tablodan da görüleceği üzere 2002-2009 yılları arasında okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerin yoksulluk oranı, eğitim sürecine katılan bireylerin yoksulluk oranından hep daha yüksek seyretmişken; yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip bireylerin yoksulluk oranları ise her daim en düşük olmuştur. 2009 yılı itibarıyla okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerin yoksulluk oranı yaklaşık olarak %30 iken, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerin yoksulluk oranı %0,7'dir. 2002-2009 döneminde tüm eğitim seviyelerinde yoksulluk oranlarının düştüğü görülmektedir. Bireylerin eğitim düzeyleri ile fert yoksulluk oranları arasındaki ilişkiye ilaveten yoksulluk literatüründe hanehalkı reisinin eğitim seviyesinin düşük olduğu hanelerde yoksulluk oranının yüksek olduğuna ilişkin bulgulara da rastlanmaktadır (Erdoğan, 1998; Pamuk, 2000; Alıcı, 2002; Adaman ve Keyder, 2006; Çağatay vd., 2009; Gökova ve Danışman, 2010).

Hanehalkı fertlerinin cinsiyetine göre yoksulluk oranları incelendiğinde, kadınların yoksulluk oranlarının erkeklerin yoksulluk oranlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde hem kadın hem de erkeklerin yoksulluk oranları düşme eğiliminde olsa da kadınların yoksulluk oranları her dönemde erkeklerinkinden daha yüksek seyretmiştir. Türkiye'de kadınların önemli bir kısmının eğitim sürecine ve dolayısıyla işgücü piyasasına dahil olmadığı, genellikle yoksulluk oranının diğer sektörlerle nazaran daha yüksek olduğu tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı düşünüldüğünde kadınların yoksulluk oranlarının

erkeklerin yoksulluk oranından daha yüksek olması şaşırtıcı değildir⁹. Kaldı ki yoksulluk oranları hesaplanırken hane içi kaynak dağılımına bakılmadığı için bu oranlar kadınların yaşamış olduğu gerçek yoksulluğu yansıtmakta yetersizdir.

Türkiye’de yoksulluğun profine ilişkin bulgular kısaca özetlenecek olursa ilgili literatürün ve TÜİK verilerinin de ortaya koyduğu üzere Türkiye’de kırdaki yaşayanların, tarım sektöründe çalışanların, ücretsiz aile işçisi ve yevmiyeli olarak çalışanların, okur-yazar olmayanların ve erkeklere kıyasla kadınların yoksulluk oranı daha fazladır. Bununla birlikte hanehalkı büyüklüğü ile yoksulluk oranları arasında da pozitif bir ilişki mevcuttur.

⁹ Kadınların erkeklere göre daha yoksul olmasının nedenleri ve kadınları yoksullaşmaya iten özgül süreçler ikinci bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Tablo 1.5: Türkiye’de Yoksulların Profili

	Yoksul Fert Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hanehalkı büyüklüğü								
1-2	16,48	13,50	13,96	8,25	10,66	8,84	9,57	10,64
3-4	16,68	17,48	13,84	9,36	8,49	8,30	8,48	9,65
5-6	29,47	32,04	27,74	22,77	17,76	21,20	21,54	22,20
7+	47,38	49,22	51,97	45,99	42,98	41,32	38,20	40,05
Hanehalkı türü								
Çekirdek aile (çocuklu)	24,87	27,84	24,30	18,99	17,41	16,05	15,42	15,98
Çekirdek aile (çocuksuz)	15,00	13,26	12,98	8,55	10,14	7,92	8,76	9,86
Ataerkil veya geniş aile	34,27	32,66	32,03	27,31	20,24	23,92	21,79	24,48
Tek yetişkinli aile, diğer	28,52	25,46	23,78	15,78	19,77	16,15	22,46	19,29
Hanehalkı fertlerinin işteki durumları¹								
Ücretli maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi hesabına çalışan	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
Ücretsiz aile işçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
Hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektörler¹								
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16
Hanehalkı fertlerinin eğitim durumu								
Okur-yazar değil veya okul bitirmeyen	36,99	38,01	37,52	31,53	28,10	28,98	30,50	29,84
İlkokul	26,12	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44	15,34
İlköğretim	26,47	29,56	25,49	22,42	18,06	19,19	17,20	17,77
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,16	8,34	9,76
Lise ve lise dengi meslek	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	5,88	5,64	5,34
Yüksek okul, fakülte ve üstü	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71	0,71
Hanehalkı fertlerinin cinsiyeti								
Kadın	27,19	28,31	25,98	21,01	18,27	18,26	17,52	19,03
Erkek	26,72	27,92	25,20	19,97	17,32	17,33	16,70	17,10
Toplam yoksul fert oranı	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08

Kaynak: TÜİK, (2009), Yoksulluk Çalışması Sonuçları.

⁽¹⁾ 15 ve daha yukarı yaştaki istihdamdaki fertleri içermektedir.

Türkiye’de özellikle 1980 yılları sonrasında yaşanan hızlı kentleşme ve göç, yeni yoksulluk kavramlarının ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu anlamda Türkiye’de yoksulluğun boyutu ve yoksul kesimin profili incelendikten sonra

Türkiye üzerine yapılmış ve yoksulluğu sadece gelir boyutuyla değil, sosyal boyutunu da içererek şekilde değerlendiren ve daha geniş kapsamlı olarak kavramsallaştıran çalışmalara da yer vermek gerekmektedir. Buğra ve Keyder (2003: 21)'in “*yeni yoksulluk*” olarak tanımladığı kavram toplumsal dışlanma riski taşıyan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabakayı işaret etmektedir. Bu anlamda Buğra ve Keyder'e göre “*yeni yoksul*” olarak tanımlanan kişiler köylülükten veya küçük üreticilikten veya enformellikten, kent ekonomilerinin daha bütünsel bir parçası olmaya geçiş sürecini tamamlayamayacaklardır. Sürekliliği olmayan işlerden elde ettikleri gelir ile birikim yapamayan yeni yoksullar, çocukların gereği gibi beslenmesi ve eğitimi gibi ailenin yeniden üretimini dahi karşılayamayacaklardır (Buğra ve Keyder, 2003: 23).

Işık ve Pınarcıoğlu (2011), 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren hızlanan göç dalgası ile büyük bir nüfus artışı yaşayan Sultanbeyli örneğinden hareketle Türkiye'de kente önceden göç edenlerin, arsa ve konut piyasasında ilk aşamada sağladıkları rantlar sayesinde sonradan gelenler üzerinden zenginleşmeleri ve yoksulluklarını bu gruplara devretmelerini ifade etmek için “*nöbetleşe yoksulluk*” kavramını kullanmıştır. Başka bir deyişle kentsel yoksulların bir yaşam stratejisi olarak ön plana çıkan nöbetleşe yoksulluk kavramı, kente önce göç edenlerin daha sonra gelenlerin “sırtlarından zenginleşmesini” ve yoksulluk nöbetini onlara devretmesini ifade etmektedir.

1.7. DEĞERLENDİRME

Yoksulluk oranı dünya genelinde azalmakla birlikte, yoksulluk hala en temel problemlerden biri olmaya devam etmektedir. Mutlak yoksulluk kavramına göre, günde 1 dolardan daha az kazanarak yaşamını sürdüren insanların oranı, dünya nüfusunun %21'ini oluşturmaktadır (UNDP, 1995). Fakat bu tanımlama insan ihtiyaçlarının yiyecek, barınma ve giyinme gibi temel gereksinimlerle sınırlı olmadığı konusunda eleştirilmiş ve günümüzde yoksulluğun gelir eksikliğinden ziyade insan yaşamındaki en temel seçim ve fırsatlardan feragat etme, karar alma süreçlerine ve sosyo-ekonomik ve kültürel yaşama katılımdan yoksun olma olarak tanımlanması gittikçe yerleşik kazanmaya başlamıştır.

Bu bölümde kısaca subjektif ve objektif yoksulluğa değinildikten sonra objektif yoksulluğun ölçüm yöntemlerinden olan mutlak ve görelî yoksulluk kavramları incelenmiştir. Mutlak yoksulluk, belli bir gelir seviyesinin altında yaşayan ya da temel mal ve hizmetleri satın almaya gücü yetmeyen insanlar ya da hanehalklarının sayısını ölçmektedir. Görelî yoksulluk ise bir bireyin, ülkede yaşayan diğer bireylere göre görelî durumunu ölçmektedir. Görelî yoksulluk, ya düşük gelirli insanların yüzdesi ya da yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların yüzdesi olarak hesaplanmaktadır. Diğer taraftan cinsiyete dayalı yoksulluk ya da kadın yoksulluğu, yoksulluğun özünde toplumsal eşitsizliklerin yattığı gerçeğinden hareketle, kadınların, var olan toplumsal eşitsizliklerden daha fazla etkilendiklerine dikkat çekmektedir.

Türkiye'deki yoksulluk oranları dünya genelindeki eğilime benzer şekilde zaman içinde azalmasına rağmen, hem dünyada hem de Türkiye'de kadınların yoksulluk oranlarında erkeklerinkine göre ciddi bir iyileşme yaşanmamıştır. Dünyada mutlak yoksulluk sınırındaki 1,5 milyar kişinin %70'ini kadınlar oluşturmaktadır (UNDP, 1995). Sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerinde de en yoksul kesimi kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'de de kadınların yoksulluk oranı hep erkeklerinkinden yüksek olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de yoksulluk açısından cinsiyet eşitsizlikleri yanında önemli bölgesel eşitsizlikler de mevcuttur. Bununla birlikte Türkiye'de kentte yaşayanlara kıyasla kırsal yaşayanların, hizmetler sektöründe çalışanlara kıyasla tarım sektöründe çalışanların, işveren ve ücretli-maaşlı olarak çalışanlara kıyasla ücretsiz aile işçisi ve yevmiyeli olarak çalışanların, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip bireylere kıyasla okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerin ve erkeklere kıyasla çalışmamızın da öznesini oluşturan kadınların yoksulluk oranı daha fazladır. Bununla birlikte hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk oranları da artmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN YOKSULLUĞU VE YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI

2.1. GİRİŞ

Diane Pearce (1978), tarafından ortaya atılan yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulluğun zaman içinde gittikçe artan oranda kadınların problemi haline geldiğini ve kadınların ve kadınlara bağımlı yaşayan çocukların yoksulluk sınırı altında yaşadığı gerçeğini vurgulamaktadır. Yoksulluğun kadınlaşması erkeklerle kıyaslandığında kadınların yoksullukla karşılaşma risklerinin daha yüksek olduğunu, kadınların yoksulluğu erkeklerden daha ciddi yaşadığını ve kadınlar arasında görülen yoksulluk durumunun erkekler arasında görülen yoksulluk durumuna göre zaman içerisinde arttığına vurgu yapmaktadır (Ecevit, 2003a). Kısaca yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulların çoğunlukla kadın olduğu anlamına gelmektedir. Yoksulluğun kadınlaşması sadece refah devletinin gelişkin olduğu merkez ülkelerde değil, pek çok ülkede yaşanan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Sallan Gül, 2005: 26-27). Bu bölümde öncelikle dünyada ve Türkiye’de kadın yoksulluğunun boyutu ve önemi incelenmiş sonra, yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin dünya ve Türkiye literatürüne yer verilmiştir.

2.2. DÜNYADA KADIN YOKSULLUĞU VE KADIN YOKSULLUĞUNUN ÖNEMİ

Kadın yoksulluğu sadece gelir eksikliğini değil; aynı zamanda kendi kendini yönetme (autonomy), itibar, boş zaman ve şiddetten korunma eksikliğini de içeren çok boyutlu bir olgudur (Heyzer, 2006: 3). Kadın yoksulluğu, yoksulluğun özünde toplumsal eşitsizliklerin yattığı gerçeğinden hareketle kadınların, toplumda var olan toplumsal eşitsizliklerden daha fazla pay aldıklarına dikkat çekmektedir. Haklarda, kaynaklarda, ekonomik faaliyet alanında, sağlık hizmetlerine erişimde, şiddet, taciz ve istismarda, kamusal yaşam ve siyasal alanda eşitsizliği ifade eden toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınları yoksulluğa karşı korunaksız hale getirmektedir (Ecevit, 2003a: 83-84). Kadınlar fırsat eşitliklerini, normlar, kültürel ve toplumsal değerler

karşısında kaybetmekte; daha derin ve yoğun bir yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır (DPT, 2001: 105-106).

Kadınlar dünyadaki işlerin %66'sını ve dünya gıda üretiminin %50'sini gerçekleştirdiği halde, dünya gelirininde ancak %10'una, mülkiyetinin de %1'ine sahiptirler (UN Women, 2009). 1995 insani gelişme raporuna göre, küresel refaha en büyük katkıyı yaptıkları halde, dünyada mutlak yoksulluk sınırının altındaki 1,5 milyar kişinin %70'ini kadınlar oluşturmaktadır (UNDP, 1995). Bu veriler kadınların yaşamış olduğu yoksulluğun en çarpıcı göstergeleridir. Kadınlar dünyanın sadece gelişmekte olan ülkelerinde değil, gelişmiş ülkelerinde de yoksulların büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Kadınlar, sosyal haklardan yeterince yararlanamadıkları gibi, dünya genelinde kadınların nominal ücretleri erkeklerden %17 daha azdır (UN Women, 2009). Yapılan araştırmalar eğitimsiz, iş tecrübesi olmayan, bekâr fakat bağlayıcı sorumlulukları olan, dezavantajlı etnik ve kırsal azınlıklara dâhil olan kadınların yoksul nüfus içinde yer aldıklarını göstermektedir (Fodor, 2002: 374).

“Kızların okumasına gerek olmadığı” düşüncesiyle eğitim hayatının dışında kalan, kendilerine biçilen toplumsal roller doğrultusunda aile üyelerinin bakım sorumluluğunu üstlenen kadınlar, işgücü piyasasının dışına itilmektedir. Herhangi bir bireysel gelire sahip olmayan kadınlar evlendiklerinde ise eşlerinin getirdiği parayla evi geçindirmeye çalışmaktadır. Yoksul hanelerde çocuklarının okuldan alıkonulmasına karar verilirken de öncelik kız çocuklarına verilmektedir. Sonuç olarak yoksulluk kadınlar açısından bir kısır döngüye dönüşmektedir. Kadın yoksulluğunu ve her alanda yaşanan cinsiyet eşitsizliğini azaltarak yoksulluk kısır döngüsünü kırmak dünya ekonomisi için çok büyük faydalar sağlayacaktır. Çünkü gelir ve kaynakların kontrolüne sahip olan kadınlar, çocuklarına (kızlar da dahil), daha çok harcama yapacak ve çocuklarını yoksulluktan koruyacaktır. Kadınların gelirlerinde artış olduğunda hanehalkının genel refahındaki artışın; gelirin erkeklerin kontrolünde olması durumuna göre daha yüksek olduğunun tespit edilmesi kadın yoksulluğunun uluslararası kurumların gündeminde etkinlik kazanmasına neden olmuştur. Bu durum ise, kadınların refah düzeylerinin incelenmesi ve bu yönde politikalar oluşturulmasında kadınları etkin bir aktör haline getirmektedir (Dedeoğlu,

2003). Bu anlamda kadın yoksulluğu önlenirse aile yoksulluğunun ve gelecek nesillerin yoksulluğunun da önleneceğinin (Öztürk ve Çetin, 2009: 2670-71) farkına varan uluslararası kuruluşlar, sosyal yardımları öncelikli olarak kadınlara vermeye başlamıştır.

2.3. YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI: ULUSLARARASI LİTERATÜR

1970’li yıllar Amerika’da cinsiyet eşitliğinde gözle görülür gelişmelerin ve kadınların işgücüne katılım oranlarında önemli artışların yaşandığı bir dönem olmasına rağmen, bu dönemde yoksulların büyük çoğunluğunu (2/3’ünü) kadınların oluşturduğu ve yoksulluğun reisi kadın olan tek ebeveynli hanelerde yoğunlaştığı görülmüştür. ABD’de tüm yoksul hanehalkları arasında yalnız annelerden oluşan hanehalklarının oranı 1960’da %28 iken, 1987’de %60’a yükselmiştir (Goldberg, 2010a:3). Yine 1980’li yıllarda ABD’de yardımlardan yararlanan yalnız annelerin oranı %40-44’lere kadar ulaşmıştır. Bu eğilim 1990’lar boyunca devam etmiş ve günümüze kadar gerçekliğini korumuştur (Sallan Gül 2005: 26-27). Pearce, bu paradoksal duruma dikkat çekmek üzere 1978 yılında “yoksulluğun kadınlaşması” kavramını ortaya atmış ve bu kavram 1995 yılında Pekin IV. Dünya Kadın Konferansı’nda kabul edilen Pekin Eylem Platformu’nda yoğun olarak kullanılmıştır. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulluğun zaman içinde giderek artan oranda kadınların problemi haline geldiğine dikkat çekmektedir. Yoksulluğun kadınlaşması yalnız yaşayan belirli bir nüfus grubu içerisindeki kadınların oranına ve kadınların yoksulluk oranları ile diğer bireylerin yoksulluk oranları arasındaki farka bağlıdır. Başka bir deyişle yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulların çoğunlukla kadın olduğu veya yoksullar arasında kadınların ağır bastığı anlamına gelmektedir. Geniş anlamda yoksulluğun kadınlaşması kavramı, yoksulluğun ekonomik ölçümünün yanı sıra boş zaman ve dinlenme gibi maddi olmayan yoksunluğu da içermektedir. Boş zamanın yetersizliği durumunda yaşam kalitesi bundan zarar görmektedir. Boş zamanın yetersizliği, bağlayıcı zamanları daha çok olan yalnız anneler için özellikle daha büyük bir problemdir. Eğer yoksulluk, ücretli çalışma ile evdeki çalışmanın bileşiminden doğan boş zamanının yetersizliği olarak tanımlanırsa, dar anlamda

yoksulluğun kadınlaşmasının geçerli olmadığı bazı gelişmiş ülkelerde dahi yoksulluğun kadınlaşmasından söz edilebilmektedir (Goldberg, 2010b: 279).

Reisi kadın olan hanehalklarının ekonomik kaynaklarının, reisi erkek olan hanehalklarınınkinden daha düşük olduğu ekonomilerde, kadınlar aleyhine bir cinsiyete bağlı yoksulluk açığı (gender poverty gap) oluşmaktadır. Cinsiyete bağlı yoksulluk açığı iki değişken tarafından belirlenmektedir. Bunlardan ilki, reisi kadın olan ve erkek olan hanehalklarının ortalama refahlarındaki fark, ikincisi de bir ülkedeki hanehalklarının cinsiyet kompozisyonudur. ABD’de cinsiyete bağlı yoksulluk ile ilgili yapılmış çalışmaların sonuçları, Amerikalı kadınların yoksul duruma düşme risklerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu (Casper vd., 1994; Bianchi, 1999; Elmelech ve Lu, 2002) ve tüm yaş gruplarında kadınların yoksulluk oranlarının erkeklerinkine oranla arttığını göstermektedir (McLanahan vd., 1989). ABD’de yoksulluk oranı 1990’da %1,29 iken, 2000’de %1,26’ya gerilemesine rağmen; cinsiyete bağlı yoksulluk oranı neredeyse aynı kalmıştır. Casper vd. (1994)’nin ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere, Batı Almanya, İtalya, Hollanda ve İsveç gibi gelişmiş ülkelerde cinsiyete bağlı yoksulluk ile ilgili yapmış oldukları çalışmaların sonuçları da İsveç hariç tüm ülkelerde kadınların erkeklerden daha yüksek yoksulluk oranlarına sahip olduğunu göstermektedir. Almanya hariç diğer ülkelerde ise, cinsiyete bağlı yoksulluk oranı yüksek olan ülkeler, aynı zamanda genel yoksulluk oranı da yüksek olan ülkelerdir.

Reisi kadın olan hanehalkları, başka bir deyişle tek başına yaşayan kadın ebeveynler (yalnız anneler) ve yalnız kadınlar gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun yoğun olduğu bir hanehalkı tipi olarak ön plana çıkmaktadır. Quisumbing vd. (1995)’nin hanehalkı anketi verilerini kullanarak, gelişmekte olan 10 ülke (Botsvana, Fildişi sahili, Etiyopya, Gana, Madagaskar, Ruanda, Bangladeş, Endonezya, Nepal, Honduras) için yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre, Gana ve Bangladeş’te reisi kadın olan hanehalkları, reisi erkek olan hanehalklarına göre daha yoksul bulunmuştur. Ele alınan diğer ülkelerde ise gelir düzeyinin çok düşük olduğu hanehalklarında reisi erkek ve kadın olanlar arasında yoksulluk açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Daly (1992) ise, 1980’li yıllarda Avrupa’da yoksulluğu incelediği çalışmasında Hollanda hariç diğer tüm

ülkelerde reisi kadın olan hanehalklarının yoksulluk oranlarının, reisi erkek olan hanehalklarına göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Cinsiyetler arasında yoksulluk oranlarındaki en yüksek farklılıklar İngiltere, İrlanda, Portekiz ve Fransa'da yaşanmaktadır. Çalışma sonuçları, tüm ülkelerde tek ebeveynli ailelerin sayısının zaman içinde arttığını ve tek ebeveynli ailelerin %80'inin kadın olduğunu göstermektedir.

Reisi kadın olan hanelerin önemli bir kısmını yalnız anneler oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalarda yalnız annelerin yoksulluk oranının, evli ebeveynlerin yoksulluk oranından (İsveç için Sainsbury ve Morissens, 2010¹⁰; Kanada için Evans, 2010), genel yoksulluk oranından (Fransa için Martin, 2010), kadınların yoksulluk oranından (Almanya için Klammer, 2010), erkeklerin yoksulluk oranından (Almanya için Klammer, 2010; Birleşik Krallık için Millar, 2010) ve yalnız babaların yoksulluk oranından (Birleşik Krallık için Millar, 2010; Kanada için Evans, 2010) daha yüksek olduğu ve bu anlamda yoksulluğun kadınlaştığı tespit edilmiştir. Japonya için yapılan çalışmada ise yalnız annelerin yoksulluk oranı (%53) çok yüksek olmasına rağmen, yalnız annelerden oluşan hanehalklarının yoksul hanehalkları arasındaki oranının düşük olmasından dolayı Japonya'da dar anlamda yoksulluğun kadınlaşmasının geçerli olmadığı bulunmuştur (Kimoto ve Hagiwara, 2010). Yoksulluğun kadınlaşması kavramının ortaya çıktığı ABD'de ise yalnız annelerin yoksulluk oranlarında 1990'ların ortalarından itibaren azalma olmasına rağmen, yoksulluk oranlarının hala yüksek olduğu ve yoksulluğun kadınlaşmaya devam ettiği tespit edilmiştir (Goldberg, 2010c).

Yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin mevcut yazın daha ziyade yalnız annelere odaklanmakla birlikte; yaşlı ve yalnız nüfusun yoksulluğunun kadınlaşıp kadınlaşmadığını araştıran çalışmalar da bulunmaktadır. Fransa, Almanya, İngiltere, Kanada ve ABD gibi gelişmiş ülkeler için yapılan çalışmalarda, yalnız yaşlı kadınların yoksulluk oranının -genel itibarıyla azalma eğiliminde olmasına rağmen- yaşlı insanların yoksulluk oranından (Fransa için Martin, 2010) ve yalnız yaşlı

¹⁰ Çalışmada yalnız anneler arasında yoksulluk oranları en yüksek olanların, hiç geliri olmayan veya düşük geliri olan, küçük çocuğu olan, 4 veya daha fazla çocuğu olan ve göçmen kadınlar olduğu tespit edilmiştir

erkeklerin yoksulluk oranından (Almanya için Klammer, 2010¹¹; Birleşik Krallık için Millar, 2010; Kanada için Evans, 2010) daha yüksek olduğu ve bu anlamda yalnız yaşlı kadınlar arasında yoksulluğun kadınlaştığı tespit edilmiştir. Japonya’da ise yalnız yaşlı kadınların (%43) yoksulluk oranları yüksek olmasına rağmen dar anlamda, yoksulluğun kadınlaşması geçerli değildir. Çünkü yalnız yaşlı kadınların oluşturduğu haneler yoksul hanehalkları arasında yeteri kadar baskın değildir (Kimoto ve Hagiwara, 2010). ABD’de, yalnız yaşlı kadınların resmi yoksulluk oranlarında 1990’ların ortalarından beri azalma olmasına rağmen, yoksulluk oranlarının hala yüksek olduğu ve yoksulluğun kadınlaşmaya devam ettiği tespit edilmiştir (Goldberg, 2010c).

Görüldüğü üzere yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin literatür reisi kadın olan hanelere (yalnız genç kadınlar, yalnız anneler, yalnız yaşlı kadınlar) odaklanmaktadır. Oysa evli veya partneri olan kadınların potansiyel ve cari yoksulluklarını da göz önüne almak gerekmektedir. Çünkü kadınların yoksulluğu esas itibariyle iki ebeveynin de mevcut olduğu çocuklu geniş aileler içerisinde “saklanmıştır” (Morlicchio ve Spinelli, 2010).

Yoksulluk, sadece gelir yetersizliği olarak değil; ücretli çalışma ile evdeki çalışmanın bileşiminden doğan boş zamanının yetersizliği olarak tanımlanırsa, dar anlamda yoksulluğun kadınlaşmasının geçerli olmadığı bazı gelişmiş ülkelerde bile yoksulluğun kadınlaşmasından söz edilebilmektedir. İsveç, ABD, Almanya ve İngiltere ve İtalya’da tam zamanlı çalışan kadın işçiler ev işlerine partnerlerinden 1,7 veya 3,6 kat arasında daha fazla zaman harcamaktadır. Bu durum söz konusu gelişmiş ülkelerde geniş anlamda yoksulluğun kadınlaşmasının geçerli olabileceğini göstermektedir (Goldberg, 2010b: 279). Kimoto ve Hagiwara’nın (2010) 1995-2001 yılları arasında Japonya için yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre, yalnız annelerin yoksulluk oranları (%53) ve yalnız yaşlı kadınların yoksulluk oranları (%43) çok yüksek olmasına rağmen dar anlamda yoksulluğun kadınlaşması geçerli değildir. Oysa boş zamanının yetersizliği gibi maddi olmayan yoksulluk da dâhil

¹¹ Almanya’da son yıllarda yoksulluk riskinde genelde iki büyük değişim gerçekleşmiştir. Yoksulluk riski Alman vatandaşlarından göçmenlere; yaşlı insanlardan çocuklara ve genç ailelere doğru kaymış ve “yoksulluğun çocuklaşması”na doğru bir eğilim sergilemiştir (Klammer, 2010).

edildiğinde, Japonya’da geniş anlamında yoksulluğun kadınlaşması görünür hale gelmektedir.

Literatürde yoksulluğun kadınlaşması ve cinsiyete dayalı yoksulluğa sebep olabilen birçok faktör ileri sürülmüştür. Söz konusu faktörler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılaşabilmekle birlikte, yoksulluğun kadınlaşmasının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan ortak nedenleri de bulunmaktadır. Genel itibariyle “*kadınlar üretken kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler, kendi emekleri ve kazandıkları gelirler üzerindeki kontrol eksikliği, işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet önyargıları ve çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasi kurumlarda yaşadıkları dışlanma dolayısıyla yoksulluğa karşı daha savunmasızdır*” (Jato, 2004:4).

Eğitim hizmetlerine erişimde yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği yoksulluğun kadınlaşmasının bir nedenidir. Sahra Altı Afrika için yapılan çalışmada mutlak yoksulluk sınırının altında yaşayanların %80’inin kadınlardan oluştuğu ve kadınların %50’sinin okuma yazma bilmediği tespit edilmiştir. Bu oran erkeklerde %30’dur (Jato, 2004).

Siyasal hayata katılımında yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın ve erkeklerin yoksulluğu farklı deneyimlemesine ve yoksulluktan farklı şekilde etkilenmelerine neden olmaktadır. Sahra Altı Afrika’da yaşayan kadınların yerel ve ulusal düzeyde kamu kurumlarında temsil edilme oranları ve karar alma sürecindeki payları oldukça düşüktür. Afrika’da kadınların sadece %6’sı parlamentoda temsil edilmektedir. Siyasi kurumlarda yaşanan dışlanma ise kadınları yoksulluğa karşı daha savunmasız bırakmaktadır (Jato, 2004).

İstihdama katılımında yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksulluğun kadınlaşmasına neden olabilmektedir. Yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin yapılmış çalışmalar kadınların ücretli bir işte erkeklere göre daha az istihdam edildiklerini göstermektedir (Casper vd., 1994; Paull, 2006). Kadın ve erkeklerin istihdam durumundaki farklılıkların yoksulluk oranları üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere, Batı Almanya, İtalya, Hollanda ve İsveç gibi gelişmiş ülkeler için tespit edilmiştir (Casper vd., 1994).

İşgücü piyasasına dâhil olan kadınların erkeklerden ortalama olarak daha az ücret almaları da yoksulluğun kadınlaşmasının bir diğer nedenidir (Paull, 2006). Yoksulluğun kadınlaşması için yapılan çalışmalar (Avrupa geneli için Daly, 1992; ABD için Macpherson ve Hirsch, 1995; McCall, 1998; Lichtenwalter, 2005; Sahra Altı Afrika için Jato, 2004) kadınların erkeklerden ortalama olarak daha az ücret aldıklarını göstermektedir. Heyzer'e (2006) göre tüm istihdam kategorilerindeki kazançlarda bir cinsiyet açığı mevcuttur. Genel olarak kadınların ortalama gelirlerinin, temelde toplumsal cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle erkeklerden daha düşük olduğu gözlenmektedir. Böyle bir durum ise, reisi kadın olan hanehalklarının yaşam standartlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Popova, 2002: 395-396).

Boşanma ve evlilik dışı çocuk sahibi olma oranlarının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması ve dolayısıyla reisi kadın olan hanelerin artması gibi hanehalkı kompozisyonunda ve yapısında meydana gelen değişimler de, yoksulluğun kadınlaşmasına ve cinsiyete dayalı yoksulluğa neden olabilmektedir (McLanahan vd., 1989; Musick ve Mare, 2004). Bu anlamda daha önce açıklandığı üzere reisi kadın olan hanehalkları, yoksulluğun yoğun olduğu bir hanehalkı tipi olarak ön plana çıkmaktadır.

Erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların yetki ve ehliyetlerinin oldukça az olması, kadınların yoksulluktan kurtulabilme yeteneklerinin var olan kültürel, yasal ve işgücü piyasası koşulları tarafından zorlaştırılması (Moghadam, 2005) yoksulluğun kadınlaşmasına ve cinsiyete dayalı yoksulluğa sebep olabilmektedir. Stevens'in (1994), ABD için hanehalklarının zaman içinde yoksulluktan kurtulma olasılığını araştırdığı çalışması, yoksulluktan kurtulma oranlarının özellikle reisi kadın olan hanehalkları için düştüğünü tespit etmiştir.

Etnik köken de yoksulluğun kadınlaşmasına neden olabilmekte ve bazı etnik kökenlerde yoksulluğun kadınlaşması daha güçlü yaşanabilmektedir. Farklı etnik gruplardan insanların yaşadığı ABD için yapılan çalışmalar, erkekler ve kadınlar arasında bir cinsiyet açığı olduğunu ve bu açığın, farklı etnik gruplar arasında daha da belirgin olduğunu göstermektedir. Bulgular siyah kadınların, kadın olmak ve de bir azınlık gruba dahil olmak üzere iki kere dezavantajlı olduklarını ve sosyo-demografik özelliklerin azınlık kadınların yoksulluk oranları üzerinde etkili

olduğunu göstermektedir (McLanahan ve Kelly, 1999; Elmelech ve Lu, 2002). Bu bulguların aksine ABD'deki en büyük 11 etnik ve azınlık grup arasında profesyonel ve yönetim pozisyonlarında cinsiyet eşitsizliğinin derecesinin incelendiği çalışmada cinsiyet eşitsizliğinin, refah seviyesi yüksek olan gruplarda en fazla; dezavantajlı gruplarda ise en az olduğu tespit edilmiştir (Almquist, 1987). 1990-2004 yılları için İsveç'te yapılan çalışmanın sonuçlarına göre yaşlı göçmenler tüm yaşlılardan; göçmen kadınlar ise göçmen erkeklerden daha yüksek yoksulluk oranına sahiptir. Göçmen yalnız anneler ve göçmen yaşlı kadınlar daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptir. Bu anlamda İsveç'te yoksulluğun etnikleşmesi söz konusudur (Sainsbury ve Morissens, 2010).

Yoksulluğun kadınlaşmasının nedenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılaşabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kadınların, özellikle yalnız annelerin yoksullaşmalarının temel nedeni, kadınların çalışmamaları ya da çalışmayı istememeleri değil, piyasaya niteliksiz işgücü olarak girmeleri ve işgücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcılık dolayısıyla kadınlara düşük ücret verilmesidir (Sallan Gül 2005: 27). ABD'de yoksulluğun kadınlaşması için yapılan çalışmalar kadınların erkeklerden daha uzun çalışmasına rağmen daha az ücret aldığını (McCall, 1998); kadınların düşük ücretli işlerde istihdam edildiğini (Lichtenwalter, 2005); kadın işgücüne düşük ücret oranları uygulandığını (Macpherson ve Hirsch, 1995) göstermektedir. 1980'li yıllarda Avrupa'da yoksulluğu inceleyen çalışmanın sonuçları da Avrupa genelinde kadınların aldığı saat başı ortalama ücretin erkeklerinkinden daha düşük olduğunu ortaya koymuştur (Daly, 1992). Söz konusu çalışmalar, yoksulluğun kadınlaşmasının gelişmiş ülkelerde temelde işgücü piyasasında yaşanan cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığını destekler niteliktedir

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise, yoksulluk daha çok yapısal bir nitelik taşımaktadır. Cinsiyetçi ideoloji ise bunu pekiştirmektedir. Kadınların yoksulluğunun nedenleri genellikle kızların okumasına gerek olmadığı düşüncesine sahip, çok çocuklu, düşük gelirli ailelerden gelmeleri ve geleneksel rolleri gereği ailede yaşlı, sakat ve çocukların bakım sorumluluklarını üstlenerek çalışma yaşamına gir(e)memeleri ya da çalışmalarına izin verilmemesidir. Başka bir ifadeyle kadınlar, birçok ülkede geleneksel işbölümü sürecince belirlenen toplumsal rolleri gereği

evlerini idare etme ve ailenin bakım sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Piyasada çalışmalarına izin verilse bile, ya ücretsiz aile işçisi olarak üretime katılmakta ya da ev eksenli işlerde çalışabilmektedirler (Sallan Gül, 2005: 27). Sahra Altı Afrika için yapılan çalışmada mutlak yoksulluk sınırının altında yaşayanların %80'inin kadınlardan oluştuğu ve işgücü piyasasına katılan kadınların çalışmalarının %66'sının karşılıksız olarak gerçekleştiği ortaya çıkmıştır (Jato, 2004). Benzer biçimde kadınlar çalışıyor olsalar bile, işsiz kalma riskleri yüksek olan grupların başında gelirler. Yine asgari ücret politikaları ve piyasalardaki ücret koşulları da çalışanları ve özellikle kadınları neredeyse yoksulluk ücretine mahkûm etmektedir (Sallan Gül 2005: 27).

2.4. TÜRKİYE'DE KADIN YOKSULLUĞU VE KADIN YOKSULLUĞUNUN GÖRÜNMEZLİĞİ

Türkiye'de yoksulluk ile ilgili çalışmalar genellikle, yoksulluğun boyutunu ve yoksul kesimin profilini incelemiş, kadınların yaşamış olduğu yoksulluk ve yoksunluk üzerinde nispeten daha az durmuştur. Bunun nedenlerinden biri, Türkiye'de kadın yoksulluğunun görünmezliğidir. Bu görünmezlik büyük oranda kadın yoksulluğu ile ilgili çalışmaların analiz birimi olarak haneyi esas almalarından ve hane içi kaynak dağılımı açısından kadınların yaşadığı yoksulluk ve yoksunluğu dikkate almamalarından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda evli kadınların yaşamış olduğu yoksulluk hane içerisine gizlenmiştir. Yine kadın yoksulluğunun görünmezliğinin bir diğer nedeni de, kadınların Türkiye'nin geniş kayıt dışı ekonomisi için ucuz ve güvencesiz işgücü olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu görünmezlik ise, kadınların yaşadıkları yoksulluğun araştırılmasının önünde ciddi engeller barındırmaktadır.

Türkiye 1980 sonrası dönemde ihracata yönelik sanayileşme stratejisine yönelmiştir. Yine bu dönemde 1980'lere kadar sürdürülen tarımsal destek politikaları kaldırılmış, özelleştirmeler nedeniyle kamu şirketleri çalışanlarını işten çıkarmaya başlamış, özel sektörde yaşanan rekabet de emek maliyetlerini düşürme yönünde baskı oluşturmuştur. Bu gelişmelerin sonucu tarım ticarileşmiş ve bununla da

bağlantılı olarak kırdan kente göç hızlanmıştır. Halen yüksek bir düzeyde olmasına rağmen, 1980'lerden itibaren toplam istihdam içerisinde tarımın payı hızla düşmüştür (toplam istihdam içinde tarımın payı 1988'de %46,5 iken, Ekim 2012 itibariyle %24,8 olmuştur¹²). Bu gelişmelerin sonucu olarak daha önceki bölümde de değinilen yeni yoksulluk biçimleri gözlenmeye başlanılmıştır. Yeni yoksulluğun ortaya çıkışı, Güneydoğu'daki ayrılıkçı Kürt hareketi ile güvenlik güçleri arasındaki silahlı mücadele ile de bağlantılıdır. Çünkü bu sorun öncekilerden tamamıyla farklı kırdan kente göç kalıplarına sebep olmuştur. Daha önceki göç dalgalarından farklı olarak, hâlihazırda kente taşınmış yakınların ya da hemşehrilerin destek ağlarından mahrum Kürt göçü, şehirdeki daha iyi bir hayatın çekiciliğinden ziyade neredeyse tamamıyla itici etmenlerden kaynaklanmıştır. Bu Kürt göçmenlerin inkâr edilemez mahrumiyeti ile yoksulluk da ayrı bir etnik boyut kazanmıştır (Buğra, 2012: 57).

Türkiye'de ağırlıklı olarak tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar ise, neo-liberal tarım politikaları sonucunda köyden kente göç ettiklerinde kentte ya ev kadını olmuşlar ya da enformel işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Kırdan kente göç eden kadının kentte eve kapanması ya da formel işgücü piyasasının dışında kalmasının arkasında ataerkil yapının ev dışında çalışmayı olumsuzlayan bakışı kadar, uygun iş bulma umudunun olmaması, bir başka deyişle Türkiye ekonomisinin yeterli düzeyde istihdam yaratmaması yer almaktadır (Şener, 2009:8).

Kadınların işgücü piyasasından tamamen dışlanmaları veya enformel sektörde düşük ücretler karşılığı çalışmak durumunda kalmaları, kadınların yoksullaşmasına neden olmaktadır. İşgücü piyasasında yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilaveten eğitim hizmetlerine erişim, haklarda ve kaynaklarda yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile kadınların maruz kaldıkları her türlü şiddet de, kadınları yoksulluğa karşı korunaksız hale getirmekte başka bir deyişle kadın yoksulluğuna neden olan faktörlerin yaratıcısı olmaktadır. TÜİK verilerine göre 2011 yılında, 15 yaş ve üstü kadınların işgücüne katılım oranı %28,8 iken, bu oran erkeklerde %71,7 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranı kırdan (%37,5) kentten

¹² TÜİK, 2007: 34; TÜİK, 2012a.

(%24,8) daha yüksektir¹³. Ayrıca, 2011 yılı itibariyle işgücü piyasasına dâhil olan kadınların %42,2'si tarım sektöründe istihdam edilmekte olup, bunların %76,9'u ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Türkiye genelinde kadınların işsizlik oranı %11,3 iken, tarım dışı işsizlik oranı ise %17,7'dir (TÜİK, 2012b: 93-102). İşgücüne katılımda yaşanan cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak 2008 yılı itibariyle Türkiye'de çalışabilir yaşta (25-54 yaş arası) kadınların %62,5'nin herhangi bir kişisel geliri bulunmamaktadır. Erkeklerde ise aynı oran sadece %5,4'tür (Dayıoğlu ve Başlevent, 2012). Kadınların büyük bir çoğunluğunun kişisel gelire sahip olmaması ise kadın yoksulluğunun önemli bir göstergesidir. İşgücüne katılımda yaşanan cinsiyet eşitsizliğine ilaveten işgücü piyasasında kadınlar aleyhine gerçekleşen ücret farklılıkları ve eşitsizlikleri de, kadınların yoksullaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. 2010 yılı itibariyle özellikle profesyonel mesleklerde kadınlar aleyhine önemli bir cinsiyetler arası ücret farkı¹⁴(%19,4) bulunmaktadır (TÜİK, 2012b: 118).

Eğitimde de kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliği söz konusudur ve eğitim ile yoksulluk arasında güçlü bir bağlantı vardır. 2010 yılı itibariyle okuryazar olmayan kadınların oranı %13,9, erkeklerin oranı ise %3,1'dir ve eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski hem kadın hem de erkekler için azalmaktadır (TÜİK, 2012b: 25-26, 80).

Ataerkil toplum yapısı sonucu kadınların mirastan erkek kardeşlerine göre eşit pay alamamaları veya hanede edinilen servetin genel itibariyle erkek adına kayıtlı olması, kadınların sahip olduğu servetin erkeklere göre daha az olmasına ve dolayısıyla kadınların daha yoksul olmasına neden olmaktadır. Türkiye'de 2006 yılı itibariyle kadınların %80,2'sinin, üzerine kayıtlı gayrimenkul ya da araç bulunmamaktadır. Erkeklerde ise bu oran sadece %39,6'dır (TÜİK, 2006:3). Servete sahip olma oranlarındaki cinsiyet farklılığı kadın yoksulluğuna neden olabilmektedir.

Yoksulluğun kadınlaşmasının işareti olarak gösterilen tek ebeveynli aileler içerisinde tek başına yaşayan kadın ebeveynlerin (yalnız anneler) oranı dünya

¹³ Erkeklerde ise kır ve kentte işgücüne katılım oranı açısından kadınlarda olduğu kadar belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır (sırasıyla %73,3 ve %71).

¹⁴ Cinsiyete dayalı ücret farkı; [(erkek ücreti-kadın ücreti)/erkek ücreti]*100 olarak hesaplanmaktadır.

genelindeki eğilime benzer şekilde Türkiye genelinde de 2002-2010 tarihleri arasında artış göstermiştir. Söz konusu dönemde ebeveyni baba olan ailelerin oranı ise azalmıştır (TÜİK, 2012b: 137).

Türkiye’de yoksulluk, kadınlar için gelir ve servet temelli ekonomik yoksunluklar kadar, yasal ve toplumsal haklardan mahrumiyet, toplumsal dışlanmışlık ve kadına yönelik şiddet biçiminde de ortaya çıkmaktadır. Erkeğin ataerkil toplumsal yapının kendisine yüklediği ailenin geçimini sağlama rolünü yerine getirememesi, aile içi iktidarının sarsılmasına yol açmakta ve şiddete yönelebilmek eğilimini güçlendirmektedir (Sallan Gül, 2005: 25-35). Bir başka ifadeyle, yoksulluk kadın için şiddet, şiddet ise yoksunluk anlamına gelmekte, yoksullukla artan şiddet, şiddetle artan yoksunluk kadınların yoksullaşmasına neden olmaktadır. 2008 yılı itibariyle 15 yaş ve üstü kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde maruz kaldıkları fiziksel şiddet oranı %39,3; cinsel şiddet oranı ise %15,3’tür. Fiziksel veya cinsel şiddetin herhangi birine maruz kalanlar dikkate alındığında ise bu oran %41,9’a ulaşmakta ve neredeyse her 2 kadından birinin fiziksel veya cinsel şiddete uğradığını ortaya koymaktadır. Kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, kadınların eğitim ve refah düzeylerinin¹⁵ artması ile azalmaktadır. Hiç eğitimi olmayan ya da ilköğretimi bitirmemiş kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, lise ve üzeri eğitimi olan kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddetin iki katından daha fazladır. Yine düşük refah düzeylerinde kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, yüksek gelir düzeylerinde kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddetten yaklaşık olarak iki kat daha fazladır (KSGM, 2009: 47). Bu veri yoksullukla kadına uygulanan şiddet arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Tüm bu etkenlerin bileşimi olarak Türkiye’de kadın yoksulluğu erkeklerden daha yüksektir. Birinci bölümde de belirtildiği üzere 2009 yılı itibariyle kadınların yoksulluk oranı %19, erkeklerin yoksulluk oranı ise %17’dir. Söz konusu veri, gelir ve harcamaların hanehalkı içerisinde dağılımı açısından yaşanan yoksulluk hakkında bilgi içermediği için kadın yoksulluğunun boyutunu daha düşük göstermektedir.

¹⁵ Refah düzeyi endeksinin oluşturulması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız KSGM, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2009, Ankara, Ek 5, sayfa 210.

Başka bir deyişle kadın yoksulluğunun gerçek boyutunu gizlemektedir. Hane içi kaynak dağılımı dikkate alındığında kadın ve erkek arasındaki yoksulluk farkının kadınlar aleyhine daha da açılacağı bir gerçektir.

Türkiye’de kadınların yoksulluğu ve yoksunluğu eğitim, işgücüne katılım, ücretler ve mülkiyet oranlarında yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddete maruz kalma oranları ile ilgili veriler yardımıyla kısaca incelendikten sonra çalışmanın gelinen bu aşamasında kadın yoksulluğuna ve yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin Türkiye literatürüne değinilecektir. Haneyi analiz birimi olarak alan makro veriler ile ortaya çıkarılması mümkün olmayan kadınların hane içerisine gizlenen yoksulluğu ise, daha sonraki bölümlerde alan araştırması yardımıyla incelenecek böylece kadınların yaşamış olduğu gerçek yoksulluk ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.5. KADIN YOKSULLUĞU VE YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI: TÜRKİYE LİTERATÜRÜ

Türkiye’de kadın yoksulluğu ve yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin araştırmaların çoğu, kadın yoksulluğunu makro veriler yardımıyla incelemekte ve sınırlı sayıdaki veri seti ile reisi kadın olan hanelere odaklanmaktadır. Türkiye yoksulluk literatüründe kadın ve erkeklerin yoksulluk riski araştırılmış ve bazı çalışmalarda kadın ve erkeklerin yoksulluk riski birbirine yakın bulunurken (Pamuk, 2000), bazılarında ise yoksulluğun daha fazla kadınları etkilediği (Bora, 2007) ortaya konmuştur. Dikbayır (2000)’ın, 1994 verilerini kullandığı çalışmasında temel ihtiyaçlar harcaması için hesaplanan yoksulluk sınırı kadınlar için erkeklerden daha yüksek olarak bulunmuştur.

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun yoğun olduğu hanehalkı türü olarak ön plana çıkan reisi kadın olan hanehalklarının Türkiye’de de reisi erkek olan hanehalklarına göre daha yoksul olduğu, yoksulluğun reisi kadın olan hanelerde daha derin ve şiddetli yaşandığı (Pamuk, 2000; Alıcı, 2002) tespit edilmiştir. Gökövalı ve Danışman (2010), 2004 ve 2006 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi

verilerini kullanarak Türkiye’de yoksulluğun kadınlaşmasının geçerli olup olmadığını araştırdıkları çalışmalarında, yalnız yaşayan kadınların evli kadınlara göre yoksul duruma düşmeye daha yatkın olduklarını bulmuşlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre eğitim seviyesi artışı ile insanların yoksul duruma düşme ihtimalleri azalmaktadır. Çalışılan sektör ve meslek, erkeğin yoksulluk durumunu etkilerken, kadınların yoksulluk durumunu etkilememekte; eğitim seviyesi ile sağlık sigortası sahipliği ise cinsiyete göre farklılaşmadan yoksulluğu azaltmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin bazı kanıtların bulunduğu, ancak buna rağmen, yoksulluğun evrensel göstergeleri olan bazı sosyal, ekonomik ve demografik faktörlerin Türkiye’de cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de hane içerisinde gerçekleşen kişisel tüketim harcamaları ile ilgili makro veriler bulunmamaktadır. Tüketim harcamalarını hane düzeyinde toplayan mevcut makro veriler ise, kadın yoksulluğunu değerlendirmede yetersiz kalmaktadır. Makro düzeydeki verilerin bu eksikliğini nispeten gidermek amacıyla Dayıoğlu ve Başlevent (2012), çalışmalarında kadınların görece yoksulluk durumlarını, yine makro veriler olan eğitim, işgücü piyasasına katılım ve geliri kullanarak oluşturdukları birleşik bir endeks yardımıyla değerlendirmişlerdir¹⁶. Endeks değerleri kadınların yaşamış olduğu yoksulluğu gözler önüne sermektedir. Eğer yalnızca hane gelirine dayalı endeks dikkate alınırsa, kadınların refahının erkeklerden biraz daha kötü olduğu (endeks değerleri kadınlar için 80,4, erkekler için 81,1’dir), bileşik endeks dikkate alındığında ise, kadınların refah durumunun (endeks değeri 52,7) erkeklerin refah durumunun (endeks değeri 73,3) önemli ölçüde gerisinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yoksulluk hem kadın hem de erkeği etkilemekle birlikte kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin varlığı, kadınların yoksulluğu daha sarsıcı bir biçimde yaşamasına neden olmaktadır. Bu açıdan Türkiye’de kadın yoksulluğu ile ilgili literatür daha ziyade toplumsal cinsiyet eşitsizliğini merkez alarak kadın yoksulluğunun nedenleri üzerine odaklanmaktadır. İlgili literatüre göre eğitim (Dikbayır, 2000; Toksöz vd., 2001; Palaz, 2002; Selim ve İlkaracan, 2002; Ecevit,

¹⁶ Hanehalkı temelli veri setlerinin niteliği dikkate alındığında hesaplanan bu endeksin, kadınların görece yoksulluk riskini göstermenin nispeten daha iyi bir yolu olduğu söylenebilir. Endeksin hesaplanması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız, Dayıoğlu ve Başlevent, 2012:151-152.

2003a; Cihan, 2004; Sallan Gül, 2005; Adaman ve Keyder, 2006), istihdam (Dikbayır, 2000; Toksöz vd., 2001; Ecevit, 2003a; Cihan, 2004; Sallan Gül, 2005; Toksöz, 2012), ücretler/kazançlar¹⁷ (Palaz, 2002; Selim ve İlkaracan, 2002; Ecevit, 2003a; Kiren Gürler ve Üçdoğruk, 2007; Dayıoğlu ve Başlevent, 2012) ve mülkiyet hakkını kullanmada (Ecevit, 2003a; Cihan, 2004¹⁸) yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların yaşamış olduğu sorunları ve yoksulluğu derinleştirmektedir. Eğitim ve işgücü piyasasına katılımında yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri ise temelde “kadının yeri evi ve görevinin de annelik olduğu”na ilişkin ataerkil düşünce yapısı (Sallan Gül, 2005) ve bunun sonucu kadınlara atfedilen ev içi sorumluluklarından kaynaklanmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006; Kiren Gürler ve Üçdoğruk, 2007). Yoksul hanelerde kadınlar daha çok ve daha uzun çalışmakta; haneyi geçindirenin kadın olduğu ailelerde gelir elde etme olanakları sınırlanmaktadır (Şener, 2009).

İşgücü piyasasına katıl(a)mayan kadınların kişisel gelirlerinin olmaması (Ünlütürk Ulutaş, 2009; Dayıoğlu ve Başlevent, 2012), ücretsiz aile işçisi olarak karşılıksız emek sunumunda bulunmaları (Ecevit, 2003a; Hattatoğlu, 2007; Ünlütürk Ulutaş, 2009), işgücü piyasasına katılanların ise kentlerde enformel sektörde sosyal güvenlikten yoksun olarak kayıtdışı çalışmaları (Ecevit, 2003a; Öztürk ve Çetin, 2009; Ünlütürk Ulutaş, 2009) kadın yoksulluğuna neden olmaktadır. Türkiye’de kayıt dışı çalışma düzeyinin yüksekliği, her iki cinsiyet için de önemli bir sorun olmasına rağmen kayıt dışı çalışmanın kadınlar için yaygın ve tipik çalışma biçimi olması, çalışan yoksullar içinde kadınların payının yüksek olmasına neden

¹⁷ Palaz (2002) ile Selim ve İlkaracan (2002) çalışmalarında imalat sektöründe kazanılan ücretlerde erkekler lehine cinsiyet farklılıklarının olduğunu tespit etmişlerdir. Kiren Gürler ve Üçdoğruk (2007) 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında kadınların ortalama kazancının erkeklerin ortalama kazancının neredeyse yarısı kadar olduğunu, Dayıoğlu ve Başlevent (2012) ise 2008 yılı hanehalkı bütçe anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında kadınların ortalama yıllık kazancının erkeklerin ortalama kazancının yaklaşık %55’i olduğunu ifade etmişlerdir. Ücret/kazanç eşitsizliği ile ilgili yapılan çalışmalar eğitim süresi, iş deneyimi ve meslek farklılıklarının cinsiyetler arası ücret eşitsizliğinin yalnızca küçük bir bölümünü açıklayabildiğini göstermektedir. Örneğin Kiren Gürler ve Üçdoğruk (2007) kadın ve erkek arasındaki ücret farklılıklarının sadece %10’unun beşeri sermaye farklılığından, geri kalanının ise işgücü piyasasındaki ayrımcılıktan kaynaklandığını belirtirken; Selim ve İlkaracan (2002) ücret farklılığının cinsiyete (sex) dayalı ayrımcılıktan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

¹⁸ Cihan (2004)’ın Diyarbakır örneğinden hareketle eğitim, istihdam ve mülkiyet hakkını kullanma gibi üç temel konudaki cinsiyet eşitsizliğini incelediği çalışmasının sonuçlarına göre, Diyarbakır kent merkezinden taşraya doğru gidildikçe eşitsizliği kadınlar aleyhine arttıran ve derinleştiren unsurlar bulunmaktadır. Bunlar; erkek egemen ve yaşlı baskın kültürün merkezden çevreye doğru gidildikçe daha çok varlığını hissettirmesi, geleneksel değerlerin daha yavaş değişime uğraması ve bunun sonucu olarak eğitim ve iş olanaklarının kadınlara erkeklerle eş zamanlı ve oranlı olarak sunulmamasıdır.

olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 28). Söz konusu faktörler de temelde yine istihdam ve eğitim alanındaki eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca kadınlar hangi gelir düzeyine sahip hanelerde bulunursa bulunsunlar yaşamlarını sürdürmek için erkek hanehalkı üyelerinin eline bakmaktadırlar (Toksöz vd., 2001: 21).

Türkiye’de son yıllarda korunmaya muhtaç çocuklarının bakımı için biyolojik ya da üvey ebeveynlere nakit desteği ve engellilere yapılan transferler şeklinde refah rejiminde meydana gelen değişimler, ülkenin refah rejimine yeni bir aileselci biçim katmıştır. Yeni sistem aileyi bakımın temel birimi olarak varsayarak, kadınların bakımdan sorumlu konumlarını güçlendirmiştir. Yeni bakım rejiminin ailenin kadın üyelerini bakımdan sorumlu bir konuma getirmesi ve çocuk bakımı ve erken çocuk gelişimi hizmetlerinin genel yetersizliği kadınların işgücüne katılımlarının önünde engel teşkil etmektedir. Bu durum ise kadınların yoksullaşmasına neden olmaktadır (Buğra, 2012: 62-63). Resmi sosyal hizmetlerin kurumlardan aileye doğru kaydırılması bakım hizmetlerinin evde gerçekleşmesi gerektiğine işaret etmekle birlikte daha genel olarak Türkiye’deki refah devleti yapısı kadının geleneksel olarak anne ve eş olarak kurgulanan idealleşmiş toplumsal rolüne dayanmaktadır. Bu ise kadınların bağımsız bireyler olarak resmi sosyal politika uygulamalarının ve sağlık ve emeklilik sisteminin dışında kalmalarına neden olmakta ve kadınların yoksulluğa karşı kırılganlıklarını daha da arttırarak, kadınları savunmasız bırakmaktadır (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 29-30).

Bunun haricinde çocuk sahibi çalışan kadınların ev ve iş sorumluluklarını eşanlı yürütmek istemesi, genellikle ücretli çalıştıkları işlerini yarı-zamanlı işlere doğru azaltmalarına ve büyük oranda ekonomik cezalandırmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır (Lichtenwalter, 2005: 92). Bu ise erkeklere göre daha düşük gelire ve dolayısıyla daha yüksek yoksulluk oranlarına sahip olmalarına neden olmaktadır. Yoksulluk sadece gelir anlamında değil, daha geniş kapsamlı olarak “yapabilme” anlamında ele alınırsa, “gelir yoksulluğu” yaşamayan kariyer sahibi kadınların erkeklere göre evde daha fazla zaman harcadıkları -özellikle çocuk bakımı için- ve dolayısıyla daha uzun süre çalıştıkları düşünüldüğünde “zaman yoksulu” oldukları söylenebilir (Şener, 2009:6).

Kadınların hane gelirlerinin ve kaynaklarının dağılımında ve kontrolünde, kredi gibi üretken değerlere erişimde, kaynakları kullanmada eşitsiz muamele görmeleri ve ekonomik ve politik kurumlarda yaşadıkları sosyal dışlanma da, kadınları kronik yoksulluğa karşı korumasız bırakmaktadır (Ecevit, 2003a: 85). Erkeklerin finansal varlıklar üzerinde daha fazla kontrol gücüne sahip olduğunu tespit eden Dayıoğlu ve Başlevent (2012) de çalışmalarında kadınların mali anlamda çok daha kırılgan olduklarını vurgulamışlardır.

Kadınlar işgücü piyasasına katılsalar bile, işsiz kalma riskleri yüksek olan grupların başında gelmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde ilk işten çıkarılacakların kadınlar olması kadınları yoksullaşmaya itmektir. Taşçı ve Darıcı (2009), 2006 Hanehalkı İşgücü Anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında kadınların işsiz kalma olasılığının erkeklere oranla daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre herhangi bir okuldan mezun olmayanlara göre, eğitim düzeyindeki artış erkekler için işsiz kalma olasılığını azaltırken, kadınlarda durum tam tersidir. Ayrıca yaş ile işsiz kalma olasılığı arasında hem erkekler hem de kadınlar için ters U ilişkisi bulunmuştur. Hanehalkı reisi olmak ve evlilik işsiz kalma olasılığını azaltmaktadır.

Boşanma veya eşinin ölmesi sonucu hanehalkı reisi olan kadının, çocuğunun bakımını ve evinin geçimini sağlamak zorunda kalması kadının yoksullaşmasına neden olabilmektedir. Türkiye’de reisi kadın olan hanehalklarının reisi erkek olan hanehalklarına göre daha yoksul olması (Pamuk, 2000; Alıcı, 2002; Gökova ve Danışman, 2010), hane reisliği ile kadın yoksulluğu arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

TÜİK verilerini kullanarak kadın yoksulluğunu ve yoksulluğun kadınlaşmasını niceliksel olarak inceleyen çalışmalara ilaveten kadınların yoksulluk deneyimlerinin derinlemesine analiz edilebilmesine imkân veren niteliksel yöntemlerin kullanıldığı çalışmalar da bulunmaktadır (Şenol Cantek, 2001; Balay, 2003; Dedeoğlu, 2003; Sallan Gül 2004, 2005; Bora, 2007; Çamur Duyan vd., 2007). Bu çalışmalar genel itibarıyla kadınların yoksulluğu deneyimleme biçimleri, yoksulluk yardımı alanların cinsiyeti, yoksullukla mücadele yöntemi ve dayanışma

ağlarının rolü gibi konulara odaklanmakta ve genellikle Ankara ve İstanbul illerinde gerçekleştirilen alan araştırmalarından oluşmaktadır.

Kadınların görünmeyen ve özellikle ekonomik kriz durumlarında yoğunlaşan emeğinin haneleri yoksullaşmaktan koruduğu gerçeği de Türkiye literatüründe incelenen konular arasındadır. Dedeoğlu (2003) İstanbul'da ev eksenli çalışan kadınlar aracılığı ile kadın yoksulluğunu incelediği çalışmasında, toplumsal cinsiyet ideolojisi ile büyük bir uyum gösteren ev-eksenli üretimin, yoksulluğun etkilerinin hafifletilmesi için yoksul ailelerde yaşamsal bir araç haline dönüşmekle birlikte, bu üretim şeklinin kapitalist üretim içinde kadınların sömürsünü üst boyutlara çıkardığını belirtmiştir.

Balay (2003), Ankara'ya göçle gelen farklı yaş gruplarındaki evli 50 kadınla derinlemesine mülakat yaptığı çalışmasında, kadınların okuma yazma bilmedikleri, düşük ücretle çalıştıkları ve ailenin sürdürülebilirlik sorumluluğunu üstlendikleri için daha yoksul olduklarını ifade etmiştir. Çalışmada akrabaların, komşuların da kendileri kadar yoksul olması ve daha iyi durumda olan akrabalarla da görüşememe nedeniyle aralarındaki dayanışma ağının giderek zayıfladığı tespit edilmiştir. Kadınların büyük çoğunluğunun, eşlerinin yanı sıra kayınvalide, kayınpeder gibi birincil akrabalarının hatta çocuklarının şiddetine maruz kalması ve kadınların eğitim almalarının eşleri tarafından engellenmesi elde edilen diğer bulgulardır.

Yoksulluğu daha derinden yaşayan kadınlar, yoksullukla başa çıkmada da etkin bir aktör haline gelmektedir. Bu anlamda yoksulluk yardımı için yardım kurumlarına başvuruda bulunanlar genellikle yoksulluğu daha derinden yaşayan toplumsal rolü gereği, evi idare etmek ve çocuklarının bakımını sağlamak durumunda olan kadınlar olmaktadır (Sallan Gül 2004; Bora, 2007; Kardam, 2009). Bora (2007) çalışmasında sosyal yardımlardan yararlanma konusunda kadınların yardım istemeye daha açık olduğunu, erkeklerin ise genelde bu işi kadınlara yükleme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Sallan Gül (2004) kadın yoksulluğu üzerine yaptığı çalışmasında 2001 ve 2002 yılları arasında Ankara'da yoğun olarak yoksulların yaşadığı bölgelerde, yoksulluk yardımı alan 68 kişiyle görüşmüştür. Görüşme sonuçlarına göre yoksulluk yardımı alan insanların çoğu (54), mutlak yoksulluk

sınırının altında yaşamlarını sürdüren kadınlardır. Bu kadınların %26'sı boşanmış ya da duldur, %83'ü ise gelir getirici herhangi bir faaliyette bulunmamaktadırlar.

Sallan Gül (2005)'ün aynı alan araştırmasının sadece kadın görüşmecilere ilişkin bilgilerini değerlendirdiği bir diğer çalışmasının sonuçlarına göre, görüşülen 54 kadının neredeyse tamamı ilkökul ve altı eğitim düzeyine sahiptir. Hiçbirinin üzerine kayıtlı mülkiyeti bulunmamaktadır. Kadınların büyük bir çoğunluğu gerek eş ve ailelerinin çalışmasına izin vermemesi, gerek okul çağında küçük çocuklarının olması dolayısıyla ücretli işgücü piyasasında yer almamaktadır. Bunun yanında kadınların hanelerdeki küçük çocukların, özürlü, hasta ve yaşlıların sorumluluklarını da üstlenmeleri kadınların yoksullaşmalarında ve yoksulluğunda kadınlaşmasında etkilidir. Yoksul kadınlar içerisinde en yoksul olanlar dul, boşanmış ve eşi tarafından terk edilmiş başka bir deyişle hane reisi olan kadınlardır. Evi idare etme sorumluluğu olan yoksul kadınlar hane geçimini, yakınlarından, komşularından ve Dayanışma Fonu'ndan (SYDTF) gelen yardımlarla sağlamaktadır. Böylece yoksulluk yanında yardımlar da kadınlaşmaktadır.

Yapılan çalışmalarda yoksulluğun nesilden nesile aktarıldığı (Şenol Cantek, 2001; Çamur Duyan vd., 2007) üzerinde de durulmuştur. Şenol Cantek'in (2001) Ankara Mamak, Keçiören ve Balgat'ta yoksul kadınlarla yaptığı çalışma sonuçlarına göre, yoksulluğun ev kadınlarında bir sonraki kuşağa aktarıldığı ortaya çıkmıştır. Benzer bir bulgu Çamur Duyan vd. (2007)'den gelmektedir. Çamur Duyan vd. (2007); Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım alan ve boşanmış 10 kadınla derinlemesine görüşmeler yapmış ve araştırma sonucunda kadınların yoksul ailelerde büyüdüğü ve yoksulluklarının halen devam ettiği tespit edilmiştir.

Literatürde kadın yoksulluğu genellikle makro veriler yardımıyla incelenmiştir. Oysa tüketim harcamalarını hane düzeyinde toplayan mevcut makro veriler, yoksulluğun erkeklerle karşılaştırıldığında kadınlar arasında daha yaygın olup olmadığına ilişkin bilgi vermede yetersizdir. Çünkü kişisel tüketim hakkında bilgi sahibi olunmadıkça veya toplam hane gelirinin ya da tüketim harcamalarının hanehalkı üyeleri arasındaki dağılımı bilinmedikçe, hane yoksulluğu ile birey yoksulluğu arasında ayrıma gitmek çok güçtür (Dayıoğlu ve Başlevent, 2012).

Türkiye’de kadın yoksulluğu ile ilgili yapılan niteliksel çalışmalarda ise hane içi kaynak dağılımı anlamında yaşanan eşitsizliklere değinilmemiştir. Böylece hane içinde yaşanan kadın yoksulluğunun üzeri örtülmüştür. Şu bir gerçektir ki, zaten görünmez bir sorun olan kadın yoksulluğu hane içine bakılmadığı sürece görünmez kalmaya devam edecektir.

2.6. DEĞERLENDİRME

1970’li yıllar Amerika’da cinsiyet eşitliğinde ve kadınların işgücüne katılım oranlarında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmasına rağmen, kadınların yine de yoksul nüfusun oldukça büyük bir oranını (2/3’ünü) oluşturduğunu gören Pearce (1978) bu paradoksal duruma dikkat çekmek için “yoksulluğun kadınlaşması” kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram, yoksulluğun zaman içinde gittikçe artan oranda kadınların problemi haline geldiğini ve artan oranda kadın ve kadınlara bağımlı yaşayan çocukların yoksulluk sınırının altına düştüklerini vurgulamaktadır. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması ve dolayısıyla reisi kadın olan hanelerin artması yoksulluğun kadınlaşmasını açıklamak için kullanılmıştır. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, erkeklerle kıyaslandığında kadınların yoksullukla karşılaşma risklerinin daha yüksek olduğunu ve kadınların yoksulluğu erkeklerden daha ciddi yaşadığını ifade etmektedir. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de yoksulların çoğunlukla kadınlardan oluştuğu anlamına gelmektedir.

Literatür bulgularına göre ülkelerin gelir düzeyinden bağımsız olarak yoksulluğun kadınlaşmasını etkileyen en temel faktörler, erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların daha düşük eğitim düzeyine sahip olması nedeni ile işgücü piyasasına ya katılamaması ya da niteliksiz işlerde düşük ücretli olarak çalışması, işgücü piyasasında var olan cinsiyet ayrımcılığı (kadınların erkeklerden daha uzun çalışmasına rağmen daha az ücret alması, kadın işgücüne düşük ücret uygulanması gibi) ve kadınların yoksulluktan kurtulabilme yeteneklerinin var olan kültürel, yasal ve geleneksel yapı tarafından zorlaştırılması sayılabilir.

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı reisi kadın olan hanelere ve gelire çok önem vermekte; cinsiyet ilişkilerini ve hane içi kaynak dağılımı açısından evli kadınların yoksulluğunu gizlemektedir. Oysa kadınların hane içindeki rollerini ve toplumsal konumlarını dikkate almadan yoksullaşmayı yaratan mekanizmaları ve kadınları yoksullaşmaya götüren süreçleri anlamak ve incelemek mümkün değildir (Ecevit, 2003a). Bu nedenle üçüncü bölümde kadınların yaşamış oldukları yoksulluğun gerçek boyutunu kavramak için kaynakların hanehalkı içerisinde nasıl dağıldığı ilgili literatür yardımı ile incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAKLARIN HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI

3.1. GİRİŞ

Reisi kadın olan hanehalkları, birçok kadının neden yoksulluk sınırı altına düştüğünü gösteren anahtar faktördür. Bu anlamda yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin literatür daha ziyade reisi kadın olan hanelere özellikle de yalnız annelere ve yalnız yaşlı kadınlara odaklanmış ve bu kadınların arasında yoksulluk oranlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak sadece yalnız kadınlara odaklanmak, evli kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanan yoksulluklarını ve eğer kendi başlarına olsalardı birçoğunun yoksullar sınıfına girebileceğini; zaten yoksul olan evli kadınların ise, eğer yalnız olsalardı, büyük olasılıkla daha da yoksul olabileceklerini ihmal etmektedir. Başka bir deyişle, genel olarak yoksulluk istatistikleri evli kadınların yoksulluğunu gizlemekte, gelirin ve diğer kaynakların hane içinde nasıl dağıldığına ilişkin bulguları içermemektedir. Oysa birçok kadın hanehalkı gelirin adil bir payını kontrol edemedikleri için potansiyel olarak yoksuldur. 1990'ların ortalarında evli Fransız, İngiliz, Amerikalı ve Alman kadınların yaklaşık 1/4'ünün, evli İtalyan kadınların ise, yarısının toplam hanehalkı gelirin 1/10'undan daha azına sahip olduğu belirlenmiştir (Goldberg, 2010b: 278-279). 1990'ların sonlarında, erkek bir partneri ve 2 çocuğu olan Alman kadınların ise hanehalkı gelirin sadece %11'ini aldığı tespit edilmiştir (Klammer, 2010: 100). Hanehalkı geliri üzerinde hakkı olmayan kadınların varlığı ise, yoksulluk sınırı üzerinde gelir düzeyine sahip olan hanelerde yaşayan yoksul kadınların varlığına işaret etmektedir.

Kadınlar evli veya yalnız olsun, ayrımcı işgücü piyasası eşitsizliklerine ve onunla bağlantılı olarak toplumsal cinsiyete dayalı ücret açığına maruz kalmaktadır. Evlerinin temel bakıcıları oldukları için evli kadınların kazançları, nitelik kazanmaları ve mesleki hareketlilikleri daha azdır ve dolayısıyla işgücü piyasasında varolan dezavantajlar kadınlar için sürmeye devam etmektedir. Çocuklarına bakarken ev içine hapsolan kadınlar sadece yarı-zamanlı veya düzensiz işlerde çalışabilmektedir. Bu anlamda kadınlar yeniden üretici rolleri nedeniyle potansiyel

olarak yoksuldurlar. Evli bir kadının aileyi yoksulluktan alıkoyan veya mütevazı bir yaşam sürmesini sağlayan düşük geliri ise, kadın boşanma veya eşin ölmesi durumunda haneyi geçindirmek zorunda kaldığında kadını yoksulluğa götüren bir neden haline gelebilmektedir (Goldberg, 2010a:5-6). Bu anlamda evliliğini sonlandıran düşük gelire sahip kadınların varlığı, reisi kadın olan hanelerin neden daha yoksul olduklarının bir göstergesidir. Bu durumla karşılaşmamak adına kadınlar, hane içersindeki kaynaklardan daha az pay almalarına ve duygusal, fiziksel ve ekonomik şiddet gibi şiddetin her türüsüne maruz kalmalarına rağmen, kötü giden evliliklerine katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu ise kadın refahını erkeklere bağımlı kılmakta; başka bir deyişle kadınların refahının erkekler üzerinden tanımlanmasına neden olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, evli kadınların hane içine gizlenen yoksulluğunu ortaya çıkarmak ve yaşamış oldukları yoksulluğun gerçek boyutunu kavramak için gelirin ve kaynakların hanehalkı içerisinde nasıl dağıldığı incelenecektir. Bu amaçla öncelikle hanehalkı davranışlarının üniter ve kolektif modelleri aracılığıyla hanehalkı içerisinde kararların nasıl alındığı daha sonra ise, gelir birleştirme hipotezi, pazarlık gücü yaklaşımı, kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı ve kadınların kontrol ettiği kaynakların artmasının yararları ile ilgili yazın incelenecektir. Bu alanı incelemek önemlidir çünkü kaynakların hane içerisindeki dağılımını incelemeyen evli kadınların yaşamış olduğu gerçek yoksunluk ve yoksulluğu tespit etmek mümkün değildir. Yine kadınların pazarlık gücü ve dolayısıyla kontrol ettiği kaynaklardaki artış, hane içi kaynak dağılımını çocuklar lehine iyileştirerek gelecek nesiller için yapılan harcama dağılımını olumlu bir şekilde etkilemekte ve böylece yoksulluk kısır döngüsünün kırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bu alanı incelemek önem arz etmektedir.

3.2. HANEHALKI İÇERİSİNDE KARARLAR NASIL ALINIR?

Hanehalkı, ortak ikamet ve yeniden üretimin birlikte yer aldığı sosyal organizasyonunun temel birimi olarak tanımlanabilmekle birlikte¹⁹ hanehalkının evrensel bir tanımlaması yoktur. Hanehalkı kavramı kültürden kültüre ve büyük olasılıkla aynı kültür içerisinde de zaman içerisinde çeşitlilik göstermektedir (Gittelsohn ve Mookherji, 1997). İnsanların çoğu bir hanehalkına aittir ve ait oldukları hanehalkı içerisinde mutluluğu, üzüntüyü ve daha da önemlisi hanehalkının sahip olduğu kaynakları paylaşırlar. Ekonomik faaliyetlerin büyük bir çoğunluğu hanehalkı içinde gerçekleşir. İşgücüne katılım, eğitim, harcamalar, tasarruflar, yatırımlar, evlilik ve doğum ile ilgili çeşitli sosyo-ekonomik kararlar hanehalkı içerisinde alınır. Hanehalkı içerisinde alınan söz konusu kararlar bir ülkedeki büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk gibi ekonomik kalkınma sonuçlarını da önemli ölçüde etkilemektedir (Kakwani ve Son, 2006). Hanehalkı davranışlarını inceleyen modeller, hanehalkı içerisindeki kararların tek bir karar merci tarafından alınıp alınmadığı veya hane içerisinde kararların alınmasında işbirliği ve çatışmanın olup olmadığına ilişkin öngörülerini açısından farklılaşmaktadır.

Hanehalkı davranışlarının, hanehalkı içerisindeki tüm bireylerin aynı tercihlere sahip olduğu varsayımına dayanan modelleri “neoklasik veya üniter (unitary) hanehalkı modelleri” olarak adlandırılmaktadır (Becker, 1991; Alderman vd., 1995; Fuwa vd., 2006: 376). Son zamanlara kadar hanehalkı düzeyindeki birçok ekonomik araştırma “üniter hanehalkı modelleri” çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Haddad vd., 1997). Üniter modeller, hanehalkını tek bir karar alma mekanizması ile yönetilen kurumlar olarak ele almaktadır. Başka bir deyişle üniter modellerde hanehalkı içerisindeki içsel karar alma süreçleri “kara kutu (black box)” olarak görülmektedir (Quisumbing ve Maluccio, 2003: 23; Kakwani ve Son, 2006). Söz konusu modelde hane içinde alınan kararlar “cömert/yardımsever” hane reisi veya diğerkâm (diğer hanehalkı üyelerinin yararını da kendi yararı kadar gözetken) hane üyeleri sayesinde gerçekleşmektedir. Üniter modeller hanehalkını, ya tüketici ya da

¹⁹ Literatürde hanehalkı (household) daha çok ortak yerleşim yeri ve ortak mülkiyet hakları, üretim-tüketim birimi olarak algılanırken; aile (family) ise daha çok akrabalık bağları temelinde incelenmektedir (Dedeoğlu, 2000:141). Ancak bu çalışmada iki kavram birbirinin yerine kullanılmıştır.

üretici (işçi) olarak davranan bireylerin davranışlarının ortalamasından oluştuğu varsayımı altında incelemiştir. Becker (1965) ise haneyi yalnızca tüketici olarak değil; maliyet minimizasyonu altında çeşitli mallardan oluşan girdiler ile zaman girdisi arasında bir kombinasyon oluşturarak ticari mal (meta) üretiminde bulunan üretici olarak da ele almaktadır²⁰.

Üniter modellerde hanehalkı içerisindeki kararların, hanedeki her bir bireyin aynı refah düzeyini paylaşacağı şekilde alındığı varsayılmaktadır (Kakwani ve Son, 2006). Oysa pek çok toplumda kadınların erkeklere göre daha yoksul ve yoksun olması, kadınlara karşı aile içi şiddetin olması ve yine birçok ülkede erkek çocuklarının hayatta kalma olasılığının kız çocuklarından daha yüksek olması, hanehalkı içerisinde alınan kararların ve kaynakların dağılımının aynı hane içerisinde yaşayan kadın ve erkek ile kız ve erkek çocuklarına aynı refah düzeyini sağlamadığını göstermektedir. Bu anlamda hanehalkının tek bir karar alma birimi olarak ele alındığı üniter modeller eleştirilmektedir. Çünkü hanehalkının karar alma süreci karmaşık bir olaydır (Chiappori, 1997) ve hanehalkları karar alırken tek bir kişi gibi davranmazlar. Yine çoğu durumda, kadınların ve erkeklerin sahip olduğu kaynaklar, hanehalkı kararları üzerinde aynı etkiye sahip değildir (Quisumbing, 2003a:11).

Hanehalkı davranışlarını inceleyen bir diğer ekonomik model ise kolektif modeldir. Kolektif modeller üniter modellerin aksine hanehalkı içerisindeki tüm bireylerin farklı tercihlere sahip olduğunu ve hanenin sadece hane reisi tarafından değil, daha fazla karar verici tarafından yönetildiğini varsaymaktadır. Daha sonra ayrıntı bir şekilde incelenecek olan kolektif modeller, literatürde çeşitlilik göstermektedir. Kolektif model olarak değerlendirilebilecek olan hane davranışlarının pazarlık modelleri, üniter modelin aksine, hane içerisinde alınan

²⁰ Becker (1965) çalışmasında emeğin hane içerisindeki çeşitli faaliyetlere dağılımının hanehalkı üyelerinin göreceli olarak daha etkin oldukları faaliyetler dolayısıyla belirlendiğini ifade etmiştir. Becker'e göre piyasa (üretim) faaliyetlerinde göreceli olarak daha etkin olan hanehalkı üyeleri, tüketim faaliyetlerinde daha az zaman harcayacaklardır. Ayrıca bir hane üyesinin göreceli olarak piyasa etkinliğinin artması durumunda, piyasa faaliyeti için harcayacağı zamanı arttırabilmek adına, tüketim faaliyetinde bulunan diğer tüm üyeler arasındaki zaman dağılımının da tekrar bölüşümünü etkileyecektir. Kısaca, herhangi bir hane üyesine düşen zaman bölüşümü, büyük ölçüde diğer üyelere sunulan fırsatlardan etkilenmektedir (Becker, 1965:512).

kararların hane içerisindeki pazarlık sürecinin sonucu ortaya çıkan işbirliği ve çatışma ilişkilerinin sonucu gerçekleştiğini belirtmektedir. Pazarlık modeline göre, hane halkı kendi çıkarları peşinde koşan, tercihleri birbirinden farklı bireylerin toplamından oluşmaktadır. Pazarlık sürecinin sonucu, hane içerisindeki her bireyinin göreceli pazarlık gücüne bağlıdır.

Hane içerisinde alınan temel kararlardan birisi de evliliğin sürdürülmesi veya sonlandırılmasına ilişkin kararlardır. Pazarlık modeline göre hane içerisinde alınan söz konusu kararlar da işbirliğinin olası kazanç ve kayıpları dolayısıyla gerçekleşmektedir. Pazarlık modellerine göre, hane üyeleri işbirliği (evlilik birliği) durumunda, bu işbirliğinin dışında kalmaktan daha iyi bir yaşam olanağına sahip oldukları sürece evlilik içinde kalmaktadırlar. Başka bir deyişle evlilik ayrılma durumunda ortaya çıkacak sonuçtan daha kazançlı olduğu sürece devam etmektedir. Sen (1990) de çalışmasında haneyi bir dizi işbirliğine dayalı çelişkilerin yaşandığı yer olarak tanımlamış ve pazarlık modelini hane içi ilişkileri açıklamak için kullanmıştır. Sen'e göre hane üyeleri işbirliği (toplam varlıkları arttırmak) ve çelişki durumu (aile üyelerinin toplam varlıklarını bölmek) olmak üzere devamlı olarak iki farklı problemle karşılaşmaktadırlar. Sen'e göre bireylerin geri düşme pozisyonu (fall-back position) başka bir deyişle tehdit noktası (threat point) söz konusu bireyin pazarlık sırasındaki güçlü ve zayıf noktalarını göstermektedir. Eğer bir kişinin ayrılma noktasındaki durumu, işbirliğinden daha kötü olacaksa, pazarlığın sonuçları bu kişi için daha az tercih edilecek bir durum olacaktır (Dedeoğlu, 2000: 147). Kısaca pazarlık modelinde boşanma bireylerin birbirini tehdit noktası haline gelmektedir. McElroy (1997), kişilerin tehdit noktasını etkileyen faktörlere çocuk yardımı, vergi mükellefiyetleri ve kişilerin kendi ailelerinden yardım alabilme durumları gibi ekstra hane dışı çevresel parametrelerini (extra-household environmental parameters, EEP) eklemiştir. McElroy'a göre "günlük ufak tefek kararların alındığı durumlarda, her bir evli çift için boşanma tehdidi kârlı bir durum değildir." (McElroy, 1997: 59). Kabeer (1994) pazarlığın, sadece bireysel bir süreç olmadığını aynı zamanda sosyal değerlerle örülü olduğunu ifade etmiştir. Kabeer'e göre "*bireylerin evlilik içinde kalmak için duydukları istek sadece bireysel bir ihtiyaç değil, fakat aile bireyliğini bireysel bir tercih olmaktan çıkarıp sosyal yapan, toplumsal tercihlerle desteklenmiş normatif güçlü bir baskıdır*" (aktaran Dedeoğlu,

2000: 147). Agarwal (1997) çalışmasında bireylerin pazarlık gücünün birçok faktör tarafından özellikle de kişilerin geri düşme pozisyonu²¹ tarafından belirlendiğini ve bireylerin geri düşme pozisyonlarının iyileşmesinin (dışarıdaki seçeneklerinin iyileşmesi) hane içerisinde aldıkları payın da iyileşmesine yol açtığını belirtmiştir (Agarwal, 1997:4). Agarwal (1997), hane içerisindeki bireylerin geri düşme pozisyonunu başka deyişle hanehalkı içerisindeki pazarlık gücünü sekiz faktörün etkilediğini ifade etmiştir. Bunlar; (1) servete veya servet üzerinde kontrole sahip olma, (2) istihdama ve diğer gelir getirici araçlara erişim, (3) köy meraları ve ormanları gibi kamusal kaynaklara erişim, (4) akrabalık, sosyal sınıf gruplaşmaları gibi geleneksel sosyal yardım sistemlerine erişim, (5) sivil toplum kuruluşlarından yardım alma, (6) devletten yardım alma, (7) ihtiyaçlar, katkılar ve hak etmişliğin diğer belirleyicilerine ilişkin sosyal algılama ve (8) sosyal normlardır.

Bir diğer kolektif model, Chiappori (1988, 1992, 1997) tarafından ortaya atılan Pareto-etkin modellerdir. Chiappori çalışmalarında, üniter modelden farklı olarak hanehalkı içinde farklı tercihlere sahip birçok karar alma biriminin olduğunu ifade etmiştir. Pareto-etkin modeller hane içi karar alma sürecinde etkinlik varsayımı yaparken, kararlara ulaşmada çatışmanın ön plana geçtiğini vurgulamaktadır. Chiappori'ye (1997) göre hane içi karar alma süreci ile ilgili önsel bir varsayım yoktur.

Hoddinott ve Haddad (1995), Lundberg ve Pollak (1993) gibi yazarlar tarafından ortaya atılan işbirlikçi olmayan kolektif modeller, bireylerin hanehalkı içerisindeki davranışlarının diğer hanehalkı üyeleri tarafından atılan adımlara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Hanehalkı üyelerinin farklı tercihlere sahip olduğunu varsayan bu modelde bireylerin birbirini tehdit noktası, pazarlık modelinde olduğu gibi boşanma değil, daha çok hane içinde oluşabilecek kolektif olmayan dengedir. Bu durum da daha çok çiftler arasındaki net gelir transferinin durması anlamına gelmektedir (Dedeoğlu, 2000: 149). Bu ise hane içerisinde eşine kıyasla daha düşük bireysel gelire sahip olan veya hiç geliri olmayan kadınların hane gelirinden aldıkları

²¹ Geri düşme pozisyonu, eğer işbirliği başarısız olursa kadın veya erkeğin ne kadar iyi durumda olacağını belirleyen dışarıdaki seçeneklerdir. Geri düşme pozisyonu aynı zamanda tehdit noktaları olarak da adlandırılmaktadır (Agarwal, 1997:4).

payın daha da azalmasına ve kadınların daha yüksek olasılıkla yoksul olmalarına neden olacaktır.

Kısaca özetlemek gerekirse hanehalkı davranışlarına ve hane içerisinde alınan kararlara ilişkin geliştirilen modellerden bazıları, üyelerinin benzer tercihlere sahip olduklarını varsaydıkları haneyi, diğerkâm ilişkilerin yönettiğini ifade ederken, bazıları ise hanehalkı üyelerinin farklı tercihlere sahip olduğuna ve hane içi kararlarda güç ilişkilerine ve çelişkilere dikkat çekmektedir. Bu çalışma hanehalkı içerisinde kaynak dağılımı açısından kadın yoksulluğunu ortaya koymayı amaçladığı için, çalışmanın bu aşamasında hane davranışları ile ilgili ekonomik modellerin, hanehalkı kaynak dağılımına ilişkin bakış açısına ayrıntılı olarak yer verilecektir.

3.3. HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ KAYNAK DAĞILIMI DAVRANIŞININ TEORİK MODELLERİ

Mikro iktisatta hanehalkının temel analiz birimi olarak kullanılması, kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı konusunda bilgi vermede yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Oysa kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı konusu en az iki nedenle politika yapıcıları için önemlidir. Birincisi, bireysel refah seviyesine önem vermek, politika yapıcılarının kimlerin nerede yoksul olduklarına ilişkin görüşlerini etkileyebilmektedir. Örneğin ortalama kişi başına geliri yoksulluk sınırının üzerinde olan bazı hanehalklarının, hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı eşitsizliğine bağlı olarak yaşam standartları yoksulluk sınırının altına düşen hanehalkı üyelerini içerebilme olasılığı bulunmaktadır (Haddad ve Kanbur, 1990). İkincisi, hanehalkı içerisinde kaynakların dağılımı şekli politik müdahalelerinin etkinliğini potansiyel olarak etkileyebilir ve politika yapıcıları için istenmeyen sonuçlara neden olabilir. Buna klasik bir örnek olarak, okulda öğrencilere yapılan yemek yardımı programlarına hanehalklarının gösterdikleri olası tepkileri verilebilir. Okulda yemek yardımı alan çocukların evdeki yemek dağılımlarının, yemek yardımı almayan diğer hanehalkı üyelerini beslemek için azaltıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Dolayısıyla hanehalklarının vermiş oldukları beklenmeyen tepkiler

ve hanehalkı içerisindeki kaynakların dağılımı, politik müdahaleleri geçersiz kılabilir (Fuwa vd, 2006: 376)²².

Hanehalkı davranışlarına ilişkin teorik modeller, hanehalkı gelir kaynaklarının harcama kalıplarını etkileyip etkilemediğine ilişkin varsayımları dolayısıyla farklılaşmaktadır (Phipps ve Burton, 1998: 599). Hanehalkı davranışlarının “hanehalkı fayda fonksiyonu” ile tanımlandığı yaklaşımda, aynı hanede yaşayan erkeğin gelirindeki ilave bir artışın kadının gelirindeki ilave bir artışla aynı şekilde harcanacağı varsayılmıştır (Becker, 1991). Samuelson (1956) çalışmasında hanehalkı modellemesinin hane üyeleri arasında görüş birliği ile ulaşılan tek bir hanehalkı fayda fonksiyonunu maksimize eden haneler üzerinden yapılmasını önermiştir. Samuelson (1956) her hane üyesinin harcamasının, eşit değerde olmasını sağlayacak şekilde gelirin hane içinde sürekli olarak optimal yeniden dağılımının sağlanması gerektiğini öne sürmüştür. Becker (1991) ise hanehalkı fayda fonksiyonunu, hane gelirin büyük bir kısmını kontrol eden “fedakâr” bir diktatörün varlığına dayandırmıştır. Tüm bu durumlarda hanehalkı faydası, gelirin kim tarafından elde edildiğinden (kadın veya erkek) bağımsız olarak, tek bir bütçe kısıtı altında maksimize edilmektedir.

Hanehalkı davranışlarının üniter modelleri, hanehalkı üyelerinin üyeler arasında maksimum olası refaha ulaşmak için zamanlarını ve diğer kaynaklarını en iyi şekilde kombine edebilme hususunda hemfikir oldukları varsayımına dayanmaktadır (Becker, 1991; Alderman vd., 1995; Fuwa vd., 2006: 376). Üniter modeller, hanehalkının birleştirilmiş bütçe kısıtı altında tek bir amaç fonksiyonunu maksimize eden bir birey gibi davrandığını varsaymaktadır (Song, 2008:3; Ward Batts, 2008:1). Başka bir deyişle söz konusu modeller, hanehalkı üyelerinin gelirlerini birleştirdiği ve söz konusu gelirin ne kadarını kimin kontrol ettiğinin hanehalkı kaynak dağılımını etkilemediği varsayımına dayanmaktadır.

Son yıllarda hanehalkı içindeki kaynak dağılımı davranışının analiz edilebilmesi için üniter modelin yeterli olmadığına ilişkin çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Üniter hanehalkı modeline yöneltilen eleştiriler temelde iki konu üzerine

²²Diğer bazı örnekler için bakınız; Alderman vd., (1995); Fuwa vd. (2000).

odaklanmaktadır. Birincisi, üniter hanehalkı modelinin hanehalkı üyelerinin öncelik ve tercihlerde her zaman hemfikir oldukları varsayımının gerçeği iyi bir şekilde yansıtmadığıdır. İkincisi ise, üniter modelin temel varsayımlarından olan gelir birleştirme (income pooling) hipotezinin geçerliliği üzerinedir.

Literatürde üniter hanehalkı modelinin söz konusu temel varsayımlarını zayıflatan çeşitli alternatif teorik modeller geliştirilmiştir. Üniter modellerin hanehalkı davranışının daha genel modelleri olan kolektif modellerin özel bir durumu olduğu öne sürülmektedir (Alderman vd., 1995). Kolektif modeller, genel olarak farklı hanehalkı üyelerinin farklı tercihlere, farklı “pazarlık güçlerine (bargaining power)” ve söz konusu unsurların etkileşiminin bir sonucu olarak hanehalkı içinde farklı kaynak dağılımı sonuçlarına sahip olduklarını varsaymaktadır (Manser ve Brown, 1980; McElroy ve Horney, 1981; Chiappori, 1988; Lundberg ve Pollak, 1993). Diğer taraftan, hanehalkı davranışının kolektif modelleri aynı hanede yaşayan kadın ve erkeğin gelirlerinin mutlaka aynı şekilde bölüştürülmeyeceğini de ifade etmektedir (Phipps ve Burton, 1998:600).

Aşağıda ilgili literatür yardımıyla üniter hanehalkı modeli, kolektif hanehalkı modeli, üniter modelin gelir birleştirme hipotezine yöneltilen eleştiriler ve pazarlık gücü yaklaşımına ilişkin bilgiler verilmiştir.

3.3.1. Üniter Hanehalkı Modeli

Hanehalkı davranışlarını analiz eden iktisatçılar geleneksel olarak hanehalkının tek bir birim olarak davrandığını varsaymaktadır. Bu iktisatçılar hanehalkını, ortak refahın maksimize edilmesi için kaynakların dağılımı, zamanın dağıtımını, piyasadan malların satın alınması ve evde üretilen mallar üzerinde mutabık olan bireylerin toplamı olarak ele almışlardır. Bu yaklaşım literatürde “üniter hanehalkı modeli”, “neoklasik hanehalkı modeli”, “ortak tercih modeli”, “ortak aile fayda modeli”, “fedakâr (altruistic) model” veya “iyiliksever diktatör modeli

(benevolent dictator)” olarak çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır²³ (Adam vd., 2003: 37).

Üniter model, bütçe kısıtı altında, hanehalkı refahının diğer hanehalkı üyelerinin refahı için endişe duyan tek bir karar alıcının tercihleri sonucu maksimize edildiğini varsaymaktadır. Genelleştirmek için model, hanehalkı üyelerinin tek ve özdeş homotetik bir fayda fonksiyonuna sahip olduğunu ve tüm hanehalkı kaynaklarının etkin bir şekilde birleştiğini varsaymaktadır. Üniter modele göre eğer hanehalkı geliri birleştirilirse ve daha sonra refahı maksimize etmek için dağıtılsa, o zaman aynı hanedeki kadının ve erkeğin kontrolü altındaki gelir hanehalkı harcamaları üzerinde aynı etkiye sahip olacaktır. Kısaca hanehalkının üniter modeli, farklı hanehalkı üyelerinin kontrolü altındaki gelirin hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı üzerindeki etkilerinin -ebeveynlerin gelir etkilerinin eşitliği- aynı olduğunu varsaymaktadır (Thomas, 1990).

Eğer hanehalkında erkek (m) ve kadın (f) olmak üzere iki birey varsa, üniter modelde tüm ailenin fayda fonksiyonu (U), X mallarının (mal ve boş zaman) vektörünün tüketimine ve hanehalkının gözlenebilen ve gözlenemeyen özelliklerinin vektörüne ζ , bağlıdır. Bunun sonucu olarak hanehalkının fayda fonksiyonu aşağıdaki gibi olacaktır:²⁴

$$U(X; \zeta) \quad (1)$$

Bu fayda fonksiyonu bütçe kısıtına bağlı olarak maksimize edilecektir:

$$PX=Y \quad (2)$$

P vektörü, hanehalkı içerisindeki malların fiyatlarını Y ise, geliri göstermektedir.

$$Y=y^0+y^m+y^f \quad (3)$$

²³ Çalışmada “neoklasik hanehalkı modeli”, “ortak tercih modeli”, “ortak aile fayda modeli”, “fedakâr model” veya “iyiliksever diktatör modeli ” kavramları yerine aynı şeyi ifade etmek üzere üniter model kavramı kullanılmıştır.

²⁴ Üniter modelin notasyonuna ait bilgiler Chiappori (1997: 41-42) ve Razzaque ve Ahsanuzzaman’ın (2009: 2-3) çalışmalarından alınmıştır.

(3) nolu denklem gelirin 3 dışsal kaynağını göstermektedir: y^0 , hanehalkının işbirlikçi (müşterek) geliridir, y^m , erkeğin ve y^f , kadının geliridir. Üniter hanehalkı modelinin temel varsayımı, fedakâr bireyin, (genellikle hanehalkı reisi) hanehalkı içerisinde birleştirilen kaynakları herkese dağıttığıdır. (2) nolu kısıt altında (1) nolu denklemi maksimize etmek, X malları için talep fonksiyonunu verecektir. X malları için talep fonksiyonu fiyatların P, gelirin Y ve hanehalkı özelliklerinin ζ , fonksiyonudur. Gelirin birleştirildiği ve tercihlerin özdeş ve homotetik olduğu varsayıldığı için, talep fonksiyonu aşağıdaki gibi tüm ailenin talep fonksiyonunu temsil edecektir:

$$X_g = X_g(P, Y; \zeta) \quad (4)$$

(4) nolu talep denkleminin temel özelliği, veri fiyat P ve hanehalkı spesifik özellikleri için X_g , mallarına olan talebin sadece erkeğe ya da sadece kadına ait olan gelirden ziyade toplam gelire Y, bağlı olduğudur.

Üniter modelin geleneksel tespitinde en yüksek (maksimal) refah endeksi, fiyat ve gelirlerden bağımsız bir fayda fonksiyonudur (Chiappori, 1997). Eğer gelir tercihleri etkilemeyip sadece bütçe kısıtını etkilerse, o zaman önemli olan mesele gelir kaynaklarının kompozisyonundan ziyade sadece toplam gelir olacaktır. Kısaca, üniter hanehalkı modelinin en temel varsayımlarından biri olan gelir birleştirme hipotezi, hanehalkına farklı hanehalkı üyeleri tarafından getirilen gelirin genellikle birleştirildiğini ve haneye “kim” “ne kadar” gelir getirdi sorularının söz konusu toplu gelirin sonradan hanehalkı içinde çeşitli mal ve hizmetlere nasıl dağıtıldığı/harcandığı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını öne sürmektedir (Fuwa vd., 2006: 378).

3.3.2. Kolektif Hanehalkı Modeli

Üniter hanehalkı modelleri, hanehalkı üyelerinin, toplulaştırılmış fayda fonksiyonu ve ortak bütçe kısıtı ile temsil edilen ortak tercih seti temelinde faydasını maksimize etmeye çalıştığını varsaymaktadır. Üniter hanehalkı modelinin bu varsayımları, hane içi kaynak dağılımına ilişkin alternatif modellerin hazırlanması için zemin oluşturmuştur. Bu anlamda üniter modelden farklı olarak tercihlerde,

bütçe kısıtında ve kaynakların kullanımı üzerindeki kontrolde bireysel farklılıklara olanak veren, hanehalkı üyelerinin bireyselliğine odaklanan çeşitli hanehalkı modelleri ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında kolektif modeller hanehalkı içerisindeki bireylerin farklı tercihlere sahip olduğunu ve gelirlerini birleştirmediklerini varsaymaktadır. Kolektif model hanehalkı içinde ortak (cooperetive) bir pazarlığın olduğunu ve eğer tercihler farklı ise, hanehalkı içerisinde kararların ve kaynakların dağılımının bireylerin pazarlık gücünün göreceli kuvvetine bağlı olarak değişeceğini ifade etmektedir (Quisumbing ve Maluccio, 2003: 23). Bu anlamda kolektif modeller, özellikle de pazarlık yaklaşımını temsil eden modeller, toplumsal cinsiyet ilişkilerini analiz etmede ve toplumsal cinsiyet asimetrisinin nasıl kurulduğunu ve nasıl mücadele edildiğini aydınlatmada yararlı bir çerçeve sağlamaktadır (Agarwal, 1997:1). Bu açıdan kolektif model çeşitlerine değinmeden önce aşağıda kısaca kolektif modelin temel yaklaşımlarından biri olan pazarlık gücü yaklaşımı ve belirleyicileri incelenecektir.

3.3.2.1. Pazarlık Gücü ve Olası Belirleyicileri

Kolektif hanehalkı modeli, hane içi kaynak dağılımının, bireylerin hanehalkı içerisindeki pazarlık güçlerine bağlı olduğunu öngörmektedir (Frankenberg ve Thomas, 2003). Pazarlık modelleri daha fazla servet, gelir veya eğitime sahip olan bireylerin, hanehalkı içerisinde daha büyük bir pazarlık gücüne sahip olduklarını öne sürmektedir. Çünkü söz konusu bireylerin hanehalkının dışarısında daha fazla seçenekleri vardır. Bu nedenle hane içerisindeki “tehdit noktaları” daha büyüktür (Hallman, 2003:116). Söz konusu modellerin arkasındaki temel fikir, kadınların ve erkeklerin göreceli pazarlık gücünün, sadece kadınlarla erkekler arasındaki değil; yetişkinlerle çocuklar ve erkek çocuklarla kız çocuklar arasındaki harcamaların dağılımını da etkilediğidir (Kakwani ve Son, 2006).

Pazarlık gücü çok boyutlu ve anlaşılması güç bir kavramdır. Bunun için pazarlık gücünün çeşitli boyutlarına bakmak ve kültürel ortama uygun olanı seçmek gerekmektedir (Quisumbing, 2003b:22). Bu noktada pazarlık gücüne ilişkin literatür pazarlık gücünün kendisini ölçmekten ziyade pazarlık gücünün olası belirleyicileri üzerine odaklanmıştır. Pazarlık gücünü temelde dört grup belirleyici etkilemektedir. Bu belirleyiciler kaynaklar üzerindeki kontrol, pazarlık sürecini etkilemek için

kullanılabilen faktörler, bireylerarası ağların seferber edilmesi ve kişisel tutumla ilgili niteliklerdir (Quisumbing, 2003b:19).

Bireysel pazarlık gücünü ölçmek oldukça zor olduğu için ekonomik literatürde bunu yapma girişimleri ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrole odaklanmıştır. Pazarlık gücüne ilişkin olarak yapılan çalışmalarda, pazarlık gücünün temel ekonomik belirleyicileri olarak servet (Quisumbing, 1994; Quisumbing ve Brière, 2000; Hallman, 2003; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Fafchamps ve Quisumbing, 2004; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009), gelir (Hoddinott ve Haddad, 1995; Phipps ve Burton, 1998; Kakwani ve Son, 2006; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009) ve transfer ödemeleri veya sosyal yardımlar (Lundberg, vd., 1997; Ward Batts, 2008) gibi değişkenler ele alınmıştır.

Kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımını ve kadın yoksulluğunu etkileyen en önemli gösterge, sahip olunan servettir²⁵. Çünkü bir kişinin servetini hanehalkından çekme tehdidi, bu servetin sahibine hanehalkı kaynakları üzerinde pazarlık gücü vermektedir. Eğer söz konusu tehditler toplumsal normlar veya boşanma yasaları tarafından desteklenirse daha inandırıcı bir hal almaktadır.

Kadınların hanehalkı gelirine yapmış oldukları katkı başka bir deyişle bireysel geliri arttıkça, hanehalkı kaynaklarının nasıl paylaşılacağını etkileme güçlerinin de artacağı beklenmektedir. Bunun nedeni, kadınların kazanma güçlerinin artmasının onlara hane içi kararlarda daha fazla pazarlık gücü vermesidir (Kakwani ve Son, 2006). Kadınlar hanehalkının refahına genellikle, evde yaptıkları ücretsiz işler yoluyla katkıda bulunmaktadır. Kadınların hane gelirine olan katkıları, ücretli istihdam olanaklarının az olmasından ve işgücü piyasasında ücretler açısından yaşamış oldukları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı erkeklere göre daha azdır. Kadınların ücretsiz ev işleri, hanehalkının refahı açısından kritik bir önem taşımasına rağmen, ne yazık ki ücretli çalışma kadar takdir edilmemektedir. Bu durum hanehalkı içerisindeki pazarlık güçlerinin erkeklere göre daha az olmasına neden olmaktadır.

²⁵ Pazarlık gücünün ölçümü için kullanılan servet literatürde, mevcut servet (Doss, 1996; Quisumbing ve Brière, 2000; Hallman, 2003), evlilik öncesi servet (Hallman, 2003) miras olarak elde edilen servet (Quisumbing, 1994) ve evliliğe getirilen servet (Quisumbing ve Brière, 2000; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Hallman, 2003; Fafchamps ve Quisumbing, 2004; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009) olmak üzere çeşitli biçimlerde ele alınmıştır.

Pazarlık sürecini etkileyebilen diğer faktörler ise; boşanma sırasında varlıkları kullanma yetkisi ile ilgili kanunları, yasal hakları, yetenek ve tecrübeyi, bilgiyi elde etme kapasitesini, eğitimi ve pazarlık yeteneklerini içermektedir. Bunlardan bazıları (yasal haklar gibi) bireyler için dışsaldır ama birçoğu beşeri sermaye veya eğitimle yüksek oranda bağlantılıdır (Quisumbing, 2003b: 19).

Pazarlık güçlerini iyileştirmede bireylerin kişisel ağlarını seferber etmeleri de önemli bir belirleyicidir. Organizasyonlara üyelik, akraba ve diğer sosyal ağlara erişim ve sosyal sermaye, hanehalkı kararlarını etkilemede kişilerin pazarlık gücünü pozitif şekilde etkileyebilmektedir.

Pazarlık gücünü etkileyen diğer belirleyiciler, kendine saygı, kendine güven ve duygusal tatmin gibi kişisel tutumla ilgili nitelikleri içermektedir²⁶. Yine literatürde hanehalkı içerisindeki gücü ölçmek için, karar alma alanları, kadınların hanehalkı ve toplum içerisindeki görece statüleri gibi çeşit yöntemler de kullanılmıştır (Quisumbing, 2003b:22). Literatürde güçlendirme (empowerment) endeksi (Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009) de pazarlık gücünün göstergesi olarak kullanılmıştır. Bunun haricinde pazarlık gücü literatüründe çok fazla değinilmeyen bir konu olan sosyal normlar ve sosyal algılar da bireylerin pazarlık gücü üzerinde önemli bir rol oynamaktadır²⁷. Agarwal (1997) çalışmasında pazarlık gücünün belirleyicileri veya kısıtlamaları olduğunu ifade ettiği sosyal normların, pazarlık gücünü çeşitli şekillerde etkilediğini belirtmiştir. Agarwal'a göre sosyal normlar, ne ile ilgili pazarlık yapılabileceği üzerine sınırlar koymakta, pazarlık sürecinin nasıl yürütüldüğünü (gizli veya açık şekilde, agresif olarak veya usulca) etkilemekte ve üzerinde pazarlık yapılacak bir faktör oluşturmaktadırlar.

²⁶ Ekonomik literatür pazarlık gücünü etkileyen kişisel tutumla ilgili nitelikler konusuna geniş ölçüde değinmemiştir. Oysa Gramenn bankası gibi toplu kredi programlarının başarısının bir bölümü, toplu güçlendirme (empowerment) yaklaşımına dayanmaktadır. Birçok sivil organizasyon, ekonomik araçların ötesine geçen ve yasal farkındalık, politik katılım ve doğum kontrolünün kullanımını içeren, belirgin güçlendirme amaçlarına sahiptir (Quisumbing, 2003b:20).

²⁷ Hane içi ekonomisi ve pazarlık gücü ile ilgili literatürde sosyal normların öneminin farkına varan ve onları modelleyen oldukça az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarında sosyal normlar dışsal olarak ele alınmışken (Lundberg ve Pollak, 1993), Agarwal, (1997) ise çalışmasında sosyal normların pazarlığa ve değişikliğe konu olmaları yönüyle içsel olabilme olasılıklarına dikkat çekmiştir. Agarwal çalışmasında ayrıca pazarlık gücü yaklaşımını hanehalkının ötesine piyasanın, toplumun ve devletin birbirine bağlı alanlarına doğru genişletmiştir.

3.3.2.2. Çeşitli Kolektif Hanehalkı Modelleri

Literatürde üniter hanehalkı modellerinin aksine kadın ve erkeğin özdeş fayda fonksiyonlarına sahip olmadıklarının varsayıldığı iki genel kolektif model çeşidi bulunmaktadır. Birincisi, Chiappori (1988, 1992, 1997) tarafından ortaya atılan Pareto-etkin modellerdir. Chiappori çalışmalarında, paylaşım kuralı yaklaşımını ele almış ve üniter modelden farklı olarak hanehalkı içinde farklı tercihlere sahip birçok karar alma biriminin olduğunu ve bunların sistematik olarak tek bir hanehalkı fonksiyonunda toplanamayacağını ifade etmiştir. Başka bir deyişle, hanehalkı içerisindeki bireylerin ayrı fayda fonksiyonlarına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu modeller aynı hane içindeki eşlerin ayrı fayda fonksiyonlarına sahip olmalarına rağmen ataerkil olmayan bir şekilde birbirlerini “önemsediklerini” varsaymaktadır²⁸. Ayrıca eşlerin, ne yapıp edip kaynakların etkin bir dağılımını seçtiklerini varsaymaktadır. Dağılımın sadece Pareto etkin olarak sonuçlandırıldığının varsayılması bir başkasınınkini azaltmaksızın bir bireyin refahını arttırmanın mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. Bu varsayım fiilen, eşlerin ilk önce ücret dışı geliri daha sonra veri bireysel geliri paylaştıkları, her bireyin kendisinin ve eşinin refahını maksimize eden işgücü arzını ve tüketimi seçtikleri anlamına gelmektedir (Phipps ve Burton, 1998: 600). Bu anlamda model, Pareto varsayımı altında “paylaşım kuralının” kolektif yapısı ile uyum içerisinde çalışmaktadır.

Kolektif modeller dört temel varsayımda bulunmaktadır. Bunlar 1) özel malların varlığı 2) önemseme tercihleri (caring preferences) 3) özel tüketime ilişkin olarak her bir üyenin farklı alt-fayda fonksiyonlarına sahip olabilmesi (4) özel malların en azından bir tanesinin malların tüketicilerini belirlemek için tahsis edilebilir nitelikte olmasıdır (Browning vd., 1994; Doss, 1996). Kolektif modellerde, karar süreci ve paylaşım kuralı ile ilgili önsel bir varsayım bulunmamaktadır (Chiappori, 1997; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009).

²⁸ Örneğin erkek veya kadın eşinin ne tükettiği ile değil, sadece tüketiminin eşini mutlu edip etmediği ile ilgilenmektedir.

Bu çerçevede, m (erkek) ve f (kadın) olmak üzere iki bireyden oluşan bir hanehalkı Bergson-Samuelson tipi fayda fonksiyonunu \emptyset , maksimize eder²⁹.

$$\text{Max } \emptyset [U(x; \zeta), U(x; \zeta)] \quad (5)$$

Bütçe kısıtı altında (3), X_g malları için talep fonksiyonu, aşağıdaki gibidir:

$$X_g = X_g(P, y^0, y^m, y^f; \zeta) \quad (6)$$

(6) nolu denklem, üniter modelin aksine, hanehalkı içerisindeki bireysel gelirin malların talebine olan etkileri üzerine hiçbir kısıtlamanın konulmadığı, çeşitli mallar için genelleştirilmiş talep fonksiyonudur. Üniter modele karşı kolektif modellerin ampirik olarak test edilmesi buna dayanmaktadır. Gelir birleştirme yaklaşımının test edilmesi katsayıların $y^m = y^f = 0$, olduğunu varsaymaktadır. Eğer bu hipotez reddedilirse, o zaman üniter model geçerliliğini yitirir. Ancak üniter hanehalkı modelinin reddedilmesi kolektif hanehalkı modelinin kabul edilmesi anlamına gelmemektedir.

Kolektif modellerden ikincisi “oyun teorisi” yaklaşımıdır. Oyun teorisi yaklaşımından ise, iki tür kolektif model doğmuştur. Birincisi, işbirlikçi (cooperative) kolektif model, ikincisi ise işbirlikçi olmayan (non-cooperative) kolektif modeldir. İşbirlikçi model, Manser ve Brown (1980) ve McElroy ve Horney (1981) gibi yazarlar tarafından geliştirilmiştir. Bu modeller hanehalkı karar alma davranışlarını Nash Pazarlık Oyunu’nun bir sonucu olarak tanımlamaktadır. Bu modellerde yine, eşlerin ayrı fayda fonksiyonlarının olduğu varsayılmaktadır. İşbirlikçi yaklaşımda ajanlar izole olma veya grup kurma seçeneklerine ve kendilerine daha yüksek bir fayda veren seçenekleri seçme fırsatına sahiptirler. Hanehalkı genel mallarına harcama yaptıktan sonra kalan miktar, paylaşım kuralı yardımıyla hanehalkı üyeleri arasında özel tüketim için dağıtılacaktır. Bu kural, genel çerçevede, gelire ve fiyatlara bağlıdır ve önceden belirlenmiş yol gösterici ilkeler yoktur. Yapılan varsayım, hanehalkı üyelerinin kendilerine dağıtılan miktarı harcamalarına izin veren bir kuralın olduğudur. İşbirlikçi karar alma sürecinin

²⁹ Kolektif modelin notasyonuna ait bilgiler Chiappori (1997: 42-47) ve Razzaque ve Ahsanuzzaman’ın (2009:3-5) çalışmalarından alınmıştır.

sonuçları, modelde bilgi asimetrisinin bulunmadığı varsayımıyla Pareto-etkindir (Chiappori, 1997). Bu modellerde, pazarlık gücünün ve dolayısıyla gözlenen harcama kalıplarının genellikle hane-dışı seçeneklere (bireysel tehdit noktaları (threat point)) dayalı olduğu varsayılmıştır. Eğer cari gelir, boşanma/ayrılma durumlarında gelecekteki gelir seçeneklerini belirleyecekse, kadın ve erkeğin gelirleri görece pazarlık gücünü ve dolayısıyla kaynakların dağılımını etkileyecektir (Phipps ve Burton, 1998:600). Başka bir deyişle kurumlar, demografik ve yasal faktörler gibi hane-dışı çevresel parametreleri (EEP) etkileyen faktörler hanehalkı gelirini etkilememesine rağmen, hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımında kritik bir role sahip olabilir.

Eşlerin evlilikle ilgili her anlaşmazlıkta boşanma ile gözlerinin korktuğunun varsayılması aşırı olduğundan dolayı, Lundberg ve Pollak (1993) ve Hoddinott ve Haddad (1995) gibi yazarlar tarafından hanehalkı içerisindeki davranışları tasvir etmek için işbirlikçi pazarlık oyununun ayrı-alan/kapsam versiyonu önerilmiştir. Bu oyunda tehdit noktaları, geleneksel cinsiyet rollerini yansıtan evlilik içerisindeki işbirlikçi olmayan sonuçlardır. İşbirlikçi olmayan sonuçlar, kadınların çocuk bakımından erkeklerin ise arabanın bakımından sorumlu olması gibi sosyal normların toplumsal cinsiyete dayalı görev sorumlulukları ile sonuçlansa da hanehalkı genel mallarına (public goods) gönüllü katılımı içermektedir. İşbirlikçi olmayan kolektif model olarak adlandırılan bu modeller, varsayımlarında ve hanehalkı davranışlarının tahmin edilmesinde en az kısıtlayıcı olan modellerdir. İşbirlikçi olmayan modellerde çiftlerin bağlayıcılık ve birbirleri ile dava hakkı olan sözleşmeler içine girmek zorunda oldukları varsayılmamıştır. Dolayısıyla hanehalkı dağılımları etkin olmayabilir (Phipps ve Burton, 1998: 600). İşbirlikçi olmayan modeller, bireylerin hanehalkı içerisindeki hareketlerinin diğer hanehalkı üyeleri tarafından atılan adımlara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, her birey kendi refahını, diğer bireylerin/eşlerinin tercihlerini veri olarak maksimize etmektedir. Bu nedenle, oyunu çözmek için tepki eğrisi yaklaşımı kullanılmaktadır.

Nash-pazarlık modeli, kolektif modeli incelemenin diğer bir yoludur. Birinci durumda “koruma faydasını/minimum faydayı (reservation utility)” veya “tehdit noktasını” tanımlamak önemlidir:

$$U^s(X_{si}, X_0, L_s) \quad (s=m, f) \quad (7)$$

“Koruma faydası” veya “tehdit noktası, anlaşmaya varmadan önce bireyler tarafından ulaşılan minimum faydayı temsil etmektedir. X_{si} , erkek veya kadın s , (m veya f) tarafından tüketilen X_i , malını ve L_s , erkek veya kadın s , (m veya f) tarafından harcanan boş zamanı ve X_0 , ise aile üyelerinin hem anlaşmalarından önce hem de sonra genel malların tüketimini göstermektedir. Eğer işbirlikçi olmayan pazarlık durumu mevcut ise, her birey kendi fayda fonksiyonunu kendi gelirlerinin sınırlılığına göre maksimize edecektir. O zaman her birey için dolaylı fayda fonksiyonu aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

$$V^s(P_s, W_s, N_s; E_s) \quad (s=m, f) \quad (8)$$

Yani her bir bireyin dolaylı fayda fonksiyonu, kendi ücret oranlarına W , hem genel hem de özel mallar için her bireyin kendisi tarafından ödenen fiyata P , çalışmadan kazanılan gelire N ve her bireyin ilave çevresel faktörlerine, (EEP) E_s bağlıdır. Burada V^s “minimum fayda” veya “tehdit noktası” olarak dikkate alınmıştır. Ajanlar (veya onların aileleri) eğer işbirliğinde pozitif bir net fayda kazanımı varsa birbirleriyle işbirliği yapmayı kabul edecektir. Bu işbirliğinin nedenleri ekonomik, sosyolojik ve benzeri olarak düşünülebilir. U 'nun tüketim malları (hem genel hem de özel mallar) ve boş zamanın bir fonksiyonu olduğu göz önüne alınarak, kadın ve erkeğin işbirliği sonrasına ait dolaylı fayda fonksiyonu,

U^{1s} ($s = m, f$) ile ifade edilebilir.

Eğer $(U^{1s} - V^s) > 0$ ise o zaman, tüm ajanlar faydanın pozitif düzeyi sayesinde işbirliğinden kazanç sağlarlar. Bu nedenle, bu işbirliğinden artan miktar “Nash fayda kazanımı ürünü (Nash utility gain product)” fayda fonksiyonunu maksimize ederek geometrik olarak dağıtılacaktır (Chiappori, 1997).

O zaman problem aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\text{Max } T = [U^m - V^m] [U^f - V^f] \quad (9)$$

Burada T , “Nash fayda kazanımı ürünü” fayda fonksiyonu göstermektedir. T bütçe kısıtına tabi olursa:

$$P_0X_0 + P^sX^s + W^sL^s = Y \quad (10)$$

Yukarıdaki maksimizasyon probleminin çözülmesiyle, çeşitli mallar için elde edilen talep denklemlerinin sonuçları aşağıdaki gibidir:

$$X_s = X_s(p, w, N_m, N_f, E_m, E_f) \quad s=0, m, f; \quad (11)$$

$$L_s = L_s(p, w, N_m, N_f, E_m, E_f) \quad s= m, f; \quad (12)$$

Kısaca özetlemek gerekirse, çeşitli mallar için talep denklemi fiyat, ücret oranı, ücret-dışı gelir ve hem kadının hem de erkeğin hane dışı çevresel faktörleri (EEP'si) tarafından belirlenmektedir. Nash pazarlık modelini kullanarak talep fonksiyonunun (11) tahmininin sınırlılıkları vardır. Çünkü daha kısıtlayıcı varsayımları vardır ve daha az ispatlanabilir kısıtlara sahiptir (Quisumbing ve Maluccio, 2003).

Hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı davranışının teorik modelleri kısaca incelendikten sonra aşağıda hane içerisindeki kaynakların dağılımı konusunda yapılmış uygulamalı çalışmalara yer verilmiştir.

3.4. ÜNİTER MODEL- KOLEKTİF MODEL: UYGULAMALI ÇALIŞMALAR

Hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımına ilişkin yapılan uygulamalı çalışmalar, hanehalkı davranışının teorik modelleri çerçevesinde genellikle üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımı ve kolektif modelin pazarlık gücü yaklaşımına odaklanmaktadır. Yine ilgili literatür kaynakların hane içerisindeki dağılımında yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri ve etkilerini incelemektedir. Çalışmanın bu bölümünde hane içi kaynak dağılımı üzerine yapılmış uygulamalı çalışmalar söz konusu üç temel başlık altında incelenmiştir.

3.4.1. Gelir Birleştirme Hipotezini Test Eden Çalışmalar

Birçok uygulamalı çalışmada üniter modelin geçerli olup olmadığı, gelir birleştirme hipotezi yardımıyla test edilmiştir. Gelir birleştirme hipotezinin reddedilmesi üniter modelin reddi anlamına gelmektedir. Üniter modelin reddedilmesi ise haneye kim tarafından ve ne kadar gelir getirildiğinin hane içerisindeki harcamaların dağılımını etkilediği anlamına gelmektedir. Genel itibariyle kadınların işgücüne katılım oranlarının daha düşük olduğu ve işgücü piyasasında kadınlar aleyhine ücret ayrımcılığının olduğu düşünüldüğünde, hane gelirine düşük katkı yapabilen kadınların hane harcamaları üzerindeki etkisi ve harcamalardan aldığı pay daha düşük olacaktır. Bu durum ise yoksul olmayan hanehalklarında bile kadınların hane içi kaynak dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle yoksul olabilmelerine neden olacaktır. Hane içi kaynak dağılımı açısından daha yoksul olan kadınların varlığı ise, genel itibariyle gelecek nesillere daha az kaynak aktarılmasına yol açabilecektir.

Aşağıda üniter modelin geçerli olup olmadığı gelir birleştirme hipotezi yardımıyla öncelikle gelişmiş ülkelerde daha sonra ise gelişmekte olan ülkelerde incelenmiştir. Phipps ve Burton (1998), 1992 verilerini kullanarak Kanada için yaptıkları çalışmada, 14 harcama kategorisi için gelir birleştirme hipotezini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda kadın ve erkeğin gelirlerini ev kirası gibi bazı tüketim kategorileri için birleştirmesine rağmen; diğer tüketim kategorileri için birleştirmedeği ortaya çıkmıştır³⁰. Çalışmada kadın ve erkeğin gelirlerinin hanehalkı harcamaları üzerinde her zaman aynı etkileri göstermediği tespit edilerek üniter modelin varsayımları reddedilmiştir. Yine Kanada için yapılan başka bir çalışmada Browning vd. (1994), hanehalkı harcama anketinden 1978, 1982, 1984 ve 1986 yılları için elde edilen verileri kullanarak çocuksuz hanehalkları içerisinde harcamaların dağılımını incelemiştir. Çalışmada eşlerin her birine yapılan giyim harcamalarının nihai dağılımının eşlerin göreceli gelirlerine, yaşlarına ve yaşam boyu servetlerine bağlı olduğu tespit edilerek, üniter modelin gelir birleştirme hipotezi

³⁰ Tahmin edilen harcama kalemleri, restoran, gıda, barınma, kadın giyim, erkek giyim, çocuk giyim, çocuk bakım, hane geçindirme giderleri (fatura), eğlence/boş zaman akımları, boş zaman stokları, bağış, ulaşım akımları, ulaşım stokları ve içki-sigaradır. Gelir birleştirme hipotezi barınma, hane giderleri (fatura), eğlence, bağış, içki ve sigara harcamaları için reddedilmemiştir

reddedilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, toplam hanehalkı geliri içerisinde kadının gelirinin payının sadece %25 olduğu yoksul bir hanehalkında, kadın toplam harcamaların sadece %42'sini alırken, toplam hanehalkı geliri içerisinde kadının gelirinin payının %75 olduğu zengin bir hanehalkında kadın toplam harcamaların sadece %58'ini almaktadır. Bu sonuçlar gelir ve servet farklılıklarının hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı üzerindeki etkilerinin oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Browning ve Chiappori'nin (1998), Kanada için farklı yıllardaki (1974, 1978, 1982, 1984, 1986, 1990, 1992) verileri kullanarak yalnız kadınlar, yalnız erkekler ve sadece çiftlerden oluşan hanelerde çeşitli harcama kalemlerinin (gıda, restoran, fatura, kadın giyim, erkek giyim, ulaşım, eğlence ve sigara-alkol) hane içi dağılımını inceledikleri çalışmada, karmaşık bulgular elde edilmiştir. Evli çiftler için üniter modelin gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir; ancak kolektif model kısıtlamaları da reddedilememiştir.

Diğer gelişmiş ülkeler için yapılan çalışmalarda da üniter model reddedilmiştir. Lundberg vd. (1997) ve Ward Batts (2008) çalışmalarında İngiltere'de 1970'li yılların sonlarında kaynakları iki ebeveynli hanelerde erkekten kadına transfer eden çocuk yardım taslağındaki değişiklikleri kullanarak gelir birleştirme hipotezini test etmişlerdir. Her iki çalışmada da politika değişikliğinin harcama kalıplarını değiştirdiği tespit edilmiştir. Lundberg vd. (1997), çocuk yardımı taslağındaki politika değişikliğinin kadın ve çocuk giyim harcamalarında erkek giyim harcamalarına göre önemli bir artışa neden olduğunu göstermiştir. Ward Batts (2008) ise, politika değişikliğinin kadınlara hanehalkı geliri üzerinde daha fazla kontrol imkanı sağladığı için, tüketimde kadınların nispeten daha çok ilgisini çeken mallara doğru bir değişim gerçekleştiği bulgusuna rastlamıştır. Böylece politika değişikliğiyle sağlanan doğal deneyim ile harcama kalıplarında meydana gelen değişimler, üniter hanehalkı modelinin gelir birleşimi hipotezinin reddedilmesine neden olmuştur.

Benzer bulgular Fransa, İsviçre ve Avustralya için yapılan çalışmalarda da elde edilmiştir. Bourguignon vd. (1993), Fransa için 1985 verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada kadın giyim, erkek giyim, gıda, restoran, sağlık, tatil, kozmetik, kitap/müzik ve eğlence harcamaları için gelir birleştirme hipotezini test etmişlerdir.

Çalışma sonucunda eşlerin göreceli gelirlerinin, toplam gelir sabit olduğunda bile hanehalkı içerisindeki tüketim yapılarını etkilediği tespit edilmiş, böylelikle gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir. Bütikofer vd, (2009)'nin İsviçre için yaptıkları çalışmada gelir birleştirme hipotezi reddedilmiş ve eşlerin hane gelirine yaptıkları katkının hane içi harcamaların dağılımını etkilediği bulunmuştur. Lancaster ve Ray (2002) gelir birleştirme hipotezini Avustralya için test etmişler ve gelirin barınma ve ulaşım gibi bazı harcamalar için birleştirildiğini, giyim gibi bazı harcamalar için ise birleştirilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışmada yaşlı bireylerin gelir birleştirme olasılığının gençlere göre daha düşük olduğu da tespit edilmiştir. Gelişmiş ülkelerde farklı yıllar için yapılan çalışmaların bulguları genel olarak üniter modelin reddedilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir.

Üniter modelin geçerli olup olmadığı gelişmekte olan birçok ülke için de test edilmiştir. Thomas'ın (1990; 1992; 1997) Brezilya için yaptığı çalışmalarda, hane içinde gelirin dağılımının harcama kalıplarını³¹ etkilediği tespit edilerek üniter modelin gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir. Gelişmekte olan diğer ülkeler için de benzer sonuçlar bulunmuştur. Tayvan için 1980 yılı verileri kullanılarak yapılan çalışmada on mal grubundan dördü için gelir birleştirme hipotezi reddedilirken (Thomas ve Chen, 1994), Meksika için yapılan çalışmada da gelir birleştirme hipotezi dolayısıyla üniter model reddedilmiştir (Attanasio ve Lechene, 2002). Bangladeş için yapılan çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Kadının varlıklarının çocuk giyim ve eğitim harcamalarının payını, erkeğin varlıklarının ise gıda harcamalarının payını pozitif bir şekilde etkilediği tespit edilerek üniter modelin gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir (Quisumbing ve Briere, 2000).

Uluslararası yazının ortaya koyduğu üzere gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı yıllar için yapılan çalışmalar genel olarak üniter modelin gelir birleştirme hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Gelir birleştirme hipotezinin reddedilmesi haneye getirilen gelirin birleştirilmeyip hane üyelerine yapılan eşit harcamalar şeklinde dağılmadığı, kadınlar tarafından hane ekonomisine parasal katkı

³¹ Ele alınan harcama kalemleri gıda, restoran, barınma, beşeri sermaye (eğitim, sağlık), boş zaman (törenler ve eğlence), ev için yapılan harcamalar (çarşaf, mobilya gibi) ve yetişkin mallarıdır (alkol, sigara, kıyafet, ayakkabı). Çalışmada kadınların ve erkeklerin gelirlerinin özellikle sağlık, eğitim ve boş zaman gibi hanehalkı harcamaları üzerinde farklı etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir.

yapılıp yapılmamasının ve eğer yapıldıyla miktarının hane içerisindeki harcama kalıplarını ve hane içerisinde harcamaların dağılımını değiştirdiği anlamına gelmektedir. Kısaca hane içerisinde gelir elde etsin veya etmesin harcamaların dağılımını hane üyeleri arasında eşit bir şekilde dağıtan “görünmez bir el” bulunmamaktadır. Bu ise hiç kişisel geliri olmayan veya düşük olan kadınların hane içerisinde neden harcamalardan eşit bir pay al(a)madığını bu anlamda yoksulluğu daha derinden yaşadığının göstergesidir.

3.4.2. Pazarlık Gücü ve Hane İçi Kaynak Dağılımı İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yukarıda da değinildiği gibi birçok çalışmada üniter modelin gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir. Uluslararası yazın bu noktada kolektif modelin temel varsayımı olan pazarlık gücünün hane içi kaynak dağılımını etkileyip etkilemediği üzerine odaklanmıştır ve birçok ülke için bu hipotezin geçerli olup olmadığı test edilmiştir. Pazarlık gücüne ilişkin olarak yapılan ekonomik analizler, pazarlık gücünün temel belirleyicisi olarak servet, gelir, transfer ödemeleri veya sosyal yardımlar, kişisel ağlar ve statü gibi değişkenleri ele almıştır. Yapılan çalışmalarda pazarlık gücünün hanehalkı içerisinde kaynakların (tüketim harcamalarının) dağılımını etkilediği tespit edilmiştir (Quisumbing, 1994; Doss, 1996; Quisumbing ve Brière, 2000; Hallman, 2003; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Fafchamps ve Quisumbing, 2004; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009). Erkeklerle karşılaştırıldıklarında daha az kişisel gelir ve servete ve daha düşük statüye sahip olan kadınların kaynaklar üzerindeki kontrolü, başka bir deyişle pazarlık gücü de daha az olacak bu anlamda kadınlar hane içi kaynak dağılımından daha az pay alacaktır. Böylece gerek düşük, gerekse yüksek gelir düzeyine sahip hanehalklarında kadınlar yoksulluğu eşlerinden daha derin yaşayacaktır.

Hanehalkı üyelerinin sahip oldukları servet, hane içerisindeki pazarlık güçlerini ve dolayısıyla kaynakların hane içi dağılımını etkilemektedir. Serveti, mevcut servet (Doss, 1996; Quisumbing ve Brière, 2000; Hallman, 2003), evlilik öncesi servet (Hallman, 2003), miras olarak elde edilen servet (Quisumbing, 1994) ve evliliğe getirilen servet (Quisumbing ve Brière, 2000; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Hallman, 2003; Fafchamps ve Quisumbing, 2004; Razzaque ve

Ahsanuzzaman, 2009) olmak üzere çeşitli şekillerde ele alan uygulamalı çalışmaların sonuçları da sahip olunan servetin kaynaklar üzerindeki kontrolü ve kaynakların hane içerisindeki dağılımını etkilediğini ortaya koymaktadır. Kısaca söz konusu çalışmalar kaynak dağılımı davranışının üniter modelini reddetmekte ve kadın ve erkeğin sahip olduğu pazarlık gücünün harcamaların hane içerisindeki dağılımı üzerinde birbirinden farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Quisumbing ve Brière (2000), pazarlık gücünün göstergesi olarak mevcut servet ve evliliğe getirilen serveti kullandıkları çalışmalarında, kırsal Bangladeş'te yaşayan kadınların sahip olduğu servetin, çocuk giyim ve eğitim harcamalarının payını, erkeğin sahip olduğu cari servetinin ise gıda harcamasının payını arttırdığını tespit etmiş ve böylelikle üniter modeli reddetmişlerdir. Hallman (2003), Bangladeş için yapmış olduğu çalışmada pazarlık gücü hipotezini test etmek için pazarlık gücünün belirleyicisi olarak kadınların cari, evlenmeden önce sahip oldukları ve evliliğe getirmiş oldukları servetin payını dikkate almıştır. Çalışma sonuçlarına göre kadınların sahip oldukları servetin payı ne kadar yüksek olursa, kadınların kaynaklar üzerindeki kontrolünün o kadar yüksek ve kız çocuklarının sağlık durumlarının o kadar iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Bangladeş için yapılan başka bir çalışmada Razzaque ve Ahsanuzzaman (2009), pazarlık gücünün göstergesi olarak evliliğe getirilen servet, kadın ve erkekler tarafından kazanılan gelir ve güçlendirme endeksini³² kullanmışlardır. Çalışma sonucunda kadının pazarlık gücünün artmasının hane içi kaynak dağılımını etkilediği bulunmuş ve böylelikle üniter modelin geçerliliği birçok harcama kalemi için (gıda, kadın giyim, erkek giyim, çocuk giyim, eğitim, kadın ve erkeğin kişisel harcamaları ve diğer gıda dışı harcamalar) reddedilmiştir. Quisumbing (1994)'in Filipinler için yapmış olduğu çalışmada, hane içerisindeki pazarlık gücünün göstergesi olarak miras yoluyla elde edilen servet kullanılmıştır. Çalışma sonuçları farklı servet düzeylerine sahip hanehalkı üyelerinin özellikle çocuklara yönelik farklı harcama kalıpları sergilediğini göstererek üniter modelin geçersizliğini ortaya koymuştur. Quisumbing ve Maluccio (2003); Bangladeş, Endonezya, Etiyopya ve Güney Afrika için yaptıkları çalışmada eşlerin evliliğe getirdikleri servet, pazarlık gücünün göstergesi olarak ele alınmıştır³³. Çalışmada üniter model, eşlerin evlilikteki servetinin,

³² Güçlendirme endeksi çeşitli sosyo-ekonomik pratiklere ilişkin bilgiler kullanılarak oluşturulmuştur.

³³ Çalışmada pazarlık gücünün göstergesi olarak eşlerin evliliğe getirdiği servetin kullanılmasının çeşitli sebepleri vardır. Birincisi, evliliğe getirilen servetler, evlilikten önce veya evlenirken

harcamaların dağılımı üzerinde bir etkisi yoktur boş hipotezi ile test edilmiştir³⁴. Çalışmada üniter model 4 ülkede de reddedilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, hem Bangladeş hem de güney Afrika'da kadınlar tarafından kontrol edilen kaynakların görece yüksekliği, eğitime ayrılan payları artırma eğilimindedir. Etiyopya'da bölgenin özellikleri, etnik köken ve dinsel farklılıklar, hanehalkı içerisindeki dağılım üzerinde aynı hanedeki kadınların ve erkeklerin servetlerinden daha güçlü etkilere sahiptir³⁵. Ayrıca eşlerin kız ve erkek çocuklarının eğitimleri ile ilgili farklı tercihlerinin olduğu da tespit edilmiştir. Song'un (2008) Çin için yapmış olduğu çalışmada da benzer bulgulara rastlanılmış ve kadının pazarlık gücü artışının harcama eğilimlerini değiştirdiği tespit edilmiştir³⁶. Kadının pazarlık gücü artışı çocuklara yapılan eğitim harcamalarını, kıyafet ve dayanıklı tüketim malları harcamalarını arttırırken; gıda, sigara-alkol, sağlık ve günlük mallara yapılan harcamaları azaltmaktadır.

Pazarlık gücünün ve dolayısıyla kaynakların hane içi dağılımının bir diğer belirleyicisi de bireysel gelirdir. Başka bir deyişle hane üyelerinin hane parasal gelirine yaptıkları katkıdır. Pazarlık gücüne ilişkin literatür de sahip olunan gelirin

belirlendiğinden, evlilik içinde verilen kararlardan etkilenmemektedir. İkincisi birçok kültürde evlilik, servetin nesiller arası transfer edildiği iki anahtar durumdan biridir (diğeri ise ebeveynlerin ölümüdür). Üçüncüsü, evliliğe getirilen servetler, ekonomik değerinin üzerinde sembolik bir anlama sahip olabilmektedir. Çalışmada evlilikteki servetin geniş tanımlamasını kullanılarak her bir eşin eğitime katılımı, evliliğe getirdikleri beşeri sermaye için bir gösterge (proxy) olarak sayılmıştır.

³⁴ Çalışmada üniter hanehalkı modelini test etmek için aşağıdaki harcama fonksiyonu tahmin edilmiştir:

$$w_j = \alpha_j + \beta_{1j} \ln pcexp + \beta_{2j} (\ln pcexp)^2 + \beta_{3j} \ln size + \beta_{4j} \ln Ah + \beta_{5j} \ln Aw + \sum_{k=1}^{k-1} \delta_{kj} demk + \sum_{s=1}^s \Phi_{sj} zs + ej,$$

W_j , j. malın bütçedeki payıdır; $\ln pcexp$, toplam kişi başına harcamanın doğal logaritmasıdır ve $(\ln pcexp)^2$ onun karesidir. $\ln size$, hanehalkı büyüklüğünün doğal logaritmasıdır; $\ln Ah$ ve $\ln Aw$, kadın ve kocasını sahip olduğu servetin doğal logaritmasıdır. Sırasıyla $demk$, hanehalkı içindeki demografik grup k'nın oranıdır; zs , anketin yapıldığı yeri gösteren gölge değişkendir; ej , hata terimidir. α_j , β_{1j} , β_{2j} , β_{3j} , β_{4j} , δ_{kj} ve Φ_{sj} ise tahmin edilecek parametrelerdir. Bu tanımlama Thomas ve Chen'inkine (1994) benzerdir. Eğer üniter model kabul edilirse, kadın ve erkeğin servetinin, harcamaların dağılımı üzerinde bir etkisi olmayacaktır. Yani, β_{4j} ve $\beta_{5j}=0$ olacaktır.

³⁵ Bu bulgular, toplumlar ve etnik gruplar arası çeşitliliklerin söz konusu gruplar içerisindeki kadınların ve erkeklerin servet durumlarındaki çeşitlilikten daha büyük olabileceğini göstermektedir. Bu durumda gruplar arasında mülkiyet hakkını etkileyen yasal reformlar, hanehalkı içerisindeki dağılım üzerinde, her bir grup içinde yeniden dağılımından daha büyük bir etkiye sahip olabilir. Bangladeş'te, kadın ve erkeklerin servet durumlarındaki farklılıklar, kadınların servetini erkeklere göre arttırmak için müdahale etmeye yetecek kadar büyüktür (Quisumbing ve Maluccio, 2003: 28).

³⁶ Çalışmada, gıda, sigara-alkol, giyim, ulaşım, günlük kullanılan mallar, dayanıklı mallar, sağlık harcamaları, ev ile ilgili harcamalar (sadece tamirat), eğitim, hanehalkı içerisinde ikamet etmeyenlere finansal destek ve diğer kalemler olmak üzere 11 mal ve hizmet kategorisi ele alınmıştır.

bireylerin hanehalkı harcamaları üzerindeki pazarlık gücünü etkilediğini ortaya koymaktadır (Hoddinott ve Haddad, 1995; Phipps ve Burton, 1998; Kakwani ve Son, 2006; Bütikofer vd., 2009). Hoddinott ve Haddad (1995), Cote d'Ivoire için yaptıkları çalışmada hanehalkı harcamalarının belirleyicilerini tespit etmek için işbirlikçi olmayan pazarlık modelini kullanmışlardır. Çalışma sonuçları kadınların gelirlerinin artmasının gıda harcamasının bütçedeki payını arttırırken, sigara ve alkol harcamasının bütçedeki payını azalttığını göstermektedir. Phipps ve Burton (1998) Kanada için hanehalkı reisliğini dikkate almadan yaptıkları çalışmada, kadınların hanehalkı içerisindeki pazarlık gücünün göstergesi olarak hanehalkı parasal gelirene yaptıkları katkıyı kullanmışlardır. Çalışma sonuçları kadının geliri ve dolayısıyla pazarlık gücü arttığında hanehalkı harcamaları içerisinde çocuklar lehine bir dağılımın gerçekleştiğini göstermektedir. Kakwani ve Son (2006) Brezilya için yapmış oldukları çalışmada kadınların hanehalkının parasal gelirene olan katkılarının, hane içi kararlardaki pazarlık gücünün temel belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre kadın ve erkek arasındaki para kazanma konusundaki eşitsizlikleri okullaşma oranı, işgücüne katılım oranı, işgücü verimliliği, çalışma saatleri ve çalışma dışı gelirler belirlemektedir. Tüm bu etkenler açısından kadınlar ve erkekler arasında eşitsizlikler bulunmaktadır ve bu eşitsizlikler kadınların hanehalkı içerisindeki pazarlık güçlerinin erkeklerinkinden daha az olmasına neden olmaktadır. Bütikofer vd. (2009)'nin İsviçre için yaptıkları çalışmada, hane içinde eşit olmayan pazarlık gücünün eşlerin hane gelirene yaptıkları katkıya bağlı olduğu bunun da hane içi tüketim dağılımını etkilediği belirtilmiştir.

Kolektif modelin pazarlık gücü yaklaşımına ilişkin yapılan ekonomik analizlerde hanehalkı içindeki gelirin kontrolünü değiştiren transfer ödemeleri veya sosyal yardımlar da pazarlık gücünün göstergesi olarak ele alınmıştır. Lundberg vd. (1997) ve Ward Batts (2003) çalışmalarında 1970'lerin sonlarında İngiltere'de kaynakları erkeklerden kadınlara doğru transfer eden çocuk yardım taslağındaki değişiklikler vasıtasıyla kadınlara yapılan transfer ödemelerinin hanehalkı içerisinde harcamaların dağılımı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışma sonuçları kadınlara yapılan transfer ödemelerinin kadınlara hane içi kararlarda pazarlık gücü vererek harcamaların hane içerisindeki dağılımını kadın ve çocuklar lehine değiştirdiğini göstermektedir. Çalışma sonuçlarına göre erkeklerin kıyafet

harcamasına göre kadınların ve çocukların kıyafetine yapılan harcamalarda önemli bir artış yaşanmıştır.

Pazarlık gücünü etkileyebilen faktörlerden birisi de, miras hakkı ve boşanma sırasında varlıkları kullanma yetkisi ile ilgili kanun ve yasal düzenlemelerdir. Roy (2008)'un Hindistan için 2006 yılı verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, miras hakkı ile ilgili kadınlar lehine yapılan yasal düzenlemelerin, evli kadınların hane içindeki pazarlık gücünü anlamlı ve pozitif olarak etkilediği bulunmuştur. Bu etkinin kırsal alanlarda özellikle kadınların mirasının biçimi eşinin mesleğini tamamlayıcı nitelikte ise, daha da güçlü olduğu tespit edilmiştir. Adam vd. (2003) çalışmalarında boşanma sırasında kadınlara aile servetinden eşit bir pay verilmesine ilişkin 1978 yılında gerçekleştirilen Kanada kanunlarındaki değişikliklerin Kanadalı kadınların intihar oranları üzerindeki etkilerini 1960 ile 1994 yılları için inceleyerek, dinamik pazarlık modelini test etmişlerdir. Çalışmada Kanada boşanma kanunundaki değişikliklerin, kolektif modelin varsayımlarını destekleyen dışsal bir etkinin örneğini sunduğu belirtilmektedir. Modelin esas özelliği, söz konusu kanun değişiminin kadınların hane dışında önceden belirlenmiş geri düşme pozisyonunu iyileştirerek kadınların hane içindeki pazarlık güçlerini arttırmasıdır. Çalışma sonuçlarına göre Kanada'da boşanma yasasının değiştirilmesinden sonra yaşlı kadınların intihar oranları dikkat çekici bir şekilde azalmıştır. Genç kadınların intihar oranlarında ise bir değişiklik olmamıştır. Hiçbir kanun değişikliğinin olmadığı Kanada'nın doğu eyaleti Quebec'te ise, intihar oranlarında yapısal bir değişim olmamıştır. Bu çalışma, kamu politikalarının hane içinde güçlü etkilere sahip olabileceği kanısını güçlendirmekte ve kolektif hanehalkı modelini desteklemektedir.

Bireylerin kişisel ağlarını seferber etmeleri de pazarlık gücünün önemli bir belirleyicisidir. Organizasyonlara üyelik, akrabalara ve diğer sosyal ağlara erişim ve sosyal sermayeye sahip olma, hanehalkı kararlarını etkilemede kişilerin pazarlık gücünü ve hane içinde kaynakların dağılımından aldığı payı olumlu bir şekilde etkilemektedir. Morlicchio ve Spinelli (2010), İtalya için yapmış oldukları çalışmalarında hem niteliksel hem de niceliksel olarak yeterli bir sosyal hizmetler sisteminin yokluğunda, aile ve akrabalık ağlarının özellikle ekonomik olarak daha zayıf olan nüfus tabakasının hayatta kalma stratejisinde merkezi bir rol oynadığı

sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca kadınların sosyal sermayelerindeki artışın, hane içerisindeki kaynak dağılımı üzerindeki pazarlık güçlerini olumlu etkilediği tespit edilmiştir.

Eşlerin ve eşlerin ailelerinin statüsü de pazarlık gücünün önemli bir belirleyicisidir. Literatürde statü mutlak ve göreceli gibi farklı şekillerde ele alınmıştır. Frankenberg ve Thomas (2003), Endonezya için yaptıkları çalışmada, kadının ve erkeğin ailesinin düşünleri esnasındaki göreceli statüsünü, pazarlık gücünün finansal olmayan bir ölçütü olarak kullanmışlardır. Çalışma kolektif hanehalkı modelini destekleyen sonuçlara sahiptir. Çalışma sonuçlarına göre pazarlık gücünün finansal olmayan bu ölçütü, çiftlerin finansal düzenlemelerini ve karar alma şekillerini etkilemektedir. Çalışmada kendisinin veya eşinin parasını kullanma ile ilgili kararların³⁷ -eşler arasındaki etkiler farklı olmasına rağmen- etnik köken, eğitim ve aile statüsünün algılanması tarafından etkilendiği tespit edilmiştir. Çalışmada harcamalar ve zaman kullanımı ile ilgili kararların alınmasında katılımcılar arasında heterojenlik vardır³⁸. Kadınların eğitimi ve eşlerin göreceli statüleri en önemli belirleyiciler arasındadır. Göstergelerin topluca anlamlılığı incelendiğinde, etnik kökenin karar almanın güçlü bir tahmin edicisi olduğu görülmüştür. Etnik köken tüm regresyonlarda anlamlıdır. Kadınların ve erkeklerin sosyal statü göstergesi; gıda, dayanıklı mallar ve doğum kontrolünün kullanılmasında topluca anlamlıdır. Katılımcıların eğitimi, çocukların eğitim ve sağlık harcamaları ile dayanıklı mallar için yapılan harcamaları etkilemektedir. Smith vd. (2003) Güney Asya, Sahra Altı Afrika ve Latin Amerika- Karayipler olmak üzere gelişmekte olan 3 bölgede ve 36 ülke için yaptıkları çalışmada kadınların statüsünün ölçütü olarak kadınların erkek

³⁷ Kadınların %53,3'ü ve erkeklerin % 43,3'ü kazandıkları gelirleri hane harcamalarında kullanmada kendilerini özgür hissettiklerini belirtmişlerdir. Çiftlerin %70,6'sı eğer eşi evde yoksa paraya ihtiyaç duysa bile eşinin cüzdanından para almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu anlamda kadın ve erkek katılımcıların beyanları arasında önemli bir farklılık yoktur.

³⁸ Gıdaya ve rutin ögelere yapılan harcamalara genellikle kadınlar karar verirken; doğum kontrolünü kullanma kararı genellikle ortak bir karardır. Çalışmada hanehalkı içerisinde alınan bir kararın bireysel olma olasılığını belirlemek için çok terimli logit regresyon tahminleri uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre modern veya geleneksel olmayan grup, doğum kontrolünün kullanım kararı hariç tüm kararları almada büyük bir olasılıkla bireyseldir. Kadınların eğitimlerindeki bir artış, gıda harcaması ile ilgili karar alma olasılıklarını arttırmaktadır. Ancak kadınların eğitimi arttığında, çocuğunun sağlığı ile ilgili kararların ortak verilme olasılığı artmaktadır. Daha yüksek statülü ailelerden olan erkekler, çocuklarının sağlığı ve eğitimine yönelik harcamalar, dayanıklı harcamalar ve çiftlerin doğum kontrolünü kullanması ile ilgili kararları büyük bir olasılıkla bireysel olarak vermektedir. Bütün bu deliller, pazarlık gücünün finansal olmayan bu ölçümlerinin hanehalkı içerisindeki karar alma davranışlarını etkilediğini göstermektedir.

partnerlerine nazaran hane içerisindeki karar alma güçleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği kullanılmıştır. Kadınların görece karar alma gücü dört göstergeye dayanmaktadır: Bunlar kadınların ücret karşılığı çalışıp çalışmaması, ilk evliliğindeki yaşı, eşler arasındaki yaş ve eğitim farklılığıdır. Çalışma sonuçlarına göre kadınların statüsünün üç bölgede de çocukların beslenmesiyle ilgili kararlar üzerinde pozitif etkileri olduğu bulunmuştur. Güney Asyalı kadınlar erkeklere nazaran en düşük statüye³⁹ sahiptir; onu Sahra Altı Afrika ve Latin Amerika ve Karayipler izlemektedir. Kadınların görece karar alma gücü, çocukların beslenmesiyle ilgili durumları üzerinde yoksul hanhalklarında zengin hanhalklarına göre daha güçlü ve pozitif bir etkiye sahiptir. Çalışma bu anlamda hanhalkının kolektif modelini desteklemektedir.

Hane içerisinde kaynakların dağılımını etkileyen pazarlık gücü sadece gelir, servet ve görece statü tarafından belirlenmez aslında bunların hepsinin bir toplamıdır. Bu anlamda Sow (2010), Senegal’de hanhalkı kaynak dağılımındaki cinsiyete dayalı farklılığı incelediği çalışmada, kolektif hanhalkı modeli içerisinde kadın ve erkeğin farklı fayda fonksiyonlarına sahip olduklarını varsayan bir pazarlık modeli belirlemiştir. Çalışmada kadının krediye erişimi, gelirin yönetimi, parayla veya ödünç alarak gıda temin edilmesindeki sorumluluklar, gelirin paylaşımı gibi ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrol ve kadının markete giderken, hastaneye giderken, hastane masraflarını öderken, doğum kontrol kararında izinsiz hareket edip edememesi gibi kadının görece statüsü, pazarlık gücünün göstergesi olarak kullanılmıştır. Çalışma sonuçları kadının pazarlık gücü artışının hane içi kaynak dağılımı sonuçlarını etkilediğini ortaya koyarak kolektif modelin pazarlık gücü yaklaşımını desteklemektedir.

Eğitim de bireylerin pazarlık gücünü ve dolayısıyla hane içerisindeki kaynaklarının dağılımını etkileyen faktörlerden birisidir. Song (2008)’un, kırsal Çin için yapmış olduğu çalışmada, kadınların pazarlık gücünün temel bir ölçümü olarak

³⁹ Daha yüksek statülü emsalleriyle karşılaştırıldığında, düşük statülü kadınlar hanhalkı kaynakları üzerinde daha düşük kontrole; zamanları üzerindeki daha sıkı kısıtlamalara, bilgiye ve sağlık hizmetlerine daha sınırlı erişime, daha düşük zihinsel sağlık, özgüven ve ösuygıya sahip olma eğilimindedir. Yine kadınların statüsü, kadınların kendi beslenme statüleriyle, aldıkları bakımın kalitesiyle, çocuklarının doğdukları andaki kilosuyla ve çocuklarına sağladıkları bakımın kalitesiyle yakından ilişkilidir (Haddad vd., 1997).

erkeklerin eğitimine göre kadınların görelî eğitimi kullanılmıştır⁴⁰. Pazarlık gücünün ölçümünde görelî eğitime ek olarak hanehalkı reisinin cinsiyeti⁴¹, çalıştığı sektör, komünist parti üyesi olup olmadığı da dâhil edilmiştir. Çalışma sonucunda, kadın ve erkeklerin tüketim harcamalarında farklı tercihlere sahip oldukları ve kadınların pazarlık güçlerinin, kadınların hane tüketim kararları üzerindeki etkilerini güçlendirdiği tespit edilmiştir. Bu anlamda Çinli kırsal hanehalklarının tüketim davranışları üniter hanehalkı modelinden çok “kolektif” hanehalkı modeline uygundur.

Kısaca özetlemek gerekirse kolektif hanehalkı modelinde, farklı tercihler göz önünde tutulursa, hane içerisindeki dağılımın sonuçları bir kişinin kaynakları kontrol etmesi veya pazarlık gücü tarafından belirlenmektedir. Kadınların kontrolündeki kaynaklar (evlilikteki daha fazla servet, daha iyi eğitim ve daha yüksek statü gibi) genellikle çocuklara yapılan daha fazla harcama (eğitim, giyim) ve çocukların daha iyi beslenmesi ile ilgili sonuçlara yansımaktadır. Pazarlık gücündeki farklılıklar hanehalkı kararlarının beraber veya bireysel olarak verilip verilmediğini de etkilemektedir.

3.4.3. Hane İçi Kaynak Dağılımındaki Cinsiyet Eşitsizliklerini ve Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Kaynakların hane içerisindeki dağılımı özellikle beslenme, eğitim, sağlık, haklara erişim, gelir, toprak ve mülk sahipliği gibi alanlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle eşit bir şekilde gerçekleşmemektedir. Kaynakların hane içerisindeki eşitsiz paylaşımı ise, aynı hanedeki erkeklerin, kadınların, kız ve erkek çocukların yoksulluk deneyimlerinin birbirinden farklı olmasına neden olabilmektedir. Yapılan çalışmalar toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sonucu

⁴⁰Buna karşılık, üniter hanehalkı modellerinde niçin kadının eğitiminin kocasının eğitimine göre hiçbir etkisinin olmadığı açık değildir. Bununla birlikte görelî eğitim değişkenin üniter modelin kesin bir testini sağladığı iddia edilemez. Bu oran kadın eğitiminin erkek eğitiminden farklı piyasa ve piyasa dışı verimlilik etkilerine sahip olduğu ölçüde, üniter modelde bile önemli olabilir (Song, 2008:5).

⁴¹Song (2008)’a göre eğer kadınlar hanehalkı reisi olarak kayıt edilirse kadınların hanehalkı harcamaları üzerinde daha çok etkisinin olması beklenmektedir. Oysa erkekler, otomatik olarak hanehalkı reisi olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar sadece eğer eşleri yoksa veya eğer eşleri “süreklî” göçmen işçi ise hanehalkı reisi olarak tanımlanmaktadır. Morlicchio ve Spinelli, (2010) çalışmasında hanehalkı reisini, kendini “hanehalkının ekonomik ve finansal tercihlerinden sorumlu” olarak beyan eden kişi şeklinde tanımlamıştır.

kaynakların hanehalkı içerisinde eşit bir şekilde dağılmaması nedeniyle yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan hanelerde bile kadınların yoksul olabileceğini ortaya koymaktadır. Haddad ve Kanbur (1990) çalışmalarında, Filipinlerde eşitsizliğin ve yoksulluğun ölçümünde, hane içerisindeki eşitsizliğin önemini incelemişlerdir. Çalışmada hane gıda harcamasının ihtiyaca göre dağılıp dağılmadığı incelenmiş ve hanelerin ortalama kişi başı geliri yoksulluk sınırının üzerinde olsa bile, hanedeki bireylerin yaşam standartlarının, hanehalkı içerisinde gıda harcamasının dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle yoksulluk sınırının altında olabileceği ortaya çıkmıştır. Haddad ve Kanbur (1990)'un ulaştığı sonuç standart yoksulluk ölçüm yöntemlerinin aslında bireylerin yaşadıkları gerçek yoksulluğu yansıtamayacağını bir göstergesidir.

Yine yapılan çalışmalarda kaynakların hane içinde eşitsiz dağılımının yoksulluğun bir nedeni olup olmadığı incelenmiş ve kadınlar aleyhine gerçekleşen kaynak dağılımının kadınları daha yoksul hale getirdiği tespit edilmiştir. Findlay ve Wright (1996) da kaynakların eşitsiz paylaşımının yoksulluğun ölçümünü nasıl potansiyel olarak etkileyebileceğini araştırmışlardır. Çalışmada hanehalkı içindeki eşitsiz paylaşım nedeniyle kadınların “zararda olduğu/kaybettiği” erkeklerin ve çocukların ise “karlı olduğu/kazandığı” varsayımı altında, İtalya ve ABD mikro verileri kullanılarak simülasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Simülasyon analizinde, eğer hanehalkı içinde kadın aleyhine bir eşitsizlik mevcut ise, kullanılan geleneksel yoksulluk ölçüm metodlarının kadın yoksulluğunun yoğunluğunun ve oranının daha düşük tahmin edilmesine neden olacağı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Bu ise kadınlar aleyhine gerçekleşen kaynak dağılımı eşitsizliğinin kadın yoksulluğunu daha derinleştirdiğinin bir göstergesidir. Hill (2004), Avustralya için 1998–1999 hanehalkı harcama anketi verilerini kullanarak bireysel gelir yoksulluğu analizi için bir model tanımlamıştır. Çalışmada farklı paylaşım rejimlerinin hanehalkı üzerindeki etkileri modellenmiştir⁴². Analiz sonuçları, kadınların yoksulluk oranlarının minimal paylaşım modellerinde büyük ölçüde arttığını ortaya koymuştur. Bhalotra ve Attfield

⁴² Çalışmada 4 model tanımlanmıştır: Birincisi, eşit paylaşım modelidir. Bu modele göre, gelir biriminden her birey eşit pay almaktadır. İkinci model, asgari paylaşım ve iyi ebeveyn modelidir. Bu modelde yetişkinler arasında gelirlerin minimal paylaşımı vardır. Üçüncü model, asgari paylaşım ve iyi anne modelidir. Buna göre erkeklerin geliri kişisel kullanımları için alkoymaları daha olası iken; kadınların gelirlerini çocukları ile paylaşmaları veya gelirlerini çocuk ürünleri için harcamaları daha olasıdır. Dördüncü model ise, iyi anne ve orantılı paylaşım modelidir.

(1998), çalışmalarında kırsal Pakistan’da hanehalkı tüketim harcamalarının eşler arasındaki dağılımını incelemek için yarı parametrik Engel eğrileri tahmin etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, yetişkin erkekler yetişkin kadınlara göre daha fazla tüketmektedirler. Çalışma statüsü erkeklerin tüketim kalıplarını etkilerken kadınlarınkini etkilememektedir. Daha açık bir ifadeyle çalışan erkekler, özellikle 15-25 yaş aralığında, gıda payını çalışmayan erkeklerden anlamlı bir şekilde daha fazla arttırmaktadır. Buna karşın kadınların tüketim kalıpları çalışma statülerinden sistematik olarak etkilenmemektedir. Bouis ve Pena (1997), Filipinler için yapmış oldukları çalışmalarında tüketim harcamasının hanehalkı içerisindeki dağılımındaki eşitsizliğin yeni bir ölçümünü önermişlerdir. Bu ölçüm hanehalkı üyeleri arasında açlığın doyurulmasının (enerji tüketimi) diğer gıda ve besinlere oranla daha adilane dağıtıldığını göstermektedir.

Kadınlar sadece harcamaların hane içindeki dağılımında değil, aynı zamanda miras hakkına sahip olma anlamında da bir dizi eşitsizlikle karşılaşmaktadır. Kadınlar, ataerkil yapı tarafından güçlendirilen cinsiyet eşitsizlikleri dolayısıyla mirastan eşit bir pay alamamaktadır. Serveti oluşturan en önemli unsurlardan birisi olan mirasa sahip olamama durumu ise, kadınların hane içerisindeki pazarlık güçlerini azaltarak yaşamış oldukları yoksulluğu derinleştirmektedir. Zhang (2005) çalışmasında Kırsal Çin’de hanehalkı içerisindeki cinsiyet ilişkilerini, mevcut ataerkil yapıyı, miras sistemini ve bu sistemin köylü kadınları haklarından ne şekilde yoksun bıraktığını incelemiştir. Köylü kadınlarla yapılan görüşmelerin sonuçlarına göre çoğu kadın, erkek kardeşleri ile eşit miras hakkına sahip değildir. Kadınlar miras haklarını evlilikle birlikte kaybetmektedir. Bu durumun nedeni birçok kadının, *“ıffetli kadın evde kendisi için hak iddia etmez ve kendi isteklerinden fedakârlık ederek hanehalkı münakaşasından kaçınmalıdır”*, şeklindeki geleneksel beklentiler ile sınırlandırılmış olmasıdır. Evli bir kadının menfaatlerinin, eşinin ve eşinin ailesinin menfaatleri ile aynı olduğu genel düşüncesi, kadınların birey olarak bağımsızlığını ve eşit yasa, sosyal hak ve miras hakkı taleplerini zayıflatmaktadır. Miras hakkından yoksun olma durumu ise kadınların pazarlık gücünü zayıflatarak yoksulluk sınırının üzerinde gelir düzeyine sahip hanelerde bile yoksullukla karşılaşma riskini arttırmaktadır.

Eğer üniter hanehalkı modeli geçerli olsaydı ve tüm hanehalkı kaynakları birleştirilseydi, o zaman hanehalkı kaynaklarını kadınların veya erkeklerin kontrol edip etmemesi önemsiz bir konu olacaktı. Oysa daha önce de açıklandığı üzere, üniter hanehalkı modeli ve gelir birleştirme hipotezi birçok ülkede reddedilmiştir. Bu anlamda kadınların ve erkeklerin kaynaklar üzerindeki kontrollerinin farklı etkilerinin olması ve kadınların kontrol ettiği kaynakların veya karar alma güçlerinin artmasının hanedeki bireylerin tüketim kalıplarını ve refahlarını etkilemesi beklenmektedir. Kadınlar tarafından kontrol edilen kaynakların ve kadınların pazarlık gücünün artmasının birçok alanda yararlı etkileri bulunmaktadır. Kaynakların kadınlar lehine yeniden dağılımı, tarımda ürün miktarını arttırmakta veya arttırmasa bile ürün miktarını değiştirmemektedir⁴³. Bu ise, etkinlikten ödün vermeden eşit kazancın sağlanabileceği anlamına gelmektedir (Alderman vd., 2003). Kadınların statüsündeki gelişme ve kontrol ettiği kaynaklardaki artışlar, kaynakların dağılımını eğitime doğru arttırmakta ve çocukların sağlığı ve beslenmesini iyileştirmektedir. Böylece gelecek nesillere kaynak aktarılmaktadır. Ters şokların etkilerini hafifletmeye yardımcı olmak için kadınların kullanabileceği sosyal ağlar da önemli bir kaynaktır⁴⁴. Yine kadınlara yapılan beşeri sermaye yatırımları, özellikle de eğitim, yoksulluğu azaltmada haneler için bir bütün olarak önemlidir (Quisumbing, 2003a: 11)⁴⁵.

Kadınların statüsündeki gelişmelerin ve kontrol ettiği kaynaklardaki artışların yararlarına ilişkin literatürün önemli bir kısmı, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelere kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımının daha çocuk merkezli

⁴³ Alderman vd. (2003), Sahra Altı Afrika için yapmış oldukları çalışmada, kadınların kontrol ettiği kaynakların artmasının tarımsal verimlilik üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, kadın ve erkek çiftçiler arasındaki mevcut beşeri sermaye, fiziksel sermaye ve gelir eşitsizliğinin azaltılması, başka bir deyişle kadınların karar alma güçlerinin artması tarımsal verimliliği %10 ile %20 arasında arttırmaktadır.

⁴⁴ Morlicchio ve Spinelli (2010), İtalya için yapmış oldukları çalışmalarında kadınların sosyal sermayelerindeki artışın ters şokların etkisini hafifleterek hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Maluccio vd., (2003)'nin Güney Afrika için yaptıkları çalışmada ise, kadınların sosyal sermaye ağlarının erkeklerinkinden daha geniş olması dolayısıyla hanehalkı refahının kadınların sosyal sermayesine daha duyarlı olmasına rağmen, kadın ve erkeklerin sosyal sermayelerinin getirilerinin, hanehalkı refahı (kişi başına harcama ile temsil edilmiştir) üzerindeki etkilerinin birbiriyle aynı olduğu ortaya çıkmıştır.

⁴⁵ Sahra Altı Afrika'da tarımsal verimlilik artışının en büyük kaynaklarından biri, kadınların yaygın temel eğitime katılımlarının sağlanmasına bağlıdır. Kenya'da kadın çiftçilerin verileri kullanılarak yapılan çalışma, eğer tüm kadınlar ilkokula katılırlarsa ürün miktarının %25 artabileceğini ortaya koymaktadır (Quisumbing, 2003a:13).

bir hale geldiği ve dolayısıyla çocuklar lehine yapılan harcamaların artarak çocukların refahında iyileşme olduğu konusuna odaklanmaktadır (Thomas, 1990; 1992; 1997; Hoddinott ve Haddad, 1991; Lundberg vd., 1997; Phipps ve Burton, 1998; Quisumbing ve Brière, 2000; Quisumbing ve Otsuka, 2000; Smith ve Haddad, 2000; Hallman, 2003; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Smith vd., 2003; Kimhi, 2004; Song, 2008; Ward Batts, 2008). Kadınların pazarlık güçleri arttığında çocuklar lehine yapılan harcamaların arttığını destekleyen çalışmalardan bazılarında ise, bu harcamaların erkek ve kız çocukları arasındaki paylaşımında ebeveynlerin kendi cinsiyetindeki çocuklarına karşı ayrıcalıklı davranışlar sergilediği tespit edilmiştir (Thomas, 1990; 1992; 1997; Quisumbing, 1994; Estudillo vd., 2001).

Gelişmiş ülkeler için yapılmış çalışmaların sonuçları, kadınların kontrol ettiği kaynaklardaki artışların, hane içi kaynak dağılımını çocuklar lehine iyileştireceği görüşünü desteklemektedir. İngiltere’de çocuk yardım taslağındaki değişiklikler sonucu kadınlara yapılan transfer ödemelerinin hanehalkı harcamaları üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalarda (Lundberg vd., 1997; Ward Batts, 2008) kadınların kontrol ettiği kaynakların artmasının, erkeklere yapılan harcamaları (giyim ve sigara) azalttığı; kadınlar ve çocuklara yapılan harcamaları (giyim, oyuncak, harçlık, restoran ve hazır gıda ürünleri) ise arttırdığı bulunmuştur. Söz konusu bulgu, kadınların hanehalkı kaynaklarının daha büyük bir bölümünü kontrol ettiğinde çocukların daha iyi bir duruma geldiği fikri ile tutarlıdır. Phipps ve Burton (1998), Kanada için yapmış oldukları çalışmada ise tam zamanlı çalışan kadın ve erkeklerin gelirlerini nasıl kullandığını araştırmış ve kadınların geliri arttığında çocuk bakımı harcamalarının arttığını; ancak erkeklerin geliri arttığında böyle bir durumun söz konusu olmadığını ortaya koymuşlardır.

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir. Thomas’ın (1990; 1992; 1997) Brezilya için yaptığı çalışmaların sonuçlarına göre, kadınların statüsündeki gelişmeler ve kontrol ettiği kaynaklardaki artışlar, kaynakların dağılımının eğitime doğru artmasına ve çocukların sağlığının ve beslenmesinin iyileşmesine yol açmaktadır⁴⁶. Hoddinott ve Haddad (1991), Côte

⁴⁶ Çalışma sonuçlarına göre, gelirin kadınların kontrolünde olması, erkeklerin kontrolünde olması durumuna göre hanehalkı bireylerinin sağlığını daha olumlu etkilemekte ve çocukların yaşama şansını

d'Ivoire için hanehalkı harcama verilerini kullanarak, kadınların kontrolündeki gelirin iki katına çıkmasının, bütçeden gıdaya ayrılan payda %2'lik bir artışa, alkole ayrılan payda %26 ve sigaraya ayrılan payda ise %14 gibi önemli bir azalışa neden olabileceğini göstermiştir. Başka bir deyişle, çalışmada kadınların karar verme gücü daha yüksek olduğunda, çocukları ve genel hanehalkı tüketimi için harcamada bulunmaya daha eğilimli oldukları, erkeklerin ise genel aile kullanımı ve çocuklardan ziyade, daha çok yetişkinler ve kendileri için harcamada bulunma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Bangladeş için yapılan çalışmalarda kadınların sahip olduğu servet arttıkça, hane harcamaları içerisinde çocuk giyim ve eğitim harcamalarının payının arttığı (Quisumbing ve Brière, 2000) ve kız çocuklarının sağlık durumunun iyileştiği tespit edilmiştir (Hallman, 2003). Bangladeş, Endonezya, Etiyopya ve Güney Afrika için yapılan çalışmada ise kadınların kontrol ettiği kaynakların görece olarak daha yüksek olmasının, eğitim ve çocuk giyim harcamalarının bütçedeki payını arttırdığı ve gelecek nesillere kaynak aktarımı üzerinde pozitif ve anlamlı etkisinin olduğu bulunmuştur (Quisumbing ve Maluccio, 2003). Aynı şekilde Batı Sumatra için yapılan çalışmada annenin toprak mülkiyetinin çocuklara yapılan eğitim harcamasında artışa yol açtığı tespit edilmiştir (Quisumbing ve Otsuka, 2000). Güney Asya, Sahra Altı Afrika ve Latin Amerika'daki gelişmekte olan 36 ülke için yapılan çalışmada da kadınların hanehalkı ve toplum içindeki karar alma güçlerindeki gelişmenin, çocukların yetersiz beslenme oranlarını önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre kadınların görece karar alma gücünün çocukların beslenmesi üzerindeki etkisi, yoksul hanehalklarında zengin hanehalklarına göre daha fazladır (Smith vd., 2003). Etiyopya'da kadınların ekonomik pozisyonunun çocuklarına yapılan gıda harcaması üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Kimhi, 2004). Çin'de ise kadınların pazarlık gücü artışının çocukların eğitim ve giyim harcamalarını arttırdığı tespit edilmiştir (Song, 2008). Smith ve Haddad (2000)'ın çeşitli gelişmekte olan ülkeler (Güney Asya, Sahra Altı Afrika, Doğu Asya, Yakın Doğu ve Kuzey Afrika, Kuzey Amerika ve Karayipler) için yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre, 1970-1995 yılları arasında

20 kat daha arttırmaktadır. Yine erkeğe göre kadının sahip olduğu gelir arttıkça beşeri sermaye (hanehalkı hizmetleri, sağlık, eğitim) ve boş zaman faaliyetleri için hanehalkı bütçesinden ayrılan pay da artmaktadır. Gelir kadının yönetiminde ise bütçeden gıdaya ayrılan pay azalmakla birlikte, gıda kompozisyonu değişmekte ve hanehalkının geliri arttıkça gıda alımı giderek artmaktadır. Eğer her iki eşin de geliri var ise bu farklılıklar ortadan kalkmaktadır.

kadınların eğitim düzeyindeki artış, çocukların yetersiz beslenme oranlarını %43 azaltmaktadır. Yine çalışma sonuçları, kadınların yaşam beklentisinin erkeklerinkine oranı ile temsil edilen kadınların statüsündeki gelişmelerin, çocukların yetersiz beslenme oranlarını %12 azalttığını göstermektedir.

İki ebeveynli ailelerde kadınların pazarlık gücünün başka deyişle kontrol ettiği kaynakların artmasının hanehalkı içerisinde çocuklara yönelik yapılan harcamaları arttırdığına ilişkin mevcut literatür yanında, reisi kadın olan hanelerde kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımının reisi erkek olan hanelerden daha fazla çocuk merkezli olduğuna ilişkin çalışmaların sayısı da artmaktadır. Ancak bu çalışma, evli çiftler arasında hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle yoksulluğun farklı yaşanıp yaşanmadığını incelemeyi amaçladığı için tek ebeveynli hanelerdeki kaynak dağılımına ilişkin çalışmalara ayrıca değinilmeyecektir⁴⁷. Kısaca özetlemek gerekirse kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımına ilişkin yazın, hanehalkı reisi olsun ya da olmasın, kadının geliri ya da kontrol ettiği varlıklarda bir artış olduğunda bunun çocuklar lehine harcandığını göstermektedir.

Kaynakların hane içerisindeki dağılımı sadece yetişkinler arasında değil, hanede yaşayan çocuklar arasında da cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Kaynakların hane içerisindeki dağılımında genellikle erkek çocuğu lehine bir eğilim (pro-son bias) gerçekleşmektedir. Literatürde kız çocukları aleyhine gerçekleşen hane içi dağılımın gelir düzeyi ve ebeveynlerin tercihlerinden nasıl etkilendiği de incelenmiş ve yoksul hanelerde kız çocuklarına erkek çocuklarından daha az beşeri sermaye yatırımında bulunduğu (Quisumbing, 1994; Alderman ve Gertler, 1997) kız çocukları aleyhine bir cinsiyet ayrımcılığının olduğu (Song, 2008), tarımsal arazinin öncelikli olarak erkek çocuklarına verildiği⁴⁸ (Estudillo vd., 2001) ve ebeveynlerin

⁴⁷ Ancak kısaca söz konusu literatüre değinmek gerekirse, bu çalışmaların dayandığı deliller genel hanehalkı tüketim modelinin, reisinin kadın ve erkek olduğu hanehalkları üyeleri tarafından alınan ve tüketilen gıda türleri ve çocukların okula yazılmalarındaki farklılıkların karşılaştırılmasından türetilmiştir. Bu çalışmalarda reisi kadın olan hanehalklarında, daha yüksek kaliteli besinleri içeren gıdaların tüketildiği ve gelirlerinin daha büyük bir bölümünün çocuk ürünlerine, daha küçük bir kısmının ise alkole harcandığı (Horton ve Miller, 1989), çocukların daha yüksek okullaşma oranına sahip oldukları (Lloyd ve Blanc, 1996), çocukların daha iyi beslendiği (Engle, 1991; Kennedy ve Peters, 1992) ve genel olarak kaynakların daha çok çocuğa yönelik (Bruce ve Lloyd, 1997) olduğu bulunmuştur.

⁴⁸ Alderman ve Gertler (1997), Pakistan için yaptıkları çalışmada daha yoksul ailelerin kız çocuklarına erkek çocuklarından daha az beşeri sermaye yatırımında (sağlık) bulunduğunu tespit etmişlerdir.

kendi cinsiyetindeki çocuklarına karşı daha ayrıcalıklı davranışlar sergilediği⁴⁹ (Thomas, 1990; 1992; 1997; Quisumbing, 1994; Fuwa vd., 2006) tespit edilmiştir. Ancak temel araştırma öznenizi oluşturmadığı için kaynakların hanede yaşayan çocuklar arasındaki dağılımına ilişkin literatür incelenmeyecektir.

3.5. DEĞERLENDİRME

Reisi kadın olan hanelere odaklanan yoksulluğun kadınlaşması kavramı, evli kadınların hane içinde yaşadıkları yoksulluğu gizlemektedir. Oysa hane halkı gelir ve harcamalarının adil bir şekilde paylaştırılmaması, eğitim, sağlık, beslenme, şiddet, taciz, istismar, toprak ve mülk sahipliği ve benzeri alanlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların birey olarak yaşadıkları yoksullukların ait oldukları hane halklarının yoksulluklarından daha belirgin ve yoğun olmasına yol açmaktadır (Ecevit, 2003a). Kadınların yaşamış oldukları gerçek yoksulluğu tespit etmek amacıyla hane temelli yaklaşımlar ve ölçümler yerine, hanedeki kaynak dağılımı ve kaynaklara erişimi dikkate alan birey temelli yaklaşımlar gerekmektedir. Bu anlamda hane halkı üyeleri arasında kararların nasıl alındığına ve kaynakların nasıl dağıldığına

Filipinler için yapılan çalışmalarda kız çocukları, erkek çocuklarından daha az eğitim, arsa ve toplam miras almakta ama kız çocukları arsa-dışı varlıklar ile telafi edilmektedir (Quisumbing, 1994). Ancak buna ters bir bulgu Estudillo vd. (2001)'den gelmektedir. Bu çalışmada eğitim yatırımının daha çok kız çocuklarına yapıldığı tespit edilmiştir. Buna göre kız çocukları erkek çocuklarından 1,5 yıl daha fazla eğitim alırken; erkek çocuklarına ise hektar başına 0,15 daha fazla arsa miras verilmektedir. Song (2008)'un, kırsal Çin için yapmış olduğu çalışmada 0-6 yaş grubundaki çocuklar arasında kız çocukları aleyhine bir cinsiyet ayrımcılığının olduğu bulunmuştur. Bu durum, Sen'in erkek çocuğu lehine eğilim iddiasının Çin'de de desteklendiğinin bir kanıtıdır. Çalışmada kadınların pazarlık gücü artınca erkek ve kız çocukları arasındaki ayrımcılığın azalarak kız çocuklarının refahının artacağı hipotezi için destek bulunamamıştır. Bu durum kadınların yaşlılıklarında kendilerine kızlarından ziyade erkek çocuklarının bakacağı beklentisine dayanıyor olabilir.

⁴⁹ Thomas'ın (1990; 1992; 1997) Brezilya için yaptığı çalışmalarda kadınların kız çocuklarının beslenme durumunu iyileştirmek için kaynak ayırma eğilimlerinin daha fazla olduğu, babaların ise kaynakları erkek çocuklarına ayırmayı tercih ettiği tespit edilmiştir. Annelerin kızlara ayırdığı kaynaklar arttıkça kızlarının boyu ve kilosu artmaktadır. Annenin gelir etkisi, hem erkek hem de kız çocuk için babanın gelir etkisinden çok daha fazladır. Quisumbing (1994)'in Filipinler için yapmış olduğu çalışmasının sonuçlarına göre daha iyi eğitim almış babalar arsayı öncelikli olarak erkek çocuklarına vermekte fakat eğitimde ise kız çocuklarını kayırmaktadır. Fuwa vd. (2006)'nin Hindistan için yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre, çocuk istihdamını azaltma ve çocuğun okula gitme oranını arttırmada annenin etkisi hem kız hem de erkek çocuğu üzerinde aynı iken, babanın etkisi erkek çocuğu üzerinde daha fazladır. Başka bir deyişle babalar kız çocuklarını erkek çocuklardan daha az tercih etmektedir. Anneler ise eşitsizlikleri kısmen düzeltmeye karşılık olarak kendi tüketimlerini kız çocukları için azaltmaktadır.

ilişkin hanehalkı içerisindeki içsel karar alma süreçlerinin ve hanehalkı kaynak dağılımı davranışlarının incelenmesi önem arz etmektedir.

Hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı davranışlarını açıklayan üniter ve kolektif model olmak üzere iki temel model bulunmaktadır. Üniter model hanehalkı içerisindeki tüm bireylerin aynı tercihlere sahip olduğunu veya hanede son sözü söyleyen diktatör bir hanehalkı reisinin olduğunu varsayarak; hanehalkının birleştirilmiş bütçe kısıtı altında tek bir amaç fonksiyonunu maksimize eden bir bireymiş gibi davrandığını varsaymaktadır. Başka bir deyişle üniter modeller hanehalkı üyelerinin gelirlerini birleştirdiği ve söz konusu gelirin ne kadarını kimin kontrol ettiğinin hanehalkı harcamalarını etkilemediği varsayımına dayanmaktadır.

Son yıllarda üniter hanehalkı modelinin hanehalkı üyelerinin öncelik ve tercihlerde her zaman hemfikir olduklarına ve hanehalkı üyelerinin gelirlerini birleştirdiklerine ilişkin temel varsayımlarını zayıflatan kolektif modeller geliştirilmiştir. Kolektif modeller, genel olarak hanedeki bireylerin gelirlerini birleştirmediklerini ve farklı hanehalkı üyelerinin farklı tercihlere, farklı “pazarlık güçlerine” ve söz konusu unsurların etkileşiminin bir sonucu olarak hanehalkı içinde farklı kaynak dağılımı sonuçlarına sahip olduklarını varsaymaktadır (Manser ve Brown, 1980; McElroy ve Horney, 1981; Chiappori, 1988; Lundberg ve Pollak, 1993). Başka bir deyişle kadınların ve erkeklerin sahip olduğu kaynaklar, hanehalkı kararları üzerinde aynı etkiye sahip değildir. Kolektif hanehalkı modelinde, kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı pazarlık gücü tarafından belirlenmektedir. Literatürde pazarlık gücünün göstergesi olarak servet, gelir, transfer ödemeleri, sosyal yardımlar, boşanma sırasında varlıkları kullanma yetkisi ile ilgili kanunlar, yasal haklar, yetenek ve tecrübe, eğitim, kişisel ağlar, sosyal normlar ve kendine saygı, kendine güven ve duygusal tatmin gibi kişisel tutumla ilgili nitelikler kullanılmıştır. Yapılan çalışmalar kadınların kontrolündeki kaynakların artmasının, genellikle çocuklara yapılan harcamaları (eğitim, giyim) arttırdığını ve çocukların daha iyi beslenmesini sağladığını göstermektedir. Başka bir deyişle kadınların pazarlık gücünün artması, gelecek nesiller için yapılan harcama dağılımını olumlu bir şekilde etkilemekte ve bir anlamda yoksulluk kısır döngüsünün kırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yine kadınlara yapılan yatırımlar, özellikle

de eğitim, yoksulluğu azaltmada ve gelirleri iyileştirmede haneler için bir bütün olarak önemlidir (Quisumbing, 2003a:11).

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, Muğla ve Mardin’de gerçekleştirilen alan araştırmasının amacı, kapsamı ve yöntemine ilişkin özet bilgiler verilerek alan araştırmasından elde edilen bulgular yardımıyla hanehalkı kaynak dağılımının kadın yoksulluğunu nasıl etkilediğini tespit etmek için zemin hazırlanacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEMEL SORUNSAI

4.1. GİRİŞ

Yoksulluğu kavramaya çalışırken kullanılan hane temelli yaklaşımlar ve ölçümler, kadınların yaşadığı gerçek yoksulluğu gösteremez. Çünkü gelir ve harcamaların hane içerisindeki dağılımında yaşanan eşitsizlikler ile eğitim, işgücüne katılım, şiddet, taciz, istismar ve mülk sahipliği gibi alanlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri aynı hanedeki erkek ve kadınların yoksulluk deneyimlerinin birbirinden farklı olmasına neden olabilir. Kaynak dağılımındaki adaletsizliği gözlemleyebilmek ve hanehalkı içerisinde kadınların yaşamış olduğu gerçek yoksulluğu saptayabilmek için her bireye tek tek bakılması gerekmektedir. Bu gereklilikten hareketle bu çalışma, kara kutu olarak görülen hanenin içine bakarak, hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımının kadın yoksulluğunu nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Mardin ve Muğla il merkezlerinde yaşayan, gerek çocuklu gerekse çocuksuz hanehalklarından tesadüfî olarak seçilen, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip toplam 408 evli çifte bu tez için özel olarak geliştirilen anket uygulanmıştır.

Bu bölümde ilk olarak araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi ile ilgili bilgi verilecektir. Daha sonra ise araştırmanın kapsamı, sınırlılıkları, alan araştırmasında kullanılan anketin özellikleri ve örneklem büyüklüğü seçimine ilişkin özet bilgiler sunulacaktır. Böylece bir sonraki bölüm olan Mardin ve Muğla alan araştırması bulguları için ön hazırlık yapılacaktır.

4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE YÖNTEMİ

4.2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma hane içerisinde cinsiyet temelli kaynak dağılımının yoksulluğu nasıl etkilediğini Muğla ve Mardin örnekleme çerçevesinde değerlendirme amaçındadır. Bunun yanı sıra, farklı gelir, etnik ve toplumsal yapılara göre hanehalkı içinde kaynak dağılımına bakılarak yoksulluğun kadınlaşmasının farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmeye odaklanılmıştır. Çalışmada hane içinde kadınların yoksulluğu daha derinden yaşayıp yaşamadığı hane üyeleri arasında hanehalkı kaynaklarının dağılımına bakılarak tartışılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın hipotezleri şu şekilde sıralanabilir:

- Hanehalkı içinde gelir ve kaynaklar, toplumsal cinsiyet temelinde eşitsiz bir şekilde paylaşılmaktadır.
- Hanehalkı geliri üzerindeki kontrol ve denetim ilişkileri eşit bir şekilde gerçekleşmemektedir.
- Kadınlar, bireysel hak ve özgürlüklerini etkin olarak kullanamamaktadırlar.
- Yoksulluk, erkek ve kadın için önemli bir sorun olmasına rağmen, kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha ağır yaşamaktadır.
- Farklı gelir gruplarına göre kadınların yaşadığı yoksulluk ve yoksunluklar farklılaşmaktadır.
- Farklı etnik kökene sahip kadınlar, gelirden bağımsız olarak birbirlerinden farklı yoksulluk ve yoksunluklar yaşamaktadırlar.

Hanehalkı içerisinde kaynakların dağılımı açısından kadın yoksulluğuna ilişkin mevcut yazın, her kültürün kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı açısından kadınların yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk üzerinde farklı sonuç ve etkilere sahip olduğunu ifade etmektedir. Ancak her kültür yoksulluğun yaşanış biçimlerini etkilemesine rağmen, yoksulluğun netice itibarıyla yapısal olduğu ve toplumsal eşitsizliklerin sonucu olarak yaşandığı unutulmamalıdır.

Türkiye, sınırları içerisinde farklı kültür ve etnik kökenleri barındırmaktadır. Sosyolojik, ekonomik ve kültürel açıdan Türkiye'nin doğu ve batısı arasında keskin

farklılıklar vardır. Söz konusu farklılıklar bir bütün olarak kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımında ve dolayısıyla kadınların yoksulluğunun boyutu ve derinliğinde farklılıklara neden olabilmektedir. Türkiye'nin batısı hem sanayileşme hem de turizm dolayısıyla daha yüksek kişi başına gelir ve gelişmişlik düzeyine, doğusu ise daha düşük kişi başına gelir ve gelişmişlik düzeyine sahiptir. Söz konusu iki bölgede yaşayan hanehalklarının hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı açısından karşılaştırılması, farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerde kadınların yaşadığı yoksulluğun nedenleri ve yaşanış biçimlerinin farklılaşp farklılaşmadığının ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma, hanehalkı içerisinde kaynakların dağılımı açısından kadın yoksulluğunun boyutunu farklı gelir grupları çerçevesinde incelemeyi amaçladığından; Türkiye'nin iki farklı bölgesinde yaşayan kadınların yoksulluğu yaşayışlarındaki farklılıklar ile ilgili bilgi ve veri üretmiştir. Oluşturulan bu veri seti ile özellikle kadınların yoksulluklarını hafifletmeye ve gidermeye yönelik çıkarımlarda bulunulabilecektir. Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının iyileşmesi, doğrudan çocuklara ve hane refahına yansımaktadır. Bu nedenle de kadınların durumunu iyileştirici projeler insan hakları açısından bir gereklilik olduğu kadar, toplumsal genel refah seviyesinde artış için de büyük önem taşımaktadır.

4.2.2. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Dünyanın birçok ülkesinde kadın yoksulluğunu kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımında yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında ele alan sayısız araştırma bulunmasına rağmen, Türkiye'de bu konular halen bakir çalışma alanlarıdır. Türkiye'de kadın yoksulluğu ve yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin araştırmaların çoğu, sınırlı sayıdaki veri seti ile hane reisinin kadın olduğu tek ebeveynli hanehalklarındaki yoksulluğa değinmiş ve kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımını ihmal etmiştir. Türkiye'de kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı açısından kadın yoksulluğu üzerine yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma bu anlamda yapılan ilk alan araştırması olması dolayısıyla özgünlük içermektedir. Çalışmanın bir diğer özgünlüğü, Türkiye'de kadınların yaşadıkları yoksulluğun kadınların kendi bakış açılarından incelenecek olması ve aynı anketin erkeğe de uygulanması sonucu hanehalkı içindeki kaynak

dağılımına iki yönlü bakış açısının kazandırılmasıdır. Bu tekniğin kullanılması (aynı hanehalkındaki eşlere anket uygulanması) ise, çalışmanın bulgularının değerlendirilmesi aşamasında çalışmaya derinlik kazandırmıştır. Bildiğimiz kadarıyla Türkiye’de hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımını incelemek amacıyla, hanehalkı eşlerine aynı anketin uygulanarak yapıldığı bir çalışma mevcut değildir.

Bu çalışmanın bir diğer özgünlüğü ise, kadınların yoksulluğunu ve yoksunluğunu farklı etnik ve gelir grupları için araştırıyor olmasıdır. Yapılan literatür taramasında, (özellikle ABD için) etnik-kültürel farklılıkların kadınların yoksulluğu farklı boyutlarda yaşamalarına neden olduğu tespit edilmiştir. Bildiğimiz kadarıyla, Türkiye’de hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı açısından kadınların yoksulluk ve yoksunluklarını etnik köken ve kültürlere göre karşılaştırmalı bir şekilde analiz eden başka bir çalışma bulunmamaktadır.

Aynı hanede yaşayan bireylerin hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle yoksulluğu farklı yaşayabileceği ve yüksek gelir gruplarına mensup hanelerde bile yoksul bireylerin olabileceği varsayımından hareketle Türkiye’de kadın yoksulluğunu hanehalkı içerisindeki kaynakların dağılımı çerçevesinde inceleyen bu çalışma, bugüne kadar hane içerisine gizlenen kadın yoksulluğunun hem sosyo-ekonomik, hem de politik yansımalarının neler olduğuna ilişkin önemli ipuçları verecektir. Türkiye’de yaşanan yoksulluğa, özellikle de kadınların yaşadığı yoksulluğa etkin çözümler bulabilmek, politikalar geliştirebilmek önemli bir çabadır. Türkiye’de uygulanan yoksullukla mücadele programları mutlak yoksulluğu düşürmeye ya da yok etmeye yöneliktir. Yoksullukla mücadele politikaları henüz insani gelişme perspektifinden birey temelli olarak tanımlanmamaktadır. Ayrıca yoksullukla mücadele politikaları şekillendirilirken yoksulların profilleri dikkate alınmamaktadır (Önder ve Şenses, 2006). Bu çalışmada farklı gelir düzeylerine mensup hanehalklarında yaşayan kadınlara yöneltilen “*kendinizi neden yoksul hissediyorsunuz?*” ve “*evlendikten sonra hayatınızda meydana gelen hangi değişiklikler kendinizi daha yoksul/yoksun hissetmenize neden oldu?*” sorularından elde edilen cevaplar ile gelir ve harcamaların hane içi dağılımına ilişkin alan araştırması bulguları yardımıyla, hane içerisindeki eşitsizliklerden kaynaklanan kadın yoksulluğunu azaltmaya yönelik birey temelli politika önermelerinde bulunulmuştur.

Hane içi eşitsizliklerden kaynaklanan kadın yoksulluğuna ilişkin politika önerilerinde bulunma çabası ise, kadın yoksulluğu ile mücadele açısından başlıbaşına önemli bir çabadır.

4.2.3. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de bugüne kadar kadın yoksulluğu ve yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin yapılmış çalışmalar daha ziyade TÜİK tarafından derlenen Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanarak, reisinin kadın olduğu hanehalklarındaki yoksulluğu incelemiştir. Yoksulluğun çeşitli yönlerini ortaya çıkarmak için kullanılan hanehalkı anketleri, kadınların hane içi kaynak dağılımı eşitsizlikleri dolayısıyla yaşadıkları gerçek yoksulluğu ölçemez. Çünkü Hanehalkı Bütçe Anketinde gelir genellikle bireysel düzeyde değil, hanehalkı düzeyinde ölçülür. Oysa gelirin toplulaştırılması, gelirin hanehalkı birimleri arasındaki dağılımı konusunu göz ardı eder. Yine TÜİK’in topladığı veriler, bireysel tüketimi değil de hane tüketimini gösterdiği için yoksulluğun boyutları konusunda eksik bilgi sunmakta (Dayıoğlu, 2007: 86) ve hane içi eşitsizlikleri gizlemektedir. Oysa hane içerisindeki eşitsizlikler kadınların hane gelirinden adil bir pay almadıkları ve kadınların çocuklarını ve partnerlerini korumak için kendi tüketimlerini azaltabileceği anlamına gelmektedir (Millar, 2010: 127). Ayrıca TÜİK tarafından derlenen hanehalkı anketleri, hanehalkı içerisinde kararların nasıl alındığı ve eşlerin görece güçleri ile ilgili soruları içermemektedir. Hanehalkı anketlerinde kadınların birey olarak yoksullukları önemli bir sorun olarak görülmemekte, ait oldukları hanenin yoksulluğundan daha belirgin ve yoğun olabileceği hesaba katılmamaktadır. Bu tür anketler kullanarak, kadınların daha az ve kötü beslenme, sağlık hizmetlerine erişememe, nakit para kullanamama, kararlara katılamama, temel özgürlükleri yeterince kullanamama gibi durumları ortaya çıkarılamaz. Önceki bölümlerde incelenen uluslararası literatür, haneye üniter bir bakış açısıyla bakmanın kadınların yaşadığı hane içi kaynak dağılımı adaletsizliğinin üzerini örttüğünü göstermektedir. Tüm bu sebeplerle, açık uçlu soruları içeren anketler, derinlemesine ve sohbet şeklinde gerçekleşen görüşmeler, kadınların yaşadıkları gerçek yoksulluk ve yoksunlukları ortaya çıkarmak, kadınların yoksulluğa ilişkin deneyimlerini anlamak ve kadınların görüşlerini, dünyayı algılamalarını ve onların seslerini yansıtabilmek için çok etkin yöntemlerdir. Bu

doğrultuda çalışmada, Muğla ve Mardin Merkez ilçelerinde yaşayan hanehalklarına (her iki eşe de) anket uygulanmış ve açık uçlu soruların da yer aldığı bir görüşme formu kullanılarak görüşmecilerle yarı-derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlar farklı odalarda eşleri birbirinden izole ederek gerçekleştirilmiş, böylece görüşmecilerin özellikle de kadın görüşmecilerin sorulara daha rahat cevap verebilmelerine olanak sağlanmıştır.

Uygulamada, görüşmeler esnasında bir eş diğerinden tamamen izole etmek zor olmasına rağmen; soruları hem kadına hem de erkeğe yöneltmek sadece bir eşe yöneltmekten daha zengin bir bilgi seti sağlar (Frankenberg ve Thomas, 2003: 36). Çalışmada eşlere eşanlı olarak anket uygulanması ile aynı hanede yaşayan erkek ve kadının yoksulluğa bakışındaki ve yoksulluğu yaşayışındaki farklılıklar da ortaya konabilmiş ve kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımına ilişkin görüşler her iki taraftan da alınabilmiştir. Böylece cevapları çoklu bir perspektiften değerlendirmek mümkün olabilmektedir.

Çalışmanın alan araştırması iki temel çerçevede gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasının birinci ayağını, her iki il merkezinde de Valilikler, Belediye Başkanlıkları, ilgili muhtarlıklar gibi yerel yönetim birimleri ve ÇATOM (Mardin) gibi kadınlara yönelik sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri ile yapılan kurum görüşmeleri oluşturmaktadır. Yapılan kurum görüşmeleri ile her iki ilin sosyo-ekonomik yapısı, ayni ve nakdi yardım alan kişilerin sayısı gibi çalışmanın alan araştırmasını destekleyici nitelikteki konularda bilgi toplanmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında ayrıca hem Mardin hem de Muğla'da pilot anket uygulaması yapılmış ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda anketin eksiklikleri tamamlanmıştır. Alan araştırmasının ikinci ayağını ise, her iki ilde de hedef kitle ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Muğla (204 çift) ve Mardin'de (204 çift) tabakalı örneklem tekniği kullanılarak her bir ilin Merkez ilçelerindeki tüm mahallelerinden mahalle nüfusları ile orantılı olarak tesadüfi örneklem seçilmiş ve seçilen görüşmecilere anket uygulanmıştır. Alan araştırmasından elde edilen veriler yardımıyla hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı açısından kadın yoksulluğunun analiz edilmesi için ise iki aşamalı EKK yöntemi kullanılmıştır.

4.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Alan araştırması Mardin ve Muğla Merkez ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Mardin Merkez ilçesinin alan araştırması için seçilmesinin iki gerekçesi vardır. İlki, il bazında erişilebilen en son gösterge olan 2001 yılı TÜİK rakamlarına göre, Mardin'in 983 dolar kişi başı yıllık gelir düzeyi ile 81 il arasında 67. sırada yer almasıdır. 2003 yılına ait illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinde 81 il içerisinde 72. sıradadır. İnsani Yoksulluk Endeksi'ne göre ise Mardin endeks değeri itibariyle (%35), Hakkâri (%35) ve Şırnak (%45) ile birlikte en alt sırada yer almaktadır (Çabuk, 2003: 47). Ayrıca Mardin, %5 olan kadınların işgücüne katılım oranı ile Türkiye sıralamasında en sondadır. Söz konusu değerler göz önünde bulundurulduğunda Mardin en yoksul coğrafi bölgede yer almakta ve Türkiye'nin doğu bölümünün sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini sergilemektedir. Mardin Merkez ilçesinin seçilmesinin ikinci nedeni ise; Türkiye'deki diğer illerden daha zengin etnik ve kültürel özellikler barındırmasıdır. Mardin'de yaşayan nüfus Arap, Kürt, Süryani ve Türk gibi farklı etnik kökenlerden oluşmaktadır.

Muğla Merkez ilçesinin alan araştırması için seçilmesinin de iki gerekçesi vardır. İlk olarak, Muğla; 2001 yılı TÜİK rakamlarına göre kişi başına yıllık 3308 dolar gelir ile 81 il sıralamasında 5. sırayı almaktadır. 2003 illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinde ise 81 il içerisinde 13. sırada yer almaktadır. Ayrıca Muğla'da kadınların işgücüne katılım oranı (%31,3) Türkiye ortalamasının üzerindedir. Söz konusu özellikleriyle değerlendirildiğinde Muğla'nın seçilmesinin nedeni, Türkiye'nin batı bölümünün sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini sunmasıdır. Muğla Merkez ilçesinin seçilmesinin ikinci nedeni ise, nispeten az göç alan Muğla'nın nüfusunun ağırlıklı olarak Türklerden oluşması ve bu açıdan Türkiye'deki diğer kentlerden daha homojen bir yapı sergilemesidir. Muğla'nın diğer büyük ilçeleri (Bodrum, Fethiye, Marmaris gibi) turizm nedeniyle göç almış ve homojen yapıları nispeten bozulmuştur ya da Merkez ilçe kadar korunamamıştır. Tüm bu nedenlerle, alan araştırmasının uygulanacağı bölge olarak Muğla ili geneli değil, Muğla Merkez ilçesi seçilmiştir.

Her iki ilde de alan araştırması iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada hedef kitle ile görüşmelere başlanmadan önce pilot anket uygulaması ve

Valilikler, Belediye Başkanlıkları, ilgili muhtarlıklar gibi yerel yönetim birimleri ve sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri ile kurum görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kurumlarla yapılan görüşmelerde görüşmecilere illerinin en temel probleminin ne olduğu, bölgede yaşanan yoksulluğun en temel belirleyicisinin ne olduğu, kadınların yoksulluğu daha derin yaşayıp yaşamadıkları, yoksullara özellikle de yoksul kadınlara en çok hangi konularda yardımcı olabildikleri ve bu açıdan yapmış oldukları uygulamaların neler olduğu, bölgedeki kadınların ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarını destekleyen çalışmalarının olup olmadığı, kadınların Türkiye'deki konumlarına ilişkin geliştirilebilecek çözümlerin neler olabileceği ve kanun-yönetmeliklerin söz konusu kurumlara sağladığı çerçevenin bu sorunları çözmek için yeterli olup olmadığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Yapılan kurum görüşmeleri ile her iki ilin sosyo-ekonomik yapısı, aynı ve nakdi yardım alan kişilerin sayısı gibi çalışmanın alan araştırmasını destekleyici nitelikteki konularda bilgi toplanmıştır.

Mardin il merkezinde alan araştırmasının ilk aşamasını oluşturan kurum görüşmeleri 26-30 Eylül 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.⁵⁰ Söz konusu tarihler arasında Mardin Merkez ilçesinde yaşayan on hanehalkı ile pilot anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda anketin eksiklikleri tamamlanarak anket formuna son şekli verilmiştir. Pilot alan araştırması tamamlandıktan ve ankette gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra Mardin alan araştırmasının ikinci aşamasını oluşturan hedef kitle ile görüşmelere başlanmıştır. Mardin alan araştırması kapsamında ilk olarak 01-29 Aralık 2010 tarihleri arasında 99 hanehalkı ile 17 Ocak-12 Şubat 2011 tarihleri arasında da 105 hanehalkı ile görüşme yapılmıştır. Böylece Mardin il merkezinde toplam 204 hanehalkı ziyareti gerçekleştirilerek, 408 kişi ile görüşülmüştür. Yine bu dönemde 2'si Süryani olmak

⁵⁰ Kurum görüşmeleri kapsamında Mardin Valisi Hasan DURUER, Mardin Vali Yardımcıları Oğuzhan BİNGÖL ve Şenol KOCA, Mardin Belediye Başkan Yardımcısı Murtaza VARLIK ve Mardin Yeşilkart Birim Sorumlusu Şeymus ALTINTERİN ile görüşülmüştür. Diğer bir kurum görüşmesi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan kadınları kalkındırıp, onlara çok çeşitli konularda (okuma-yazma, dikiş-nakiş, baskı-boyama, takı tasarımı, yasal haklar, kişilik gelişimi vb.) kendilerini geliştirme fırsatı sunan GAP İdaresi'ne bağlı ÇATOM'lardan (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) Gül Medrese ÇATOM sorumlusu Dilek SINAVU ile gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme ile bölgede kadınların yaşadıkları sorunlara daha yakından bakma olanağı elde edilmiştir. Böylelikle Mardin'de toplamda 6 kurum görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

üzere toplamda 19 katılımcı ile ses kayıt cihazı kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Muğla il merkezinde de alan araştırmasının ilk aşamasını kurum görüşmeleri oluşturmuştur. Kurum görüşmeleri Nisan 2011 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı Muğlalı olması dolayısıyla bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine hâkimdir. Bu nedenle Muğla'daki kurum görüşmeleri Mardin'e kıyasla daha sınırlı tutulmuştur⁵¹. Alan araştırmasının ikinci aşaması olan hedef kitle görüşmeleri kapsamında Muğla merkez ilçesinde ikamet eden 204 hanehalkı (evli çift) ziyaret edilerek toplam 408 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

4.4. ALAN ARAŞTIRMASININ SINIRLILIKLARI

Alan araştırmasında aynı hanede yaşayan hem erkek hem de kadına anket uygulanması bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Bu zorluklardan en önemlisi hem Mardin hem de Muğla'da haneye görüşme için gidildiğinde erkek ve kadını aynı anda evde bulamamak olmuştur. Bu durumda evde bulunan hanehalkı üyesi ile görüşme yapıp, diğer hanehalkı üyesi ile görüşmek için hanehalkı tekrar ziyaret edilmiştir. Bu durum ise araştırma sürecini uzatmıştır.

Araştırmanın yürütülmesini zorlaştıran diğer bir neden ise, özellikle Mardin alan araştırmasının yapılması sırasında eşleri evde olmayan kadınların ataerkil aile yapısının sonucu olarak, eşlerinden onay almadan görüşmeyi kabul etmemeleridir. Söz konusu kadınlardan eşlerinden izin almaları ve eşlerini de görüşme yapma konusunda ikna etmeleri istenmiş; bu süreç ise bazen evlerini tekrar tekrar ziyaret etmeyi gerektirmiştir.

Anketin uygulanma süresinin uzunluğu ise alan araştırmasında karşılaşılan bir diğer sorundur. Anket formunun oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş olması yanında, özellikle Mardin'de katılımcıların eğitim seviyesinin yetersizliği ve hatta bazılarının okuma yazma bilmemesi erkeklerle gerçekleştirilen görüşmelerin 45

⁵¹ Muğla'daki kurum görüşmeleri sırasında Muğla Vali Yardımcısı Sebahattin KAPUCU ve Muğla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) Müdürü Mustafa HALEY ile görüşülmüştür.

dakika ile 2 saat arasında sürmesine; kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerin ise 1 ila 3 saat arasında sürmesine neden olmuştur. Kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerin daha uzun sürmesi, kendilerine yöneltilen soruların sayıca erkeklerden daha fazla olması yanında, kadınların erkeklere nazaran eğitim seviyelerinin daha düşük (okuma yazma bilme oranlarının daha düşük) olması ve Mardin’de yaşayan Kürt ve Arap etnik kökenli kadınların bazılarının Türkçe bilmemelerinden kaynaklanmıştır. Türkçe bilmeyenlerle, tercüman kullanılarak gerçekleştirilen görüşmeler 2 ila 3 saat arasında sürmüştür.

Muğla il merkezinde yaşayanların eğitim seviyelerinin Mardin’e kıyasla daha yüksek olması, ataerkil aile yapısının daha az belirgin olması ve görüşmecilerin tamamının Türkçe biliyor olması gibi faktörler, Muğla’da alan araştırmasının daha hızlı ve kolay gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Yine araştırmacının Muğlalı olması dolayısıyla bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine hâkim olması, Muğla’da yürütülen alan çalışmasının önündeki riskleri azaltarak, hanehalklarına daha kolay ulaşılmasını sağlamıştır. Ancak Muğla’da kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarının Mardin’dekinden yüksek olması nedeniyle hafta içi mesai saatleri içerisinde görüşme yapmanın pek mümkün olmaması, görüşme talebinde bulunan kişilerin ankete zaman ayırmadaki isteksizlikleri, görüşme taleplerini geri çevirmeleri Muğla alan araştırmasında karşılaşılan temel kısıtlardandır.

4.5. ANKETİN ÖZELLİKLERİ, ÖRNEKLEM BÜYÜKLÜĞÜ SEÇİMİ

Kaynakların hanehalkı bireyleri arasındaki dağılımı açısından kadın yoksulluğunu incelemek amacıyla düzenlenmiş olan anket formu, katılımcılara ait kişisel bilgilere, genel hanehalkı bilgilerine, hanehalkı içinde sosyo-ekonomik ve politik kararların kimler tarafından alındığına, gelir ve harcamaların hanehalkı içerisindeki dağılımına, bireylerin kendisine ve hanesine ilişkin yoksulluk algılarına ve sadece kadınlara yöneltilen kadınların eşleriyle olan ilişkilerine, özgürlük alanlarına, miras haklarına ve doğum kontrolüne ilişkin toplam 98 adet sorudan oluşmaktadır. Anket erkekler için 7 bölümden (76 soru) kadınlar için ise 8 bölümden

(98 soru) oluşmaktadır. Açık uçlu soruları da içeren anket formu, alan araştırmasının yarı derinlemesine görüşmeler şeklinde geçmesini sağlamıştır.

Katılımcıların kişisel özelliklerini tespit etmek için sorulan temel sorular, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu, çalışılan sektör, çalışma süresi, sağlık sigortası sahipliği, hastalık durumu ve etnik köken gibi soruları içermektedir. Ankette hanehalkına ilişkin sorulan genel sorular ise, toplam hane geliri, serveti ve hanenin yaşam standardını tespit etmeye yönelik (evdeki oda sayısı, ısınma durumu vb.) soruları içermektedir. Hanehalkı içinde alınan kararlar; gelirin çeşitli hanehalkı harcamaları ve üyeleri arasında dağıtılma kararı, tasarruf ve yatırım kararı, çocuklara yönelik kararlar, doğum kontrol yöntemleri, bireysel kazanılan gelirin nereye harcandığı, fiziksel görünüm, oy kullanma kararı, istenilen yere özgürce gidilip gidilemediği gibi sosyo-ekonomik ve politik kararları içermektedir. Söz konusu çeşitli kararların hane içinde kimler tarafından alındığını tespit için yöneltilen anket soruları, hanehalkı içinde karar alma sürecinin nasıl işlediğine ilişkin bilgiler sunmaktadır. Toplam hane bütçesi içerisindeki payı incelenen harcama kalemleri, gıda, giyim, sağlık, sigara-alkol, eğitim, restoran, kişisel bakım, eğlence, ulaşım ve fatura (ısınma/aidat giderleri) olmak üzere 10 temel harcama kalemini içermektedir. Hane içi kaynak dağılımı açısından kadınların yaşadığı yoksulluğu tespit etmek amacıyla çalışmada fatura harcaması haricindeki diğer harcamalara ilişkin bilgiler hem hane hem de bireysel düzeyde toplanmış ve birbirine oranlanarak hane üyelerinin almış oldukları pay incelenmiştir.

Alan araştırması Mardin ve Muğla merkez ilçelerinde toplam 408 evli çiftle yapılan yarı-derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Örneklem büyüklüğü⁵² Mardin ve Muğla ili Merkez ilçelerinin nüfuslarına göre (sırasıyla 88.054 ve 62.635) hesaplanmış ve her iki ilde de yaklaşık olarak 191 hanenin (evli çiftin) anket için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Anketler yapılırken tabakalı örneklem tekniği

⁵² Örneklem büyüklüğü $n = \frac{N(pq)Z^2}{(N-1)E^2 + (pq)Z^2}$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Burada N: araştırmanın içerdiği anakütle büyüklüğü; p: incelenecek olayın görülme olasılığı; q: incelenecek olayın görülme olasılığı (1-p); Z: belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde Z tablosunda bulunan teorik değeri; E: olayın görülme sıklığına göre yapılmak istenen \pm sapmayı (0,05) simgelemektedir. Söz konusu formüle göre yaklaşık minimum örneklem büyüklüğü her iki il için de 381 kişi (191 evli çift) olarak hesaplanmıştır.

kullanılmış ve her bir ilin Merkez ilçelerindeki tüm mahallelerinden (Mardin’de yirmi üç mahalleden Muğla’da ise on beş mahalleden) mahalle nüfusları ile orantılı olarak tesadüfî örneklem seçilmiştir⁵³. Böylelikle farklı gelir grubundaki hanelere ulaşabilmek mümkün olmuştur.

4.6. DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın amacı farklı gelir düzeylerine, etnik kökenlere ve sosyo-kültürel değerlere sahip hanelerde gelir ve harcamaların hane içerisindeki dağılımında ve eğitim, işgücüne katılım ve miras edinme hakkı gibi konularda yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kadın yoksulluğu üzerindeki etkilerini incelemektir. Bildiğimiz kadarıyla Türkiye’de kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı açısından kadın yoksulluğunu inceleyen bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma bu anlamda yapılan ilk alan araştırması olmasından dolayı özgünlük içermektedir

Çalışmada hane içi kaynak dağılımının kadınların yoksulluğu üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla Muğla (204) ve Mardin (204) Merkez ilçelerinde yaşayan farklı etnik kökene ve sosyo-ekonomik koşullara sahip 408 hanehalkına (her iki eşe de) anket uygulanmış ve açık uçlu soruların da içerildiği bir görüşme formu kullanılarak görüşmecilerle yarı-derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlar farklı odalarda eşleri birbirinden izole ederek gerçekleştirilmiştir. Çalışmada aynı hane içinde yaşayan her iki eşe de aynı anket uygulanarak yoksulluk hane temelli değil, birey temelli olarak ele alınmıştır. Böylelikle kadınların yoksulluklarını, hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı ve haklara erişimdeki yoksunlukları açısından ortaya koymak mümkün olmuştur. Mardin Merkez ilçesinin seçilmesinin nedeni, Muğla ile kıyaslandığında çok farklı kültür ve etnik gruplara ev sahipliği yapıyor olması ve hanehalkı içindeki kaynak dağılımı açısından kadınların yoksulluğunun ve yoksunluğunun sadece gelir düzeylerindeki farklılıklara göre değil, etnik ve kültürel

⁵³ Muğla ve Mardin ili merkez ilçelerinin nüfusuna ilişkin bilgi, TÜİK tarafından açıklanan adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden alınmıştır (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdag>). Mahalle nüfuslarına ilişkin yayınlanmış resmi bir istatistik bulunmadığından, mahallelerden seçilen örneklem büyüklüğü, mahalle muhtarlarından elde edilen son seçmen listesine göre hesaplanmıştır.

farklılıklara göre de değişip değişmediği ile ilgili bilgiler sağlamasıdır. Karşılaştırma için Muğla Merkez ilçesinin seçilmesinin nedeni ise, ilçenin görece daha az etnik ve kültürel farklılıklara sahip olması ve karşılaştırmalı analizde kontrol grubu olarak işlev görmesidir.

Ayrıca her iki ilde de hedef kitle ile görüşmelere başlanmadan önce pilot anket uygulaması ve Valilikler, Belediye Başkanlıkları, ilgili muhtarlıklar gibi yerel yönetim birimleri ve ÇATOM (Mardin) gibi kadınlara yönelik sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri ile yapılan kurum görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan kurum görüşmeleri ile her iki ilin sosyo-ekonomik yapısı, ayni ve nakdi yardım alan kişilerin sayısı gibi çalışmanın alan araştırmasını destekleyici nitelikteki konularda bilgi toplanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARIN HANE İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI AÇISINDAN KADIN YOKSULLUĞU: MARDİN-MUĞLA ALAN ARAŞTIRMASI ve BULGULARI

5.1. GİRİŞ

Türkiye’de yoksulluğun kadınlaşması ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu, haneyi bir bütün olarak ele almakta, hane içinde gelir, servet ve harcamaların dağılımının ve dolayısıyla pazarlık gücünün kadınların yoksullaşması üzerindeki etkilerini ihmal etmektedir. Bu çalışma bu boşluğu doldurmak üzere yoksulluğu hane temelli değil, birey temelli olarak incelemeyi ve kadınların yoksulluklarının, hanehalkı içerisindeki kaynak (gelir, servet, harcama ve kararlara katılım) dağılımı açısından farklı gelir ve sosyo-kültürel özelliklere göre değişip değişmediğini ortaya koymayı amaçladığından anket bulguları bu çerçevede sunulacaktır.

Bu bölümde ilk olarak Mardin ve Muğla’daki görüşmecilerin genel özelliklerine değinilecek, daha sonra sırasıyla gelirin, pazarlık gücünün ve harcamaların hanehalkı içerisindeki dağılımı incelenecektir. Bu bölümde ayrıca kadının pazarlık gücünün artmasının hane harcamaları üzerindeki olası etkilerine değinilecek ve daha sonra kadın yoksulluğu evlilik ve şiddet bağlamında incelenecektir.

5.2. GÖRÜŞMECİLERE İLİŞKİN GENEL ÖZELLİKLER

Araştırmada katılımcıların kişisel özelliklerini tespit etmek için, ortalama yaşları, eğitim durumları, çalışma durumları, çalıştıkları sektör, ortalama çalışma süreleri, sağlık sigortasına sahip olup olmamaları, hastalık durumları ve etnik kökenleri incelenmiştir. Tablo 5.1, Mardin ve Muğla'daki görüşmecilerin genel özelliklerine ilişkin özet bilgiler vermektedir. Alan araştırmasının hem Mardin hem de Muğla ayağında 204 hane (408 kişi) ile toplamda ise 408 hane (816 kişi) ile görüşme yapılmıştır. Alan araştırması sonuçlarına göre, Mardin'de görüşmelerin ortalama yaşı kadınlarda 33,5, erkeklerde 38,4 iken; Muğla'da kadınlarda 41,8, erkeklerde ise 45,7'dır. Bu durum örneklemin genç hanelerden (çocuklu veya çocuksuz) oluştuğu anlamına gelmektedir. Mardin'de kadınlar erkeklerden ortalama 5 yaş, Muğla'da ise 4 yaş daha küçüktür.

Alan araştırması sonuçlarına göre Mardin'de tüm eğitim düzeylerinde (ilkokul hariç) erkeklerle kıyaslandığında kadınlar aleyhine bir cinsiyet ayrımcılığı mevcutken, Muğla'da ise söz konusu alanda yaşanan cinsiyet eşitsizliği nispeten daha azdır. Tablo'dan da görüleceği üzere Mardin'de kadınların eğitim düzeyleri oldukça düşüktür ve kadınlar genellikle ilkokul mezunlardır. Muğla'da ise kadın görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu lise mezunudur, lise sonrası eğitimlerine devam eden 126 kişinin 52'si kadındır. Eğitime katılımında yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri okullaşma süresi verileri yardımıyla daha açık görülebilmektedir. Mardin'de kadınların ortalama okullaşma süresi 5,9 yıl, erkeklerin 8,4 yıl iken Muğla'da kadınların ortalama okullaşma süresi 9,9 yıl, erkeklerin ise 10,8 yıldır.

Mardin'de kadınların işgücüne katılım oranı almış oldukları eğitim seviyesinin düşüklüğü ve genel olarak toplumun kadının çalışmasına karşı olan bakış açısı ile bağlantılı olarak oldukça düşüktür. Mardin'de kadın görüşmecinin 178'i erkek görüşmecilerin ise 25'i herhangi bir ücretli işte çalışmamaktadır. Emekli olduğu için çalışmayanları toplamdan düşüğümüzde, kadınların (çalışmayanların sadece 3 tanesi emeklidir) %85,8'i erkeklerin ise (çalışmayanların 16'sı emeklidir) %4,4'ü işgücüne dâhil değildir. Söz konusu veriler Türkiye ortalamasından oldukça yüksektir. Bu anlamda Mardin için yoksulluğun istihdamda olmama durumu ile ifade edilebileceği söylenebilir. Muğla'da da işgücüne katılım oranı açısından kadınlar

aleyhine cinsiyet ayrımcılığı olmasına rağmen, bu ayrımcılık Mardin'deki kadar yüksek değildir. Muğla'da kadın görüşmecinin 94'ü, erkek görüşmecilerin ise 35'i herhangi bir ücretli işte çalışmamaktadır. Emekli olduğu için çalışmayanları toplamdan düştüğümüzde (çalışmayanların sadece 18 tanesi emeklidir), kadınların %37,3'ü çeşitli nedenlerden ötürü işgücü piyasasına dâhil değildirler. Çalışmadığını beyan eden erkeklerin ise tamamı emeklidir. Yani Muğla'daki erkek görüşmecilerin tamamı ya halen çalışmakta ya da zamanında işgücü piyasasına dahil olmuşlardır. Mardin'de işgücü piyasasına dâhil olan az sayıda kadın genellikle kamu sektöründe (26 kadının 16'sı)⁵⁴, erkekler ise özel sektörde (179 erkeğin 144'ü) çalışmaktadır. Muğla'da halen aktif olarak işgücü piyasasına dâhil olan kadın (110 kadının 62'si) ve erkekler (169 erkeğin ise 108'i) ise daha ziyade özel sektörde çalışmaktadır. Mardin'de kadınların ortalama çalışma süresi yaklaşık 1 yıl iken, bu süre erkeklerde 16 yıldır. Muğla'da ortalama çalışma süresi kadınlarda yaklaşık 7 yıl iken erkeklerde 18 yıldır.

Muğla'da görüşmecilerin tamamının resmi sağlık sigortası mevcutken, Mardin'de önemli oranda yeşil kart sahibi ve sigortasız insan bulunmaktadır⁵⁵. Her iki ilde de birçok kadının sağlığa erişimi erkek üzerinden sağlanmaktadır. Bu durum ise kadınları erkeklere bağımlı hale getirmektedir. Ancak kadınların sağlık sigortasında eşlere bağımlılığı Mardin'de daha yüksektir. Mardin'de 156 kadın, Muğla'da ise 87 kadın sağlık sigortasından eşleri üzerinden yararlanmaktadır.

Her iki ilde de sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olan kadınların sayısı erkeklerden fazladır. Mardin'de kadınların 69'u erkeklerin ise 47'si sürekli ilaç kullanmalarını gerektiren bir rahatsızlığı olduğunu ifade ederken; bu sayılar Muğla'da kadınlar için 82 erkekler için ise 58'dir. Sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olan bireylerin varlığı, yoksulluğun sağlık durumu ile de ilgili olabileceğini göstermekte; sürekli bir rahatsızlığı olan kadınların sayısının

⁵⁴ Mardin'de işgücü piyasasına dâhil olan az sayıdaki kadının önemli bir kısmının kamu sektöründe çalışmasının nedeni, erkeklerin kadınların herhangi bir yerde çalışamayacağı, çalışabileceği alanların sadece resmi kurumlarla sınırlı olması gerektiği düşüncesine sahip olmalarıdır. Bölgedeki geleneksel (ataerkil) yapı ve toplumun kadına bakış açısı, kadınların yapabilecekleri işleri ve çalışabilecekleri sektörleri sınırlandırmaktadır.

⁵⁵ Mardin'de kadınların 37'si ve erkeklerin ise 33'ü olmak üzere toplam görüşmecilerin 70 tanesi yeşil kart sahibidir. 12 kadının ve 17 erkeğin ise sigortası bulunmamaktadır.

erkeklerden fazla olması ise, kadın yoksulluğunun boyutuna ilişkin ipuçları vermektedir.

Mardin Kürt, Arap, Süryani ve Türk olmak üzere farklı etnik çeşitlilikleri⁵⁶ bünyesinde barındırmakta iken, Muğla etnik köken açısından homojen bir yapı sergilemektedir. Mardin’de tüm görüşmecilerin (408 kişinin) %39,9’u Kürt (163), %52’si Arap (212), %4,4’ü Süryani (18) ve %3,7’si Türk (15) kökenlidir. Muğla’da ise ankete katılanların tamamı Türk kökenlidir. Tablodan görülmemekle birlikte ortalama hanehalkı büyüklüğü Muğla’da üç, Mardin’de beştir.

Görüşmecilerin genel özelliklerini kısaca özetlemek gerekirse; her iki ilde de kadınların okullaşma süreleri, işgücüne katılım oranları ve ortalama çalışma süreleri erkeklere göre daha az olmasına rağmen, Mardin’de söz konusu alanlarda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri daha fazladır. Yine Mardin’de sağlık sigortasına sahiplik oranı Muğla’ya kıyasla daha düşük, kadınların sağlık sigortasında eşlere bağımlılığı ise daha yüksektir. Farklı etnik çeşitliliklerin bir arada yaşadığı Mardin’e kıyasla Muğla homojen bir yapı sergilemektedir. Ortalama hanehalkı büyüklüğü beklendiği üzere Mardin’de daha yüksektir.

⁵⁶ Örneklemdaki etnik grupların ağırlıkları Mardin’de yaşayan etnik grupların toplam nüfus oranına ilişkin Valilik, Belediye, Muhtarlık gibi resmi kurumlardan alınan bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir.

Tablo 5.1: Görüşmecilere İlişkin Genel Özellikler: Mardin-Muğla

	Mardin			Muğla		
	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)
Yaş	33,5	38,4	35,9	41,8	45,7	43,8
Eğitim Durumu						
Okuma-yazma bilmeyen	25 (12,3)	8 (3,92)	33 (8,08)	1 (0,5)	-	1 (0,25)
Okur-yazar ama diploma yok	19 (9,3)	9 (4,41)	28 (6,86)	1 (0,5)	1 (0,5)	2 (0,5)
İlkokul	85 (41,7)	56 (27,45)	141 (34,56)	62 (30,4)	43 (21,1)	105 (25,7)
Ortaokul	24 (11,8)	39 (19,12)	63 (15,4)	14 (6,9)	24 (11,8)	38 (9,3)
Lise	41 (20,1)	61 (29,9)	102 (25)	74 (36,3)	62 (30,4)	136 (33,3)
Önlisans	1 (0,5)	6 (2,9)	7 (1,7)	13 (6,4)	13 (6,4)	26 (6,4)
Lisans¹	9 (4,4)	25 (12,3)	34 (8,33)	34 (16,7)	53 (26)	87 (21,3)
Lisansüstü	-	-	-	5 (2,5)	8 (3,9)	13 (3,2)
Okullaşma Süresi (yıl)	5,96	8,4	7,2	9,9	10,8	10,4
Çalışma Durumu						
Çalışmıyor	178 (87,25)	25 (12,25)	203 (49,75)	94 (46,1)	35 (17,2)	129 (31,6)
Çalışıyor	26 (12,75)	179 (87,75)	205 (50,25)	110 (53,9)	169 (82,8)	279 (68,4)
Çalışılan Sektör						
Kamu	16 (61,54)	35 (19,55)	51 (24,88)	48 (43,6)	61 (36,1)	109 (39,1)
Özel	10 (38,46)	144 (80,45)	154 (75,12)	62 (56,4)	108 (63,9)	170 (60,9)
Çalışma Süresi (yıl)	1,2	16,1	8,7	7,3	18,4	12,8
Sağlık Sigortası Sahipliği						
Resmi sigorta²	155 (76)	154 (75,49)	309 (75,73)	204 (100)	203 (99,5)	407 (99,8)
Özel Sigorta³	1 (0,5)	1 (0,5)	2 (0,49)	5 (2,5)	9 (4,4)	14 (3,4)
Yeşil Kart	37 (18,1)	33 (16,18)	70 (17,15)	-	-	-
Sigortasız	12 (5,9)	17 (8,33)	29 (7,1)	-	-	-
Hastalık Durumu	69 (33,8)	47 (23,04)	116 (28,43)	82 (40,2)	58 (28,4)	140 (34,3)
Etnik köken						
Kürt	80 (39,2)	83 (40,69)	163 (39,95)	-	-	-
Arap	108 (52,9)	104 (50,98)	212 (52)	-	-	-
Süryani	9 (4,4)	9 (4,41)	18 (4,4)	-	-	-
Türk	7 (3,4)	8 (3,92)	15 (3,67)	204 (100)	204 (100)	408 (100)

⁽¹⁾ Açık Öğretim Fakültesi mezunları, lisans mezunları içerisinde dâhil edilmiştir.

⁽²⁾ SGK, SSK, Bağ-Kur, Emekli sandığı, Geçici SSK ve Tarım sigortası bu grup altında toplanmıştır.

⁽³⁾ Mardin'de özel sigortası bulunan 2 kişinin, SSK'sı da mevcuttur. Muğla'da ise özel sigortası bulunan 14 kişinin, 10'unun aynı zamanda SSK'dan, 1'inin SGK'dan, 1'inin de Emekli Sandığından sigortası mevcuttur.

Not: Parantez içerisindekiler yüzde değerleri göstermektedir

Görüşmecilerin genel özellikleri kısaca incelendikten sonra çalışmanın gelinen bu aşamasında hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı açısından kadın yoksulluğu Mardin ve Muğla alan araştırması bulguları yardımıyla incelenecektir. Kaynakların hane içerisindeki dağılımı kapsamında öncelikle gelirin dağılımı, daha sonra ise pazarlık gücünün dağılımı ve en son da harcamaların hane içerisindeki dağılımı incelenecektir.

5.3. GELİRİN HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI VE GELİR BİRLEŞTİRME YAKLAŞIMI

Hane içi kaynak dağılımı açısından kadınların yaşadığı yoksulluğu tespit etmek amacıyla çalışmada bireysel gelire ve toplam hane gelirine ilişkin bilgiler her iki eşten de ayrı ayrı elde edilmiştir. Tablo 5.2, Mardin ve Muğla'daki hanehalklarının gelir yapısına, hane üyeleri tarafından kazanılan gelirin birleştirilip birleştirilmediğine ve gelirin aynı hanede yaşayan eşler arasındaki dağılımına ilişkin özet bilgiler sunmaktadır.

Mardin'de işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü ile bağlantılı olarak katılımcıların bireysel gelir düzeyleri, Muğla'daki katılımcıların bireysel gelir düzeyinden daha düşüktür. Yine Mardin'de kadın ve erkeklerin ortalama bireysel gelir düzeyleri arasındaki fark daha fazladır. Mardin'de kadınların aylık ortalama bireysel gelirleri yaklaşık 148 TL, erkeklerin ortalama aylık bireysel gelirleri 1.340 TL iken⁵⁷; Muğla'da kadın ve erkeklerin aylık ortalama bireysel gelirleri sırasıyla 842 TL ve 1.889 TL'dir. Çalışmada aynı hanede yaşayan hem kadına hem de erkeğe anket uygulandığı için bu aşamadan sonra haneye ilişkin olarak elde edilen bilgiler hem kadın, hem de erkek için ayrı ayrı değerlendirilecektir. Mardin'de kadın görüşmeciler aylık ortalama hane gelirinin yaklaşık 1637 TL olduğunu erkek görüşmeciler ise, 1858 TL olduğunu beyan etmişlerdir. Kadın ve erkek görüşmeciler arasında toplam hane gelirine ilişkin olarak yaklaşık 220 TL'lik bir farklılık vardır.

⁵⁷ Özellikle erkeklerin aylık bireysel gelir düzeyinin daha düşük beklendiği Mardin'de bu rakam, ticaretle uğraşan zengin bir grup azınlığın varlığından kaynaklanmaktadır.

Bu konuda erkek görüşmecilerin daha sağlıklı bilgi verdiği söylenebilir⁵⁸. Muğla'da ise kadın ve erkek görüşmecilerin toplam hane gelirine ilişkin beyanları (sırasıyla 2.913 TL ve 2.908 TL) neredeyse aynıdır⁵⁹.

Kadın ve erkeklerin beyanlarının ortalaması doğrultusunda Mardin genelinde ortalama toplam hane geliri yaklaşık 1748 TL, Muğla genelinde ise 2.911 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam hane gelirleri arasında Mardin ve Muğla arasında önemli bir fark olmakla birlikte, hanehalkı büyüklüğü dikkate alındığında bu fark -eşit paylaşım varsayımı altında bile- kişi başına düşen hane geliri ve dolayısıyla bireylerin yaşam standardı açısından daha önemli hale gelmektedir⁶⁰. Hane içerisinde gelirin eşit bir şekilde paylaşıldığı varsayımı altında Mardin'de kalabalık hanelerde yaşayan kadınların hane gelirinden aldıkları payın, Muğla'daki kadınlardan daha düşük ve yaşadıkları yoksulluk ve yoksunluğun daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Literatür incelemesinde de ortaya konduğu üzere, üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımına ilişkin yapılan ampirik çalışmaların bulguları, hane üyeleri tarafından kazanılan gelirin genellikle birleştirilmediğini ve hanehalkı üyeleri arasında eşit bir şekilde dağılmadığını göstermektedir (bakınız bölüm 3.4.1). Çalışmada üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımı⁶¹ başka bir deyişle hanehalkı üyeleri tarafından kazanılan gelirin birleştirilip birleştirilmediği ve gelirin eşler arasında eşit bir şekilde dağılıp dağılmadığı yine aynı tablo yardımıyla incelenmiştir.

⁵⁸ Tablodan görülmemekle birlikte kadın görüşmecilerin 42'si haneye giren toplam aylık gelirin yaklaşık olarak ne kadar olduğunu bilmediğini ifade etmiştir. 24 kadın bunun nedenini eşinin düzenli sabit bir gelirinin olmaması, 17 kadın sormaması/ilgilenmemesi, 11 kadın da eşinin söylememesi ile açıklamaktadır (Not: Bu soruya birden fazla cevap verilebilmiştir).

⁵⁹ Muğla'da haneye giren toplam aylık gelirin yaklaşık olarak ne kadar olduğunu bilmediğini ifade eden sadece 13 kadın vardır. Mardin'de ise bu rakam 42 idi. Bu nedenle de erkek ve kadının gelir beyanları arasında daha büyük bir fark mevcuttu. Muğla'da haneye giren toplam aylık gelirin yaklaşık olarak ne kadar olduğunu bilmediği ifade eden kadınlardan 10'u bunun nedenini eşinin düzenli sabit bir gelirinin olmaması, 3'ü parasal işleri eşinin halletmesi, 1'i sormaması/ilgilenmemesi ve yine 1 tanesi eşinin söylememesi ile açıklamaktadır (Not: Bu soruya birden fazla cevap verilebilmiştir).

⁶⁰ Ortalama hanehalkı büyüklükleri dikkate alındığında (sırasıyla Mardin'de 5, Muğla'da 3) Mardin'de toplam hane gelirinden hanehalkı üyelerine düşen pay -eşit paylaşım varsayımı altında- yaklaşık 350 TL (1748/5) iken; Muğla'da 970 (2.911/3) TL olacaktır. İki il arasındaki bu fark toplam hane geliri arasındaki farktan daha çarpıcıdır.

⁶¹ Üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımının ekonometrik analizi altıncı bölümde ayrıntılı olarak yapılmıştır.

Tablo 5.2'ye göre kadın ve erkeklerin beyanları arasında çok az bir farklılık olmakla birlikte Mardin'deki hanehalklarının büyük bir çoğunluğunda gelir birleştirilmemektedir. Bu durum Mardin'de kadınların önemli bir kısmının (170 kadın) bireysel gelire sahip olmamasından kaynaklanabilir. Muğla'da ise Mardin'e kıyasla gelirin birleştirildiğini söyleyen bireylerin sayısı daha fazladır. Yine de Muğla'da da gelirin birleştirilmediğini ifade eden önemli oranda katılımcı (167 kişi) bulunmaktadır.

Gelirin birleştirilip birleştirilmemesinin yanı sıra gelirin hane üyeleri arasında nasıl dağıldığı da önemlidir. Tablo 5.2 genel olarak incelendiğinde her iki ilde de hane gelirinin eşler arasında eşit bir şekilde paylaşılmadığı görülmektedir. Bu bulgu, üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımının Mardin ve Muğla örneğinden hareketle Türkiye'de de reddedildiğini göstermekte ve bu anlamda uluslararası literatürdeki bulgular ile örtüşmektedir. İl bazında incelendiğinde Mardin'de bireysel gelire sahip olan kadınların (34), 13 tanesinin gelirini eşine vermediği görülmektedir. Bu durum kadınların ortalama gelir düzeyinin düşüklüğü ile ilgili olabilir. Mardin'de gelirinin tamamını (9) ve gerektiği kadarını (9) eşine verdiğini belirten 18 kadın bulunmaktadır. Yine Mardin'de erkeklerin büyük bir çoğunluğu gelirlerinin eşit bir payını değil, bir kısmını (85) ve gerektiği kadarını (67) eşlerine vermektedir. “*Gerektiği kadar*” ifadesi kadınların bireysel ihtiyaçları için gerekli olandan ziyade, hane pazar masrafları, evin ve çocukların genel ihtiyaçları için gerekli olanı ifade etmektedir. Mardin'de gelirinden eşine bir pay vermeyen 30 erkek bulunmaktadır. Muğla'da ise kadınların neredeyse yarısı (%46) gelirlerinin tamamını eşlerine verirken, erkeklerin yarısı (%50) ise bireysel gelirlerinden kadınlara sadece gerektiği kadarını vermektedir. Bu oranlar her iki ilde de gelirin eşler arasında eşit bir şekilde dağılmadığını ve gelirin hane içindeki dağılımının kadınlar aleyhine gerçekleştiğini göstermesi açısından önemlidir. Gelirin hane içersinde eşit bir şekilde dağılmaması, gerek yoksulluk sınırının altında gerekse üzerinde bir hane gelir düzeyine sahip hanelerde yaşayan kadınların eşlerine kıyasla kendilerini daha yoksul hissetmelerine neden olmaktadır.

Tablo 5.2: Gelir Birleştirme Yaklaşımı ve Gelirin Hanehalkı İçindeki Dağılımı: Mardin- Muğla

	Mardin			Muğla		
	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)
<i>Bireysel ve Hane Gelir Düzeyi (Aylık Ortalama TL)</i>						
Bireysel Gelir	147,8	1.339,64	743,7	841,9	1.889,3	1.365,6
Hane Geliri	1.637,3	1.858,38	1.747,84	2.913,6	2.908,2	2.910,9
<i>Hane Üyeleri Tarafından Kazanılan Gelirin Birleştirilip Birleştirilmediği</i>						
Birleştiriliyor	56	60	116	124	117	241
Birleştirilmiyor	148	144	292	80	87	167
<i>Gelirinin Ne Kadarını Eşine Verdiği¹</i>						
	Kadın (34)	Erkek (193)	Toplam (227)	Kadın (133)	Erkek (204)	Toplam (337)
Tamamını	9 (%26,5)	11 (%5,7)	20 (%8,8)	61 (%45,9)	60 (%29,4)	121 (%35,9)
Gerektiği kadarını	9 (%26,5)	67 (%34,7)	76 (%33,5)	35 (%26,3)	102 (%50)	137 (%40,7)
Bir kısmını	3 (%8,8)	85 (%44)	88 (%38,8)	8 (%6)	18 (%8,8)	26 (%7,7)
Vermiyor	13 (%38,2)	30 (%15,5)	43 (%18,9)	29 (%21,8)	24 (%11,8)	53 (%15,7)

⁽¹⁾ Geliri olmadığını beyan edenler örneklemeden çıkartılmıştır.

5.4. PAZARLIK GÜCÜ VE PAZARLIK GÜCÜNÜN HANE İÇİ DAĞILIMI

Literatürde pazarlık gücünün göstergeleri olarak eğitim, bireysel gelir, sahip olunan servet, miras hakkının olup olmaması ve pazarlık gücü endeksi gibi değişkenler kullanılmıştır. Eğitim ve bireysel gelir daha önce incelendiği için bu bölümde diğer pazarlık gücü göstergeleri açısından kadın yoksulluğu incelenecektir. Bilindiği üzere, pazarlık gücünün düşük olması hane içi kaynaklardan daha az pay alınması bir başka deyişle, daha yoksul olunması anlamına gelmektedir. Tablo 5.3, Mardin ve Muğla'da farklı gelir düzeylerinde çeşitli pazarlık gücü göstergeleri açısından hane içinde yaşanan eşitsizliklere ilişkin özet bilgiler sunmaktadır.

Hane içersinde bireylerin pazarlık gücü göstergelerinden biri sahip olunan servettir. Hanehalkı üyelerinin sahip oldukları servet, hane içerisindeki pazarlık güçlerini ve dolayısıyla kaynakların hane içi dağılımı üzerindeki etkilerini arttırmaktadır. Literatürde servet, mevcut servet (Quisumbing ve Brière, 2000;

Hallman, 2003), evlilik öncesi servet (Hallman, 2003) miras olarak elde edilen servet (Quisumbing, 1994) ve evliliğe getirilen servet (Quisumbing ve Brière, 2000; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Hallman, 2003; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009) olmak üzere çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bu çalışmada ise pazarlık gücü göstergesi olarak mevcut servet ele alınmış ve mevcut servet kapsamında arsa, tarla, bağ, bahçe, ev ve dükkân gibi gayrimenkul sahipliği incelenmiştir.

Tablo 5.3'ten de görüldüğü üzere, her iki ilde ve her gelir düzeyinde kadınların sahip olduğu gayrimenkullerin sayısı erkeğin sahip olduğu gayrimenkul sayısından daha azdır. Bu bulgu Türkiye'de gayrimenkul sahipliğine ilişkin yapılan araştırma bulgularını desteklemektedir⁶². Yoksulluk sınırı altında bulunan kadınlar için bir değerlendirme yapıldığında, hanelerin sahip olduğu gayrimenkullerin neredeyse tamamının erkeklerin üzerine kayıtlı olduğu gözlenmektedir. Mardin'de yoksulluk sınırının altındaki 21 erkek gayrimenkule sahipken, gayrimenkul sahibi olan sadece 2 kadın bulunmaktadır. Muğla'da ise yoksulluk sınırının altında bulunan 4 erkekten 2'sinin üzerine kayıtlı gayrimenkülü varken, kadınların üzerine herhangi bir gayrimenkul bulunmamaktadır. Yoksulluk sınırı altındaki ve üstündeki kadınlar karşılaştırıldığında, Mardin'de yoksul olmayan hanelerdeki kadınların gayrimenkul sahipliği oranında ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Ancak yine de bu oran Muğla'da gayrimenkule sahip olan kadınların oranının altında kalmaktadır. Mardin'de hanehalklarının sahip oldukları gayrimenkullerin çoğunlukla erkeklerin üzerine kayıtlı olması, süregelen geleneksel ve ataerkil toplum yapısının bir sonucudur. Bu durum aynı zamanda kadınların kendilerini güvencesiz ve yoksul/yoksun hissetmelerinin de nedenlerinden biridir.

Miras hakkına sahip olunup olunmaması da pazarlık gücünün bir belirleyicisidir. Gelir ve servetin hane içerisindeki dağılımı dışında miras hakkına sahip olmada yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri de aynı hane içindeki erkeklerin ve kadınların yoksulluk deneyimlerinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Alan çalışmasında kadınlara miras haklarının olup olmadığı sorusu da yöneltilmiştir. Erkeklerin tamamı miras hakkına sahip oldukları için analizde erkeklere yer verilmemiştir. Tablo 5.3'ten de görülebileceği üzere, Mardin'de kadınların büyük bir

⁶² Ayrıntılı bilgi için bakınız TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2006, syf:3.

çoğunluğu (132 kadın) erkek kardeşleri ile eşit miras hakkına sahip olmadıklarını belirtmişlerdir⁶³. Mardin’de kadınların miras hakkına sahiplik durumu hane gelir düzeyinden bağımsızdır. Başka bir deyişle ister yoksulluk sınırının altında isterse üzerinde olsunlar kadınların büyük bir çoğunluğu erkek kardeşleriyle eşit miras hakkına sahip değildir. Mardin’de kadınların miras hakkından yoksun olmaları ya da erkek kardeşine göre daha az miras almaları, geleneksel yapı ve geçmişten bugüne gelen törelerden kaynaklanmaktadır. Kadınların miras hakkına sahipliği açısından Mardin ve Muğla’da çok büyük fark bulunmaktadır. Muğla’da her ne kadar tüm kadınların miras hakkı olsa da, 10 kadın (%5) erkek kardeşlerine göre daha az miras haklarının olduğunu beyan etmişlerdir. Oysa Mardin’de kadınların objektif kriterlere göre yoksul olanların yaklaşık %74’ü yoksul olmayanların ise %58’i miras haklarının olmadığını ya da erkek kardeşlerine oranla mirastan daha az pay aldıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda Muğla ile karşılaştırıldığında Mardin’de gelir ve servetin hane içerisindeki dağılımında gözlenen eşitsizlikler yanında miras hakkı konusunda da kadınlar aleyhine bir eşitsizlik mevcuttur. Mardinli kadınlar, medeni kanunda erkeklerle eşit miras hakkına sahip olduklarını bilmelerine rağmen, gerek gönüllü olarak gerekse gelenekler nedeniyle bu haklarından feragat etmektedirler. Bunun nedeni, erkek kardeşlerinin babaları ile birlikte evi geçindirme sorumluluğunu paylaştıklarını, kendilerinin ise edinilen servette pay sahibi olmadıklarını düşünmeleridir. Bunun yanında, çoğu kadın evlendikten sonra kendilerine bakma yükümlülüğünün eşlerine ait olduğunu ve bu nedenle evlilikle birlikte miras haklarından gönüllü olarak feragat ettiklerini belirtmişlerdir.

Pazarlık gücünü belirleyen bir diğer önemli faktör, bireylerin hane içinde alınan kararlara katılımdaki özgürlükleri tarafından belirlenen pazarlık gücü endeksidir. Çalışmada pazarlık gücü endeksi oluşturmak için, bireylere kendileri ve

⁶³ Her ne kadar tablodan görülmemekle birlikte Mardin’de kadınların miras elde etme hakları, etnik kökenlerine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Görüşülen Kürt kadınların (80) %86’sı, Arap kadınların (108) %53,7’si, Süryani kadınların (9) %44,4’ü ve Türk kadınların (7) %14,3’ü erkek kardeşleri ile eşit miras hakkına sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda en büyük eşitsizliğin Kürt hanehalkları içerisinde yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mirastan eşit pay alamayan Kürt kökenli kadınlar bunun nedenini geleneksel toplum yapısının sonucu olarak değerlendirebilecek olan bölgede genellikle “kadınlara miras verilmemesi ve kadınların miras isteyememesi” ile açıklarken; Arap kökenli kadınlar, dini kuralların sonucu olarak değerlendirilebilecek olan “kadınlara erkek kardeşlerine göre daha az miras verilmesi” ile açıklamışlardır. Etnik köken temelinde kadınların miras haklarına ilişkin ayrıntılı bilgi için EK-1’e bakınız.

haneleri ile ilgili 24 konuda (parasal işlerin yönetimi, bireysel kazanılan gelirin nereye harcanacağı, çocuklara yönelik harcamalar, hangi partiye oy vereceği, kendi fiziksel görünümü ve giyim tarzı, aile ve akrabaları ziyaret etme, gündüz istediği yere özgürce gidebilme vb.) karar alma özgürlüklerinin olup olmadığına ilişkin sorular yöneltilmiştir⁶⁴. Yoksulluk sınırının altı ve üstü olmak üzere farklı gelir düzeyleri için oluşturulan pazarlık gücü endeksi Tablo 5.3'te sunulmaktadır. Tablodan da görüleceği üzere, Mardin'de yoksulluk sınırı üzerinde yaşayan kadınların pazarlık gücü endeksi, yoksulluk sınırı altında yaşayan kadınlara göre daha yüksek olmasına rağmen; her gelir düzeyinde erkeklerin pazarlık gücü endeksinden daha düşüktür. Bu durum Mardin'de her gelir düzeyinde kadınların kendileri ve haneleri ile ilgili konularda karar alırken eşlerinin ya da aile büyüklerinin iznini ya da onayını almak durumunda kaldıklarını ve hane içi pazarlık gücünün temelde ataerkil aile yapısı tarafından şekillendiğini göstermektedir.

Muğla'da ise yoksulluk sınırının altında kadınların pazarlık gücü endeksi erkeklere göre daha düşük olmasına rağmen, gelir düzeyi artışı ile birlikte kadınların pazarlık gücü erkekleri geçmektedir. Bu durum, Muğla'da kadınların hane içi kararlarda daha aktif rol oynadığını göstermektedir. Muğla ile Mardin'de kadınların pazarlık güçleri karşılaştırıldığında Mardin'de kadınların pazarlık gücü endeksinin, Muğla'daki kadınların pazarlık gücü endeksinden her gelir düzeyinde daha düşük olduğu görülmektedir⁶⁵. Bu durumun Mardin'de eğitim, işgücüne katılım, bireysel gelir ve servete sahiplik oranında kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin Muğla'dan daha fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

⁶⁴ Alınan cevaplar 0-1 (eğer cevap “ben karar veririm ve/veya ortak karar veririm ama benim fikrim ağır basar” ise 1, değilse 0) olarak kategorize edilmiştir. Daha sonra 24 soru için bu değerler toplanmıştır. Kadın ve erkek için ayrı ayrı hesaplanan endeks minimum 0 (eşin hanede alınan kararlar üzerinde hiçbir etkisi yok) ile maksimum 24 (eşin hanede alınan kararlar üzerinde etkisi çok fazla) arasında değerler almaktadır. Pazarlık gücünü oluşturan kararlar ve bu kararların hane içerisinde ağırlıklı olarak kimler tarafından alındığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için EK-2'deki tabloya bakınız.

⁶⁵ Pazarlık gücü endeksi gelir düzeyinden bağımsız olarak topluca değerlendirildiğinde, Mardin'de kadınların pazarlık gücü endeksi 9,93 iken erkeklerin 12,73'tür. Muğla'da ise kadınların pazarlık gücü endeksi 12,61 iken erkeklerin 12,26'dır.

Tablo 5.3: Farklı Gelir Düzeylerinde Çeşitli Pazarlık Gücü Göstergeleri Açısından Hane İçi Eşitsizlikler: Mardin-Muğla

	Objektif Kriterlere Göre Yoksul Olan				Objektif Kriterlere Göre Yoksul Olmayan			
	Mardin		Muğla		Mardin		Muğla	
	Kadın 93 (%45,6)	Erkek 85 (%41,7)	Kadın 5 (%2,5)	Erkek 4 (%2)	Kadın 111 (%54,4)	Erkek 119 (%58,3)	Kadın 199 (%97,5)	Erkek 200 (%98)
Gayrimenkul Sahipliği	2 (%2,2)	21 (%24,7)	- (%0)	2 (%50)	20 (%18)	52 (%43,7)	70 (%35,2)	112 (%56)
Eşit Miras Hakkı Olmayanlar	68 (%73,1)	-	-	-	64 (%57,7)	-	10 (%5)	-
Pazarlık Gücü Endeksi	8,81 (2-18)	12,96 (6-21)	12,75 (8-16)	14 (13-15)	10,87 (2-21)	12,56 (3-21)	12,61 (5-23)	12,23 (4-20)

5.5. HARCAMALARIN HANEHALKI İÇERİSİNDEKİ DAĞILIMI

5.5.1. Gelir Düzeyinden Bağımsız Olarak Harcamaların Hanehalkı İçerisindeki Dağılımı

Harcamaların hane içerisindeki dağılımı açısından kadınların yaşadığı yoksulluğu tespit etmek amacıyla çalışmada çeşitli harcama kalemlerine ilişkin bilgiler her iki eşten de hem hane hem de bireysel düzeyde toplanmış ve birbirine oranlanarak bireylerin almış oldukları pay hesaplanmıştır. Çalışmada gıda, giyim, sağlık, sigara-alkol, eğitim, restoran, kişisel bakım, eğlence, ulaşım ve fatura (ısınma/aidat giderleri) olmak üzere 10 temel harcama kalemi ele alınmış ve fatura harcaması haricindeki diğer harcamaların hanehalkı üyeleri (eşler) arasındaki dağılımı incelenmiştir. Tablo 5.4, Mardin ve Muğla'daki hanehalklarının harcama yapısına ve harcamaların aynı hanede yaşayan eşler arasındaki dağılımına ilişkin bilgileri içermektedir.

Tablo 5.4'ten de görülebileceği üzere her iki ildeki aylık hane gıda harcamalarının tutarı birbirine yakın olmasına rağmen, Mardin'de hem kadınların hem de erkeklerin hane gıda harcamasından aldıkları pay Muğla'daki kadın ve erkeklerin aldıkları paydan daha düşüktür. Bu durum Mardin'de ortalama hanehalkı büyüklüğünün (5) Muğla'dan (3) daha fazla olması ile açıklanabilir. Yine her iki ilde

de gıda harcamasının eşler arasındaki dağılımında kadınlar aleyhine bir durum söz konusudur. Bu durum erkeklerin kalori ihtiyacının kadınların kalori ihtiyacından daha yüksek olması ile açıklanabilir. Ancak rakamların da ortaya koyduğu üzere söz konusu eşitsizlik Mardin’de daha fazladır. Mardin’de kadın görüşmeciler hane aylık ortalama gıda harcamasının %22,3’ünün, erkek görüşmeciler ise %24,8’inin kendilerine yapıldığını belirtmişlerdir. Muğla’da ise kadın görüşmeciler hane aylık ortalama gıda harcamasının %31,6’sının, erkek görüşmeciler ise %33,3’ünün kendilerine yapıldığını ifade etmişlerdir.

Hanede yapılan aylık ortalama giyim harcamaları açısından iki il arasında önemli bir farklılık yoktur. Ancak toplam hane giyim harcamasından kadın ve erkeğin aldıkları pay açısından Mardin ile Muğla arasında ciddi bir fark vardır. Cinsiyet ve tercih farklılığından kaynaklanan nedenlerle kadınların erkeklerden daha fazla giyim harcamasında bulunması beklenirken, Mardin’de tam tersi gerçekleşmiştir. Bu durum, çalışmadıkları için kadınların kıyafet-ayakkabılarının hemen eskimemesi ve toplum önüne çıkmadıkları için kıyafet alımına gerek duymadıkları şeklinde yorumlanabilir. Mardin’dekinin aksine Muğla’da kadınlar erkeklere göre daha fazla giyim harcamasında bulunmaktadır. Bunu iki farklı nedene bağlayabiliriz. Birincisi, Muğla’da kadınların aktif çalışma hayatında ve sosyal hayatta daha fazla yer almalarıdır. İkincisi ise, Muğla’da ortalama hanehalkı büyüklüğünün Mardin’den daha küçük olmasıdır. Her iki etken de Muğla’da kadınların hane giyim harcamasından aldığı payı arttırmaktadır.

Her iki ilde de kadınların aylık hane sağlık harcamalarından aldıkları pay erkeklerden daha fazladır. Bu farklılık hamilelik ve doğum gibi özel durumlardan kaynaklanmamaktadır. Çünkü hane bütçesinden sağlığa yapılan aylık harcama tutarları ile hane içinde bireylere yapılan aylık sağlık harcamalarının tutarları hesaplanırken söz konusu kadınlara özgü durumlar dahil edilmemiştir. Her iki ilde de kadınların erkeklerden daha fazla sağlık harcamasında bulunması, sürekli ilaç kullanılmasını gerektiren bir hastalığı (şeker, tansiyon, kolestrol, sinir, depresyon ve

migren vb.) olan kadınların sayısının erkeklerden fazla olmasından kaynaklanmaktadır⁶⁶.

Hem Mardin’de hem de Muğla’da sigara-alkol harcamasında kadınların payı erkeklerin çok altındadır. Bu durum kadınların sağlığı açısından iyi olsa da, söz konusu harcama kaleminde erkeklerin aldığı payın fazlalığı dikkat çekicidir. Mardin’de kadınlar bu kalem için yaptıkları ortalama bireysel harcamayı 9,15 TL olarak bildirirken, erkeklerde bu rakam 72,22 TL’ye çıkmaktadır. Alkol tüketiminin az olduğunun gözlemlendiği Mardin’de bu harcama kaleminde ağırlıklı olarak sigaranın yer aldığı söylenebilir. Muğla’da ise kadınlar bu kalem için yaptıkları ortalama bireysel harcamayı 14,14 TL olarak bildirirken, erkeklerde bu rakam 103,11 TL’ye çıkmaktadır.

Hane eğitim harcaması ağırlıklı olarak çocuklara ve hanede yaşayan okul çağındaki bireylere yapılmaktadır. Bu anlamda hem Mardin hem de Muğla’da hane eğitim harcamasından görüşmecilerin aldığı pay oldukça düşüktür. Çok belirgin bir fark olmamakla birlikte, Mardin’de kadınların bireysel eğitim harcaması erkeklerden daha düşük, Muğla’da ise daha yüksektir. Mardin’de hanelerin ortalama çocuk sayısı görece daha fazla olmasına rağmen, ortalama aylık eğitim harcaması Muğla’dan daha düşüktür. Bu durum hâlihazırda eğitim düzeyinin ve dolayısıyla işgücüne katılım oranının daha düşük olduğu Mardin’de, gelecek nesillere yapılan yatırımların düşüklüğü nedeniyle yoksulluğun gelecekte de önemli bir sorun olmaya devam edebileceğini göstermektedir.

Hane aylık ortalama restoran harcaması Muğla’da Mardin’dekinin yaklaşık iki katıdır. Her iki ilde de hane restoran harcamasından kadınların aldıkları pay erkeklerin aldığı paydan daha düşük olmakla birlikte, söz konusu harcama kaleminin hane içi dağılımında yaşanan cinsiyet eşitsizliği Mardin’de çok daha fazladır. Özellikle Mardin’de hane restoran harcamasından eşlere düşen payda gözlenen bu uçurum, kadınların çalışmaması ve ataerkil aile ve geleneksel toplum yapısının baskınlığı gibi nedenlerden dolayı kadınların sosyal yaşamının kısıtlılığından kaynaklanmaktadır. Kadınlar hem çalışma yaşamından hem de sosyal yaşamdan

⁶⁶ Mardin’de sürekli ilaç kullanılmasını gerektiren bir hastalığı olan kadınların sayısı 69, erkeklerin sayısı 47 iken; Muğla’da kadınların sayısı 82, erkeklerin ise 58’dir.

dışlanmakta kendilerine çizilen sınırlar içerisinde, yani evlerinde yaşamını sürdürmektedir. Bu nedenle de aylık restoran harcamasından kadınların aldığı pay oldukça düşüktür.

Lüks harcama kategorisinde değerlendirilebilecek olan hane kişisel bakım harcamasından kadın ve erkeklerin almış oldukları pay Mardin ve Muğla'da önemli oranda farklılık göstermektedir. Cinsiyet faktörü göz önüne alındığında kadınların söz konusu kalem için yaptıkları harcama tutarının daha fazla olması beklenmektedir. Ancak Mardin'de toplam hane kişisel bakım harcamasının yaklaşık %35'i kadınlar için yapılırken, %38'i erkekler için yapılmaktadır. Bu durum, erkeklerin berbere gidip traş olmalarının zorunlu ihtiyaç gibi görülmesi, kadınların kuaföre gitmelerinin ise lüks olarak görülmesi ile açıklanabilir. Muğla'da ise kadınlar, hanede yapılan toplam kişisel bakım-kozmetik harcamasının yaklaşık %57'sinin, erkekler ise %32'sinin kendilerine yapıldığını belirtmişlerdir. Bu durumda, kadınların gerek sosyal hayatta, gerekse iş hayatında daha fazla bulunmalarının, kadınların hane kişisel bakım ve kozmetik harcamalarından aldıkları payı arttırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Hanede eğlence, kültür, tatil ve hobiyeye yönelik yapılan aylık ortalama harcamalar Muğla'da, Mardin'in 3 katından daha fazladır. Bu harcama kaleminin Muğla ve Mardin'de çok farklılık göstermesinin temel sebebi olarak, Muğla'da tatil ve eğlence için yapılan harcamaların fazlalığı gösterilebilir. Bu harcama kalemi Muğla'da hem tutar hem de bu kalemden bireylerin aldıkları paylar açısından daha fazladır. Mardin'de hane eğlence harcamasından kadınların aldığı pay erkeğe göre daha düşüktür; Muğla'da ise tam tersi erkeğin aldığı pay, kadına göre daha düşüktür. Mardin'de eğlence harcamasından kadınlara düşen payın düşüklüğü, kadınların işgücü piyasasından ve sosyal hayattan dışlanmalarının sonucu olarak eve hapsolmaları ile açıklanabilir.

Mardin'de hane aylık ortalama ulaşım harcaması Muğla'dan daha düşüktür. Hane ulaşım harcaması kalemindeki bu fark, gelir düzeyinin yüksekliği ile bağlantılı olarak Muğla'da otomobil sahipliğinin daha fazla olması ile açıklanabilir. Muğla'da 117 hanede otomobil olduğu beyan edilmiştir. Mardin'de ise bu rakam 33'tür. Her iki ilde de hane ulaşım harcamasından kadına düşen payın erkeğe göre daha az olduğu

göze çarpmaktadır. Mardin’de kadın ve erkeğin ulaşım harcaması kalemindeki payları arasındaki fark, yine kadınların işgücü piyasasından ve sosyal hayattan dışlanmalarının sonucu olarak eve hapsolmaları ile açıklanabilir. Muğla’da ise bu harcama kalemi içinde kadınların payının düşüklüğü çalışan erkek sayısının çalışan kadın sayısından fazla olması ve genel olarak ailelerde otomobilin daha fazla erkekler tarafından kullanılması ile açıklanabilir.

Mardin ve Muğla’da toplam hanehalkı harcamalarının bileşimi ve harcamaların hane içerisindeki dağılımına ilişkin bulguları kısaca özetlemek gerekirse, hane sağlık harcaması haricinde diğer tüm harcamaların tutarı gelir düzeyinin yüksekliğine bağlı olarak Muğla’da daha yüksektir. Mardin ve Muğla arasında toplam hane harcamalarının tutarları arasındaki farklılık özellikle restoran, kişisel bakım ve eğlence gibi lüks harcama kalemlerinde daha dikkat çekici boyuttadır. Harcamaların hane içerisindeki dağılımı incelendiğinde, Mardin’de sağlık harcaması haricinde tüm harcama kalemlerinden kadınların aldığı pay erkeklerden daha azdır. Kadınlar özellikle sigara-alkol, restoran ve ulaşım harcamalarının hane içerisindeki dağılımından daha eşitsiz bir pay almaktadır. Sağlık harcamasının kadınlara daha fazla yapılması ise sürekli ilaç kullanmasını gerektiren rahatsızlığı olan kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olmasıdır. Muğla’da ise kadınların hane giyim, sağlık, eğitim, kişisel bakım ve eğlence harcamalarından aldığı pay erkeklere göre daha fazladır. Bu anlamda Mardin’de harcamaların hane içerisindeki dağılımında kadınlar aleyhine daha eşitsiz bir paylaşımın gerçekleştiği ve kadınların hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle yoksulluğu daha derin yaşadığı söylenebilir.

Tablo 5.4: Harcamaların Hanehalkı İçindeki Dağılımı: Mardin- Muğla

Aylık Ortalama (TL)	Mardin			Muğla		
	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)
Hane Gıda Harcaması	430,8	455,59	443,2	461,1	459,1	460,1
Bireysel Gıda Harcaması	96,2 (%22,3)	112,95 (%24,8)	104,57	145,6 (%31,6)	152,8 (%33,3)	149,2
Hane Giyim Harcaması	123,38	152,2	137,79	160,83	164,34	162,58
Bireysel Giyim Harcaması	27,14 (%22)	39,43 (%25,9)	33,28	58,78 (%36,5)	48,28 (%29,4)	53,53
Hane Sağlık Harcaması	50,52	51,76	51,13	41,26	38,7	39,98
Bireysel Sağlık Harcaması	14,83 (%29,4)	10,71 (%20,7)	12,77	15,71 (%38,1)	9,15 (%23,6)	12,43
Hane Sigara-Alkol Harcaması	95,62	107,18	101,4	117,41	122,07	119,74
Bireysel Sigara-Alkol Harcaması	9,15 (%9,57)	72,22 (%67,4)	40,68	14,14 (%12)	103,11 (%84,5)	58,63
Hane Eğitim Harcaması	162,05	172,44	167,24	175,06	180,35	177,71
Bireysel Eğitim Harcaması	0,23 (%0,1)	1,10 (%0,6)	0,67	2,70 (%1,5)	2,32 (%1,3)	2,52
Hane Restoran Harcaması	57,05	79,87	68,46	138,47	152	145,24
Bireysel Restoran Harcaması	5,92 (%10,4)	58,26 (%72,9)	32,1	44,77 (%32,3)	81,27 (%53,5)	63,03
Hane Kişisel Bakım Harcaması	49,82	50,53	50,18	75,12	77,96	76,54
Bireysel Kişisel Bakım Harcaması	17,85 (%35,8)	18,99 (%37,6)	18,42	42,67 (%56,8)	25,06 (%32,1)	33,87
Hane Eğlence Harcaması	28,08	36,15	32,11	107,33	108,53	107,93
Bireysel Eğlence Harcaması	2,4 (%8,5)	4,64 (%12,8)	3,52	26,96 (%25,1)	24,38 (%22,5)	25,66
Hane Ulaşım Harcaması	94,77	115,36	105,06	146,44	152,42	149,43
Bireysel Ulaşım Harcaması	19,14 (%20,2)	65,41 (%56,7)	42,28	48,2 (%32,9)	86,26 (%56,6)	67,23

Not 1: Harcamalar ortalama aylık değerleri göstermektedir.

Not 2: Her iki ilde çeşitli nedenlerle toplam aylık hanehalkı gelirinin ne kadar olduğunu bilemediklerini ifade eden toplam 55 kadından 6 tanesi, toplam hane gelirine ilişkin yaklaşık bir değer de beyan edememiştir. Ancak bu gözlemlerin toplam hane gelirlerinin sıfır olarak girilmesi hem veri setinden dışlanmalarına, hem de ortalama hane geliri değerinin gerçek değerinden sapmasına neden olacağından, bu kadınlar için toplam hanehalkı geliri değeri olarak eşlerinin beyan ettiği gelir değerleri esas alınmıştır.

Not 3: Tüm harcama kalemlerinin hangi tür harcamaları kapsadığı EK-3'te verilmiştir.

5.5.2 Farklı Gelir Düzeylerinde Yaşayan Hanehalkları İçerisinde Harcamaların Cinsiyete ve Etnik Kökene Göre Dağılımı

Bir önceki bölümde, harcamaların hanehalkı içindeki dağılımı etnik köken ve hanehalkı gelir düzeyi farklılıkları dikkate alınmadan incelenmiştir. Oysa farklı gelir gruplarında ve etnik kökenlerde harcamaların hane içindeki dağılımında farklılıklar gözlenebilir. Bunu araştırmak için TÜİK tarafından açıklanan ve hanehalkı büyüklüğüne göre uyumlaştırılan gelir düzeyleri kullanılarak yoksulluk sınırının altı ve yoksulluk sınırının üstü olmak üzere 2 farklı gelir düzeyi belirlenmiştir⁶⁷.

Tablo 5.5, Mardin ve Muğla'da aynı hanede yaşayan hem kadın hem de erkeğe net aylık hanehalkı gelirinin yaklaşık ne kadar olduğuna ilişkin sorulara alınan yanıtlara göre oluşturulmuştur. Elde edilen aylık hanehalkı gelirleri TÜİK'in hanehalkı büyüklüğüne göre açıklamış olduğu yoksulluk sınırlarına göre düzenlenmiştir. Tablo beyan ettikleri gelir düzeylerine göre yoksulluk sınırının altında ve yoksulluk sınırının üstünde yaşadıkları tespit edilen bireylerin cinsiyet ve etnik kökene göre dağılımını göstermektedir.

Mardin'de beyan ettiği ortalama aylık hanehalkı geliri ile yoksulluk sınırının altında hanehalkı gelirine sahip olan görüşmecilerin sayısı 178'dir (%43,6). Bunların

⁶⁷ Farklı gelir düzeylerinde harcamaların hanehalkı içindeki dağılımını incelemek için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından farklı hanehalkı büyüklükleri baz alınarak hesaplanmış olan yoksulluk sınırları kullanılmıştır. TÜİK tarafından yayınlanan veride en son 2010 yılı yoksulluk sınırı rakamları bulunmaktadır ve maksimum hanehalkı büyüklüğü 10 olarak belirtilmiştir. Veri setinde 9 adet 11 kişilik, 6 adet de 14 kişilik hane bulunmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü 10'un üzerinde olan haneler için yayınlanmış resmi bir veri olmadığından, 10 kişiden kalabalık hanehalkları için yoksulluk sınırı olarak hanehalkı büyüklüğünün 10 olduğu durumdaki değerler kullanılmıştır. EK-4 farklı hanehalkı büyüklüklerine göre TÜİK tarafından hesaplanmış olan yoksulluk oranlarını göstermektedir. Ancak TÜİK tarafından yapılan hesaplamalar, başka pek çok kurum tarafından yapılan hesaplamalarla pek uyum göstermemektedir. TÜİK tarafından hesaplanan yoksulluk sınırları ve oranları diğer kurumlar tarafından yapılan hesaplamaların her zaman altında olmaktadır. Bunlardan biri Türkiye Kamu-Sen Araştırma Geliştirme Merkezi'nin yapmış olduğu "asgari geçim endeksi" hesaplamalarıdır. Kamu-Sen, TÜİK'den alınan Ağustos 2009 fiyatlarına göre yaptığı araştırmada çalışan tek kişinin yoksulluk sınırını 1.399,29 TL olarak hesaplamıştır. EK-4'teki tabloda da görüleceği üzere TÜİK ise 2009 yılı için tek kişilik bir hanenin yoksulluk sınırını 365 TL olarak hesaplamıştır. 2009 yılı için dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddi/yoksulluk sınırı Kamu-Sen tarafından 2.808 TL, TÜİK tarafından ise 825 TL olarak belirlenmiştir. İki kurum hesaplamaları arasında çok büyük farklar vardır ve bu farklar Türkiye'de yoksulluk oranının sonuçlarının da çok farklı olmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de temel veri toplayıcı kurumun TÜİK olması nedeniyle, TÜİK tarafından yapılan yoksulluk sınırı hesaplamaları kullanılmıştır.

%52,2'si kadın, %47,8'i ise erkektir⁶⁸. Etnik kökene göre bir değerlendirme yapılacak olursa yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların %47,8'i Kürt, %50'si Arap, %0,6'sı Süryani ve %1,7'si Türk kökenlidir. Beyan ettiği gelirele yoksulluk sınırı altında değerlendirilen Süryani kökenli erkek bulunmamaktadır. Sadece bir Süryani kadın, toplam hane halkı geliri için bildirdiği rakamla yoksulluk sınırı altında yer almaktadır. Diğer taraftan toplam Kürt nüfus içerisinde yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı %52,1'dir. Bu oran Araplarda %41,9, Türklerde %20 ve Süryanilerde %5,6 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu verilere göre, yoksulluğun etnik bir kimlik taşıdığı ve Kürt kökenli vatandaşların diğer etnik kökenlere nazaran daha yoksul olduğu söylenebilir. Genellikle kuyumculuk ve şarapçılık işiyle meşgul olan Süryaniler ile bölgeye tayin ile gelen ve memur olarak çalışan Türkler arasında ise yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı oldukça düşüktür. Tablodan görülmekle birlikte, yoksulluk sınırı altında bulunan bireylerin yaşadıkları hanelerin ortalama hane halkı büyüklükleri 5,8'dir.

Mardin'de beyan ettiği ortalama aylık hane halkı geliri ile yoksulluk sınırının üzerinde bir hane halkı gelirine sahip 230 kişinin (%56,4) %48,3'ü kadın, %51,7'si ise erkektir⁶⁹. Yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan insanların %33,9'u Kürt, %53,5'i Arap, %7,4'ü Süryani ve %5,2'si Türk kökenlidir. Ayrıca toplam Kürt nüfus içerisinde yoksulluk sınırının üstünde yaşayanlarının oranı %47,9 iken, bu oran Araplar, Süryaniler ve Türkler için sırasıyla %58, %94,4 ve %80'dir. Tablodan görülmekle birlikte, yoksulluk sınırı üstünde bulunan bireylerin yaşadıkları hanelerin ortalama hane halkı büyüklükleri 4,5'dir.

Muğla'da ise, yoksulluk sınırı altında bulunan 4 erkek ve 5 kadın vardır. Yoksulluk sınırı altında bir hane halkı gelir düzeyi beyan eden 4 kadın ve 4 erkek

⁶⁸ Her ne kadar tablodan görülmekle birlikte bunların 82'si aynı hanede yaşayan çiftlerdir. Bu anlamda hane gelirin'e ilişkin beyanları tutarlıdır. 11 kadın ve 3 erkek ise eşinin beyan ettiğinden daha düşük bir hane halkı gelir düzeyine sahip olduklarını belirtmiştir. Bu durum kasıtlı olarak hane gelirin'e ilişkin yanlış beyanda bulunmalarından değil; bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. 11 kadından 4 tanesi eşinin aldığı geliri bilmediğinden dolayı eşine göre daha düşük bir hane halkı geliri beyan etmiştir.

⁶⁹ Yoksulluk sınırının üzerinde bir hane halkı gelir düzeyi beyan eden 108 kadın ve 108 erkek aynı hanede yaşamaktadır. 3 kadın ve 11 erkek ise eşinin beyan ettiğinden daha yüksek bir hane halkı gelir düzeyine sahip olduklarını belirtmiştir. Daha yüksek hane halkı geliri beyanında bulunan kadınların eşlerinden birisi kira gelirini beyan etmemişken, diğeri ise emekli olmasına rağmen çalışmaktadır ve bu gelirini beyan etmemiştir. Diğer hanede ise kadın ve erkek arasında sadece 200 TL'lik bir farklılık bulunmaktadır.

aynı hanede yaşamaktadır. 1 kadın ise eşinin beyan ettiğinden sadece 25 TL daha düşük bir hanehalkı gelir düzeyi (hanehalkı gelirini erkek 900 TL, kadın ise 875 TL olarak beyan etmiştir) beyan etmesine rağmen TÜİK'in belirlediği rakamlara göre yoksulluk sınırının altına düşmektedir. Tablodan görülmekle birlikte Muğla'da yoksulluk sınırı altında bulunan bireylerin yaşadıkları hanelerin ortalama hanehalkı büyüklükleri 4 olarak hesaplanmıştır.

Muğla'da yoksulluk sınırının üzerinde hanehalkı gelirine sahip olan 399 görüşmecinin %49,9'u kadın, %50,1'i ise erkektir. Muğla'da aynı hanede yaşayan 199 çift yoksulluk sınırının üzerinde bir hanehalkı geliri beyan etmiştir. Bu anlamda Mardin'den farklı olarak eşlerin beyanları arasında büyük bir benzerlik mevcuttur. Bunun nedeni Muğla'da kadınların işgücüne katılım oranlarının yüksekliği ile bağlantılı olarak bireysel gelire sahip olması ve haneye giren toplam aylık gelirin yaklaşık olarak ne kadar olduğunu bilmediğini ifade eden kadınların (13) sayısının Mardin'dekinden (42) daha düşük olmasıdır. Yine bu durum kadınların paranın yönetimi ile ilgili kararlara katılımında daha aktif olmaları ile de açıklanabilir. Bu nedenle de erkek ve kadının hane gelirine ilişkin beyanları arasında eksik bilgiden kaynaklanan önemli bir farklılık mevcut değildir. Tablodan görülmekle birlikte Muğla'da yoksulluk sınırı üzerinde bulunan bireylerin yaşadıkları hanelerin ortalama hanehalkı büyüklükleri 3,16 olarak hesaplanmıştır.

Yoksulluk sınırının altı ve üstündeki hanelere ilişkin bulgular kısaca özetlenecek olursa, Mardin'de görüşmecilerin yaklaşık olarak yarısı yoksulluk sınırının altında bir hanehalkı gelir düzeyine sahiptir. Etnik köken açısından yoksulluk sınırının altındakiler değerlendirildiğinde, Kürt nüfusun yarısından fazlasının yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmektedir. Bu anlamda Mardin'de yoksulluğun etnik bir kimlik taşıdığı söylenebilir. Muğla'da ise görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu yoksulluk sınırının üzerinde yaşamaktadır. Her iki ilde de yoksulluk sınırının altında yaşayan hanelerde hanehalkı büyüklüğünün daha fazla olduğu görülmektedir. Söz konusu bulgu, kalabalık hanelerin yoksul duruma düşme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermekte ve Türkiye'de yoksulluk çalışmalarının da ortaya koyduğu üzere yoksulluğun kalabalık hanelerde yoğunlaştığı bulgusunu desteklemektedir.

Tablo 5.5: Cinsiyet ve Etnik Köken Temelinde Yoksul ve Yoksul Olmayan Kişi Sayıları: Mardin-Muğla*

	Mardin			Muğla		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Nüfus	93 (%52,2)	85 (%47,8)	178 (%43,6)	5 (%55,6)	4 (%44,4)	9 (%2,2)
Kürt	44 (%47,3)	41 (%48,2)	85 (%47,8)	-	-	-
Arap	47 (%50,5)	42 (%49,4)	89 (%50)	-	-	-
Süryani	1 (%1,1)	-	1 (%0,6)	-	-	-
Türk	1 (%1,1)	2 (%2,4)	3 (%1,7)	5 (%100)	4 (%100)	9 (%100)
Yoksulluk Sınırı Üstünde Yaşayan Nüfus	111 (%48,3)	119 (%51,7)	230 (56,4)	199 (%49,9)	200 (%50,1)	399 (%97,8)
Kürt	36 (%32,4)	42 (%35,3)	78 (%33,9)	-	-	-
Arap	61 (%55)	62 (%52,1)	123 (%53,5)	-	-	-
Süryani	8 (%7,2)	9 (%7,6)	17 (%7,4)	-	-	-
Türk	6 (%5,4)	6 (%5)	12 (%5,2)	199 (%100)	200 (%100)	399 (%100)

Not: * Bakınız dipnot 67.

Tablo 5.6- 5.9 farklı gelir düzeyinde ve Kürt, Türk, Arap ve Süryani olmak üzere 4 farklı etnik grupta hanehalkları içerisinde harcamaların cinsiyete göre dağılımını, hem Mardin hem de Muğla için vermektedir.

Tablo 5.6, Mardin’de hanehalkı büyüklüklerine göre yoksulluk sınırları dikkate alındığında, yoksulluk sınırı altında yaşayan hanehalkları içerisinde harcamaların cinsiyet ve etnik kökene göre dağılımını göstermektedir. Harcama türleri açısından değerlendirme yapılırsa, yoksulluk sınırının altında yaşayan 178 kişinin ortalama hanehalkı aylık gıda harcaması yaklaşık 308 TL’dir. En düşük aylık ortalama gıda harcamasını Kürtler yapmaktadır. Daha sonra sırasıyla Araplar, Türkler ve Süryaniler gelmektedir. Kadınlar hanede yapılan toplam gıda harcamasından erkeklere göre daha az pay almaktadırlar. Bu durum erkeklerin kalori ihtiyacının daha yüksek olmasından kaynaklanabilir.

Yoksulluk sınırının altında yaşayanların ortalama aylık hanehalkı giyim harcaması 49,2 TL'dir. Cinsiyet ve tercih farklılığından kaynaklanan nedenlerle, kadınların erkeklerden daha fazla giyim harcamasında bulunması beklenirken, hanede yapılan aylık ortalama giyim harcamasından kadınlar erkeklerden daha az pay almaktadır. Hanede yapılan giyim harcamasının ortalama %17,5'i kadınlar, %19,2'si ise erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Mardin'de yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerin ortalama aylık hanehalkı sağlık harcaması yaklaşık 49,2 TL olarak gerçekleşmiştir. Hanede yapılan aylık ortalama sağlık harcamasından eşlerin aldıkları paylar incelendiğinde, etnik köken farkı gözetilmeksizin kadınların erkeklerden daha fazla pay aldıkları görülmektedir. Hanede yapılan sağlık harcamasının ortalama %26,5'i kadınlar tarafından, %13,9'u ise erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Beyan ettikleri aylık ortalama hane geliri ile yoksulluk sınırı altında değerlendirilen kadınların %42'si, erkeklerin ise %29'u düzenli ilaç kullanmalarını gerektiren bir rahatsızlıkları olduğunu ifade etmişlerdir. Sağlık harcaması içinde kadının payının erkekten fazla olması, bu durumun bir sonucu olabilir.

Beyan ettikleri gelirele yoksulluk sınırı altında oldukları belirlenen bireylerin ortalama aylık hanehalkı sigara-alkol harcaması 78,7 TL'dir. Sigara-alkol harcaması yoksulluk sınırının altında bir gelir düzeyi ile yaşamak zorunda olanların hane bütçesinde gıdadan sonra en büyük payı almaktadır. Hanede sigara-alkole yapılan harcamaların tutarı hane giyim, sağlık ve eğitim gibi zorunlu harcamaların bile üzerindedir. Bu durum Mardin'de yoksulluk sınırının altındaki hanelerde gelirin dağılımının etkinlikten uzak bir şekilde gerçekleştiğinin göstergesidir. Bu harcama kaleminden erkeklerin aldığı pay kadınların aldığı payın çok üzerindedir. Hane sigara-alkol harcamasının %77,4'ü erkeklere yapılmaktadır. Bu durum ise hane gelirinin daha ziyade erkekler için harcandığını, çocuk ve kadınlara yönelik harcamaların (sağlık, eğitim, giyim gibi) erkeklere yönelik harcamaların gerisinde kaldığını göstermektedir.

Hanede yapılan eğitim harcamasının eşler arasındaki dağılımı açısından bir fark bulunamamıştır. Zira bu harcama kalemi, tüm örnekleme ağırlıklı olarak çocuklar için yapılmaktadır. Yoksulluk sınırı altında olan bireylerden sadece bir Türk

kadın kendisi için aylık 7 TL tutarında eğitim harcaması yapıldığını, diğerleri ise eğitim harcaması yapılmadığını bildirmiştir.

Yoksulluk sınırı altında olduğu belirlenen bireylerin beyan ettikleri hane ortalama aylık restoran harcaması tutarı 21,6 TL'dir. Hanede yapılan aylık ortalama restoran harcamasının %87,3'ü erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadınlar ise bu harcama kaleminden ortalama %2,8 pay almaktadır. Bu harcama kaleminde erkeklerin payının bu kadar fazla olması, çalışan kadın sayısının azlığına, kadınların sosyal yaşamlarının kısıtlılığına ve erkeklerin gün içerisinde sürekli olarak ev dışında bulunmalarına bağlanabilir.

Hanede yapılan kişisel bakım-kozmetik harcaması açısından bir değerlendirme yapılacak olursa; yoksulluk sınırı altındaki bireylerin bu harcama kalemi için bildirdikleri hane ortalama aylık harcama tutarı yaklaşık 20,6 TL'dir. Bu harcama kaleminde de erkeklerin payı kadınlardan daha fazladır.

Eğlence, kültür, tatil ve hobiyeye yönelik yapılan harcamalara bakılacak olursa; yoksulluk sınırı altında kalan hanelerde bu harcama kalemine yapılan ortalama harcama 11 TL'dir. Türk ve Süryaniler bireysel eğlence harcamasında bulunmadıklarını bildirmişlerdir. Hane eğlence harcamasının eşler arasındaki dağılımında önemli bir fark bulunmamaktadır.

Yoksulluk sınırı altında kaldığı tespit edilen görüşmeciler tarafından beyan edilen hane ortalama aylık ulaşım harcaması yaklaşık 53 TL'dir. Bu harcama kaleminden kadınların aldığı pay erkeklere oranla oldukça düşüktür. Hanede yapılan ulaşım harcamasının yaklaşık %60'ı erkekler tarafından gerçekleştirilirken, %17'si kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun nedeni kadınların işgücüne katılım oranlarının ve hareket özgürlüklerinin görece düşük olması olabilir.

Tüm harcama kalemleri dikkate alınarak cinsiyet açısından bir değerlendirme yapıldığında, hanede yapılan sağlık ve eğitim harcaması dışındaki tüm harcama kalemlerinden kadınların aldığı pay, erkeklerin aldığı paydan daha düşüktür. Harcamalardan kadın ve erkeklere düşen paylardaki farkın en belirgin olduğu harcama kalemleri ise sigara-alkol, restoran, kişisel bakım-kozmetik ve ulaşım

harcamasıdır. Yani zorunlu harcamalar grubuna dâhil edebileceğimiz harcamalardan değil, lüks harcama grubuna girebilecek olan harcamalardan kadınların aldığı payın çok daha düşük olduğu görülmektedir.

Kısaca özetlenecek olursa, yoksulluk sınırının altında toplam hane bütçesi içerisinde en yüksek payı gıda ve sigara-alkol harcamaları almaktadır. Gıda harcamasının hane bütçesinden yüksek bir pay alması beklenen bir durum iken; sigara-alkol harcamasının hane bütçesindeki yüksek payı, hane gelirinin harcamalar arasında etkin bir şekilde dağılmadığını, söz konusu harcamayı daha ziyade erkeklerin gerçekleştirdiği düşünüldüğünde ise, hane gelirinin daha ziyade erkeklere yönelik harcamalara dağıtıldığını göstermektedir. Yoksulluk sınırının altında, sağlık ve eğitim harcaması dışındaki harcamaların hane içerisindeki dağılımı kadınlar aleyhine gerçekleşmektedir. Sigara-alkol harcaması dışında hane harcamalarından kadın ve erkeklere düşen paylardaki farkın en belirgin olduğu harcama kalemleri restoran, kişisel bakım-kozmetik ve ulaşım harcamasıdır. Bu durum yoksulluk sınırının altında harcamaların hane içerisindeki dağılımından eşit bir pay alamayan kadınların varlığına ve bu anlamda kadın yoksulluğuna işaret etmektedir. Özellikle hane gıda ve giyim harcaması gibi zorunlu harcamaların aylık ortalama tutarları, Kürt hanehalklarında diğer etnik kökenlere göre daha düşüktür. Bu durum ise yoksulluğun cinsel bir kimlik yanında etnik bir kimlik de taşıdığını göstermektedir.

Tablo 5.6: Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Hanehalkları İçinde Harcamaların Cinsiyete ve Etnik Kökene Göre Dağılımı: Mardin

Harcama Kalemleri	Kadın (93) (%52,2)					Erkek (85) (%47,8)					Genel (178) (%43,6)				
	Kürt (44)	Arap (47)	Süryani (1)	Türk (1)	Kadın Ort.	Kürt (41)	Arap (42)	Süryani (0)	Türk (2)	Erkek Ort.	Kürt (85) (%47,8)	Arap (89) (%50)	Süryani (1) (%0,6)	Türk (3) (%1,7)	Genel Ort.
Hane Gıda Harc.	219,3	317,5	1.000	800	283,6	326,8	330,9	-	600	335,3	271,2	323,8	1000	666,7	308,3
Bireysel Gıda Harc.	47,8	60,3	100	115	55,4	58,5	73,9	-	102,5	67,2	52,9	66,7	100	106,7	61
Gıda Harc. % Pay	21,8	18,9	10	14,4	19,5	17,9	22,3	-	17,1	20	19,5	20,6	10	16	19,8
Hane Giyim Harc.	37,5	46,4	100	50	42,8	57,6	55,2	-	49	56,2	47,2	50,6	100	49,3	49,2
Bireysel Giyim Harc.	7,9	7,2	7	15	7,5	10,2	11,8	-	2	10,8	8,9	9,4	0	6,3	9,1
Giyim Harc. % Pay	21,1	15,5	7	30	17,5	17,7	21,4	-	4,1	19,2	18,9	18,6	0	12,8	18,5
Hane Sağlık Harc.	52,3	38,5	220	200	48,7	61,6	38,1	-	53,5	49,8	56,8	38,3	220	102,3	49,2
Bireysel Sağlık Harc.	12,7	11,9	80	0	12,9	9,1	4,7	-	7,8	6,9	10,9	8,6	80	5,2	10,1
Sağlık Harc. % Pay	24,3	30,9	36,4	0	26,5	14,8	12,3	-	14,6	13,9	19,2	22,5	36,4	5,1	20,5
Hane Sigara-Alkol Harc.	66,1	78,6	175	480	78	89,9	67,5	-	120	79,5	77,6	73,3	175	240	78,7
Bireysel Sigara-Alkol Harc	1,8	6,8	0	0	4,3	70,9	53,8	-	30	61,5	35,1	28,9	0	20	31,6
Sigara-Alkol Harc. % Pay	2,7	8,7	0	0	5,5	78,9	79,7	-	25	77,4	45,2	39,4	0	8,3	40,2
Hane Eğitim Harc.	43,1	56,7	70	7	49,9	56,5	45,6	-	193,5	54,3	49,6	51,5	70	131,3	52
Bireysel Eğitim Harc.	0	0	0	7	0,08	0	0	-	0	0	0	0	0	2,3	0,04
Eğitim Harc. % Pay	0	0	0	100	0,2	0	0	-	0	0	0	0	0	1,8	0,08
Hane Restoran Harc.	18,8	24,5	50	0	21,8	24,3	18	-	30	21,3	21,4	21,4	50	20	21,6
Bireysel Restoran Harc.	1,1	0,1	0	0	0,6	20,7	16	-	30	18,6	10,6	7,6	0	20	9,2
Restoran Harc. % Pay	5,9	0,4	0	0	2,8	85,2	88,9	-	100	87,3	49,5	31	0	100	42,6
Hane Kişisel Bakım Harc.	11	27,9	70	76	20,9	12,9	27,8	-	12,5	20,2	11,9	27,9	70	33,7	20,6
Bireysel Kişisel Bakım Har	1,2	4,3	0	10	2,8	7	14,2	-	6,8	10,6	4	8,9	0	7,8	6,5
Kişisel Bakım Harc. % Pay	10,9	15,4	0	13,2	13,4	54,3	51,1	-	54,4	52,5	33,6	31,9	0	23,2	31,6
Hane Eğlence Harc.	14,2	6,1	25	0	10,1	15,9	8,9	-	0	12,1	15	7,5	25	0	11,1
Bireysel Eğlence Harc.	0,1	0,7	0	0	0,4	0,5	0,6	-	0	0,5	0,3	0,7	0	0	0,5
Eğlence Harc. % Pay	0,7	11,5	0	0	3,9	3,2	6,7	-	0	4,1	2	9,3	0	0	4,5
Hane Ulaşım Harc.	54,8	46,2	60	58	50,5	70,1	42,5	-	33	55,6	62,1	44,5	60	41,3	52,9
Bireysel Ulaşım Harc.	8	9,5	10	6	8,8	45,9	21,3	-	24	33,3	26,3	15,1	10	18	20,5
Ulaşım Harc. % Pay	14,6	20,6	16,7	10,4	17,4	65,5	50,1	-	72,7	59,9	42,4	33,9	16,7	43,6	38,9

Not: Harcamalar ortalama aylık değerleri göstermektedir.

Tablo 5.7, Muğla’da hanehalkı büyüklüklerine göre yoksulluk sınırları dikkate alındığında, yoksulluk sınırı altında yaşayan hanehalkları içerisinde harcamaların cinsiyete göre dağılımını göstermektedir. Muğla’da yoksulluk sınırının altındaki hanelerde, harcamaların toplam hane bütçesi içerisindeki payları incelendiğinde en yüksek payı sırasıyla gıda, ulaşım, eğitim ve giyim harcamalarının aldığı görülmektedir. Bu anlamda Mardin ile kıyaslandığında hane gelirinin harcamalar arasında daha etkin bir şekilde dağıldığı söylenebilir.

Harcama türleri açısından değerlendirme yapılırsa, yoksulluk sınırının altında yaşayan 9 kişinin ortalama hanehalkı aylık gıda harcaması yaklaşık 233 TL’dir. Kadınların hane gıda harcamasından aldığı pay %22,8 iken, erkeklerin %24,2’dir. Aradaki bu küçük farkın yine erkeklerin kalori ihtiyaçlarının fazlalığından kaynaklandığı söylenebilir.

Yoksulluk sınırının altındaki hanelerin ortalama aylık giyim harcaması 64,6 TL’dir. Bu harcama kalemi içerisinde kadınların payı %28,7 iken, erkeklerin payı %25,9’dur. Giyim harcaması içerisinde kadınların payının erkeklerden fazla olmasını, temelde cinsiyet farklılığına bağlamak yanlış olmayacaktır.

Kadınların ve erkeklerin hanede yapılan aylık ortalama sağlık harcaması için beyan ettikleri tutar yaklaşık olarak aynı olmasına rağmen, kadınların bu harcama kaleminden aldıkları pay %27,1 iken, erkeklerin aldığı pay ise %11,8’dir. Bu durum, yoksulluk sınırı altında kaldığı tespit edilen 5 kadının 3’ünün sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olması ile açıklanabilir. Yoksulluk sınırı altında kalan erkeklerin hiçbirinin düzenli ilaç kullanmalarını gerektirecek bir rahatsızlıkları yoktur.

Sigara-alkol için hanede yapılan aylık ortalama harcama tutarı 58,3 TL olarak hesaplanmıştır. Yoksulluk sınırı altında kalan kadınlar, sigara-alkol harcamasında bulunmadıklarını beyan etmişlerdir. Erkekler ise hanede yapılan bu harcamadan kendilerine düşen ortalama payı yaklaşık %63 olarak belirtmişlerdir.

Yoksulluk sınırı altında kalan 9 kişinin yaşadıkları hanelerde eğitim harcaması yapılmakta, ancak bu harcamadan eşlere pay düşmemektedir. Bu harcama tamamen çocuklar için yapılmaktadır.

Hanede yapılan restoran harcamasından en büyük payı erkekler almaktadır. Yaklaşık 21 TL olarak hesaplanan hane aylık ortalama restoran harcamasının %58,2'si erkeklere, %17,5'i kadınlara düşmektedir. Yoksulluk sınırı altında kalan 5 kadından 3'ü çalışmamaktadır. Erkeklerin ise tamamı çalışmaktadırlar. Dolayısıyla gün boyu dışarıda olan erkeğin restoran harcaması kadınlardan daha fazla olmaktadır.

Kişisel bakım-kozmetik harcaması için hanede yapılan aylık ortalama harcama tutarı yaklaşık 23 TL'dir. Bunun %10,7'sini kadınlar, %50,4'ünü ise erkekler gerçekleştirmektedir. Lüks harcama sınıfına giren kişisel bakım harcamalarının, düşük gelir gruplarında sadece zorunlu olduğu durumlarda yapıldığı gözlenmiştir. Düşük gelir gruplarında erkeğin berbere gidip traş olması zorunlu ihtiyaç gibi değerlendirilirken, kadının kuaföre gitmesi lüks olarak değerlendirilmektedir.

Yoksulluk sınırı altında kalan gruptaki erkekler, hanede yapılan eğlence, kültür, tatil ve hobiye yönelik yapılan harcamalardan kendilerine hiç pay düşmediğini beyan ederlerken, kadınların beyan ettiği rakam da yok denecek kadar azdır.

Hane ortalama aylık ulaşım harcaması tutarı, yaklaşık 92 TL olarak hesaplanmıştır. Bu harcama kaleminden kadınların aldığı pay erkeklere oranla oldukça düşüktür. Hanede yapılan ulaşım harcamasının yaklaşık %75'i erkekler tarafından gerçekleştirilirken, %10'u kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tüm harcama kalemlerini dikkate alarak cinsiyet açısından bir değerlendirme yapıldığında, hanede yapılan gıda, sigara-alkol, restoran, kişisel bakım-kozmetik ve ulaşım harcamalarından kadınların erkeklere göre daha az pay aldıkları gözlenmektedir. Kadınlar ise giyim, sağlık ve eğlence harcamalarından erkeklere göre daha fazla pay almaktadırlar. Kadın ve erkeğin harcama kalemlerinden aldıkları

paylar değerlendirildiğinde, gıda ve giyim harcamalarında eşler arasındaki farkın çok belirgin olmadığı; ancak sigara-alkol, kişisel bakım-kozmetik ve ulaşım harcamasında eşler arasındaki farkın çok fazla olduğu görülmektedir. Yine zorunlu harcama kalemlerinden değil, lüks harcama kalemlerinden kadın ve erkeklerin aldıkları paylar arasında bir uçurum söz konusudur.

Mardin ve Muğla’da yoksulluk sınırı altında kalan bireylerin harcama dağılımları karşılaştırıldığında her iki ilde de kadınların hane sağlık harcamalarından aldıkları pay, erkeklerden daha fazladır. Kadınların hane sağlık harcamasından daha fazla pay alması kaynak dağılımının kadınlar lehine dağılımından öte, sağlık durumu farklılığından kaynaklanmaktadır. Her iki ilde de hane gıda, sigara-alkol, restoran, kişisel bakım ve ulaşım harcamalarından kadınların aldıkları pay, erkeklere göre daha düşüktür. Bu durumda harcamaların hane içi dağılımından kadınların daha az pay aldıkları ve bu anlamda daha yoksun ve yoksul oldukları syilebilir. Ancak harcamaların hane içi dağılımda Mardin’de Muğla’ya kıyasla kadınlar aleyhine daha büyük eşitsizlikler mevcuttur. Başka bir deyişle, Mardin’de yoksulluk sınırının altındaki hanelerde yaşayan kadınlar, Muğla’daki kadınlara nazaran yoksulluğu daha şiddetli yaşamaktadır.

Tablo 5.7: Yoksulluk Sınırı Altında Yaşayan Hanehalkları İçinde Harcamaların Cinsiyete Göre Dağılımı: Muğla

Harcama Kalemleri	Kadın (5) (%55,6)	Erkek (4) (%44,4)	Genel (9) (%2,2)
Hane Gıda Harcaması	230	237,5	233,3
Bireysel Gıda Harcaması	52,5	57,5	54,7
Gıda Harcaması % Pay	22,8	24,2	23,5
Hane Giyim Harcaması	64,2	65	64,6
Bireysel Giyim Harcaması	18,4	16,8	17,7
Giyim Harcaması % Pay	28,7	25,9	27,4
Hane Sağlık Harcaması	41,4	40,8	41,1
Bireysel Sağlık Harcaması	11,2	4,8	8,3
Sağlık Harcaması % Pay	27,1	11,8	20,2
Hane Sigara-Alkol Harcaması	51	67,5	58,3
Bireysel Sigara-Alkol Harcaması	0	42,5	18,9
Sigara-Alkol Harcaması % Pay	0	62,9	32,4
Hane Eğitim Harcaması	79,6	70,8	75,7
Bireysel Eğitim Harcaması	0	0	0
Eğitim Harcaması % Pay	0	0	0
Hane Restoran Harcaması	20	22,5	21,1
Bireysel Restoran Harcaması	3,5	13,1	7,8
Restoran Harcaması % Pay	17,5	58,2	36,9
Hane Kişisel Bakım Harcaması	22,4	23,6	22,9
Bireysel Kişisel Bakım Harcaması	2,4	11,9	6,6
Kişisel Bakım Harcaması % Pay	10,7	50,4	28,8
Hane Eğlence Harcaması	22,4	11,3	17,4
Bireysel Eğlence Harcaması	2,3	0	1,3
Eğlence Harcaması % Pay	10,3	0	7,5
Hane Ulaşım Harcaması	82	105	92,2
Bireysel Ulaşım Harcaması	8,2	78,5	39,4
Ulaşım Harcaması % Pay	10	74,8	42,7

Not: Harcamalar ortalama aylık değerleri göstermektedir.

Tablo 5.8, Mardin’de yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan, başka bir deyişle yoksul olmayan hanehalkları içerisinde harcamaların cinsiyet ve etnik kökene göre dağılımını göstermektedir. Mardin’de yoksulluk sınırının üzerindeki hanelerde, harcamaların toplam hane bütçesi içerisindeki payları incelendiğinde, en yüksek payı gıda, eğitim ve giyim gibi zorunlu harcamaların aldığı görülmektedir.

Mardin’de yoksul olmayan hanelerin ortalama aylık gıda harcaması yaklaşık 548 TL’dir. En düşük hane gıda harcamasını Kürtler, en yüksek hane gıda

harcamasını ise Türkler ve Süryaniler yapmaktadır. Yoksul olmayan grupta da kadınlar hane gıda harcamasından erkeklere nazaran daha az pay almaktadır.

Yoksul olmayanların ortalama aylık hanehalkı giyim harcaması 206 TL'dir. En düşük hane giyim harcamasına Kürtler, en yüksek hane giyim harcamasına ise Araplar sahiptir. Kadınların hane giyim harcamasından aldıkları pay, erkeklerden daha düşüktür. Bu durum, çalışmadığı ve evde oturduğu için kadınların kıyafet ve ayakkabılarının hemen eskimemesi veya kıyafet alımına gerek duymamaları şeklinde de yorumlanabilecek olmasına rağmen, giyim harcaması gibi kadınlara özgü olarak değerlendirilen harcamaların yoksul olmayan hanelerde bile kadınlar aleyhine dağıldığını göstermektedir.

Yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan bireylerin ortalama aylık hanehalkı sağlık harcaması yaklaşık 53 TL'dir. En düşük hane sağlık harcamasını Türkler, en yüksek ise Kürtler yapmaktadır. Hane sağlık harcamasından kadınların aldığı pay, erkeklerden daha fazladır. Bunun nedeni, sürekli ilaç kullanmayı gerektiren kronik bir hastalığı olan kadınların sayısının erkeklerden fazla olmasıdır.

Sigara-alkol için hanede yapılan toplam harcama tutarı, yoksulluk sınırı üzerinde bulunanlar için ortalama 119 TL olarak hesaplanmıştır. Tablodan da görüleceği üzere en düşük ortalama hanehalkı sigara-alkol harcamasını Kürtler, en yüksek harcamayı ise Süryaniler yapmaktadır. Kadınların hane sigara-alkol harcamasından aldığı pay, erkeklerin aldığı paydan oldukça düşüktür.

Yoksulluk sınırının üzerinde bulunan bireylerin ortalama aylık hanehalkı eğitim harcaması yaklaşık 256 TL'dir. En düşük hane eğitim harcamasını Türkler, en yüksek ise Araplar yapmaktadır. Hanede yapılan eğitim harcaması ağırlıklı olarak hanede yaşayan eğitim çağındaki bireylere yapılmaktadır. Bu nedenle eğitim harcamasından eşlere düşen paylar çok düşüktür ve bu paylarda eşler arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Arap kadınlar ile Süryani erkekler ise, hanede eğitim harcaması yapıldığını, ancak kendilerinin bu harcama içerisinde pay almadıklarını belirtmişlerdir.

Restoran için hanede yapılan ortalama aylık harcama tutarı, yoksulluk sınırı üzerinde bulunanlar için ortalama 104,7 TL olarak hesaplanmıştır. Tablodan da görüleceği üzere en düşük ortalama hane halkı restoran harcamasını Türkler, en yüksek harcamayı ise Süryaniler yapmaktadır. Kadınların söz konusu harcama kaleminden aldığı pay, erkeklere göre oldukça düşüktür. Restoran harcamasının hane içinde kadınlar aleyhine gerçekleşen dağılımı, kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasından ve hane içine hapsolmelerinden kaynaklanabilir.

Hanede kişisel bakım-kozmetik için yapılan toplam harcama tutarı, yoksulluk sınırı üzerinde bulunanlar için ortalama 73,1 TL'dir. En düşük ortalama hane halkı kişisel bakım-kozmetik harcamasını Kürtler, en yüksek harcamayı ise Süryaniler yapmaktadır. Kadınların hane kişisel bakım-kozmetik harcamasından aldığı pay ise erkeklerden daha yüksektir. Kadınlar arasında bir değerlendirme yapıldığında, bu harcama kaleminden en az payı Süryanilerin, en fazla payı ise Türklerin aldığı görülmektedir. Erkekler arasında ise kişisel bakım-kozmetik harcamasından en az payı Süryaniler, en fazla payı Araplar almaktadır.

Eğlence, kültür, tatil ve hobiyeye yönelik hanede yapılan toplam harcama tutarı, ortalama 48,4 TL olarak hesaplanmıştır. Tablodan da görüleceği üzere en düşük ortalama hane halkı eğlence harcamasını Araplar, en yüksek harcamayı ise Süryaniler yapmaktadır. Bu harcama kaleminden kadınların aldığı pay, erkeklere oranla daha düşüktür.

Yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan bireylerin ortalama aylık hane halkı ulaşım harcaması 145 TL'dir. En düşük hane ulaşım harcamasını Süryaniler, en yüksek hane ulaşım harcamasını ise Kürtler yapmaktadır. Bu harcama kaleminin hane içindeki dağılımı da kadınlar aleyhine gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranlarının ve hareket özgürlüklerinin görece düşük olması, hane ulaşım harcamasından daha düşük bir pay almalarının nedeni olabilir.

Mardin'de yoksulluk sınırının üzerinde bulunan hanelerde, toplam harcamalardan eşlerin aldıkları paylar genel olarak değerlendirildiğinde, sağlık ve kişisel bakım-kozmetik harcamaları dışında tüm harcama kalemlerinden kadınların aldığı payın erkeklerin aldığı paydan daha düşük olduğu görülmektedir. Kadın ve

erkeğin harcamalardan aldıkları paylar arasındaki en büyük fark; sigara-alkol, restoran ve ulaşım harcamalarında gözlenmektedir. Söz konusu her üç harcama kaleminde de kadın aleyhine bir dağılım vardır. Bu bulgular ışığında hanehalkı gelir düzeyi yoksulluk sınırının üzerinde olan başka bir deyişle yoksul olmayan hanelerde bile, hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle kadınların aynı hanede yaşayan erkeklerden daha yoksul olduğu söylenebilir. Özellikle gıda ve giyim gibi zorunlu harcamalar ile sigara-alkol ve kişisel bakım gibi lüks olarak atfedilebilen harcamalar, Kürt hanehalklarında diğer etnik kökenlere göre daha düşüktür. Bu durum yoksulluğun cinsel bir kimlik yanında etnik bir kimlik de taşıdığını göstermektedir.

Tablo 5.8: Yoksulluk Sınırı Üstünde Yaşayan Hanehalkları İçinde Harcamaların Cinsiyete ve Etnik Kökene Göre Dağılımı: Mardin

Harcama Kalemleri	Kadın (111) (%48,3)				Erkek (119) (%51,7)					Genel (230) (%56,4)					
	Kürt (36)	Arap (61)	Süryani (8)	Türk (6)	Kadın Ort.	Kürt (42)	Arap (62)	Süryani (9)	Türk (6)	Erkek Ort.	Kürt (78) (%33,8)	Arap (123) (%53,7)	Süryani (17) (%7,4)	Türk (12) (%5,2)	Genel Ort.
Hane Gıda Harcaması	493,1	528	612,5	1108,3	554,1	511,9	549,8	711,1	408,3	541,5	503,2	539	664,7	758,3	547,6
Bireysel Gıda Harcaması	117,4	121,8	107,8	325	130,4	155,7	142,9	120,7	141,7	145,7	138,1	132,4	114,6	233,3	138,3
Gıda Harc. % Pay	23,8	23,1	17,6	29,3	23,5	30,4	25,9	16,9	34,7	26,9	27,4	24,6	17,2	30,8	25,3
Hane Giyim Harcaması	181,4	195,8	189,4	200,3	190,9	201,9	236,1	218,7	197,2	220,8	192,5	216,1	204,9	198,8	206,3
Bireysel Giyim Harcaması	43,5	41,8	37,5	70	43,6	65,4	58,8	42,8	58,3	59,9	55,3	50,4	40,3	64,2	52
Giyim Harc. % Pay	23,9	21,3	19,8	34,9	22,8	32,4	24,9	19,6	29,6	27,1	28,7	23,3	19,7	32,3	25,2
Hane Sağlık Harcaması	56,4	51,7	38,1	48,2	52	59,7	51,1	51,2	31,7	53,2	58,2	51,4	45,1	39,9	52,6
Bireysel Sağlık Harcaması	14,8	18,1	8,8	20	16,5	24,1	8,6	2,2	5,3	13,4	19,8	13,3	5,3	12,7	14,9
Sağlık Harc. % Pay	26,2	35	23,1	41,5	31,7	40,4	16,8	4,3	16,7	25,2	34	25,9	11,8	31,8	28,3
Hane Sigara-Alkol Harc.	100	104,2	190	129,2	110,4	95,6	129,9	288,3	73,3	126,9	97,6	117,2	242,1	101,3	118,9
Bireysel Sigara-Alkol Harc.	4,6	17,6	7,9	28,3	13,2	81,3	77,1	118,3	40,8	79,9	45,9	47,6	66,4	34,6	47,7
Sigara-Alkol Harc. % Pay	4,6	16,9	4,2	21,9	12	85	59,4	41	55,7	62,9	47	40,6	27,4	34,2	40,1
Hane Eğitim Harcaması	222,4	308,2	201,9	0	256	229,6	303,7	190,9	61,7	256,8	226,3	305,9	196,1	30,8	256,4
Bireysel Eğitim Harc.	0,8	0	1,3	0	0,4	3,3	0,7	0	6,7	1,9	2,2	0,4	0,6	3,3	1,2
Eğitim Harc. % Pay	0,4	0	0,6	0	0,2	1,4	0,2	0	10,9	0,7	0,0	0,1	0,3	10,7	0,46
Hane Restoran Harcaması	95,3	80,5	125	45,8	86,8	153,8	96,6	138,9	130	121,7	126,8	88,6	132,4	87,9	104,7
Bireysel Restoran Harc.	7,9	10,1	16,9	18,8	10,4	117,1	69,5	75	67,5	86,6	66,7	40,04	47,7	43,1	49,8
Restoran Harc. % Pay	8,3	12,5	13,5	41,1	12	76,1	71,9	53,9	51,9	71,2	52,6	45,2	36	49	47,6
Hane Kişisel Bakım Harc.	69,3	71,9	96,5	95	74,1	65,9	66,8	133,6	78,7	72,2	67,5	69,3	116,2	86,8	73,1
Bireysel Kişisel Bakım Harc.	28,2	27,3	32,5	72,5	30,4	22,2	26,5	29,9	21,2	24,9	24,9	26,9	31,2	46,8	27,6
Kişisel Bakım Harc. % Pay	40,7	38	33,7	76,3	41	33,7	39,7	22,4	26,9	34,5	36,9	38,8	26,9	53,9	37,8
Hane Eğlence Harcaması	47,9	38,3	35,6	73,8	43,2	72,9	34,9	92,3	47,8	53,3	61,4	36,6	65,7	60,8	48,4
Bireysel Eğlence Harc.	7,5	2,6	0,9	2,5	4,1	12,4	2,7	23,1	1,3	7,6	10,1	2,6	12,6	1,9	5,9
Eğlence Harc. % Pay	15,7	6,8	2,5	3,4	9,5	17	7,7	25	2,7	14,3	16,5	7,1	19,2	3,1	12,2
Hane Ulaşım Harcaması	143,4	126	91,9	175,3	131,8	240,6	118,2	112,3	60,8	158,1	195,7	122,1	102,7	118,1	145,4
Bireysel Ulaşım Harc.	20,6	30,1	13,8	66,8	27,8	132,3	66,6	73,7	28	88,4	80,8	48,5	45,5	47,4	59,2
Ulaşım Harc. % Pay	14,4	23,9	15	38,1	21,1	54,9	56,3	65,6	46,1	55,9	41,3	39,7	44,3	40,1	40,7

Not: Harcamalar ortalama aylık değerleri göstermektedir.

Mardin’de, beyan ettikleri aylık ortalama hane halkı geliri ile yoksulluk sınırı altında yaşadıkları belirlenen grup ile yoksulluk sınırı üzerinde bulunan grup açısından genel bir değerlendirme yapmak, harcamaların kadın ve erkek arasındaki dağılımının gelire göre değişip değişmediğini görmek açısından önem taşımaktadır. Yoksulluk sınırı üzerindeki hanelerde, yoksulluk sınırı altında kalan hanelere göre gelir artışı ile birlikte, tüm harcama kalemlerinin tutarlarında beklendiği üzere bir artış gözlenmiştir. Sağlık harcaması dışında kalan tüm kalemlerde bu artışın oranı oldukça fazladır. En fazla artış oranı ise eğitim ve giyim harcaması kalemlerinde gözlenmiştir. Eğitim harcaması için eşler arasında bir değerlendirme yapmak pek mümkün değildir, çünkü bu harcama genellikle hanede yaşayan eğitim çağındaki bireylere yapılmaktadır. Giyim harcaması açısından ise, kadının bu harcama kaleminden aldığı payda artış olmasına rağmen, hala erkekten daha az pay aldığı görülmektedir. Giyim harcaması haricinde, gıda, sigara-alkol, restoran, eğlence ve ulaşım harcamalarından da kadınların aldığı pay artmasına rağmen, hala erkeklerin aldığı paydan daha düşüktür. Sağlık harcaması ve kişisel bakım-kozmetik harcaması için biraz daha farklı bir durum söz konusudur. Sağlık harcamasından kadınların aldığı pay, hem yoksulluk sınırı altında hem de üzerinde erkeklerinkinden daha fazladır. Kişisel bakım-kozmetik harcamasından kadınların aldığı pay, yoksulluk sınırı altında erkeklerin aldığı payın çok altında olmasına rağmen, yoksulluk sınırı üzerinde erkeklerin aldığı paydan fazladır.

Tablo 5.9 ise, Muğla’da beyan ettikleri aylık ortalama hane halkı geliri ile yoksulluk sınırının üzerinde yaşayan hane halkları içerisinde harcamaların cinsiyete göre dağılımını göstermektedir. Muğla’da yoksulluk sınırının üzerindeki hanelerde, harcamaların toplam hane bütçesi içerisindeki payları incelendiğinde, en yüksek payı gıda, eğitim ve giyim gibi zorunlu harcamaların aldığı görülmektedir. Muğla’da, Mardin’den farklı olarak hane restoran ve eğlence harcaması gibi lüks harcamaların hane bütçesindeki payı daha yüksektir.

Muğla’da yoksulluk sınırının üzerinde gelir düzeyine sahip hane halklarında kadınlar hane gıda harcamasından erkeklere nazaran daha az pay almaktadırlar. Bu durumun yine kalori ihtiyacı farklılığından kaynaklandığı söylenebilir.

Yoksul olmayan hanehalklarında kadınların hane giyim harcamasından aldığı pay, erkeklerin aldığı paydan daha fazladır. Cinsiyet ve tercih farklılığı nedeniyle, hane giyim harcamasından kadınların erkeklere nazaran daha fazla pay alması beklentilerle uyumludur.

Yoksulluk sınırının üzerindeki hanehalklarında kadınların ortalama hane sağlık harcamasından aldığı pay, erkeklerin aldığı paydan daha fazladır. Bunun nedeni ise kronik bir hastalığı olan kadınların sayısının yine erkeklerden daha fazla olmasıdır.

Kadın ve erkeklerin hane sigara-alkol harcamasından aldıkları paylar karşılaştırıldığında, kadınların payının yoksulluk sınırının üzerinde de erkeklerin payından daha az olduğu görülmektedir.

Kadınların hane eğitim harcamasından aldıkları pay yaklaşık %1,6 iken, erkeklerin aldıkları pay %1,3'tür. Örneklemin geneli için geçerli olan durum burada da gözlenmektedir. Hane eğitim harcaması, ağırlıklı olarak hanede yaşayan eğitim çağındaki bireylere yapılmakta ve hane eğitim harcamasının eşler arasındaki dağılımında önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

Yine tüm örneklem genelinde olduğu gibi kadınların hane restoran harcamasından aldığı pay, erkeklerin aldığı payın çok altındadır. Bu durum, ister ataerkil toplumsal yapının daha belirgin olduğu Mardin'de, ister kadınların pazarlık gücünün görece daha yüksek olduğu Muğla'da, gelir düzeyinden bağımsız olarak restoran harcamasının hane içi dağılımının kadınlar aleyhine gerçekleştiğini göstermektedir.

Hanede yapılan kişisel bakım-kozmetik harcamasından alınan paylar cinsiyet temelinde değerlendirildiğinde; yoksulluk sınırı üzerinde bulunan grup içerisinde kadınların bu harcamadan erkeklere nazaran daha fazla pay aldıkları gözlenmektedir. Cinsiyet ve tercih farklılığı nedeniyle, hane kişisel bakım-kozmetik harcamasından kadınların daha fazla pay alması beklentilerle uyumludur.

Eğlence, kültür, tatil ve hobiyeye yönelik hanede yapılan harcamaların aylık ortalama tutarı, Mardin’le karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Bunun nedeni olarak, gelir düzeyi farklılığı dolayısıyla Muğla’da yaşayan hanehalklarının Mardin’de yaşayan hanelhalklarına göre daha fazla tatil harcamasında bulunmaları gösterilebilir. Hane eğlence harcamasının eşler arasındaki dağılımında önemli bir farklılık bulunmamakla birlikte, kadınların hane eğlence harcamasından aldıkları pay, erkeklerin aldıkları paydan daha yüksektir.

Yoksulluk sınırının üzerinde, kadınların ortalama hanehalkı ulaşım harcamasından aldıkları pay, erkeklerin aldıkları paydan daha düşüktür. Hanede yapılan ulaşım harcamasının yaklaşık %56’sı erkekler tarafından gerçekleştirilirken, %33’ü kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadınların, hane ulaşım harcamasından daha düşük bir pay almalarının nedeni, kadınların işgücüne katılım oranlarının görece düşük olması olabilir.

Muğla’da yoksulluk sınırının üzerinde bulunan hanelerde, hane harcamalarından eşlerin aldıkları paylar genel olarak değerlendirildiğinde, gıda, sigara-alkol, restoran ve ulaşım harcamalarından kadınların aldığı payın, erkeklerin aldığı paydan yine daha düşük olduğu görülmektedir. Kadınların ve erkeklerin harcamalardan aldıkları paylar arasındaki en fazla fark; sigara-alkol, restoran, kişisel bakım-kozmetik ve ulaşım harcamalarında gözlenmektedir. Söz konusu dört harcama kaleminden sadece kişisel bakım-kozmetik harcamalarında kadın lehine bir dağılım söz konusudur. Kadınların hane harcamalarından erkeklere göre daha fazla pay aldığı diğer harcama kalemleri giyim, sağlık, eğitim ve eğlencedir. Ancak özellikle eğitim harcamasının hane içerisindeki dağılımında eşler arasındaki fark oldukça azdır. Bu bulgular ışığında yoksul olmayan hanelerde bile, hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle kadınların aynı hanede yaşayan erkeklerden daha yoksul olduğu söylenebilir. Ancak hane içi kaynak dağılımında kadınlar aleyhine yaşanan cinsiyet eşitsizliği Mardin’deki kadar büyük değildir.

Tablo 5.9: Yoksulluk Sınırı Üstünde Yaşayan Hanehalkları İçinde Harcamaların Cinsiyete Göre Dağılımı: Muğla

Harcama Kalemleri	Kadın (199) (%49,9)	Erkek (200) (%50,1)	Genel (399) (%97,8)
Hane Gıda Harcaması	466,9	463,55	465,2
Bireysel Gıda Harcaması	147,9	154,7	151,3
Gıda Harcaması % Pay	31,7	33,4	32,5
Hane Giyim Harcaması	163,3	166,3	164,8
Bireysel Giyim Harcaması	59,8	48,9	54,3
Giyim Harcaması % Pay	36,6	29,4	32,9
Hane Sağlık Harcaması	41,3	38,7	40
Bireysel Sağlık Harcaması	15,8	9,2	12,5
Sağlık Harcaması % Pay	38,3	23,8	31,3
Hane Sigara-Alkol Harcaması	119,1	123,2	121,1
Bireysel Sigara-Alkol Harcaması	14,5	104,3	59,5
Sigara-Alkol Harcaması % Pay	12,2	84,7	49,1
Hane Eğitim Harcaması	177,5	182,5	180
Bireysel Eğitim Harcaması	2,8	2,4	2,6
Eğitim Harcaması % Pay	1,6	1,3	1,4
Hane Restoran Harcaması	141,4	154,6	148
Bireysel Restoran Harcaması	45,8	82,6	64,3
Restoran Harcaması % Pay	32,4	53,4	43,4
Hane Kişisel Bakım Harcaması	76,4	79,1	77,8
Bireysel Kişisel Bakım Harcaması	43,7	25,3	34,5
Kişisel Bakım Harcaması % Pay	57,2	32	44,3
Hane Eğlence Harcaması	109,5	110,5	109,9
Bireysel Eğlence Harcaması	27,6	24,9	26,2
Eğlence Harcaması % Pay	25,2	22,5	23,8
Hane Ulaşım Harcaması	148,1	153,4	150,7
Bireysel Ulaşım Harcaması	49,2	86,4	67,9
Ulaşım Harcaması % Pay	33,2	56,3	45,1

Not: Harcamalar ortalama aylık değerleri göstermektedir.

Yoksulluk sınırı altında kaldığı belirlenen grup ile yoksulluk sınırı üzerindeki grup arasında karşılaştırma yapmak, Muğla açısından çok da anlamlı sonuçlar vermeyecektir. Çünkü Muğla'da yoksulluk sınırı altında yaşayan sadece 9 kişi bulunmakta, geriye kalan 399 kişi ise yoksulluk sınırı üzerinde yaşamaktadır. Yine de genel bir değerlendirme yapılırsa, hane sağlık harcaması dışında kalan tüm harcamaların tutarlarının oldukça arttığı görülmektedir. Yoksulluk sınırı altında kalan grup ile yoksulluk sınırı üzerindeki grup arasında, kadınların hanede yapılan

harcamalardan aldıkları paylar açısından bir değerlendirme yapıldığında; kadınların tüm harcama kalemlerinden aldıkları payların artmasına rağmen; hala gıda, sigara-alkol, restoran ve ulaşım harcamalarından erkeklere göre daha az pay aldıkları görülmüştür.

Yoksulluk sınırı üstünde ise her iki ilde de benzer şekilde kadınların gıda, sigara-alkol, restoran ve ulaşım harcamalarından aldıkları pay erkeklere göre daha düşükken, sağlık ve kişisel bakım harcamalarından aldıkları pay daha yüksektir. Muğla'daki kadınlar Mardin'deki kadınlardan farklı olarak yoksulluk sınırının üzerinde giyim, eğitim ve eğlence harcamalarından erkeklere göre daha fazla pay almaktadır. Söz konusu harcamaların hane içerisinde dağılımında yaşanan kadınlar lehine durum Mardin'de ataerkil yapının egemen olması, kadının eve "hapsolması" gibi nedenlerle yaşanmamıştır.

Buraya kadar farklı gelir düzeylerindeki hanehalkları içerisinde harcamaların hane üyeleri arasındaki dağılımına ilişkin mevcut durum incelenmiştir. Bilindiği gibi Türkiye'de ataerkil toplumsal yapı dolayısıyla gelirin kontrolü genellikle erkeğin elinde toplanmaktadır. Oysa ilgili literatür çalışmalarının da ortaya koyduğu üzere gelirin kontrolünün kadının elinde olmasının ve kadının kontrol ettiği gelirin artmasının hanehalkı harcamalarının yapısı üzerinde başta çocuklara yönelik harcamaları arttırma gibi birçok alanda yararlı etkileri bulunmaktadır. Bu anlamda aşağıda kadının pazarlık gücünün artmasının olası yararlı etkileri incelenecektir.

5.6.GELİRİN KONTROLÜNÜN KADINLARIN ELİNDE OLMASININ VE KADINLARIN KONTROL ETTİĞİ GELİRİN ARTMASININ HANE HARCAMALARI ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ

Kadınlar tarafından kontrol edilen kaynakların ve kadınların pazarlık gücünün artmasının birçok alanda yararlı etkileri bulunmaktadır. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalarda, kadınların kontrol ettiği kaynaklardaki artışların kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımını daha çocuk merkezli hale getirdiği ve dolayısıyla çocuklar lehine yapılan harcamaları arttırarak

çocukların refahını iyileştirdiği tespit edilmiştir (bakınız bölüm 3.4.3). Aşağıdaki Tablo 5.10 yardımıyla Mardin ve Muğla örneğinden hareketle Türkiye’de gelirin kontrolünün kadının elinde olmasının ve kadının kontrol ettiği gelirin artmasının hane harcamaları üzerindeki olası etkileri incelenecektir. Tablo’nun sol tarafında görüşmecilere yöneltilen “*şuanki mevcut toplam hanehalkı gelir düzeyi değişmemek şartıyla, eğer gelirin tamamı sizin elinizde olsa idi öncelikli olarak neye daha fazla harcamada bulunmak isterdiniz?*” sorusuna alınan cevaplar yer almaktadır.

Mardin’de bu soruya verilen en fazla cevaplar sırasıyla gıda, eğitim birikim/yatırım ve sağlık iken, Muğla’da ise sırasıyla birikim/yatırım, gıda, eğitim ve eğlencedir. İki il arasında dikkati çeken farklılık Mardin’de gıda harcaması ile Muğla’da eğlence harcamasının görece yüksekliğidir. Bireylerin biri zorunlu diğeri ise lüks olan bu kalemlere daha fazla harcamada bulunmak istediklerini beyan etmeleri, iki il arasındaki gelir düzeyi farklılığı ile açıklanabilir. Cinsiyetler açısından bir karşılaştırma yapılırsa, her iki ilde de gelirin kontrolünün kadının elinde olması durumunda erkeğin elinde olması durumuna göre mobilya/ev eşyası, giyim, çocuğa yönelik harcamalar ve evin genel ihtiyaçlarına yönelik harcamalar daha fazla yapılacaktır. Bu harcamalara ilaveten gelirin kontrolünün kadının elinde olması erkeğin elinde olmasına göre Mardin’de gıda Muğla’da ise eğitim harcamasını arttıracaktır. Başka bir deyişle gelirin kontrolünün kadının elinde olması gıda, giyim ve evin genel ihtiyaçları gibi zorunlu harcamalar ile eğitim ve çocuklara yönelik harcamalar gibi gelecek nesillere yönelik harcamaların payını arttıracaktır. Bu bulgu uluslararası literatürün gelirin kontrolünün kadınların elinde olmasının, hane içi kaynak dağılımını çocuklar lehine iyileştireceği görüşünü desteklemektedir.

Tablo’nun sağ tarafında ise görüşmecilere yöneltilen “*hane geliri iki katına çıksaydı ve gelirin kontrolü sizin elinizde olsaydı neye daha fazla harcamada bulunmak veya ne almak isterdiniz?*” sorusuna verilen cevaplar yer almaktadır. Her iki ilde de bu soruya verilen en fazla cevaplar sırasıyla birikim/yatırım ve gayrimenkuldür. Ev sahibi olma isteği her iki ilde de sıklıkla dile getirilmiştir. İki il arasında dikkati çeken farklılık ise üçüncü sırada Mardin’de mobilya/ev eşyası, Muğla’da eğlence harcamasının yer almasıdır. Hane gelirinin iki katına çıktığı varsayımı hane harcamalarını gıda, eğitim, sağlık gibi zorunlu harcamalardan mobilya ve eğlence gibi daha lüks mallara doğru kaydırmıştır. Cinsiyetler açısından

bir karşılaştırma yapılırsa, her iki ilde de hane gelirinin iki katına çıkması ve gelirin kontrolünün kadının elinde olması durumunda erkeğin elinde olması durumuna göre mobilya/ev eşyası ve çocuğa yönelik harcamalar daha fazla yapılacaktır. Bu harcamalara ilaveten artan gelirin kontrolünün kadının elinde olması erkeğin elinde olmasına göre Mardin’de gayrimenkul ve sağlık, Muğla’da ise eğitim harcamasını arttıracaktır. Başka bir deyişle gelirin kontrolünün kadının elinde olması eğitim ve sağlık gibi beşeri sermaye yatırımlarının ve çocuklara yönelik harcamalar gibi gelecek nesillere yönelik harcamaların payını arttıracaktır. Bu bulgu uluslararası literatürün kadınların kontrol ettiği kaynaklardaki artışların, hane içi kaynak dağılımını çocuklar lehine iyileştireceği görüşüyle örtüşmektedir. Gelirin kontrolünün kadının elinde olmasının gelecek nesillere yapılan yatırımları arttıracak olması, kadının kontrolündeki gelirin arttırılmasına yönelik politikaların oluşturulması konusunu daha önemli hale getirmektedir. Yine söz konusu bulgular aynı hanede yaşayan kadın ve erkeklerin farklı tercihlere ve hane içinde farklı kaynak dağılımı sonuçlarına sahip olduklarını göstermesi açısından kolektif modeli destekleyici niteliktedir.

Tablo 5.10: Gelirin Kontrolünün Kadınların Elinde Olmasının ve Kadınların Kontrol Ettiği Gelirin Artmasının Hane Harcamaları Üzerindeki Olası Etkileri: Mardin-Muğla

Harcamalar	<i>Gelirin Kontrolü Elinde Olsa İdi Öncelikli Olarak Neye Daha Fazla Harcamada Bulunmak İsteddiği</i>						<i>Kontrolündeki Gelir İki Katına Çıksaydı Neye Daha Fazla Harcamada Bulunmak veya Ne Almak İsteddiği</i>					
	Mardin			Muğla			Mardin			Muğla		
	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)
Gıda	69	54	123	27	41	68	9	11	20	3	1	4
Eğitim	26	49	75	32	30	62	13	16	29	24	12	36
Sağlık	26	26	52	12	17	29	9	4	13	0	0	0
Birikim/yatırım	21	34	55	34	45	79	42	76	118	58	57	115
Mobilya/ev eşyası	14	0	14	6	1	7	39	6	45	10	4	14
Giyim	16	10	26	15	3	18	8	7	15	8	7	15
Araba/Motosiklet	0	1	1	0	2	2	5	15	20	8	19	27
Gayrimenkul ¹	0	2	2	0	6	6	47	36	83	43	43	86
Çocuğa yönelik harcamalar ²	12	4	16	18	7	25	11	5	16	14	5	19
Borç ödemek	2	1	3	4	3	7	3	1	4	1	7	8
Eğlence/Tatil ³	1	6	7	18	18	36	2	9	11	23	38	61
Evin genel ihtiyaçları	3	2	5	17	10	27	0	0	0	2	1	3
Diğer ⁴	6	6	12	3	7	10	15	15	30	10	10	20
Şimdikinden farklı olmazdı	8	8	16	18	14	32	-	-	-	-	-	-

⁽¹⁾ Gayrimenkul içerisine ev, yazlık ev, arsa-tarla-bağ-bahçe ve dükkân dâhil edilmiştir.

⁽²⁾ Çocuğa yönelik harcamalar, çocuk giyim harcamalarını, çocukların geleceği için yapılan birikimi ve evli çocuklarına yapılan maddi desteği içermektedir.

⁽³⁾ Eğlence/tatil harcaması, kültürel faaliyetlere yapılan harcamaları ve eğlence, tatil harcamasını içermektedir.

⁽⁴⁾ Elektronik, hayır yapmak, zinet eşyası, ev tadilatı, her şeyden daha fazla alma, kişisel bakım/ihtiyaçlar, çeyiz, temizlik ürünü, profesyonel fotoğraf makinesi, temizlikçi tutma, eş ve aile büyüklerine yönelik harcamalar ve lüks kaliteli gıdaya yönelik harcamaları içermektedir.

5.7. YOKSULLUK, EVLİLİK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ

Kadınlar “kızların okumasına gerek olmadığı” düşüncesiyle eğitim hayatının ve dolayısıyla işgücü piyasasının dışında kalmaktadır. Çalışamayıp erken yaşta evlendirilen, çok sayıda çocuk doğurup ev içi sorumluklar ve eşlerinin çok fazla dışarı çıkmalarına izin vermemesi gibi nedenlerle eve hapsolan kadınlar, ev içinde gerek kararlara katılımda gerekse ekonomik konularda söz sahibi olamamaktadırlar. Kocasının getirdiği parayla evi geçindirmeye çalışan kadınlar, öncelikli olarak çocuklarının ve evin temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmakta, çoğu zaman gelir yetersizliği nedeniyle kendi ihtiyaçlarını ertelemekte ya da görmezden gelmekte, kocasından kendi ihtiyaçları için ekstra para iste(ye)memektedirler. Kısaca hane içerisinde gelirin, servetin ve harcamaların paylaşımında yaşanan ekonomik eşitsizlikler kadınların daha yoksul olmalarına neden olabilmektedir. Erkekler ise toplumun onlara yüklediği “evi geçindirme” rolünü yerine getiremediklerini düşündükleri için ezilmekte ve çareyi kadınları “ezmekte” bulmaktadır. Bir başka deyişle kadınlar için evlilik ekonomik şiddet yanında fiziksel şiddeti de barındırmaktadır. Bu anlamda evlilik ve evliliğin getirmiş olduğu sorumlulukla artan yoksulluk ve yoksullukla artan kadına yönelik şiddet kadınlar için yaşamı daha zor bir hale getirmektedir. Çalışmanın gelinen bu noktada öncelikle kendisini yoksul hisseden bireylerin neden yoksul hissettikleri, daha sonra evliliğin bireylerin yoksulluğu üzerindeki etkisi ve en son şiddetin hane içerisindeki yaşanma sıklığı ve yoksullukla bağlantısı incelenecektir.

5.7.1. Yoksulluğun Nedenleri

Daha önce de belirtildiği üzere genel itibariyle gelir yetersizliği ile ilişkili olarak tanımlanan yoksulluk, hanehalkı büyüklüğü, işgücüne katılıp katılmama, işteki durum, sosyal güvencenin olup olmaması, çalışılan sektör, cinsiyet ve eğitim durumu gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Alan araştırması sırasında kendisini yoksul hisseden bireylere, yoksulluklarının nedenini kendi ifadeleri ile ortaya koymalarını sağlamak amacıyla “*kendinizi neden yoksul hissediyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 5.11’de bu soruya verilen cevaplar, yedi grupta kategorize edilerek sunulmuştur. Tablo 5.11 incelendiğinde, kendisini yoksul hisseden

bireylerin yoksulluklarının nedeni olarak en fazla gelir yetersizliğini gösterdikleri gözlenmektedir. Mardin’de görüşmecilerin yaklaşık %67’si, Muğla’da ise %70’i yoksulluklarının nedenine ilişkin soruya gelir yetersizliği ile bağlantılı bir cevap vermişlerdir. Gelir yetersizliğinin ardından Mardin’de en fazla söylenen neden kendisinin ya da eşinin işinin olmaması, düzenli bir işinin olmaması gibi cevapların bulunduğu işgücü piyasası ile ilgili sebeplerdir. Muğla’da ise gelir yetersizliğinin ardından çocuklar ile ilgili sebepler ve özgürlükler ile ilgili sebepler gelmektedir. Çocuklarına iyi bir eğitim veremediğini, onların isteklerini ve ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığını düşündüğü için kendini yoksul hissedenlerin oranı Mardin’de %7,9, Muğla’da %7,8’dir. Hem maddi hem de manevi anlamda özgür olmadığını, özgürlüğünün kısıtlandığını düşündüğü için kendini yoksul hissedenlerin oranı da Mardin’de %7,9, Muğla’da %7,8’dir. Tablodan da görüleceği üzere kadın ve erkeklerin kendilerini yoksul hissetmelerine neden olan unsurlar önemli derecede farklılık göstermektedir. Her iki ilde de sağlık ve eğitim gibi beşeri sermaye eksikliği ve maddi-manevi özgürlük ile ilgili sebepler nedeniyle kendini yoksul hisseden kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Başka bir deyişle erkekler yoksulluklarının nedenini genel itibariyle gelir yetersizliği ve işgücü piyasasındaki eksiklikler ile açıklarken kadınlar ise, eğitim sağlık hizmetlerine erişimlerinin ve özgürlüklerinin kısıtlanması gibi daha ziyade manevi unsurlar ile açıklamışlardır. Kadınların yoksulluğu, eşinin çalışmasına izin vermemesi, yapmak istediği şeyi yapamaması, eşinin para vermemesi, maddi açıdan eşine bağımlı olması gibi cevapların bulunduğu özgürlükle ilgili sebeplerle açıklaması, kadınlar için evliliğin yoksulluğun bir nedeni olduğunu ortaya koymaktadır.

Muğla’dan farklı olarak Mardin’de yoksulluklarının nedenini işgücü piyasası, çocuklar, birikim, servet, miras ve kişisel özellikler ile ilgili sebepler ile açıklayan kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Mardin ve Muğla’da kadınların yoksulluk nedenleri arasındaki en önemli farklılık işgücü piyasası ile ilgili sebeplerdir. Mardin’de yoksulluklarının nedenini işgücü piyasası ile ilgili sebeplerle açıklayan kadınların oranı yaklaşık %35 iken, Muğla’da söz konusu oran sadece %1,5’tir. Bu durum kadınların işgücüne katılım oranında Türkiye’nin en düşük değerine sahip olan Mardin’de kadınların ekonomik özgürlüğüne sahip olmamasının ve dolayısıyla yoksullaşmasının en temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5.11: Kendisini Yoksul Hisseden Bireylerin Neden Yoksul Hissettikleri: Mardin-Muğla

	Mardin			Muğla			Genel Toplam		
	Kadın (78)	Erkek (73)	Toplam (151)	Kadın (67)	Erkek (61)	Toplam (128)	Kadın (145)	Erkek (134)	Toplam (279)
İşgücü piyasası ile ilgili sebepler	27 (%34,6)	22 (%30,1)	49 (%32,5)	1 (%1,5)	7 (%11,5)	8 (%6,3)	28 (%19,3)	29 (%21,6)	57 (%20,4)
Gelir yetersizliği ile ilgili sebepler	43 (%55,1)	58 (%79,5)	101 (%66,9)	40 (%59,7)	50 (%82)	90 (%70,3)	83 (%57,2)	108 (%80,6)	191 (%68,5)
Beşeri sermaye eksikliği ilgili sebepler	5 (%6,4)	3 (%4,1)	8 (%5,3)	2 (%3)	-	2 (%1,6)	7 (%4,8)	3 (%2,2)	10 (%3,6)
Çocuklar ile ilgili sebepler	9 (%11,5)	3 (%4,1)	12 (%7,9)	5 (%7,5)	5 (%8,2)	10 (%7,8)	14 (%9,7)	8 (%6)	22 (%7,9)
Özgürlükle (maddi/manevi) ilgili sebepler	8 (%10,3)	4 (%5,5)	12 (%7,9)	9 (%13,4)	1 (%1,6)	10 (%7,8)	17 (%11,7)	5 (%3,7)	22 (%7,9)
Birikim/servet /miras ile ilgili sebepler	11 (%14,1)	4 (%5,5)	15 (%9,9)	3 (%4,5)	6 (%9,8)	9 (%7)	14 (%9,7)	10 (%7,5)	24 (%8,6)
Kişisel özellikler ile ilgili sebepler	3 (%3,8)	1 (%1,4)	4 (%2,6)	2 (%3)	5 (%8,2)	7 (%5,5)	5 (%3,4)	6 (%4,5)	11 (%3,9)

Not 1: Yedi temel grubun içerisinde barındırdığı cevaplar EK-5'te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Not 2: Kendisini yoksul hisseden bireyler yoksul hissetmelerinin nedenlerini birden fazla faktörle açıkladıkları için toplamlar %100'ü aşmaktadır.

5.7.2. Kadın Yoksulluğunun Bir Nedeni Olarak Evlilik

Kadın yoksulluğunun bir nedeni olarak evliliği incelemeye önce Mardin ve Muğla'da gerçekleştirilen evliliklerin niteliği (görücü, akraba evliliği, berdel) ve ilk evlilik yaşına ilişkin özet bilgilerin sunulması, kadınlar açısından evliliğin anlamının ortaya konulması için önemlidir.

Alan araştırması bulguları kadın görüşmecilerin evliliklerini, diğer aile ve nüfus çalışmalarının sonuçlarına benzer şekilde (Sallan Gül, 2005; TÜİK, 2006) oldukça erken yaşlarda gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır⁷⁰. Mardin'de kadınların

⁷⁰ TÜİK tarafından yapılan aile yapısı araştırmasının sonuçlarına göre 2006 yılı itibariyle Türkiye'de evli kadınların %58,7'si, erkeklerin %58,2'si ilk evliliğini 18-24 yaşlar arasında yapmıştır. Cinsiyete

ortalama ilk evlilik yaşı yaklaşık 19 iken, erkeklerin 24'tür. Muğla'da ise ortalama ilk evlilik yaşı kadınlarda yaklaşık 22, erkeklerde ise 26'dır⁷¹. Söz konusu veriler her iki ilde de kadınların ilk evlilik yaşının erkeklerle göre daha düşük olduğunu ve Mardin'de kadınların Muğla'ya göre daha erken evlendiklerini ortaya koymaktadır.

Alan araştırması sonuçlarına göre, her iki ilde de evleneceği kişiyi kendisinin seçtiğini ifade eden erkeklerin sayısı kadınların sayısından daha fazladır. Diğer bir ifadeyle, her iki ilde de görücü usulüyle evlenen kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır. Söz konusu bulgular Türkiye geneli için elde edilen bulgular ile örtüşmektedir⁷². Ancak iki il arasında evlilik kararının alınmasında ve evliliklerin niteliğindeki temel farklılık, Muğla'da gerçekleştirilen evliliklerin çoğunlukla her iki eşin kendi seçimleri sonucu gerçekleşmesi, Mardin'de ise ağırlıklı olarak görücü usulüyle gerçekleşmesi⁷³ ve akraba evliliği yapanların sayısının yüksekliğidir. Mardin'de akraba evliliği yapanların sayısı 86 iken, Muğla'da sadece 5'tir⁷⁴. Birarada yaşayan akrabalarından oluşan aile türüne sık rastlanılan Mardin'de, kalabalık aile ve erkek çocuk isteği bazı evliliklerde kadının üzerine kuma getirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bir kadının üzerine kuma getirilmesi ve hatta bazen kadınların

göre ilk evlenme yaşında en büyük farklılık 18 yaşın altında gerçekleştirilen evliliklerde gözlenmektedir. İlk evliliğini 18 yaşından önce gerçekleştiren kadınların oranı %31,7 iken, erkeklerin oranı sadece %6,9'dur (TÜİK, 2006:4). Bu durum ilk evlenme yaşının kadınlarda erkeklerle oranla daha küçük olduğunu göstermektedir. Bölgeler arası ilk evlilik yaşı incelendiğinde Ege bölgesinde ilk evliliğini 18 yaşından önce gerçekleştiren bireylerin oranı %18,2 iken, bu oran Güneydoğu Anadolu bölgesinde %26,3'e çıkmaktadır (TÜİK, 2006:5). Sallan Gül (2005) ise 54 kadın ile görüşme yaptığı alan çalışmasında yoksul kadınların ortalama evlenme yaşının 19 olduğunu tespit etmiştir.

⁷¹ Ortalama değerlerin gerçeği yansıtmakta yetersiz kaldığı düşünülerek ilk evlilik yaşına ilişkin minimum değerler de incelenmiştir. Mardin'de ilk evliliğini 15 yaş ve altında gerçekleştiren kadınların sayısı 39, 18 yaş ve altında gerçekleştiren kadınların sayısı 101 iken; erkeklerin sayısı sırasıyla 4 ve 18'dir. Muğla'da ise ilk evliliğini 15 yaş ve altında gerçekleştiren kadınların sayısı 3, 18 yaş ve altında gerçekleştiren kadınların sayısı 36'dır. Muğla'da 15 yaşından önce evlenen bir erkek bulunmamakta, 18 yaşında iken evlenen sadece 1 erkek bulunmaktadır.

⁷² Türkiye'de kadınların %36,2'sinin evliliği, görücü usulüyle ve ailesinin kararıyla gerçekleşirken, erkeklerin %35,2'sinin evliliği ise kendi seçimi ve ailesinin onayıyla gerçekleşmektedir. Görücü usulüyle ve kendi kararıyla evlenen erkeklerin oranı %31,9 iken kadınların oranı %28'dir. Söz konusu veriler kadınların görücü usulü evliliklerini daha ziyade ailesinin kararıyla gerçekleştirdiğini göstermektedir (TÜİK, 2006:6).

⁷³ Muğla'da 124 kadın ve 139 erkek evleneceği kişiyi kendisinin seçtiğini ifade ederken, Mardin'de evleneceği kişiyi kendisi seçen sadece 35 kadın ve 49 erkek bulunmaktadır. Yine Muğla'da görücü usulüyle evlenen 73 kadın ve 62 erkek varken, Mardin'de ise görücü usulüyle evlenen 84 kadın ve 67 erkek vardır.

⁷⁴ Türkiye genelinde 18 yaş ve üzeri yaşta evli bireyler içinde akraba evliliği yapanların oranı %20,9'dur. Akraba evliliğinin en yaygın olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde evli bireylerin %40,4'ü, Ege Bölgesinde ise %17,4'ü akraba evliliği yapmaktadır. Ege Bölgesi, Marmara Bölgesinin ardından akraba evliliklerine en az rastlanan bölgedir (TÜİK, 2006:8).

kumaları ile aynı evde yaşamak zorunda kalmaları, kadınlar üzerinde çok büyük duygusal şiddet yaratmaktadır⁷⁵.

Bireyler evlendikten sonra hayatlarında maddiyat dışında meydana gelen çeşitli değişiklikler nedeniyle kendilerini daha yoksul/yoksun hissedebilirler. Evliliğin beraberinde getirdiği sorumluluklar ve yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri özellikle kadınların yoksulluğu daha yoğun yaşamasına neden olmaktadır. Çünkü eğitim sürecine ve işgücü piyasasına dâhil olamadığı için genç yaşta evlendirilen kadınlar için evlilik, evlenmeyi isteyip istemediği bile sorulmayan bir kişiyle beraber yaşama, eşinin istediği sayıda ve cinsiyette (genellikle erkek) çocuk sahibi oluncaya kadar doğurma, ev içi sorumluluklar ve eşlerinin dışarı çıkmalarına izin vermemesi gibi nedenlerle eve hapsolme, hane içi alınan kararlarda “ben bilmem beyim bilir”ci anlayışa sahip olma, eşinin getirdiği parayla evi geçindirmeye çalışma, çocuklarının ve eşinin istek ve ihtiyaçlarını kendisinininkinden öncelikli tutma ve tüm bunlara rağmen ne yazık ki şiddete maruz kalma anlamına gelmektedir.

Evliliğin yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemek için çalışmada görüşmecilere evlendikten sonra hayatlarında meydana gelen hangi değişimlerin kendilerini daha yoksul/yoksun hissetmelerine neden olduğu sorulmuştur. Bu soruda görüşmecinin birden fazla seçim yapmasına izin verilmiş ve “diğer” seçeneği açık uçlu bırakılmıştır. Alınan cevaplardan elde edilen özet bulgular Tablo 5.12’de sunulmuştur.

Tablodan da görüleceği üzere, evlendikten sonra kendini yoksul hisseden bireylerin sayısı Mardin’de daha yüksektir. Ayrıca her iki ilde de evlendikten sonra kendini yoksul hisseden kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır⁷⁶. Tablo 5.12 incelendiğinde, evlendikten sonra bireylerin sorumluluklarında meydana gelen artışların bireylerin kendilerini yoksul/yoksun hissetmelerine neden olan en önemli

⁷⁵ Görüşmenin yapıldığı anda 38 yaşında olan bir kadın, 19 yaşında berdel olarak gittiği kocası tarafından üzerine 21 yaşında Urfa’dan kuma getirildiğini anlatmıştır. Aynı kadın, kocasının kumaya resmi nikâh kıymak isteyebileceği korkusuyla evlilik cüzdanını göğsünde taşımaktaydı. Bu örnek, evliliğin (kumalığın) kadınlar üzerinde yarattığı duygusal şiddeti çok güzel özetlemektedir.

⁷⁶ Mardin’de 165 kadın ve 136 erkek, Muğla’da ise 152 kadın ve 131 erkek evlendikten sonra hayatlarında meydana gelen değişimlerin kendilerini daha yoksul/yoksun hissettirdiğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle Tablo 5.12 Mardin geneli için toplam 301, Muğla geneli için ise 283 kişi üzerinden oluşturulmuştur.

faktör olduğu görülmektedir. Mardin’de bireylerin yaklaşık %74’ü, Muğla’da ise %66’sı, sorumluluk artışını yoksul/yoksun hissetmelerine neden olan en önemli faktör olarak göstermişlerdir. Sorumluluk artışının ardından, her iki ilde de sıralama değişmekle birlikte *“daha çok kişiye bakıyor olmak”*, *“çocuklarına daha iyi bir eğitim imkânı sunamamak”* ve *“harcamaların çoğunun çocuklara gitmesi”* bireylerin evlendikten sonra kendilerini yoksul/yoksun hissetmelerine neden olan ilk dört faktör içerisinde yer almaktadır. Bireylerin evlendikten sonra kendilerini yoksul/yoksun hissetmelerine neden olan faktörler kadın ve erkek arasında önemli farklılıklar göstermektedir.

Her iki ilde de (Mardin’de daha yüksek olmakla birlikte) *“evde yapılan işlerin artışı”*, *“eşinin istediğini almasına ve yapmasına izin vermemesi”*, *“harcamaların çoğunun eşine gitmesi”* ve *“çocuklarına daha iyi eğitim imkânı sunamama”* dolayısıyla kendisini yoksul hissedenden kadınların oranı, erkeklerin oranından daha yüksektir. Başka bir deyişle, Mardin ve Muğla’da yaşayan kadınlar için evlilik; evde yapılan işlerin artışı, karar alma ve hareket özgürlüğünün daralması, hane harcamalarından eşine oranla daha az pay alma ve çocuklarına iyi bir gelecek sunamamanın vermiş olduğu üzüntü anlamına gelmekte ve toplumsal cinsiyet rolleri ile şekillenen tüm bu nedenler kadınların hane içerisinde yaşadığı yoksulluğu derinleştirmektedir.

Yine her iki ilde de (Mardin’de daha yüksek olmakla birlikte) *“sorumluluk artışı”*, *“daha çok kişiye bakıyor olmak”* ve *“harcamaların çoğunun çocuklara gitmesi”* dolayısıyla kendisini yoksul hissedenden erkeklerin oranı, kadınların oranından daha yüksektir. Kısaca ataerkil toplumsal yapının evi geçindirme sorumluluğunu erkeklere yüklenmesi, erkeklerin evlilikle birlikte kendilerini yoksul hissetmelerine neden olmaktadır.

Tablo 5.12: Evlendikten Sonra Bireylerin Hayatlarında Meydana Gelen Değişikliklerin Kendilerini Yoksul Hissetmelerine Olan Etkileri: Mardin-Muğla

	Mardin			Muğla			Genel Toplam		
	Kadın (165)	Erkek (136)	Toplam (301)	Kadın (152)	Erkek (131)	Toplam (283)	Kadın (317)	Erkek (267)	Toplam (584)
Sorumluluk Artışı	105 (%63,6)	115 (%84,6)	220 (%73,9)	97 (%63,8)	89 (%67,9)	186 (%65,7)	202 (%63,7)	204 (%76,4)	406 (%69,5)
Evde yapılan işlerin artışı	66 (%40)	11 (%8,1)	77 (%25,6)	53 (%34,9)	3 (%2,3)	56 (%19,8)	119 (%37,5)	14 (%5,2)	133 (%22,8)
Daha çok kişiye bakıyor olmak	72 (%43,6)	91 (%66,9)	163 (%54,2)	32 (%21,1)	41 (%31,3)	73 (%25,8)	104 (%32,8)	132 (%49,4)	236 (%40,4)
Eşinin istediğini almasına izin vermemesi	34 (%20,6)	10 (%7,4)	44 (%14,6)	8 (%5,3)	1 (%0,8)	9 (%3,2)	42 (%13,2)	11 (%4,1)	53 (%9,1)
Eşinin istediğini yapmasına izin vermemesi	48 (%29,1)	15 (%11)	63 (%20,9)	13 (%8,6)	10 (%7,6)	23 (%8,1)	61 (%19,2)	25 (%9,4)	86 (%14,7)
Harcamaların çoğunun çocuklara gitmesi	63 (%38,2)	71 (%52,2)	134 (%44,6)	29 (%19,1)	40 (%30,5)	69 (%24,4)	92 (%29)	111 (%41,6)	203 (%34,8)
Harcamaların çoğunun eşine gitmesi	14 (%8,5)	3 (%2,2)	17 (%5,6)	3 (%2)	-	3 (%1,1)	17 (%5,4)	3 (%1,1)	20 (%3,4)
Çocuklarına daha iyi eğitim imkânı sunmamak	88 (%53,3)	58 (%42,6)	146 (%48,5)	56 (%36,8)	39 (%29,8)	95 (%33,6)	144 (%45,4)	97 (%36,3)	241 (%41,3)
Diğer sebepler	36 (%21,8)	11 (%8,1)	47 (%15,6)	26 (%17,1)	12 (%9,2)	38 (%13,4)	62 (%19,6)	23 (%8,6)	85 (%14,6)

Not: Görüşmeciler evlendikten sonra kendilerini yoksul hissetmelerine olan değişiklikleri birden fazla faktörle açıkladıkları için toplamlar %100'ü aşmaktadır.

5.7.3. Yoksulluğun Bir Sonucu Olarak Aile İçi Şiddet

Yoksul kadınlar için ekonomik yetersizliklerin getirdiği bir başka sorun, eşinin kendisine yönelik şiddete başvurma eğiliminin artmasıdır. Erkeğin, eşinin, ailesinin ve toplumun ondan beklediği ailenin geçimini sağlama rolünü yerine getirememesi, aile içi iktidarının sarsılmasına yol açmakta ve şiddete yönelebilmek eğilimlerini güçlendirmektedir. Bir başka ifadeyle, yoksulluk, kocanın erkeklik rolüne ilişkin duyduğu yetersizliği ve dolayısıyla şiddete başvurma eğilimini artırmaktadır (Sallan Gül, 2005: 35). Şiddet; aşağılanma, hakaret ve özgürlüklerin kısıtlaması şeklinde gerçekleşen duygusal şiddet, dayaktan öldürmeye kadar uzanan fiziksel şiddet, istemediği cinsel ilişki şekillerine ve davranışlara zorlama şeklinde

gerçekleşen cinsel şiddet (Balay, 2003) ve hane içerisindeki gelir, servet ve harcamalardan eşit pay alamama şeklinde gerçekleşen ekonomik şiddet olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Hane içi ekonomik şiddete daha önceki bölümlerde değinildiği için aşağıda kadınların maruz kaldığı duygusal, cinsel ve fiziksel şiddete değinilecektir.

Tablo 5.13, Mardin ve Muğla'da kadınların hane içerisinde maruz kaldıkları duygusal, cinsel ve fiziksel şiddete ilişkin bilgileri göstermektedir. Her iki ilde de kadınların uğradığı duygusal ve cinsel şiddet, fiziksel şiddetten daha fazladır. Fiziksel şiddet, Mardin'le kıyaslandığında Muğla'da diğer şiddet türlerine göre daha az rastlanır bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Oranlara bakılacak olursa Muğla'da genellikle ve bazen hakarete uğrayan kadınların oranı yaklaşık %30 iken, aşağılanan kadınların oranı %16, cinsel ilişkiye zorlananların oranı %14 ve fiziksel şiddete maruz kalanların oranı %2,5'tir. Mardin'de ise genellikle ve bazen hakarete uğrayan kadınların oranı %38 iken, aşağılanan kadınların oranı %22,5 cinsel ilişkiye zorlananların oranı %19 ve fiziksel şiddete maruz kalanların oranı %10'dur.

Muğla'da kadınların %38,7'si, Mardin'de ise %48,5'i şiddete (duygusal ya da fiziksel) maruz kalmaktadırlar. Yaşanan şiddet etnik köken açısından değerlendirilecek olursa, Mardin'de şiddete uğrayan kadınların %59,6'sı Arap, %37,4'ü Kürt, %1'i Süryani ve %2'si Türk kökenlidir. Şiddete maruz kalan kadınların etnik kökenlerine göre karşılaştırılmasının yanı sıra kendi etnik kökenleri içerisindeki dağılımının da incelenmesi yaşanan şiddete ilişkin daha çarpıcı bilgiler verebilir. Her bir etnik köken kendi içerisinde değerlendirildiğinde, en fazla şiddete maruz kalanların Arap kadınlar (%54,1) olduğu görülmektedir. Arap kadınları sırasıyla Kürt (%46,3), Türk (%28,6) ve Süryani (%11,1) kadınlar izlemektedir. Oranlar şiddetin Mardin'de daha yüksek olmakla birlikte her iki ilde de ciddi bir problem olduğunu ve etnik kökene göre farklılaştığını göstermektedir.

Aile içi şiddete ilişkin yapılan çalışmalarda da vurgulandığı gibi, erkek başta karısı olmak üzere, hanedeki diğer kişilere şiddet kullanmayı kendinde bir hak olarak görmekte ve asıl ilginç olan ise şiddete maruz kalan kadınlar da, bunu aile içi bir sorun, hatta meşru bir durum olarak görmekte ve yoksullukla birlikte rasyonelleştirmektedir (Sallan Gül, 2005: 35). Muğla ile karşılaştırıldığında

kadınların şiddetin her türüsüne daha fazla maruz kaldıkları Mardin’de “*eşinizden hiç şiddet gördünüz mü?*” sorusuna bir görüşmecinin vermiş olduğu yanıt, kadınların şiddeti eşlerinin kendi üzerlerindeki bir hakkı olarak görmesi açısından oldukça sarsıcıdır:

“Kocam beni haksız yere dövmez. Ya yemeği yakmışumdur, ya evi temizlememişimdir... Sebepsiz yere dövmez yani.”

Alan araştırması bulgularına göre şiddet yaşanan ekonomik sıkıntıların bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Mardin’de 4-5 yıl öncesine kadar eşinin düzenli bir işinin olmaması dolayısıyla çok sıkıntı yaşadıklarını belirten bir katılımcı bu süre zarfında çok ağır duygusal ve fiziksel şiddete maruz kalmış, kocası bir devlet dairesinde düzenli bir işe başladıktan sonra bu sıkıntı ve şiddetin azaldığını şu şekilde dile getirmiştir:

“Eskiden çok zor durumdaydık, para yoktu. Kocam bir kere kafamdan aşağı benzin döktü... O kadar kötüydü yani. Şimdi iyidir...”

Mardin’de Muğla ile karşılaştırıldığında kadınlar, gelir ve harcamaların hane içerisindeki eşitsiz dağılımı, çalışmalarına izin verilmemesi veya mirastan yoksun bırakılması gibi ekonomik şiddet yanında duygusal, cinsel ve fiziksel şiddet gibi şiddetin her türüsüne daha fazla maruz kalmaktadır. Ancak kadınların ortalama gelir ve eğitim düzeyinin Mardin’e kıyasla daha yüksek olduğu Muğla’da da şiddetin varlığı, şiddetin gelir ve eğitim düzeyinden bağımsız, toplumsal bir sorun olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır⁷⁷.

⁷⁷ Tablodan görülmekle birlikte Mardin’de Muğla’ya kıyasla kadınların daha büyük bir kısmı yardıma ihtiyaç duyduklarında sığınacak (sırasıyla 32 ve 14 kadın) ve kendilerine ekonomik destek sağlayabilecek bir yakınlarının (sırasıyla 50 ve 23 kadın) olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 5.13: Etnik Köken Temelinde Kadınların Hane İçinde Maruz Kaldıkları Şiddet: Mardin-Muğla

	Mardin					Muğla
	Kürt (80)	Arap (108)	Süryani (9)	Türk (7)	Toplam (204)	Türk (204)
Hakaret eder veya kötü hissetmemi sağlar						
Genellikle	7 (%8,75)	7 (%6,5)	-	-	14 (%6,9)	9 (%4,4)
Bazen	24 (%30)	38 (%35,2)	1 (%11,1)	1 (%14,3)	64 (%31,4)	53 (%26)
Hiçbir zaman	49 (%61,25)	63 (%58,3)	8 (%88,9)	6 (%85,7)	126 (%61,7)	142 (%69,6)
Başkalarının önünde beni aşağılayıcı söz ve davranışta bulunur						
Genellikle	3 (%3,75)	4 (%3,7)	-	-	7 (%3,4)	4 (%2)
Bazen	21 (%26,25)	18 (%16,7)	-	-	39 (%19,1)	28 (%13,7)
Hiçbir zaman	56 (%70)	86 (%79,6)	9 (%100)	7 (%100)	158 (%77,5)	172 (%84,3)
İstemediğim halde cinsel ilişkiye girmek için ısrarcı olur						
Genellikle	3 (%3,75)	8 (%7,4)	-	-	11 (%5,4)	5 (2,5)
Bazen	10 (%12,5)	16 (%14,8)	-	1 (%14,3)	27 (%13,2)	23 (%11,3)
Hiçbir zaman	67 (%83,75)	84 (%77,8)	9 (%100)	6 (%85,7)	166 (%81,4)	176 (%86,3)
Bana fiziksel olarak zarar verir						
Genellikle	2 (%2,5)	4 (%3,7)	-	-	6 (%2,9)	2 (%1)
Bazen	7 (%8,75)	8 (%7,4)	-	-	15 (%7,4)	3 (%1,5)
Hiçbir zaman	71 (%88,75)	96 (%88,9)	9 (%100)	7 (%100)	183 (%89,7)	199 (%97,5)
Duygusal, cinsel ve fiziksel şiddete maruz kalan kadınların yüzdesi¹						
Genellikle+Bazen	%37,4	%59,6	%1	%2	%48,5	%38,7

⁽¹⁾ Oranlar hesaplanırken; 4 soruya da aynı anda “hiçbir zaman” cevabını verenler veri setinden dışlanmış ve kalan 178 kişi (99 Mardin, 79 Muğla) üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

5.8. DEĞERLENDİRME

Alan araştırmasından elde edilen bulgulara göre her iki ilde de kadınların okullaşma süreleri, işgücüne katılım oranları, ortalama çalışma süreleri ve dolayısıyla ortalama bireysel gelirleri erkeklere göre daha az olmasına rağmen, Muğla'da söz konusu alanlarda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri Mardin'den daha düşüktür. Muğla'da görüşmecilerin tamamının resmi sağlık sigortası mevcutken, Mardin'de önemli oranda yeşil kart sahibi ve sigortasız insan bulunmaktadır. Sağlık sigortasında eşlere bağımlılık Mardin'de daha yüksektir. Her iki ilde de sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olan kadınların sayısı erkeklerden fazladır. Mardin Kürt, Arap, Süryani ve Türk olmak üzere farklı etnik çeşitlilikleri bünyesinde barındırmakta iken, Muğla etnik köken açısından homojen bir yapı sergilemektedir. Hane büyüklüğü Muğla'da ortalama üç kişiden oluşurken, Mardin'de beş kişiden oluşmaktadır.

Mardin'de gelirlerini birleştirmeyen hanelerin sayısı daha fazladır. Bu durum Mardin'de kadınların önemli bir kısmının (170 kadın) bireysel gelire sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Her iki ilde de hane geliri eşler arasında eşit bir şekilde paylaşılmamakla birlikte; hane gelirinin dağılımında kadınlar aleyhine gözlenen eşitsizlik Mardin'de daha fazladır.

Hanehalkı sağlık dışında kalan diğer harcamalar Muğla'da Mardin'den daha yüksektir. Mardin'de sağlık harcaması dışında kalan tüm harcamalardan erkeklerin aldığı pay, kadınların aldığı paydan daha yüksektir. Muğla'da ise sağlık harcamasına ilaveten giyim, eğitim, kişisel bakım ve eğlence harcamalarından kadınların aldığı pay erkeklerden daha yüksektir.

Hane içi kaynak dağılımı yoksulluk sınırı altı ve yoksulluk sınırı üstü olmak üzere farklı gelir düzeylerine göre incelendiğinde ortaya daha farklı bir tablo çıkmaktadır. Gelir düzeyinin artışı her iki ilde de tüm harcama kalemlerinin hane içerisindeki payını ve kadın ve erkeğin harcamalardan aldığı payı değiştirmekte birlikte, kadının erkeğe göre göreceli durumu gıda, giyim, sağlık, sigara-alkol, restoran, eğlence ve ulaşım harcamalarında aynı kalmaktadır. Mardin'de her gelir düzeyinde kadınların sağlık harcamasından aldığı pay, erkeklerin aldığı paydan daha

fazla iken, sayılan diğer harcama kalemlerinden (gıda, giyim, sigara-alkol, restoran, eğlence ve ulaşım) kadınların aldığı pay daha azdır. Muğla'da ise hem yoksulluk sınırının altında hem de üstünde yaşayan kadınların hanehalkı giyim, sağlık ve eğlence harcamasından aldıkları pay erkeklerin aldıkları paydan daha yüksekken, diğer harcama kalemlerinden (gıda, sigara-alkol, restoran ve ulaşım) kadınların aldığı pay daha azdır. Gelir düzeyi artışı eşlerin sadece kişisel bakım ve eğitim harcamalarından aldığı payı etkilemektedir. Gelir düzeyi artışının eğitim harcamasının hane içerisindeki dağılımı üzerindeki etkisi oldukça düşükken; kişisel bakım harcamalarının dağılımı üzerindeki etkisi ise oldukça dikkat çekicidir. Kişisel bakım harcamasından kadınların aldığı pay yoksulluk sınırının altında her iki ilde de erkeklerin aldığı paydan daha düşük olmasına rağmen, gelir düzeyi artışı ile birlikte her iki ilde de kadınların söz konusu harcama kaleminden aldığı pay erkeklerin aldığı paydan daha fazladır. Etnik köken veya gelirden bağımsız olarak kadınların ulaşım, restoran ve sigara-alkol harcamalarından aldığı payın her daim erkeklerinkinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Mardin'de harcamaların hane içerisindeki dağılımı dışında hakaret, aşağılanma, fiziksel şiddet, cinsel istismar ve mirastan yoksun bırakılma gibi alanlardaki cinsiyet eşitsizlikleri de Muğla'ya göre daha yüksektir. Bu anlamda Mardin'de kadınları yoksullaşmaya götüren hane içi eşitsizliklerin daha fazla olduğu söylenebilir.

ALTINCI BÖLÜM

HANEHALKI KAYNAK DAĞILIMININ EKONOMETRİK OLARAK ANALİZ EDİLMESİ: MARDİN VE MUĞLA İLİ ÖRNEĞİ

6.1. GİRİŞ

Hane içi kaynak dağılımının hane üyelerinin sahip oldukları gelir, servet ve dolayısıyla pazarlık gücü ile ilişkili olduğu görüşü akademik çalışmalarda yaygın olarak kabul görmektedir. Üçüncü bölümde de ayrıntılı bir şekilde ele alındığı gibi, hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı davranışlarını açıklayan iki temel model bulunmaktadır. Bunlardan ilki, haneyi tek bir tercih setine sahip bir kurum olarak varsayan üniter modeldir. Bu modelde, gelir sahibinin kim olduğu önemli değildir, çünkü hanehalkı üyelerinin gelirlerini birleştirdiği varsayılmaktadır. İkinci model ise, kolektif modeldir ve hanehalkı üyelerinin gelirlerini birleştirmedikleri ve farklı tercihlere sahip olduğu varsayımı altında, hane içi kaynak dağılımının bireylerin pazarlık güçlerine bağlı olduğu üzerine kurulmuştur.

Çalışmada Mardin ve Muğla’da üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımının geçerli olup olmadığını ve kolektif modeller çerçevesinde hane üyelerinin pazarlık gücünün hane içi kaynak dağılımını etkileyip etkilemediğini araştırmak amacıyla “İki Aşamalı En Küçük Kareler” (2AEKK) tahmin yöntemi kullanılmıştır. Hausman testi sonuçlarına göre araçların dışsallığının reddedildiği durumda ise, “En Küçük Kareler” (EKK) tahminleri gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde ilk olarak “İki Aşamalı En Küçük Kareler” tahmin yöntemi tanıtılmış daha sonra ise, tahminde kullanılan model ve tahmin sonuçları incelenmiştir. Üniter modeli test etmek için bireylerin gelirleri ve her bir birey için oluşturulan pazarlık gücü endeksi kullanılmış ve her bir harcama grubu ayrı ayrı ele alınarak modeller Mardin ve Muğla için tahmin edilmiştir.

6.2. TAHMİN YÖNTEMİ: İKİ AŞAMALI EN KÜÇÜK KARELER (2AEKK)

6.2.1. Araç Değişken ve 2AEKK⁷⁸

Uygulamalı çalışmalarda en çok kullanılan tahmin yöntemi “En Küçük Kareler” (EKK) yöntemidir. EKK yöntemi, bazı temel varsayımların sağlanması koşulu altında doğrusal tahmin ediciler arasında sapmasız, tutarlı ve etkindir. Ancak modelde yer verilen açıklayıcı değişken (X) ile o modelin hata terimi (u) arasında ilişki varsa, EKK’ın en temel varsayımlarından biri olan “*açıklayıcı değişken ile hata terimi ilişkisizdir*” varsayımı çöğnenmiş olur. Açıklayıcı değişken ile hata terimi arasında ilişkinin olmasının temel nedenleri arasında; açıklayıcı değişken ile bağımlı değişken arasında karşılıklı bağımlılığın olması (çift yönlü nedensellik durumu), açıklayıcı değişkende ölçme hatasının olması ya da modelden önemli bir değişkenin dışlanması sayılabilir.

Modeldeki açıklayıcı değişken ile hata terimi arasında ilişkinin olması ise, katsayı tahminlerinin tutarsız olmasına yol açmaktadır. Eğer bu sorun doğrudan çözülemiyorsa araç değişken yöntemi kullanılmaktadır (Stock ve Watson, 2011). Açıklayıcı değişkendeki değişme, iki kısımdan meydana gelmektedir. İlki hata terimine bağımlı olan, ikincisi ise hata teriminden bağımsız olan değişmedir. Eğer hata teriminden bağımsız olan değişmeyi ayırt etmeye olanak sağlayan bir bilgi bulunursa, bu durumda açıklayıcı değişkenin hata teriminden bağımsız olan bu kısmına odaklanılabilir. Bu bilgi ise araç değişkenler yöntemi ile sağlanmaktadır (Stock ve Watson, 2011).

Genel araç değişken regresyon modeli aşağıdaki gibi olsun:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \dots + \beta_k X_{ki} + \beta_{k+1} W_{1i} + \beta_{k+2} W_{2i} + \dots + \beta_{k+r} W_{ri} + u_i \quad (1)$$

$i=1 \dots n$, gözlem sayısı

Y_i : bağımlı değişken

⁷⁸ Bu bölümdeki açıklamalar Stock ve Watson’a (2011) dayanmaktadır.

$X_{1i} \dots X_{ki}$: k tane içsel açıklayıcı değişken

$W_{1i} \dots W_{ri}$: r tane dışsal açıklayıcı değişken

$\beta_0, \beta_1 \dots \beta_{k+r}$: bilinmeyen regresyon katsayıları

$Z_{1i}, Z_{2i}, \dots, Z_{mi}$: m tane araç değişken

Yukarıdaki (1) no'lu denklemde eğer açıklayıcı değişken (X) ile hata terimi (u) ilişkili ise, araç değişkenler yönteminde (X)'in (u) ile ilişkisiz olan kısmını ayırmak için ek bir araç değişken (Z) kullanılır. Ancak (Z)'nin kullanılabilmesi için araç uygunluğu ve araç dışsallığı olmak üzere iki koşulun sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar aşağıdaki gibi gösterilebilir:

- Araç Uygunluğu: $\text{corr}(Z_i, X_i) \neq 0$
- Araç Dışsallığı: $\text{corr}(Z_i, u_i) = 0$

Araç uygunluğu koşuluna göre, araç değişken (Z) ile açıklayıcı değişken (X) ilişkili olmalıdır. Araç dışsallığı koşuluna göre ise, araç değişken hata teriminden bağımsız olmalıdır. Eğer araç değişken (Z), bu koşulları sağlıyorsa β_i katsayıları “İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (2AEKK)” ile tahmin edilebilir. Bu tahmin yöntemi iki aşamadan oluşmaktadır.

İlk aşamada

$$X_i = \pi_0 + \pi_1 Z_{1i} + \dots + \pi_m Z_{mi} + \pi_{m+1} W_{1i} + \dots + \pi_{m+r} W_{ri} + v_i \quad (2)$$

regresyon modeli tahmin edilir. Burada;

$\pi_0, \pi_1, \dots, \pi_{m+r}$: bilinmeyen regresyon katsayılarıdır.

(2) no'lu denklem bazen X için indirgenmiş form denklemi olarak da adlandırılmaktadır.

(2) no'lu regresyon denklemi (1) no'lu denklemde açıklayıcı değişken olan (X)'de sadece araç değişkenden (Z) ve diğer dışsal açıklayıcı değişkenlerden (W) kaynaklanan ayrımı sağlar. (Z) ve (W) dışsal olduğu için (X)'in (Z) ve (W)

tarafından açıklanan kısmı (1) no'lu denklemdaki hata terimi ile ilişkisizdir. (X)'in diğer bileşeni (v_i)'dir ve bu kısım (X)'in (u) ile ilişkili olan ve problem yaratan kısımdır (Stock ve Watson, 2011). (2) no'lu denklem EKK ile tahmin edildikten sonra tahmin edilmiş X değerleri bulunur. İkinci aşamada ise (1) no'lu denklemdaki (X) yerine birinci aşamadan elde edilen tahmin edilmiş (X) değerleri kullanılarak model EKK ile tahmin edilir.

Araç değişken tahmin yönteminin mümkün olabilmesi için en azından içsel açıklayıcı değişken sayısı kadar araç değişken olmalıdır. Eğer araç değişken sayısı (m) içsel açıklayıcı değişken sayısından (k) fazla ise ($m > k$), katsayılar aşırı belirlenmiş; az ise ($m < k$) katsayılar eksik belirlenmiş ve eğer araç değişken sayısı içsel açıklayıcı değişken sayısına eşit ise ($m = k$) katsayılar tam belirlenmiştir. Araç değişken regresyon modelinin tahmin edilebilmesi için tam ya da aşırı belirlenmiş olması gerekmektedir. Araç değişken regresyon modelinin varsayımlarının sağlanması halinde 2AEKK tahmin edicileri tutarlıdır ve büyük örneklerde yaklaşık olarak normal dağılıma sahiptir. Modelin varsayımlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Modeldeki dışsal açıklayıcı değişkenler ile hata terimi arasında ilişki yoktur. $E(u_i | W_{1i}, \dots, W_{ri}) = 0$.
- $(X_{1i}, \dots, X_{ki}, W_{1i}, \dots, W_{ri}, Z_{1i}, \dots, Z_{mi}, Y_i)$ gözlem çiftleri, geldikleri birleşik dağılımlardan rastgele örneklem ile çekilmişlerdir.
- Büyük aykırı değerler pek mümkün değildir. X, W, Z ve Y'nin sıfır olmayan, sonlu dördüncü momentleri vardır.
- Araç değişkenler, daha önce de belirtilen gerekli iki koşulu (araç uygunluğu ve araç dışsallığı) sağlamalıdır.

6.2.2. Araç Değişkenlerin Uygunluğu İle İlgili Test

Kullanılan araç değişkenler (Z) eğer açıklayıcı değişkendeki (X) değişimin küçük bir kısmını açıklıyorsa, bu araç değişkenlere zayıf araç değişkenler denir. Eğer araç değişkenler zayıfsa, örneklem büyük olsa bile, 2AEKK tahmincisinin örneklem dağılımı normal dağılıma yaklaşmaz ve istatistiksel çıkarımlar yapılamaz. Bunun için

uygulamalı çalışmalarda araçların zayıf olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

Araç değişkenlerin zayıf olup olmadığının belirlenmesinde ilk aşamalı regresyon (first-stage regression) modelinde araç değişkenlerinin katsayılarının aynı anda sıfıra eşit olup olmadığının testi yapılır. F testi yardımı ile yapılan test sonucunda eğer H_0 hipotezi reddedilmezse bu durumda araç değişkenlerin zayıf olduğuna karar verilir.

$$X_i = \pi_0 + \pi_1 Z_{1i} + \dots + \pi_m Z_{mi} + \pi_{m+1} W_{1i} + \dots + \pi_{m+r} W_{ri} + v_i$$

Modeldeki boş ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \pi_1 = \dots = \pi_m = \pi_{m+1} = \dots = \pi_{m+r} = 0$$

H_a : katsayılardan en az biri sıfırdan farklıdır.

6.2.3. Araç Değişkenlerin Dışsallığı İle İlgili Test

Araç değişkenlerinin dışsal olmaması 2AEKK tahmincilerini tutarsız yapar. Araç değişkenler regresyonunun amacı, aracın hata terimiyle ilişkili olmayan (X'deki değişimler ile ilgili) bilgiyi içererek, ikinci aşamada (X)'in sadece dışsal araçlarla açıklanan kısmı ile regresyonun yapılmasıdır. Eğer araç değişken dışsal değilse, bu durumda X'deki dışsal değişimi belirtmez ve araç değişken regresyonunun dayandığı tutarlı tahmin ediciler elde edilemez. Eğer katsayılar tam belirlenmişse bu durumda kullanılacak bir istatistik yöntem yoktur, ancak katsayılar aşırı belirlenmişse araç değişkenin dışsal olup olmadığı ile ilgili sınamalar geliştirilmiştir. Bu sınamalar "aşırı belirlenme kısıtlamaları" sınamasıdır. Araç değişkenlerinin dışsallığı araç değişkenlerin (u) hata terimi ile ilişkili olmadığı anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle araç değişkenlerin, tüm araç değişkenler kullanılarak yapılan 2AEKK regresyonundan elde edilen kalıntılar olan \hat{U} (2AEKK) ile yaklaşık olarak ilişkisiz olması gerektiği anlamına gelir. Eğer araç değişkenler aslında dışsal ise, \hat{U} (2AEKK)'nin, araç değişkenlerin ve dâhil edilmiş dışsal değişkenlerin üzerine yapılan regresyondaki katsayıları sıfır olmalıdır ve bu hipotez sınanabilir. Sınama istatistiği J-istatistiği olarak adlandırılır.

$\hat{U}_{(2AEKK)}$, (1) nolu denklemdeki 2AEKK tahmincisinin artıkları olsun.

$$\hat{U}_{(2AEKK)i} = \delta_0 + \delta_1 Z_{1i} + \dots + \delta_m Z_{mi} + \delta_{m+1} W_{1i} + \dots + \delta_{m+r} W_{ri} + \varepsilon_i$$

Bu model EKK ile tahmin edilir.

F'nin $\delta_1 = \dots = \delta_m = 0$ hipotezini sınavan F-istatistiğini gösterdiğini varsayalım. Aşırı belirlenme kısıtları sınavasına ait sınav istatistiği ($J=m.F$)'dir. Tüm araçların dışsal olduğu sıfır hipotezi altında büyük örneklerde J istatistiği $(m-k)^{79}$ serbestlik derecesi ile ki-kare dağılımına sahiptir.

6.3. EKONOMETRİK MODEL VE TAHMİN SONUÇLARI

6.3.1. Ekonometrik Model

Çalışmada bağımlı değişken olarak hanede yapılan gıda, giyim, sağlık, eğitim, ulaşım, restoran, sigara-alkol, eğlence, kişisel bakım ve fatura harcamaları olmak üzere 10 harcama kaleminin toplam harcamalar içindeki payı kullanılmıştır. Harcamaların toplam hanehalkı bütçesi içerisindeki payını etkileyen faktörler bağımsız değişken olarak alındığında, kullanılan model aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$w_j = \alpha_0 + \alpha_{1j} (\log KBH) + \alpha_2 (\log KBH)^2 + \alpha_3 (\log HB) + \alpha_5 (KPG) + \alpha_6 (EPG) + e_j \quad (3)$$

Burada;

w_j = j. malın bütçedeki payını,

$\log(KBH)$: toplam kişi başına harcamanın doğal logaritmasını,

$(\log KBH)^2$: toplam kişi başına harcamanın doğal logaritmasının karesini,

$\log(HB)$: hanehalkı büyüklüğünün doğal logaritmasını,

⁷⁹ Araç değişkenlerin sayısı - içsel açıklayıcı değişken sayısıdır.

KPG: kadının pazarlık gücü göstergesini (bunun için pazarlık gücü endeksi ve bireysel gelir değişkenleri kullanılmıştır),

EPG: erkeğin pazarlık gücü göstergesini (bunun için pazarlık gücü endeksi ve bireysel gelir değişkenleri kullanılmıştır),

ej: hata terimini ifade etmektedir.

(α)'lar tahmin edilecek parametrelerdir.

α_1 ve α_2 sırasıyla toplam kişi başına harcamanın doğal logaritması ($\log(\text{KBH})$) ve bunun karesinin ($\log(\text{KBH})^2$), katsayılarıdır. Log (KBH)'nin karesinin modele dahil edilmesinin nedeni, hanede belirli bir mal grubuna yapılan harcamaların toplam harcamalar içindeki payının ölçek ekonomisine sahip olup olmadığının tespit edilmesine yöneliktir. Eğer $\alpha_1 > 0$ ve $\alpha_2 < 0$ ise hanede kişi başına harcama arttıkça, o mal grubuna yapılan harcamanın toplam harcama içindeki payı önce artacak daha sonra ise azalacaktır (ters U ilişkisi). Eğer $\alpha_1 < 0$ ve $\alpha_2 > 0$ ise hanede kişi başına harcama arttıkça, o mal grubuna yapılan harcamanın toplam harcama içindeki payı önce azalacak daha sonra ise artacaktır (U ilişkisi). Dolayısıyla α_1 ve α_2 'nin işaretleri farklı harcama kalemleri için değişebilecektir⁸⁰.

Aynı şekilde hanehalkı büyüklüğünün logaritmasının $\log(\text{HB})$, katsayısı olan α_3 'ün işaretinin de farklı mal grupları için değişmesi beklenmektedir. Örneğin hanehalkı büyüklüğü (genel itibariyle hanedeki çocuk sayısı) arttıkça eğitim harcamalarının payının artması beklenirken; lüks harcamalar olarak değerlendirilebilecek (eğlence, restoran ve kişisel bakım vb) harcamaların payının azalması beklenmektedir.

α_5 ve α_6 sırasıyla kadının ve erkeğin pazarlık gücü katsayılarıdır. Kadın ve erkeğin pazarlık gücü katsayılarının (sırasıyla α_5 ve α_6) birbirine eşit olup olmadığı üniter modelin geçerli olup olmadığını gösterecektir. Erkek ve kadının pazarlık

$$^{80} \frac{\partial w_{ji}}{\partial \log \text{KBH}} = \alpha_1 + 2\alpha_2 \log \text{KBH} = 0$$

İkinci türevi alındığında $\frac{\partial w^2}{(\partial \log \text{KBH})^2} = 2\alpha_2$ olur.

Eğer $\alpha_2 < 0$ ise, fonksiyon maksimum değer alır. Eğer $\alpha_2 > 0$ ise o zaman, fonksiyon minimum değer alır.

güçlerinin hanenin harcama kalemleri üzerinde etkisi olup olmadığı ile ilgili olarak literatürdeki uygulamalı çalışmaları takip ederek ekonometrik olarak $H_0:\alpha_5=\alpha_6$ testi gerçekleştirilmiştir. H_0 hipotezinin kabulü, üniter modelin kabul edildiği anlamına gelmektedir. Kaynakların hane içerisindeki dağılımına ilişkin uygulamalı çalışmaların sonuçları genel itibarıyla üniter modelin reddedildiğini; kadın ve erkeğin pazarlık gücünün, hane harcamalarının bileşimini etkilediğini göstermektedir. Bu anlamda α_5 ve α_6 'ın işaretlerinin farklı harcama kalemleri için değişmesi beklenmektedir.

Literatürde pazarlık gücünün göstergesi olarak eğitim, bireysel gelir, servet ve pazarlık gücü endeksi gibi bir takım değişkenler kullanılmıştır. Çalışmada gerçekleştirilen ekonometrik analizde ise iki farklı pazarlık gücü göstergesi kullanılmıştır. Bunlar bireysel gelir ve pazarlık gücü endeksidir. Bu çalışmaya özgü olarak geliştirilen pazarlık gücü endeksi, farklı sosyo-ekonomik, kültürel ve etnik özelliklere sahip bireylerin hane içindeki pazarlık gücünün göstergesi olarak hesaplanmıştır. Hem kadın, hem de erkek için ayrı ayrı hesaplanan endeksin oluşturulabilmesi için, bireylere kendileri ve haneleri ile ilgili 24 konuda karar alma özgürlüklerinin olup olmadığına ilişkin sorular yöneltilmiştir⁸¹. Verilen cevaplar eğer “ben karar veririm ve/veya ortak karar veririz ama benim fikrim ağır basar” ise 1, değilse 0 olarak kategorize edilmiştir. Daha sonra 24 soru için bu değerler toplanmıştır. Endeks minimum 0 (eşin hanede alınan kararlar üzerinde hiçbir etkisi yok) ile maksimum 24 (eşin hanede alınan kararlar üzerinde etkisi çok fazla) arasında değerler almaktadır. Endeksin değeri arttıkça kadın ve erkeğin hanedeki pozisyonu başka bir deyişle pazarlık gücü iyileşmektedir.

6.3.2. Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

Ekonometrik çalışmada kullanılan değişkenlere ait özet bilgiler Tablo 6.1 ve Tablo 6.2’de verilmektedir. Tablo 6.1’de ekonometrik modelde kullanılan bağımlı değişkenlere ait özet bilgiler yer almaktadır. Bağımlı değişkenler, Mardin ve Muğla’da hane düzeyinde gerçekleştirilen çeşitli harcamaların toplam hane bütçesi içerisindeki payıdır. Çalışma kapsamında bağımlı değişken olarak 10 harcama

⁸¹ Hane içerisinde alınan çeşitli kararlar ve pazarlık gücü endeksinin unsurlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için EK-2’teki tabloya bakınız.

kalemi (gıda, giyim, sağlık, eğitim, ulaşım, restoran, sigara-alkol, eğlence, kişisel bakım ve fatura) ele alınmıştır. Ve bu harcamaların her biri toplam hane harcamalarına oranlanarak her bir harcama kaleminin hane bütçesi içerisindeki payı tespit edilmiştir.

Mardin ve Muğla'da toplam harcamalar içerisinde en fazla payı gıda ve fatura harcamaları alırken, en az payı ise giyim harcaması almaktadır. Mardin'de gıda, sağlık, sigara-alkol ve fatura harcamalarının hane bütçesindeki payı Muğla'dan daha yüksektir. Mardin'de gıda, sağlık ve fatura harcaması gibi zorunlu harcamaların payının Muğla'ya göre daha yüksek olması, hanehalkı büyüklüğünün Mardin'de Muğla'ya göre daha fazla olmasıyla açıklanabilir. Hanehalkı büyüklüğü Muğla'da ortalama üç kişiden oluşurken, Mardin'de beş kişiden oluşmaktadır. Mardin'de sigara-alkol harcamasının hane bütçesi içerisindeki payının Muğla'dan yüksek olması, hatta hane sağlık ve eğitim harcamaları gibi beşeri sermaye harcamalarından bile yüksek olması ise, harcamaların hane içerisinde etkin bir şekilde dağılmadığını göstermektedir. Muğla'da ise eğitim, restoran, kişisel bakım, eğlence ve ulaşım harcamalarının hane bütçesindeki payı Mardin'den daha yüksektir. Nispeten lüks olarak değerlendirilebilecek olan söz konusu harcamaların ve toplam harcamaların Muğla'da Mardin'e göre daha yüksek olması ise Muğla'daki ortalama hanehalkı gelirinin Mardin'e göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 6.1: Ekonometrik Modelde Kullanılan Bağımlı Değişkenlere Ait Özet Bilgiler: Mardin-Muğla

Harcama Kalemlerinin Bütçe İçindeki Payları %	Mardin (204)			Muğla (204)		
	Ort.	Min.	Maks.	Ort.	Min.	Maks.
Hane Gıda Harcaması	36,04	0	70,71	29,02	7,76	55,46
Hane Giyim Harcaması	0,05	0	0,37	0,04	0,004	0,13
Hane Sağlık Harcaması	4,71	0	31,77	2,54	0	15,33
Hane Sigara-Alkol Harcaması	8,07	0	45,32	6,54	0	36,71
Hane Eğitim Harcaması	6,99	0	54,51	8,61	0	52,3
Hane Restoran Harcaması	3,96	0	19,47	7,32	0	30,18
Hane Kişisel Bakım Harcaması	3,6	0	20,34	4,17	0,69	13,95
Hane Eğlence Harcaması	2,12	0	16,12	5,53	0	22,39
Hane Ulaşım Harcaması	10,2	0,6	39,95	12,65	0	47,2
Fatura Harcaması	28,14	1,12	77,26	27,94	4,71	65,36
Toplam harcama (ortalama TL)	1.384,96	115,5	18.346	1.736,37	477,5	5.488,5

Not: Mardin’de 5 hanede giyim harcamasında bulunulmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Mardin’de hane giyim harcamasına ilişkin elde edilen değerler 199 gözleme dayanmaktadır. Her iki il için diğer tüm harcama kalemlerinde ise eşlerden en az biri hanede söz konusu kaleme ilişkin harcamada bulunulduğunu belirtmiştir. Giyim harcaması haricinde bazı harcama kalemlerinin minimum değer olarak 0 değerini almasının nedeni ise, eşlerden birinin hanede o kaleme ilişkin bir harcamada bulunulmadığını belirtmesidir.

Tablo 6.2’de kişi başına harcama, hane büyüklüğü, kadın ve erkeğin pazarlık gücü endeksi, aylık bireysel gelirleri, yaşları, eğitim düzeyleri, meslekleri ve etnik kökenleri gibi ekonometrik modelde kullanılan bağımsız değişkenlere ait özet bilgiler yer almaktadır. Söz konusu değişkenler aynı zamanda 2AEKK tahmin yönteminde pazarlık gücü göstergesi olarak pazarlık gücü endeksinin ve aylık bireysel gelirin kullanılması durumunda modelin araç değişkenleri olmaktadır.

Tablo’dan da görülebileceği üzere, Muğla’da kişi başına ortalama harcama, kadın ve erkeklerin aylık bireysel gelirleri, yaşları ve eğitim düzeyleri daha yüksektir. Yine Muğla’da kadınların pazarlık gücü endeksi, Mardin’deki kadınların

pazarlık gücü endeksinden ve erkeklerin profesyonel bir mesleğe sahip olma oranları Mardin'deki erkeklerin profesyonel mesleğe sahip olma oranından daha yüksektir. Mardinli erkeklerin pazarlık gücü endeksi ise, Muğlalı erkeklerden daha yüksektir. Ayrıca Mardin'de Muğla'ya göre daha fazla ev hanımı vardır ve hanehalkı büyüklüğü daha yüksektir. Her bir il için kadın ve erkeğin pazarlık gücü endeksi değerlendirildiğinde, Muğla'da kadınların pazarlık gücü endeksinin erkeklere göre daha yüksek olduğu, Mardin'de ise tam tersi, erkeklerin pazarlık gücü endeksinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6.2: Ekonometrik Modelde Kullanılan Bağımsız Değişkenlere Ait Özet Bilgiler: Mardin-Muğla

Değişkenler	Mardin (408) (Min.-Maks.)	Muğla (408) (Min.-Maks.)
KBH: Kişi Başı Harcama (Ortalama/TL)	303,11 (16,59-2.966)	580,2 (119,38-2.255)
HB: Hane Büyüklüğü (Ortalama)	5,05 (2-14)	3,18 (2-5)
KPGE: Kadının Pazarlık Gücü Endeksi (Ortalama)	9,93 (2-21)	12,61 (5-23)
EPGE: Erkeğin Pazarlık Gücü Endeksi (Ortalama)	12,73 (3-21)	12,26 (4-20)
KABG: Kadının Aylık Bireysel Geliri (Ortalama/TL)	147,81 (0-3000)	841,9 (0-5000)
EABG: Erkeğin Aylık Bireysel Geliri (Ortalama/TL)	1.339,64 (0-30000)	1.889,27 (300-7500)
Kadının Yaşı (Ortalama)	33,46 (17-62)	41,84 (20-69)
Erkeğin Yaşı (Ortalama)	38,43 (20-77)	45,68 (25-76)
Lise ve Üstü Diplomaya Sahip Olan Kadın	51 (%25)	128 (%62,8)
Lise ve Üstü Diplomaya Sahip Olan Erkek	92 (%45,1)	138 (%67,7)
Ev hanımı (Kadınlar için)	175 (%85,78)	74 (%36,27)
Profesyonel Meslek (Erkekler için)	23 (%11,27)	62 (%30,39)
Arap Kadın	108 (%52,94)	0 (%0)
Kürt Kadın	80 (%39,22)	0 (%0)
Süryani Kadın	9 (%4,4)	0 (%0)

Not: Profesyonel meslek grubuna askeri personel, mühendis, bankacı, eczacı, avukat, biyolog, gazeteci, doktor, psikolog, öğretmen, akademisyen, diş hekimi, muhasebeci ve müdür gibi meslekler dahil edilmiştir. Meslek sınıflandırması TÜİK tarafından kullanılan “Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması - ISCO 88” temel alınarak yapılmıştır.

6.3.3. 2AEKK ve EKK Tahmin Sonuçları

Mardin ve Muğla’da toplam 408 hanede her iki eş ile yapılan yarı derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler, Stata 9 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip 2 ilde üniter modelin geçerliliğini test etmek için 2AEKK yöntemi kullanılmıştır. Hausman Testi

sonuçlarına göre araçların dışsallığının reddedildiği durumda ise, EKK tahminleri gerçekleştirilmiştir.

Harcama payları denklemleri tahmin edilirken açıklayıcı değişkenlerin potansiyel içselliğini dikkate almamak yanlı tahminlere yol açmaktadır. Bu yüzden araç değişken kullanarak 2AEKK kullanılmıştır. Modelde kişi başına harcama, kişi başına harcamanın karesi, hanehalkı büyüklüğü, kadın ve erkeğin eğitim durumları ve yaşları, yaşlarının karesi, meslekleri ve etnik kökenleri (Mardin için) araç değişken olarak kullanılmıştır.

Çalışmada eşlerin pazarlık gücünün göstergesi olarak bu çalışma için özel olarak hesaplanan pazarlık gücü endeksi ile aylık bireysel gelirler kullanılmıştır. Tablo 6.3 ve Tablo 6.4 kadın ve erkeğin pazarlık gücü endeksinin, hane içi kaynak dağılımını etkilediği düşüncesiyle açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı modellerin sırasıyla Mardin ve Muğla için tahmin sonuçlarını vermektedir. Hausman testi sonuçlarına göre Mardin’de eğitim ve sigara-alkol harcaması dışındaki harcama kalemleri için araçların dışsallığı reddedildiği için söz konusu harcama modelleri 2AEKK ile tahmin edilirken, diğer harcama modelleri ise EKK ile tahmin edilmiştir. Muğla’da ise tüm harcama kalemleri için araçların dışsallığı reddedilmiş ve harcama modelleri EKK ile tahmin edilmiştir.

Mardin’de tahmin edilen tüm modellerde, Muğla’da ise ulaşım harcaması haricindeki modellerde, regresyonun bir bütün olarak anlamlılık testini veren F testi sonuçları modellerin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Kadın ve erkeğin pazarlık gücü endeks katsayı farklarının sıfıra eşit olup olmadığını veren test sonuçlarına göre, Mardin’de sağlık harcaması için Muğla’da ise sigara-alkol ve fatura harcamaları için kadın ve erkeğin pazarlık gücü endeks farkının sıfıra eşit olmadığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle söz konusu harcamaların hane bütçesinden aldıkları paylar için kadın ve erkeğin pazarlık gücü endeksi birbirinden farklı çıkmış ve üniter model reddedilmiştir.

Tahmin sonuçlarına göre Mardinli kadınların pazarlık gücü endeksindeki artış hanenin eğitim harcamasına ayırdığı payın artmasına, sigara-alkol harcamasına

ayırdığı payın ise azalmasına yol açmaktadır. Böylece daha çok erkeklerin sigara-alkol harcamasında bulunduğu Mardin’de, kadınların pazarlık gücü endeksindeki artışın harcamaların hane içerisindeki dağılımını erkeklerden çocuklara doğru kaydıracağı söylenebilir. Bu anlamda kadınların pazarlık gücündeki artış dolayısıyla gelecek nesillere kaynak aktarımında bulunduğu söylemek yanlış olmayacaktır. Muğlalı kadınların pazarlık gücü endeksinin artmasının ise, harcamaların toplam hane bütçesi içindeki payı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Erkeklerin pazarlık gücü endeksi Mardin’de sadece sağlık harcamalarında anlamlı olarak bulunmuştur. Erkeklerin pazarlık gücü endeksindeki artış, Mardin’de sağlık harcamalarının payında azalışa yol açmaktadır. Sağlık harcamalarının daha ziyade kadınlar için yapıldığı düşünüldüğünde (kronik bir hastalığı olan kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olması dolayısıyla), erkeklerin pazarlık gücü endeksindeki artışın kadınlara yapılan sağlık harcamalarını azalttığı söylenebilir. Muğla’da ise erkeklerin pazarlık gücü endeksindeki artış, restoran ve sigara-alkol harcamalarının hane içindeki payını arttırırken, fatura harcamalarının payını azaltmaktadır. Harcama kalemlerinin kapsamının sunulduğu EK-3’ten görülebileceği üzere, fatura harcamaları telefon (cep ve ev telefonu), su, elektrik, internet ve kablolu TV faturalarını, apartman/kapıcı aidatını, kalorifer/kömür/odun gibi yakıt giderlerini içermektedir. Dolayısıyla Muğla’da erkeklerin pazarlık gücü endeksinin artışının fatura giderlerini azaltmasının en temel nedeni, erkeğin pazarlık gücünün artışıyla birlikte fatura harcamaları içinde elektrik, su ve yakıt gibi zorunlu harcamalara oranla cep ve ev telefonu, internet gibi daha lüks sayılabilecek harcamaların azalışından kaynaklanıyor olabilir.

Kişi başı harcama artışı Mardin’de gıda harcamalarında artışa neden olurken; giyim, sağlık ve ulaşım harcamalarında azalışa yol açmaktadır. Mardin’de gıdaya yapılan harcamalarda ölçeğe göre azalan; giyim, sağlık ve ulaşım yapılan harcamalarda ise, ölçeğe göre artan getiri olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, kişi başı harcama artışı belli bir noktadan sonra gıda harcamalarında düşüşe; giyim, sağlık ve ulaşım harcamalarında ise artışa yol açmaktadır. Muğla’da ise kişi başı

harcama artışı sigara-alkol ve fatura harcamalarında artışa neden olmaktadır. Söz konusu harcamalarda ölçeye göre azalan getiri olduğu tespit edilmiştir.

Analiz sonucunda hane büyüklüğünün birçok harcama kalemi üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre hane büyüklüğü Mardin’de giyim, eğlence, kişisel bakım ve fatura harcamalarının; Muğla’da ise gıda, giyim, eğlence ve fatura harcamalarının hane bütçesi içindeki payını azaltmaktadır. Her iki ilde de hane büyüklüğü başka bir deyişle hane çocuk sayısı arttıkça, genel itibariyle hanedeki eğitim çağındaki çocuklara yapılan eğitim harcamasının hane içindeki payı beklendiği üzere artmıştır.

Mardin’de kadınların etnik kökenlerini dikkate alarak, etnik kökenin hane harcama payları üzerine etki edip etmediklerini ölçmek için kukla değişken yaratılmıştır. Buna göre Kürt, Arap ve Süryani kadınların erkeklere göre hanenin gıda harcama payını azaltma eğiliminde oldukları, diğer taraftan Kürt ve Arap kadınların erkeklere göre hanenin eğitim harcama payını başka bir deyişle beşeri sermaye yatırımlarını arttırma eğiliminde olduğu bulunmuştur. Kürt kadınların ise Kürt erkeklere göre hanenin lüks harcama olarak nitelendirilebilecek olan kişisel bakım harcama payını azalttığı tespit edilmiştir.

Tablo 6.3: Pazarlık Gücü Endeksi Tahmin Sonuçları: Mardin

Değişkenler	Gıda (1)	Giyim (1)	Sağlık (1)	Eğitim	Ulaşım (A) (1)	Restoran (A) (1)	Sigara-Alkol (A)	Eğlence (A) (1)	Kişisel Bakım (1)	Fatura (1)
Log(KPGE)	1.20 (2.32)	0.0008 (0.008)	-0.67 (0.79)	9.54*** (2.97)	-1.01 (1.15)	0.81 (0.72)	-9.73** (3.79)	0.40 (0.34)	-0.15 (0.41)	0.41 (2.10)
Log(EPGE)	4.13 (2.57)	0.005 (0.010)	-3.15*** (1.15)	5.99 (5.55)	-1.28 (1.71)	0.99 (1.07)	-7.86 (5.55)	-0.33 (0.51)	-0.55 (0.58)	0.17 (2.07)
Log(KBH)	41.71** (16.83)	-0.197** (0.097)	-12.54** (5.79)	-2.80 (10.21)	-21.56*** (6.36)	-2.15 (3.98)	-8.82 (9.13)	0.78 (1.90)	0.62 (2.03)	-2.99 (8.65)
Log(KBH) ²	-4.13*** (1.43)	0.01* (0.008)	0.905* (0.49)	0.58 (0.96)	1.999*** (0.57)	0.36 (0.36)	0.81 (0.82)	0.001 (0.17)	-0.03 (0.18)	-0.198 (0.72)
Log(HB)	-1.99 (2.74)	-0.05*** (0.01)	0.68 (0.78)	9.64*** (2.14)	0.11 (1.37)	-1.21 (0.86)	2.34 (1.99)	-0.75* (0.41)	-1.92*** (0.53)	-10.98*** (2.49)
Kürt Kadın	-9.60* (4.93)	-0.06 (0.05)	-0.54 (1.28)	5.75** (2.66)	0.32 (2.90)	2.02 (1.82)	0.82 (4.16)	0.51 (0.86)	-1.94* (1.03)	-0.80 (4.52)
Arap Kadın	-9.54** (4.81)	-0.05 (0.05)	-0.88 (1.19)	6.81** (2.72)	-0.66 (2.84)	1.84 (1.78)	-0.24 (4.05)	-0.45 (0.85)	-0.195 (1.07)	1.68 (4.33)
Süryani Kadın	-13.12** (5.79)	-0.04 (0.05)	-1.02 (1.52)	0.03 (3.32)	-2.78 (3.69)	3.64 (2.31)	3.52 (5.35)	0.34 (1.10)	1.64 (1.27)	6.06 (4.96)
Sabit	-66.998 (51.98)	0.82 (0.28)	54.67 (18.02)	-51.71 (31.23)	72.82 (18.57)	0.59 (11.63)	68.86 (28.09)	-1.03 (5.53)	6.45 (6.54)	64.99 (28.05)
R ²	0.1455	0.3210	0.2891	0.1326	0.0858	0.1373	0,046	0.1639	0.2855	0.1563
F(8, 195)	5.32***	F(8, 190) 10.19***	4.82***	6.75***	2.29**	3.88***	2.02**	4.78***	10.34***	5.31***
F(1, 195) (2) Prob > F	1.30 (0.2553)	F(1, 190)(2) 0.15 (0.698)	3.70* (0.0559)	0.31 (0.5767)	0.02 (0.8816)	0.03 (0.8674)	0.12 (0.7292)	1.94 (0.1656)	0.39 (0.5351)	0.01 (0.9157)
Hausman chi2 (9) Prob>chi2	-0.01 (-)	2.24 (0.9871)	-3.11 (-)	19.17** (0.0238)	0.61 (0.7385)	2.98 (0.2257)	4.97* (0.0833)	2.14 (0,9891)	0.04 1.0000	-0.63 -
Gözlem sayısı	204	199	204	204	204	204	204	204	204	204
Whitetest (prop)	9.6e-05***	2.1e-12***	4.7e-05***	5.3e-05***	0.8742	0.9996	0.5249	0.3098	0.0651*	2.6e-04***

Hetest (prop)	0,0311 **	0,000 ***	0,0495**	0,000 ***	0,6166	0,3660	0,8765	0,0596 *	0,1053	0,0234 **
----------------------	-----------	-----------	----------	-----------	--------	--------	--------	----------	--------	-----------

Not 1: ***, **, * katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hatalardır ve değişen varyans uyumludurlar.

Not 2: Türk kadınlar için yaratılan kukla değişken, kadınlar için yaratılan diğer kukla değişkenlerle çoklu doğrusal bağlantı içerisinde olduğundan analize dâhil edilmemiştir. Bunun çok ciddi bir sorun yaratacağı düşünülmektedir. Çünkü örnekleme sadece 7 tane Türk kadın bulunmaktadır.

(1): Hausman testine göre araç değişkenler anlamsız olduğu için 2AEKK tahmin sonuçları yerine EKK tahminleri verilmiştir.

(2) : Kadın ve erkek pazarlık güçleri katsayı farklarının 0'a eşit olup olmadığı ile ilgili test.

(A): Değişen varyans problemi olmadığı için normal standart hatalar kullanılmıştır.

Tablo 6.4: Pazarlık Gücü Endeksi Tahmin Sonuçları: Muğla

Değişkenler	Gıda (1)	Giyim (1) (A)	Sağlık (1)	Eğitim (1)	Ulaşım (1)	Restoran (1)	Sigara-Alkol (1)	Eğlence (1)	Kişisel Bakım (1)	Fatura (1)
Log(KPGE)	-1,913 (2,532)	0,0019 (0,0045)	0,3682 (0,9139)	0,6077 (2,3038)	2,935 (2,2239)	0,21103 (1,3402)	0,03243 (1,835)	-0,6514 (0,7461)	0,10345 (0,5469)	0,85204 (1,885)
Log (EPGE)	-2,246 (1,939)	0,0056 (0,0045)	0,3085 (0,678)	-0,246 (2,306)	-1,4565 (2,6301)	2,272 * (1,298)	6,800 *** (1,835)	-0,3880 (0,6748)	0,25392 (0,5695)	-5,8306 *** (2,018)
Log (KBH)	-15,076 (18,862)	-0,064 (0,042)	-8,0054 (5,905)	-4,350 (21,276)	-12,298 (29,107)	-0,8861 (11,969)	36,428 ** (16,208)	-13,5627 (9,2838)	0,5092 (5,303)	37,801 ** (18,722)
Log (KBH) ²	0,235 (1,502)	0,003 (0,003)	0,5378 (0,467)	0,7866 (1,766)	1,093 (2,296)	0,5219 (0,9986)	-2,7928 ** (1,3262)	1,3901* (0,7787)	0,0649 (0,4383)	-3,8343 *** (1,4764)
Log (HB)	-11,696 *** (2,1979)	-0,0257 *** (0,005)	-0,969 (0,671)	23,565 *** (1,9719)	-0,487 (2,2416)	-2,109 (1,840)	2,223 (2,2835)	-2,1863 * (1,1376)	-0,1308 (0,6478)	-16,268 *** (2,1929)
Sabit	137,1544 (57,488)	0,3274 (0,1335)	30,802 (18,231)	-22,268 (62,042)	43,35 (93,305)	-11,352 (35,426)	-130,604 (49,394)	40,714 (27,124)	-2,278 (16,008)	-27,247 (60,19)
R ²	0,3831	0,3242	0,0804	0,3347	0,0207	0,2874	0,0844	0,3280	0,0917	0,3272
F (5,198)	30,67 ***	19,00 ***	2,32 **	40,00 ***	0,96	27,47 ***	4,01 ***	22,66 ***	4,23 ***	21,34 ***
F (1, 198) 2 Prop >F	0,01 (0,9230)	0,33 (0,5652)	0,00 (0,9655)	0,09 (0,7587)	1,54 (0,2161)	1,02 (0,3136)	6,20 ** (0,0136)	0,07 (0,7963)	0,04 (0,8505)	6,45 ** (0,0119)
Hausman chi ² (9) Prop >chi ²	4,96 (0,5489)	0,93 (0,6279)	2,42 (0,8768)	0,17 (0,9994)	0,46 (0,9983)	5,39 (0,3707)	2,59 (0,7625)	4,16 (0,5267)	0,11 (0,9998)	3,35 (0,7635)
Gözlem sayısı	204	204	204	204	204	204	204	204	204	204
Whitetest (prop)	5.8e-07 ***	0,9944	3.7e-05 ***	4.1e-07 ***	0,0429 **	1.2e-07 ***	0,0811 *	0,0242 **	0,0037 ***	0,0015 ***
Hetttest (prop)	0,3384	0,5776	0,2461	0,0374 **	0,0384 **	0,0006 ***	0,0231 **	0,0560 *	0,0003 ***	0,0837 *

Not: ***, **, * katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hatalardır ve değişen varyans uyumludurlar.

(1): Hausman testine göre araç değişkenler anlamsız olduğu için 2AEKK tahmin sonuçları yerine EKK tahminleri verilmiştir.

(2): Kadın ve erkek pazarlık güçleri katsayı farklarının 0'a eşit olup olmadığı ile ilgili test.

(A): Değişen varyans problemi olmadığı için normal standart hatalar kullanılmıştır.

Tablo 6.5 ve Tablo 6.6 aynı harcama kalemleri için pazarlık gücü göstergesi olarak bireysel gelirin kullanıldığı modellerin sırasıyla Mardin ve Muğla için tahmin sonuçlarını vermektedir. Hausman Testi sonuçlarına göre, Mardin’de restoran Muğla’da ise gıda, kişisel bakım ve fatura harcamaları 2AEKK ile tahmin edilirken; diğer harcama modelleri için araçların dışsallığı reddedildiğinden EKK ile tahmin edilmiştir.

Mardin için sigara-alkol ve Muğla için ulaşım harcaması haricinde tahmin edilen diğer harcama modellerinde regresyonun bir bütün olarak anlamlılık testini veren F testi sonuçları modellerin anlamlı olduklarını göstermektedir.

Kadın ve erkeğin bireysel gelirleri katsayı farkının sıfıra eşit olup olmadığını veren test sonuçlarına göre, Mardin’de giyim ve restoran harcamaları için katsayılar birbirinden farklı çıkmış ve dolayısıyla üniter model reddedilmiştir. Muğla’da ise gıda, sağlık, restoran, eğlence, kişisel bakım ve fatura harcamaları için, pazarlık gücünün göstergesi olarak kullanılan kadın ve erkeğin bireysel gelirleri arasındaki katsayı farkı sıfırdan farklı çıkmış ve söz konusu harcama kalemleri için üniter model reddedilmiştir. Başka bir deyişle, üniter modelin farklı hanehalkı üyelerinin sahip olduğu gelirin hanehalkı harcamaları üzerinde aynı etkiye sahip olduğu varsayımı söz konusu harcama kalemleri için reddedilmiştir.

Mardin’de kadınların bireysel gelirindeki artış hanehalkı harcamaları içerisinde gıda harcamasının payını azaltırken, eğitim harcamasının payını arttırmaktadır. Muğla’da kadınların bireysel gelirindeki artış; gıda, sağlık ve sigara-alkol harcamalarında azalışa; restoran ve kişisel bakım harcamalarında ise artışa yol açmaktadır. Beklenilenin aksine, her iki ilde de kadınların bireysel gelirinin artması ile birlikte gıda harcamasının hane bütçesi içerisindeki payı azalmıştır. Bu durum gıda harcamasının kompozisyonundaki değişiklikten (hazır gıdadan protein ve sebze-meyve ağırlıklı bir gıda kompozisyonuna geçiş) kaynaklanıyor olabilir. Alan araştırması sırasında gıda harcamasının kompozisyonuna ilişkin detaylı bilgi alınmadığı için kesin bir yorum yapılamamaktadır. Ancak diğer ülkeler için yapılan çalışmalarda (Thomas, 1990; 1992; 1997) kadınların pazarlık gücünün artması ve gelirin yönetiminin kadınların elinde olması durumunda, gıda harcamasının bütçe

içindeki payının benzer şekilde azaldığı ve gıda kompozisyonunun değiştiği tespit edilmiştir.

Bireysel gelirin pazarlık gücü göstergesi olarak kullanıldığı durumda erkeklerin pazarlık gücündeki artış, Mardin’de giyim ve sağlık harcamalarının payını azaltırken, eğitim ve restoran harcamalarının payını arttırmaktadır. Kadın ve erkeklerin bireysel gelirindeki artış benzer şekilde hane eğitim harcamasının payını arttırma eğiliminde iken, erkeklerin bireysel gelirindeki artış lüks harcama olarak değerlendirilebilecek olan restoran harcamasının payında, eğitim harcamasının payından daha büyük bir artışa neden olmaktadır. Muğla’da ise erkeklerin bireysel gelirindeki artış, hanenin gıda ve sağlık harcama paylarını azaltırken; restoran, eğlence, kişisel bakım ve fatura harcamalarını arttırmaktadır.

Kişi başına harcama değişkeni Mardin’de gıda, giyim, sağlık, ulaşım ve restoran harcamaları için anlamlı bulunmuştur. Buna göre kişi başına harcama artışı gıda harcamalarında artışa, söz konusu diğer harcamalarda ise azalışa yol açmaktadır. Ölçeğe göre getiri anlamında hane gıda harcaması belli bir maksimuma ulaştıktan sonra kişi başına harcama arttıkça azalmaya başlamaktadır. Bu anlamda toplam harcamalar içerisinde gıda harcamasının payı ile kişi başına harcama arasında ters U ilişkisi vardır. Giyim, sağlık, ulaşım ve restoran harcamaları ile kişi başına harcama arasında ise bir U ilişkisi vardır. Söz konusu harcamalar kişi başına harcama arttıkça ilk önce azalmakta daha sonra ise artmaktadır. Kişi başına harcama değişkeni Muğla’da sadece sigara-alkol harcaması için anlamlı bulunmuş, ancak ölçeğe göre getiri anlamında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Diğer pazarlık gücü göstergesinin kullanıldığı tahmin sonuçlarında olduğu gibi, hanehalkı büyüklüğünün harcama kalemleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre hanehalkı büyüklüğü her iki ilde de giyim, restoran, eğlence, kişisel bakım ve fatura harcamaların payında azalışa; eğitim harcamalarının payında ise artışa yol açmaktadır. Her iki ilde de pazarlık gücü göstergesi olarak hem bireysel gelirin hem de pazarlık gücü endeksinin kullanıldığı tahmin sonuçlarına göre, hanehalkı büyüklüğü arttıkça fatura harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payının azaldığı tespit edilmiştir. Bu iki nedenden kaynaklanıyor olabilir. İlki, hanehalkı büyüklüğü artışı diğer harcama paylarında

artıŖa neden olacağından fatura harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payının azalıŖına neden olabilmektedir. Diğer neden ise, fatura harcamalarının elektrik, su, yakacak gibi hane geneline zɡu harcamaları içermesidir. Dolayısıyla hanehalkı büyüklüğünün artıŖı fatura harcamalarının payında azalıŖa neden olmaktadır. Çünkü elektrik, ısınma gibi giderler her halükarda yapılacağından hane büyüklüğündeki artıŖ, ölçek ekonomisi yaratarak fatura harcamalarının toplam harcamalar içindeki payında azalıŖa neden olabilmektedir. Her iki ilde de eğitim harcamalarının toplam hane bütçesi içindeki payı hanehalkı büyüklüğü arttıa artmaktadır. Benzer bir bulgu diğer pazarlık gücü göstergesinin kullanıldığı tahmin sonuçlarında da elde edilmiŖtir.

Mardin’de kadınların etnik kökenlerini dikkate alarak değerlendirme yapıldığında ise Kürt, Arap ve Süryani kadınların erkeklere göre hanehalkı harcamaları içerisinde gıda harcamasının payını azaltma eğiliminde oldukları, Kürt ve Arap kadınların erkeklere göre hane eğitim harcamasının payını arttırma eğiliminde olduğu bulunmuŖtur. Kürt kadınların ise Kürt erkeklere göre hanenin lüks harcama olarak nitelendirilebilecek olan kiŖisel bakım harcama payını azalttığı tespit edilmiŖtir. Benzer bir bulgu pazarlık gücü göstergesi olarak pazarlık gücü endeksinin kullanıldığı tahmin sonuçlarında da elde edilmiŖtir.

Tablo 6.5: Bireysel Gelir Tahmin Sonuçları: Mardin

Değişkenler	Gıda (1)	Giyim (1)	Sağlık (A) (1)	Eğitim (1)	Ulaşım (A) (1)	Restoran (A)	Sigara-Alkol (1)	Eğlence (A) (1)	Kişisel Bakım (1)	Fatura (1)
Log(KABG)	-0.75** (0.31)	0.00001 (0.0011)	-0.15 (0.13)	0.56* (0.32)	0.24 (0.22)	0.36 (0.28)	-0.09 (0.28)	0.06 (0.07)	0.004 (0.08)	0.04 (0.27)
Log(EABG)	-0.28 (0.70)	-0.01** (0.0048)	-0.45** (0.21)	0.74*** (0.28)	-0.05 (0.35)	3.60** (1.43)	-0.77 (0.61)	0.17 (0.11)	-0.08 (0.11)	-0.29 (0.71)
Log(KBH)	43.73** (17.31)	-0.18** (0.08)	-11.82*** (3.87)	-2.05 (7.72)	-21.79*** (6.48)	-15.35** (7.79)	-9.80 (13.06)	0.16 (1.93)	0.77 (1.92)	-1.76 (7.93)
Log(KBH) ²	-4.21*** (1.50)	0.01** (0.006)	0.89** (0.35)	0.58 (0.73)	1.99*** (0.58)	1.11* (0.59)	0.80 (1.12)	0.04 (0.17)	-0.03 (0.18)	-0.27 (0.67)
Log(HB)	-1.96 (2.81)	-0.05*** (0.009)	0.64 (0.82)	10.99*** (1.74)	0.06 (1.36)	-2.12* (1.27)	1.13 (2.01)	-0.73* (0.41)	-1.91*** (0.54)	-10.81*** (2.50)
Kürt Kadın	-10.20** (5.08)	-0.05 (0.04)	-0.31 (1.76)	7.73*** (2.21)	0.56 (2.94)	-1.93 (3.04)	-0.42 (3.30)	0.48 (0.87)	-1.85* (1.06)	-0.27 (4.74)
Arap Kadın	-9.68** (4.91)	-0.04 (0.04)	-0.81 (1.71)	8.31*** (2.19)	-0.58 (2.86)	-0.96 (2.77)	-1.38 (3.12)	-0.49 (0.85)	-0.16 (1.09)	2.05 (4.53)
Süryani Kadın	-13.93** (5.92)	-0.03 (0.04)	-1.38 (2.22)	3.94 (3.07)	-2.57 (3.71)	1.35 (3.44)	0.52 (4.43)	0.41 (1.11)	1.64 (1.26)	6.57 (5.20)
Sabit	-59.48 (52.80)	0.82 (0.22)	44.89 (11.08)	-29.18 (20.14)	68.83 (18.53)	34.54 (20.47)	41.54 (39.23)	0.003 (5.52)	4.61 (5.94)	62.88 (25.19)
R ²	0.1554	0.3988	0.2728	0.2908	0.087	0,7377	0.0628	0.1661	0.2839	0.1575
F(8, 195)	5.09***	F(8, 190) 8.46***	9.14***	6.67***	2.32**	2.64***	0.90	4.85***	10.89***	5.10***
F(1, 195) (2) Prob > F	0.41 (0.5207)	F(1, 190) (2) 5.75**	1.67 (0.1980)	0.21 (0.6461)	0.56 (0.4563)	6.50** (0.0115)	1.15 (0.2859)	0.87 (0.3526)	0.57 (0.4515)	0.23 (0.6325)
Hausman chi2 (9) Prob>chi2	2.89 (0.9686)	0.42 (1.0000)	-2,26 (-)	1.94 (0.9924)	0.72 (0.6978)	12.72*** (0.0017)	1.55 (0.9967)	-72,92 (-)	0.45 (1.0000)	4,40 (0.883)
Gözlem Sayısı	204	199	204	204	204	204	204	204	204	204
Whitetest (prop)	8.3e-06***	1.6e-11***	0.2894	0.0019***	0.288	0.9925	0.051**	0.1763	0.0363**	1.2e-04***

Hetest (prop)	0,1577	0,1082	0,0507 **	0,0470**	0,5993	0,9960	0,7788	0,092 *	0,0975 *	0,3846
----------------------	--------	--------	-----------	----------	--------	--------	--------	---------	----------	--------

Not 1:***, **, * katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hatalardır ve değişen varyans uyumludurlar.

Not 2: Türk kadınlar için yaratılan kukla değişken, kadınlar için yaratılan diğer kukla değişkenlerle çoklu doğrusal bağlantı içerisinde olduğundan analize dâhil edilmemiştir. Bunun çok ciddi bir sorun yaratacağı düşünülmektedir. Çünkü örnekleme sadece 7 tane Türk kadın bulunmaktadır.

(1): Hausman testine göre araç değişkenler anlamsız olduğu için 2AEKK tahmin sonuçları yerine EKK tahminleri verilmiştir.

(2): Kadın ve erkek bireysel gelir katsayı farklarının 0'a eşit olup olmadığı ile ilgili test.

(A): Değişen varyans problemi olmadığı için normal standart hatalar kullanılmıştır.

Tablo 6.6: Bireysel Gelir Tahmin Sonuçları: Muğla

Değişkenler	Gıda (A)	Giyim (1)(A)	Sağlık (1)	Eğitim (1)	Ulaşım (1)	Restoran (1)	Sigara-Alkol (1)	Eğlence (1)	Kişisel Bakım	Fatura (A)
Log(KABG)	-0,733 ** (0,2888)	-0,0005 (0,0004)	-0,113 ** (0,054)	-0,059 (0,217)	0,353 (0,215)	0,358 *** (0,11)	-0,448 ** (0,195)	0,0405 (0,0718)	0,2612 *** (0,08)	0,472 (0,362)
Log (EABG)	-15,182 *** (5,576)	-0,00099 (0,0032)	-1,989 *** (0,660)	-0,644 (1,366)	-1,474 (1,806)	2,044 ** (1,007)	-1,401 (1,491)	1,323 ** (0,537)	4,446 *** (1,316)	23,32 *** (6,995)
Log (KBH)	-10,959 (20,976)	-0,0686 (0,042)	-7,283 (4,948)	-3,003 (20,607)	-4,813 (28,161)	-3,364 (11,194)	27,933 * (16,199)	-14,51 (8,921)	-0,812 (6,487)	38,168 (26,313)
Log (KBH) ²	0,7735 (1,694)	0,0035 (0,0033)	0,5998 (0,3964)	0,724 (1,734)	0,535 (2,219)	0,562 (0,926)	-1,979 (1,324)	1,389 * (0,746)	-0,093 (0,522)	-5,102 ** (85,449)
Log (HB)	-3,253 (3,807)	-0,025 *** (0,0053)	0,0768 (0,6226)	23,869 *** (2,11)	-0,477 (2,424)	-3,512 * (1,803)	3,342 (2,222)	-2,796 *** (1,076)	-2,594 ** (1,038)	-28,284 *** (4,776)
Sabit	186,689 (68,116)	0,3634 (0,1308)	39,663 (16,294)	-22,619 (61,79)	31,57 (89,79)	-6,575 (32,69)	-81,43 (48,175)	34,76 (25,67)	-18,403 (19,30)	-153,938 (85,449)
R ²	0,0627	0,3236	0,1968	0,3351	0,032	0,3195	0,056	0,3428	-	0,3478
F (5,198)	17,79 ***	18,95 ***	5,58 ***	39,54 ***	1,80 (0,1144)	30,35 ***	2,46 **	25,35 ***	5,65 ***	10,97 ***
F (1, 198) 2 Prop >F	7,01 *** (0,0087)	0,02 (0,880)	8,82 *** (0,0034)	0,18 (0,6687)	1,11 (0,2925)	2,90 * (0,0902)	0,44 (0,5078)	5,66 ** (0,0183)	10,76 *** (0,0012)	11,15 *** (0,0010)
Hausman chi ² (9) Prop >chi ²	12,13 * (0,0592)	0,31 (0,8558)	-20,62 (-)	1,36 (0,9681)	3,87 (0,6942)	6,02 (0,4209)	-0,39 (-)	5,35 (0,4994)	11,08 * (0,0858)	18,08 *** (0,0060)
Gözlem sayısı	204	204	204	204	204	204	204	204	204	204
Whitetest (prop)	5.3e-04	0,9435	2.5e-06	2.2e-08	0,0306	8.7e-05	0,0408	0,0139	0,1092	0,0146
Hetttest (prop)	0,7374	0,3482	0,1745	0,0097	0,1209	0,0042	0,0021	0,0385	0,0899	0,5594

Not: ***, **, * katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler standart hatalardır ve değişen varyans uyumludurlar.

(1): Hausman testine göre araç değişkenler anlamsız olduğu için 2AEKK tahmin sonuçları yerine EKK tahminleri verilmiştir.

(2) : Kadın ve erkek bireysel gelir katsayı farklarının 0'a eşit olup olmadığı ile ilgili test.

(A): Değişen varyans problemi olmadığı için normal standart hatalar kullanılmıştır.

6.4. DEĞERLENDİRME

Hane içi kaynak dağılımının hanede yaşayan bireylerin sahip oldukları gelir, servet ve dolayısıyla pazarlık gücü ile ilişkili olduğu görüşü akademik çalışmalarda kanıtlanmıştır. Bu çerçevede geliştirilen ve genel olarak iki grupta incelenen hane içi kaynak dağılımı modeli vardır. Bunlardan ilki, haneyi tek bir tercih setine sahip bir kurum olarak ele alan ve hanedeki bireylerin gelirlerini birleştirdiğini ve gelir sahibinin kim olduğunun hanedeki kaynak dağılımına etkisinin olmadığını varsayan üniter modeldir. İkinci model ise, kolektif modeldir ve hanede yaşayan bireylerin gelirlerini birleştirmede ve farklı tercihlere sahip olduğu varsayımı altında, bireylerin sahip oldukları gelir ve pazarlık güçlerine bağlı olarak hane kaynak dağılımını etkileyebileceği üzerine kurulmuştur. Bu bölümde hem üniter modelin geçerli olup olmadığı, hem de kolektif modeller çerçevesinde hane üyelerinin pazarlık gücünün hane içi kaynak dağılımını etkileyip etkilemediği Mardin ve Muğla alan araştırmasından elde edilen veriler yardımıyla, Stata 9 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada üniter modelin geçerliliğini test etmek için 2AEKK tahmin yöntemi kullanılmıştır. Hausman testi sonuçlarına göre araçların dışsallığının reddedildiği durumda ise, EKK tahminleri gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada pazarlık gücü göstergesi olarak pazarlık gücü endeksi ve aylık bireysel gelir kullanılmıştır. Bulgular pazarlık gücü olarak hangi gösterge alınır alınsın, hem Mardin hem de Muğla'da birçok harcama kalemi için üniter modelin reddedildiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, kadın ve erkeğin pazarlık güçleri hanenin harcama kalemleri üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla üniter modelin gelir birleştirme ve kararların görüş birliği ile alındığı varsayımları reddedilmiştir. Pazarlık gücü göstergesi olarak pazarlık gücü endeksi kullanıldığında, Mardin'de sağlık harcaması için Muğla'da ise sigara-alkol ve fatura harcamaları için üniter model reddedilmiştir. Pazarlık gücü göstergesi olarak bireysel gelir kullanıldığında ise, Mardin'de giyim ve restoran harcamaları için Muğla'da gıda, sağlık, restoran, eğlence, kişisel bakım ve fatura harcamaları için üniter model reddedilmiştir.

Ekonometrik tahmin sonuçları (2AEKK ve EKK) bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Mardin'de hangi pazarlık gücü göstergesi kullanılırsa

kullanılsın kadınların pazarlık gücünün artması, hane eğitim harcamasının bütçe içerisindeki payını arttırmakta; böylece kaynakların hane içindeki dağılımının çocuklar lehine gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu anlamda pazarlık gücü yaklaşımına ilişkin uluslararası uygulamalı çalışmaların bulgularını desteklemektedir. Bunun haricinde Mardin’de pazarlık gücü göstergesi olarak pazarlık gücü endeksi kullanıldığında, kadınların pazarlık gücünün artması hane sigara-alkol harcamasının payını azaltmaktadır. Hane sigara-alkol harcamasının genellikle erkekler tarafından gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, Mardin’de kadınların pazarlık gücünün artmasının kaynakların hane içerisindeki dağılımını erkeklerden çocuklara doğru kaydırıldığı söylenebilir. Yine Mardin’de her iki pazarlık gücü yaklaşımına göre, erkeklerin pazarlık gücünün artması hane sağlık harcamasının payını azaltmaktadır. Sağlık harcaması ise sürekli ilaç kullanmayı gerektiren kronik bir hastalığı olan kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olması dolayısıyla daha ziyade kadınlar için yapıldığından, erkeklerin pazarlık gücü endeksindeki artışın kadınlara yapılan sağlık harcamasını azalttığı söylenebilir. Mardin’de pazarlık gücü göstergesi olarak bireysel gelir kullanıldığında, kadınların pazarlık gücünün artışı hane gıda harcamasının payını azaltmakta, erkeklerin pazarlık gücü artışı ise hane giyim harcamasının payını azaltırken, eğitim ve restoran harcamalarının payını arttırmaktadır.

Muğla’da pazarlık gücü göstergesi olarak pazarlık gücü endeksinin kullanıldığı modellerin tahmin sonuçlarına göre, erkeklerin pazarlık gücü endeksinin artışı hane restoran ve sigara-alkol gibi lüks harcamalar olarak değerlendirilebilecek harcamaların hane içerisindeki payını arttırmaktadır. Pazarlık gücü göstergesi olarak aylık bireysel gelirin kullanıldığı modellerin tahmin sonuçlarına göre ise; kadınların ve erkeklerin bireysel gelirinin artması benzer şekilde hane gıda ve sağlık harcamalarının payını azaltırken; restoran ve kişisel bakım harcamalarının payını arttırmaktadır. Buna ilaveten kadınların bireysel gelirinin artması, sigara-alkol harcamasının payını azaltırken, erkeğin bireysel gelirinin artması ise eğlence ve fatura harcamalarının payını arttırmaktadır. Mardin ve Muğla için farklı pazarlık gücü göstergelerinin kullanıldığı modellerin tahmin sonuçları, aynı hanede yaşayan kadın ve erkeklerin pazarlık güçlerinin çeşitli harcamaların hane bütçesi içerisindeki

paylarını etkilediğini göstermesi açısından kolektif modelin varsayımlarını desteklemektedir.

Hangi pazarlık gücü yaklaşımı kullanılırsa kullanılsın kişi başı harcama artışı, Mardin’de gıda harcamalarında artışa neden olurken; giyim, sağlık ve ulaşım harcamalarında azalışa yol açmaktadır. Mardin’de gıdaya yapılan harcamalarda ölçeğe göre azalan; giyim, sağlık ve ulaşım yapılan harcamalarda ise, ölçeğe göre artan getiri olduğu tespit edilmiştir. Muğla’da ise, her iki pazarlık gücü yaklaşımında da kişi başı harcamaların artışının hane sigara-alkol harcamasının payını arttırdığı belirlenmiştir.

Her iki ilde de pazarlık gücü göstergesi olarak hem bireysel gelirin hem de pazarlık gücü endeksinin kullanıldığı modellerin tahmin sonuçlarına göre, hanehalkı büyüklüğü arttıkça giyim, eğlence ve fatura harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payı azalmakta, eğitim harcamasının payı ise artmaktadır.

Mardin’de etnik kökenin hane harcama payları üzerine etki edip etmediklerini ölçmek için kukla değişken yaratılmıştır. Her iki pazarlık gücü göstergesinin kullanıldığı modellerin tahmin sonuçları da benzerdir. Buna göre Kürt, Arap ve Süryani kadınların erkeklere göre hanenin gıda harcama payını azaltma eğiliminde oldukları, Kürt ve Arap kadınların, erkeklere göre hanenin eğitim harcama payını arttırma eğiliminde olduğu bulunmuştur. Kürt kadınların ise Kürt erkeklere göre hanenin lüks harcama olarak nitelendirilebilecek olan kişisel bakım harcama payını azalttığı tespit edilmiştir.

YEDİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

7.1. GENEL DEĞERLENDİRME

Dünya genelinde yoksul insan sayısı ve yoksulluk oranı azalmakla birlikte, yoksulluk hala en temel problemlerden biri olmaya devam etmektedir. Günde 1 dolardan daha az kazanarak yaşamını sürdüren insanların oranı, dünya nüfusunun %21'idir (UNDP, 1995). Türkiye'de de yoksul sayısı ve yoksulluk oranları azalmakla birlikte, yoksul fert oranı 2009 yılı itibariyle %18,08 gibi yüksek bir rakam olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de yoksulluk en yoğun kırdaki, tarım sektöründe ve düşük eğitim düzeylerinde yaşanmaktadır. Her ne kadar yoksulluk oranları dünya genelinde ve Türkiye özelinde azalsa da, kadınların yoksulluk oranlarında erkeklere göre ciddi bir iyileşme yaşanmamıştır. Dünyada mutlak yoksulluk sınırındaki 1,5 milyar kişinin %70'i kadındır (UNDP, 1995). Sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de en yoksul kesimi kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'de de kadınların yoksulluk oranı her dönemde erkeklerin yoksulluk oranından yüksek olarak gerçekleşmiştir.

İlk defa Pearce (1978) tarafından ortaya atılan “yoksulluğun kadınlaşması” kavramı, yoksulluğun zaman içinde artan oranda kadınların problemi haline geldiğini ve kadınların ve kadınlara bağımlı olan çocukların yoksulluk sınırı altında yaşadığını vurgulamaktadır. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların ve evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması ve dolayısıyla reisi kadın olan hanelerin sayısının artması, yoksulluğun kadınlaşması kavramını gündeme getirmiştir. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, kadınların yoksullukla karşılaşma risklerinin daha yüksek olması ve zaman içinde artması dolayısıyla yoksulların çoğunlukla kadınlardan oluştuğuna vurgu yapmaktadır. Kadın yoksulluğu ve yoksulluğun kadınlaşması ile ilgili yapılan çalışmalar, kadınların genel itibariyle eğitim hizmetlerine erişimde, siyasal hayata ve işgücü piyasasına katılımda yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri dolayısıyla yoksulluğu erkeklerden daha yoğun deneyimlediklerini göstermektedir. Kadınların düşük eğitim düzeylerinin yansımaları olarak istihdama katılım oranlarının düşük olması, işgücü piyasasına

katılan kadınların ise düşük ücretli işlerde istihdam edilmeleri ve kadın işgücüne erkeklere göre daha düşük ücret oranı uygulanması şeklinde gerçekleşen işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri dolayısıyla kadınların ortalama gelirlerinin erkeklerden daha düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durum ise, özellikle reisi kadın olan hanehalklarının yaşam standardını olumsuz etkilemektedir (Popova, 2002).

Günümüzde yoksulluğun kadınlaşmasının temel bir problem olduğu genel kabul görse de bu yaklaşım, sadece reisi kadın olan haneleri dikkate alması ve evli kadınların yaşadıkları yoksulluğu ihmal etmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, gelire ve reisi kadın olan hanelere, özellikle de yalnız annelere odaklanmış; kaynakların hanehalkı içerisinde eşitsiz dağılımının kadınların yoksullaşması üzerindeki etkisini ihmal etmiştir. Bu tarz bakış açısı evli kadınların yaşadıkları yoksullukların gizlenmesine yol açabilmektedir. Oysa aynı hanede yaşayan bireylerin yoksullukları hanenin yaşadığı yoksulluktan farklı olabilmektedir. Örneğin, bazı hanelerin ortalama kişi başı geliri yoksulluk sınırının üzerinde olsa bile, hanehalkı içindeki bireylerin yaşam standartları, hanehalkı kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle yoksulluk sınırının altında olabilmektedir. Hanehalkı gelirinin adil bir şekilde paylaştırılmaması, hane içindeki kaynaklara eşit erişimin olmaması, kadınların birey olarak yaşadıkları yoksullukların ait oldukları hanehalklarının yoksulluklarından daha belirgin ve yoğun olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla hem mutlak ve görel yoksulluk gibi standart yoksulluk ölçümleri hem de tek başına “yoksulluğun kadınlaşması” bakış açısı, kadınların hane içindeki konumlarını, kaynaklara erişimde yaşadıkları yoksullukları ve yoksunlukları yeterince ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle kadınların yaşadığı gerçek yoksulluğu tespit etmek için hane temelli yaklaşımlar ve ölçümler yerine, hane içi kaynak dağılımını ve kadınların hane içindeki konumlarını dikkate alan birey temelli bakış açısı ve buna dayalı ölçümler gerekmektedir.

Türkiye’de yoksulluğun kadınlaşması üzerine yapılan çalışmaların çoğu, reisi kadın olan haneleri ele almış ve kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımı açısından kadınların yaşadığı yoksulluğu ihmal etmiştir. Bu boşluğu doldurmak üzere çalışmada evli kadınların hane içine gizlenen yoksulluğunu ortaya çıkarmak ve

yaşamış oldukları yoksulluğun gerçek boyutunu tespit etmek için yoksulluk hane temelli değil, birey temelli olarak ele alınmıştır.

Hane içinde kadınların yaşadığı yoksulluğu daha iyi analiz edebilmek için bu çalışmaya özgü bir anket oluşturulmuştur. Mardin Merkez ilçesinde 204 ve Muğla Merkez ilçesinde 204 olmak üzere toplam 408 evli çifte aynı anket uygulanarak yoksulluğa hane temelli değil, birey temelli olarak bakılmıştır. Anket, aynı hanedeki eşlere farklı odalarda uygulanmış ve kadınların verdiği cevapların erkekler tarafından duyulması engellenerek kadınlardan hane içi kaynak dağılımı, kararlara katılım ve şiddet gibi konularda çok daha gerçekçi ve samimi cevaplar alınabilmektedir. Böylelikle kadınların yoksulluklarını, hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı ve haklara erişimdeki yoksunlukları açısından ortaya koymak mümkün olmuştur. Ayrıca Mardin Merkez ilçesinin çok farklı kültür ve etnik gruba ev sahipliği yapıyor olması, hane içi kaynak dağılımı açısından kadınların yoksulluğunun ve yoksunluğunun sadece gelir düzeylerindeki farklılıklara göre değil, etnik ve kültürel farklılıklara göre değişip değişmediğinin incelenmesini sağlamıştır. Söz konusu iki bölgede yaşayan hanehalklarının hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımı açısından karşılaştırılması, sadece kadınların yoksulluğu farklı gelir gruplarında ve kültürlerde nasıl yaşadıklarını göstermemiş; aynı zamanda her iki bölge için de spesifik politikalar üretmeye olanak tanımıştır.

Demografik özellikler açısından alan araştırması bulguları değerlendirilecek olursa, her iki ilde de kadınların ortalama yaşları, okullaşma süreleri, işgücüne katılım oranları ve çalışma süreleri erkeklere göre daha düşükken; söz konusu alanlarda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri Mardin'de daha fazladır. Muğla'da aktif olarak işgücü piyasasına dâhil olan kadınların ve erkeklerin büyük bir çoğunluğu özel sektörde çalışmakta iken; Mardin'de işgücü piyasasına dâhil olan az sayıda kadın genellikle kamu sektöründe, erkekler ise özel sektörde çalışmaktadır. Muğla'da Mardin'e göre daha az en hanımı varken, erkeklerin profesyonel mesleğe sahip olma oranları Muğla'da daha yüksektir. Mardin'de işgücüne katılım oranının düşüklüğüne bağlı olarak katılımcıların bireysel gelirleri ve dolayısıyla toplam hane gelirleri daha düşüktür. Kadın ve erkeklerin ortalama bireysel gelir düzeyleri arasındaki fark Mardin'de daha fazladır. Her iki ilde de hane geliri eşler arasında eşit bir şekilde

paylaşılmamakla birlikte; hane gelirinin dağılımında kadınlar aleyhine gözlenen eşitsizlik Mardin’de daha fazladır. Muğla’da görüşmecilerin tamamının resmi sağlık sigortası mevcutken, Mardin’de önemli oranda yeşil kart sahibi ve sigortasız insan bulunmaktadır. Sağlık sigortasında eşlere bağımlılık Mardin’de daha yüksektir. Her iki ilde de sürekli ilaç kullanmasını gerektiren bir rahatsızlığı olduğunu beyan eden kadınların sayısı erkeklerden fazladır. Muğla etnik köken açısından homojen bir yapı sergilemektedir. Mardin’de ise Arap, Kürt, Süryani ve Türk olmak üzere farklı etnik çeşitlilikler bulunmaktadır. Hane büyüklüğü Muğla’da ortalama üç kişiden oluşurken, Mardin’de beş kişiden oluşmaktadır.

Çalışmada TÜİK tarafından farklı hanehalkı büyüklükleri baz alınarak hesaplanmış olan yoksulluk sınırları kullanılarak, yoksulluk sınırının altı ve yoksulluk sınırının üstü olmak üzere farklı gelir düzeylerindeki hanehalklarında harcamaların cinsiyet ve etnik kökene göre dağılımı incelenmiştir. Buna göre, Mardin’de görüşmecilerin önemli bir oranı (%43,6) yoksulluk sınırının altında bir hane gelir düzeyine sahiptir. Diğer etnik kökenlere nazaran toplam Kürt kökenli vatandaşların daha yüksek bir oranı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu anlamda yoksulluğun etnik bir kimlik taşıdığı söylenebilir. Mardin’de yoksulluk sınırının altında, sağlık harcaması dışında diğer tüm harcamaların (gıda, giyim, eğitim, ulaşım, restoran, sigara-alkol, eğlence ve kişisel bakım-kozmetik) hane içerisindeki dağılımı kadınlar aleyhine gerçekleşmektedir. Erkeklerin hane gıda harcamasından kadınlara göre daha fazla pay alması kalori ihtiyacı farklılığı ile açıklanabilir. Ancak cinsiyet ve tercih farklılığından kaynaklanan nedenlerle kadınların erkeklerden daha fazla giyim harcamasında bulunmaları beklenirken, beklenenin aksine daha az giyim harcamasında buldukları görülmüştür. Bu durum, çalışmadığı için kadınların kıyafet ve ayakkabılarının hemen eskimemesi, toplum önüne çıkmadıkları için kıyafet alımına gerek duymamaları şeklinde de yorumlanabilecek olmasına rağmen, giyim harcaması gibi kadınlara özgü olarak değerlendirilen harcama kaleminde dahi harcamaların kadınlar aleyhine dağılımının önemli bir göstergesidir. Eğitim harcaması için ise eşler arasında değerlendirme yapmak pek mümkün değildir, çünkü bu harcama genellikle hanede yaşayan eğitim çağındaki bireylere yapılmaktadır. Hane ulaşım ve restoran harcamalarından kadınların erkeklere göre daha az pay almaları, yine kadınların işgücüne ve sosyal

hayata katılım oranlarının düşüklüğü ile açıklanabilir. Kadınların hane sağlık harcamasından erkeklere göre daha fazla pay almalarının nedeni ise, sürekli ilaç kullanılmasını gerektiren hastalığı olan kadınların sayısının erkeklerden fazla olmasıdır. Mardin’de görüşmecilerin %56,4’ü yoksulluk sınırının üzerinde bir hane gelirine sahiptir. Yoksulluk sınırının üzerinde, sağlık ve kişisel bakım-kozmetik harcamaları dışında tüm harcama kalemlerinden kadınların aldığı pay erkeklerin aldığı paydan daha düşüktür. Kısaca kadınlar gelir düzeyi artışı ile birlikte sadece kişisel bakım-kozmetik harcamasından aldıkları payı erkeklere göre arttırabilmiştir. Bu bulgular Mardin’de yoksul olmayan hanelerde bile, hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle kadınların daha yoksul olduğuna işaret etmektedir.

Mardin’de farklı gelir düzeylerinde etnik kökene göre harcamaların hane içerisindeki dağılımına ilişkin bir değerlendirme yapılacak olursa, en düşük hane gıda, giyim ve kişisel bakım-kozmetik harcamasını yoksulluk sınırının altında ve üstünde Kürtler yapmaktadır. Yoksulluk sınırının üzerinde en yüksek hane gıda harcamasını Türkler, hane giyim harcamasını Araplar, hane sigara-alkol, restoran, kişisel bakım ve eğlence harcamalarını ise Süryaniler yapmaktadır. Süryaniler sadece yoksulluk sınırının üzerinde değil, altında da en yüksek restoran ve kişisel bakım harcamasında bulunmaktadır. En düşük ortalama hanehalkı aylık restoran harcamasını yoksulluk sınırının altında ve üstünde ise Türkler yapmaktadır. Diğer harcama kalemlerinde etnik kökenler açısından genelleme yapmak pek mümkün değildir. Kürt kadınlarının Kürt erkeklere göre gıda, giyim ve sağlık gibi zorunlu harcamalardan aldığı pay yoksulluk sınırı üstüne çıktığında azalmakta, Arap kadınların payı açısından ise hiçbir farklılık oluşmamakta, gıda ve giyimden aldıkları pay daha düşük, sağlıktan aldıkları pay daha yüksek olmaya devam etmektedir. Kürt ve Türk kadınlarının kişisel bakım harcamalarından aldığı pay yoksulluk sınırı altında erkeğe göre daha az iken; gelir artışı ile birlikte erkeklerden daha fazla olmakta, ancak bu durum Arap kadınlar için geçerli olmamaktadır.

Muğla’da ise, yoksulluk sınırı altında sadece 4 erkek ve 5 kadın bulunmaktadır. Muğla’da kadınlar yoksulluk sınırının altında giyim, sağlık ve eğlence harcamaları hariç diğer harcamalardan erkeklere göre daha az pay almaktadırlar. Muğla’da görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu (%97,8) yoksulluk

sınırının üzerinde bir hane gelir düzeyine sahiptir. Muğla’da kadınlar yoksulluk sınırının üstünde giyim, sağlık, kişisel bakım-kozmetik, eğitim ve eğlence harcamaları hariç diğer harcamalardan erkeklere göre daha az pay almaktadır. Gelir düzeyi artışı ile birlikte kadınlar kişisel bakım-kozmetik ve eğitim harcamalarından erkeklere göre daha yüksek bir pay almaya başlamıştır. Ancak eğitim harcamasından eşlerin almış oldukları paylar arasındaki fark çok azdır. (Kadınların aylık eğitim harcaması 2,8 TL iken erkeklerin 2,4 TL’dir). Bu bulgular ışığında Muğla’da yoksul olmayan hanelerde bile, hane içi kaynak dağılımı adaletsizliği nedeniyle kadınların erkeklere göre yoksulluğu daha derin yaşadığı söylenebilir. Ancak kadınları yoksullaşmaya götüren hane içi eşitsizlikler her gelir düzeyinde Mardin’de daha fazladır.

Bilindiği gibi Türkiye’de ataerkil toplumsal yapı dolayısıyla gelirin kontrolü genellikle erkeklerin elinde toplanmaktadır. Bu nedenle tezde farklı gelir düzeylerinde harcamaların hane içerisindeki dağılımına ilişkin mevcut durum haricinde, gelirin kontrolünün kadınların elinde olmasının ve kadınların kontrol ettiği gelirin artmasının hane harcamaları üzerindeki olası etkileri de incelenmiştir. Bulgular her iki ilde de gelirin kontrolünün kadınların elinde olmasının eğitim ve çocuklara yönelik harcamalar gibi gelecek nesillere yönelik harcamaların payını arttırdığını göstermektedir. Bu bulgu uluslararası literatürün kadınların kontrol ettiği kaynaklardaki artışların hane içi kaynak dağılımını çocuklar lehine iyileştireceği görüşünü desteklemektedir.

Evli kadınların yaşadıkları yoksulluk ve yoksunluk sadece kaynakların hane içindeki dağılımına değil, aynı zamanda bir takım farklı sosyo-kültürel göstergelere bakılarak da anlaşılabilir. Gelir ve harcamaların hane içerisindeki dağılımı dışında şiddet, taciz, istismar, toprak ve mülk sahipliği gibi alanlardaki cinsiyet eşitsizlikleri de aynı hane içindeki erkeklerin ve kadınların yoksulluk deneyimlerinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Gelir ve harcamaların hane içerisindeki dağılımında Mardin’de gözlenen eşitsizlikler yanında, Muğla ile karşılaştırıldığında miras hakkı konusunda da kadınlar aleyhine bir eşitsizlik mevcuttur. Mardin’de kadınların büyük bir çoğunluğunun babalarından eşit miras elde etme hakları yoktur. Muğla’da ise sadece 10 kadın “eşit miras hakkının” olmadığını belirtmiştir.

Mardin’de kadınların miras elde etme hakları, etnik kökenlerine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Süryani ve Türk kadınların büyük bir çoğunluğu eşit miras hakkına sahipken, kadınlar arasında eşit miras hakkına en az sahip olan etnik grup Kürtlerdir. Kürt kökenli kadınlar genellikle “*kadınlara miras verilmediğini*” ve “*kadınların miras isteyemediğini*” belirtirken; Arap kökenli kadınlar, “*kadınların erkek kardeşlerine göre daha az miras aldıklarını*” belirtmişlerdir.

Kadınların yaşadıkları yoksulluğu ve yoksunluğu arttıran bir diğer önemli faktör, insan onuruna yakışmayan, bireyi savunmasız bırakan ve güçsüzleştiren şiddettir. Şiddet sadece fiziksel eylemden ibaret değildir; aynı zamanda duygusal şiddeti de içermektedir. Sadece kadınlara (ayrı bir odada) yöneltilen soruya verilen cevaplara göre, Mardin’de Muğla ile karşılaştırıldığında kadınlar, gelir ve harcamaların hane içerisindeki eşitsiz dağılımı, çalışmalarına izin verilmemesi ve mirastan mahrum bırakılmaları gibi ekonomik şiddet yanında; duygusal, cinsel ve fiziksel şiddet gibi şiddetin her türüne daha fazla maruz kalmaktadırlar. Diğer taraftan şiddetin etnik kökene göre farklılaştığı ve en fazla Arap ve Kürt kadınlarının şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Her iki ilde de aşağılanma ve hakaret şeklinde gerçekleşen duygusal şiddet, fiziksel şiddetten daha fazladır. Fiziksel şiddet, Mardin’le kıyaslandığında Muğla’da diğer şiddet türlerine göre daha az rastlanır bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Muğla’lı kadınların yaşadığı şiddetin (duygusal, cinsel ve fiziksel) %38,7 gibi yüksek bir oranda seyretmesi, şiddetin gelir ve eğitim düzeyinden bağımsız olarak toplumsal bir sorun olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Literatürde hane davranışlarını inceleyen modellerden biri olan üniter modelin, hanehalkı üyelerinin benzer tercihlere sahip olduğu, gelirlerini birleştirdiği ve söz konusu gelirin ne kadarını kimin kontrol ettiğinin hanehalkı içerisinde harcamaların dağılımını etkilemediği varsayımları son yıllarda eleştirilmiş ve alternatif modeller geliştirilmiştir. Bunlardan birisi kolektif modellerdir. Kolektif modeller genel olarak farklı hanehalkı üyelerinin farklı tercihlere, farklı “pazarlık güçlerine” ve söz konusu unsurların etkileşiminin sonucu olarak hanehalkı içinde farklı kaynak dağılımı sonuçlarına sahip olduklarını varsaymaktadır. Çalışmada Mardin ve Muğla örneğinden hareketle Türkiye’de farklı harcama kalemlerinde

üniter modelin geçerli olup olmadığı ve kadın ve erkeklerin pazarlık güçlerinin harcama kalemleri üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmak üzere 2AEKK yöntemi kullanılmıştır.

Ekonometrik analizde kullanılan bağımlı değişkenler, çeşitli harcamaların toplam hane bütçesi içerisindeki payıdır. Çalışma kapsamında bağımlı değişken olarak 10 harcama kalemi ele alınmıştır. Bunlar gıda, giyim, sağlık, eğitim, ulaşım, restoran, sigara-alkol, eğlence, kişisel bakım-kozmetik ve fatura harcamalarıdır. Bu harcamaların her biri toplam hane harcamalarına oranlanarak hane bütçesi içerisindeki payı tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenler ise kişi başına harcama, hane büyüklüğü, kadın ve erkeklerin pazarlık gücü göstergesidir. Ekonometrik modelde sahip olunan aylık bireysel gelir ve pazarlık gücü endeksi olmak üzere iki farklı pazarlık gücü göstergesi kullanılmıştır. Bu çalışma için özel olarak geliştirilen pazarlık gücü endeksi, farklı sosyo-ekonomik özelliklere ve etnik kökenlere sahip kadın ve erkeklerin hane içi kararlara katılımlarındaki özgürlüklerini tespit etmek için, hanehalkı içindeki farklı faaliyetlere temelde kimin karar verdiğine ilişkin sorulan 24 soruya verilen cevaplara göre oluşturulmuştur. Pazarlık gücü endeks değerlerine göre, Mardin’de kadınların erkeklere göre pazarlık gücü endeksi düşük bulunurken; Muğla’da yüksek bulunmuştur. Bu durumun en önemli nedenleri arasında Muğlalı kadınların faaliyet ve kararlarını gerçekleştirirken daha özgür olmalarını ve sosyal hayata daha fazla katılabilmelerini sayabiliriz. Mardin’de ise eğitime ve istihdama katılım oranları düşük olan kadınlar evlerine hapsolmakta, sosyal hayata katılamamakta ve eşlerinden onay almadan birçok faaliyeti gerçekleştirememektedir. Erkeklerin pazarlık gücü endeks değerleri karşılaştırıldığında ise, Mardinli erkeklerin pazarlık gücü endeksi, Muğlalı erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. Bu ise Mardin’de ataerkil toplumsal yapının daha baskın olması ile açıklanabilir.

Pazarlık gücü endeksinin hane içi kaynak dağılımını etkilediği düşüncesiyle açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı modellerin tahmin sonuçlarına göre, Mardin’de kadınların pazarlık gücü endeksinin artması, hane eğitim harcamasının bütçe içindeki payının artmasına, sigara-alkol harcamasının payının ise azalmasına yol açmaktadır. Daha çok erkeklerin sigara-alkol harcamasında bulunduğu

gözlemlendiği Mardin’de, kadınların pazarlık gücündeki artışın harcamaların hane içerisindeki dağılımını erkeklerden çocuklara doğru kaydıracağı söylenebilir. Mardin’de erkeklerin pazarlık gücü endeksindeki artış ise, sağlık harcamalarının payında azalışa yol açmaktadır. Sağlık harcamalarının daha ziyade kadınlar için yapıldığı düşünüldüğünde, erkeklerin pazarlık gücündeki artışın kadınlara yapılan sağlık harcamalarını azaltacağı söylenebilir. Muğlalı kadınların pazarlık gücü endeksindeki artışın, harcamaların toplam hane bütçesi içindeki payı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Muğlalı erkeklerin pazarlık gücü endeksindeki artış ise, restoran ve sigara-alkol harcamalarının hane içindeki payını arttırırken, fatura harcamalarının payını azaltmaktadır.

Pazarlık gücü göstergesi olarak aylık bireysel gelirin kullanıldığı modellerin tahmin sonuçlarına göre, Mardin’de kadınların bireysel gelirindeki artış hane harcamaları içerisinde gıda harcamalarının payını azaltırken, eğitim harcamalarının payını arttırmaktadır. Erkeklerin bireysel gelirindeki artış ise, giyim ve sağlık harcamalarının payını azaltırken, eğitim ve restoran harcamalarının payını arttırmaktadır. Kadın ve erkeklerin bireysel gelirindeki artış benzer şekilde hanede yapılan eğitim harcamasının payını arttırma eğiliminde iken, erkeklerin bireysel gelirindeki artış lüks harcama olarak değerlendirilebilecek olan restoran harcamasının payında, eğitim harcamasının payından daha büyük bir artışa neden olmaktadır. Muğla’da kadın ve erkeklerin bireysel gelirindeki artış benzer şekilde hane gıda ve sağlık harcamalarının payını azaltırken; hane restoran ve kişisel bakım harcamalarının payını arttırmaktadır. Ayrıca kadınların bireysel gelirlerinin artması, sigara-alkol harcamasının payını azaltırken, erkeklerin bireysel gelirlerinin artması ise, eğlence ve fatura harcamalarının payını arttırmaktadır.

Farklı etnik kökenlerin yaşadığı Mardin’de etnik kökenin harcamalar üzerinde etkisinin olup olmadığını ölçmek için kukla değişken yaratılmıştır. Her iki pazarlık gücü göstergesinin kullanıldığı modellerin tahmin sonuçları da benzerdir. Buna göre Arap, Kürt ve Süryani kadınların erkeklere göre hane gıda harcamasının payını azaltma eğiliminde oldukları, Arap ve Kürt kadınların ise hane eğitim harcamasının payını arttırma eğiliminde olduğu bulunmuştur. Yine çalışmada Kürt

kadınların Kürt erkeklere göre hanenin lüks harcama olarak nitelendirilebilecek olan kişisel bakım harcama payını azalttığı tespit edilmiştir.

Kısaca hangi pazarlık gücü göstergesi kullanılırsa kullanılsın, bulgular her iki ilde de birçok harcama kalemi için üniter modelin reddedildiğini göstermektedir. Çünkü kadın ve erkeklerin pazarlık güçleri hanenin harcama kalemleri üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla üniter modelin varsayımı olan gelir birleştirme hipotezi ve kararların üniter olarak alındığı varsayımı sağlanmamış olmaktadır. Eğer söz konusu varsayım sağlanmış olsaydı, kadın veya erkeklerin pazarlık güçlerinin hanenin harcama yapısını değiştirmemesi veya harcama kalemleri üzerine etkisinin olmaması gerekirdi.

Sonuç olarak alan araştırması bulgularına göre, yoksulluk genel bir sorun olmasına rağmen kadınlar gelir ve harcamaların hane içerisindeki eşitsiz dağılımı, çalışmalarına izin verilmemesi ve mirastan yoksun bırakılmaları dolayısıyla maruz kaldıkları ekonomik şiddet yanında; duygusal, cinsel ve fiziksel şiddet gibi şiddetin her türüsüne maruz kalmaları açısından, her iki ilde de yoksulluğu erkeklerden daha derin yaşamaktadırlar. Mardin’de yaşayan kadınların Muğla’da yaşayan kadınlara nazaran hane içi eşitsizliklerden daha fazla pay aldıkları görülmektedir. Ancak bu durumun etnik köken farkından ziyade “kadın olma durumu”na ek olarak “daha ataerkil ve geleneksel ortamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha yoğun yaşanması” ile ilgisi olduğu düşünülmektedir. Mardin’deki kadınlar için bu durumu ortaya çıkaran nedenler çocukluklarına dayanmaktadır. “Kızların okumasına gerek olmadığı” düşüncesiyle eğitim hayatının dışında kalan kadınlar, çalıştırılmamakta ve eve hapsedilmektedirler. Çalışamayıp erken yaşta evlendirilen kadınlar, eşlerinin getirdiği parayla evi geçindirmeye çalışmaktadırlar. Bunu yaparken kadınlar, öncelikli olarak çocuklarının ve evin temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmakta, çoğu zaman gelir yetersizliği nedeniyle kendi ihtiyaçlarını ertelemekte ve eşlerinden kendi ihtiyaçları için ekstra para iste(ye)memektedirler.

7.2. POLİTİKA ÖNERİLERİ

Kadın yoksulluğu ile mücadele etmeye yönelik politikalar üretmek farklı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, alan araştırması bulguları ve görüşmecilerin devletten beklentileri doğrultusunda politika önerilerinde bulunmak çalışmanın amacına ulaşması açısından önem arz etmektedir. Katılımcıların kendilerine yöneltilen “*kendinizi neden yoksul hissediyorsunuz?*”⁸², “*sizce kadınların çalışmasına engel olan en önemli faktör nedir?*”⁸³ ve “*hanenizin yaşam standardını geliştirmek için devletin yapması gereken en önemli şey nedir?*”⁸⁴ sorularına vermiş oldukları yanıtlar çerçevesinde geliştirilebilecek gerek genel, gerekse spesifik politika önerileri şu şekilde özetlenebilir.

Kadınlar her iki ilde de erkeklere göre kendilerini daha yoksul hissettiklerini beyan etmişler ve yoksulluklarının nedeni olarak en fazla gelir yetersizliğini göstermişlerdir. Gelir yetersizliğinin ardından Mardin’de en fazla dile getirilen neden, kendisinin ya da eşinin işinin olmaması, düzenli bir işinin olmaması gibi cevapların bulunduğu işgücü piyasası ile ilgili sebeplerdir. Üçüncü olarak ise kadınlar birikim, servet ve miras haklarından mahrum oldukları için kendilerini yoksul hissettiklerini belirtmişlerdir. Muğla’da ise gelir yetersizliğinin ardından kadınların kendilerini gerek maddi gerekse manevi açıdan yeterince özgür hissetmediklerinden dolayı yoksul hissettikleri ortaya çıkmıştır.

Alan araştırması bulgularına göre, her iki ilde de eş ve ailelerin izin vermemesi ve kadınlara atfedilen toplumsal roller kadınların çalışmasına engel olan en önemli faktörler olarak dile getirilmiştir. Söz konusu faktörlere ilaveten Mardin’de geleneksel yapı, Muğla’da ise eğitimsizlik ve iş imkânlarının yetersiz olması/kadınlara uygun iş imkânlarının kısıtlılığı kadınların çalışmasına engel olan diğer önemli faktörler olarak belirtilmiştir.

Kadınlar hanelerinin refah seviyesini yükseltmek için devletten öncelikli olarak kadınlar için spesifik politikalar tasarlamasını beklemektedir. Bu politikalar, kadınlara özellikle de çocuklu kadınlara yönelik istihdam olanaklarının artırılmasını,

⁸² Ayrıntılı bilgi için bakınız Tablo 5.11 ve EK- 5.

⁸³ Ayrıntılı bilgi için bakınız EK-6A ve EK-6B.

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız EK-7A ve EK-7B.

kadınların çalışma sürelerinin azaltılmasını, çalışan annelere ücretsiz kreş hizmetinin verilmesini, kadınlara yönelik kredi imkânlarının artırılmasını, kadınların ve kız çocuklarının eğitim düzeylerinin artırılmasını ve şiddete maruz kalan kadınlar için sığınma evlerinin açılmasını içermektedir. Ayrıca yatırım artışı, istihdam ve ücret oranlarında artış gibi genel ekonomik politikalar ile eğitim seviyesini arttırma, ücretsiz eğitim, öğrencilere ödeme yapılması (öğrenci maaşı) gibi genel eğitim politikaları, devletten en çok talep edilen diğer politikalar. Kadınların sosyal güvenlik sistemine dâhil olmaları, ücret oranları ve vergide adalet, ayni ve nakdi yardımlar, sosyal refah devletinin gereklerinin yerine getirilmesi, ev hanımları için ödeme ve çalışma koşullarındaki iyileşme talep edilen diğer politikalar.

Etnik köken açısından kadınların devletten beklentileri farklılaşmaktadır. Daha fazla Kürt kadını devletten ayni ve nakdi yardım ve ev hanımlarına maaş verilmesini beklerken, daha fazla Arap kadını devletten genel ekonomik durumlarının ve genel eğitim düzeylerinin iyileştirilmesini beklemektedirler. Diğer taraftan Süryani kadınlar, kadınlar için spesifik politikalarla birlikte sosyal refah devletinin gereklerinin yerine getirilmesini talep etmektedir. Türk kadınlarının çoğu, devletten sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmeyi, daha eşit ücret sağlanmasını ve çalışma koşullarındaki iyileşmeyle birlikte adil bir vergi sistemi talep etmektedir. Devletten beklentilerin etnik kökene göre farklılaşmasının nedeni, kadınların işgücü piyasasına katılım durumlarındaki farklılık ile açıklanabilir. Türk görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu Muğla'da yaşamakta ve Mardin'de yaşayan kadınlara göre daha fazla oranda işgücü piyasasına katılmakta, dolayısıyla işgücü piyasasındaki adaletsizlikleri daha yoğun yaşamaktadırlar. Bu yüzden de devletten talep ettikleri politikalar işgücü piyasasındaki cinsiyet ayrımcılığını giderecek yönde olmaktadır. Diğer taraftan genel olarak Mardin'de kadınların "eve hapsolmesi" kadınların devletten istedikleri politikaların yardım, ev kadınlarına maaş bağlanması, eğitim seviyesinin yükseltilmesi gibi isteklerle sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Kadınların gelir düzeylerini iyileştirici politikalar, kadınların pazarlık güçlerini arttırarak gelir ve harcamaların hanehalkı içerisinde kadınlar aleyhine dağılımının önüne geçecektir. Kadınlar ve erkekler arasındaki gelir düzeylerindeki eşitsizliklerin temelinde eğitim ile birlikte işgücüne katılım oranı ve ücret oranı

arasındaki farklılıklar yatmaktadır. Dolayısıyla kadınlar için gelir getirici faaliyetler ile birlikte aktif istihdam politikalarının (kadınların çalışma kapasitelerinin artırılması, hayat boyu öğrenme programlarına dâhil edilmeleri, girişimci kadınların desteklenmesi, işsiz kalma ve iş arama sürelerinin azaltılması için çaba harcanması) yaratılması ve var olan işgücü piyasası eşitsizliklerin giderilmesi çok önemlidir. Türkiye’de eşit işe eşit ücret politikası olmasına rağmen kadınlara karşı bir cinsiyet ayrımcılığı söz konusudur. Dolayısıyla uygulamada bu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Kadınların istekleri doğrultusunda özellikle çocuklu kadınlara uygun ve esnek iş imkânlarının yaratılması, kadınların istihdama katılım oranlarını arttırarak gelir getirici faaliyette bulunmalarını sağlayabilecektir. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması adına kadınların işgücüne katılmalarının önündeki en büyük engel olan çocuk bakımı için ücretsiz kreşlerin ve gündüz bakımevlerinin sayısının artırılması gerekmektedir. Ancak ülkemizde kreş ve gündüz bakımevi gibi sosyal destek kurumları tüm çabalara karşın yeterli sayıya ulaşamamıştır. Devletin hem istihdam yaratma alanında hem de çocuk bakımı için politikalar geliştirmesi toplumun genel refahını iyileştirerek kadınların güçlendirilmesinde doğrudan bir etkiye sahip olacaktır. Bu anlamda Ecevit’in (2003b) tavsiye ettiği gibi var olan 25522 no’lu kanun değiştirilerek, işyerlerinin çocuk bakımevi açması için sadece kadın sayısını değil, çocuklu erkek sayısını da dikkate alacak şekilde değiştirilmesi bu tesislerin sayısının artmasına yol açacaktır.

Kadınların işgücüne katılım oranlarını ve dolayısıyla gelir düzeylerini arttırmaya yönelik politikalardan belki de en önemlisi, kadınların eğitim düzeylerinin artırılmasıdır. Eğitim ve mesleki eğitim gibi beşeri sermaye yatırımlarındaki artış, kadınların pazarlık güçlerini arttıracaktır. Bu anlamda özellikle kadınların ve kız çocuklarının eğitim düzeylerinin Muğla’ya kıyasla daha düşük olduğu Mardin’de kız çocuklarının eğitim sürecine kazandırılmaları, okuma yazma bilmeyen kadınlara yönelik kurs imkânlarının artırılması önem arz etmektedir. Bu açıdan Türkiye çapında zorunlu temel eğitimin 11-12 yıla çıkartılması gibi genel bir eğitim politikası uygulamasının yanı sıra, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan kadınlar ve çocuklar için özel politikalar uygulanmalıdır. Mardin’de kurum görüşmeleri sırasında

bu bölgedeki kadınları kalkındırıp, onlara çok çeşitli konularda (okuma-yazma, dikiş-nakış, baskı-boyama, takı tasarımı, hukuksal haklar, kişilik gelişimi vb.) eğitim ve mesleki eğitim vererek kendilerini geliştirme fırsatı sunan GAP İdaresi'ne bağlı ÇATOM'ların (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) GAP projesinin tamamlanması sonrasında kapatılmasının gündemde olduğu öğrenilmiştir. Bölgede kadınların bilinçlenmesinden, meslek sahibi olmasına kadar çok amaçlı işlevleri olan ÇATOM'ların GAP projesinin tamamlanması sonrasında da faaliyetlerine devam edebilmelerinin sağlanması önemlidir. ÇATOM'a benzer merkezlerin Muğla ilinde de hayata geçirilmesi kadınların güçlendirilmesi adına önemlidir.

Ücretli çalışma sonucu elde edilen gelir yanında yardım ve transfer ödemeleri gibi çalışmadan elde edilen gelirlerdeki iyileştirmeler de kadınların pazarlık gücünü arttıracaktır. Bu anlamda transferlerin güçsüz ve savunmasız hanehalkı üyesi ile ilgilenen kişilere, başka bir deyişle kadınlara yönlendirilmesi önem arz etmektedir (Fuwa vd., 2006: 392). Ayrıca yoksul hanelerde transfer ödemelerinin kadınlara ve düzenli bir şekilde yapılması, kadınların bir taraftan sosyal dışlanmasını azaltacak diğer taraftan kendilerine olan güvenlerini arttıracaktır (Buğra ve Keyder, 2007).

Okul çağındaki çocuklarının eğitim masrafları için devletin kendilerine yardımda bulunmasını isteyen kadınların sayısı oldukça fazladır. Bunun haricinde devletin kadınlara çocuk bakımı ve ev işleri gibi hane içerisinde yaratmış oldukları katma değer için ücret vermesi, kaynakların hanehalkı içerisindeki dağılımında kadınlar aleyhine ortaya çıkan eşitsizliği giderecektir. Ancak kadınlara verilecek ücretlerin karşılıksız olarak verilen transfer ödemeleriyle karıştırılmaması gerekmektedir.

Evliliği, mirası ve kamusal mallara erişimi düzenleyen kanunlar ve sosyal normlar hanehalkı üyelerinin çeşitli ekonomik kaynaklara erişimini farklı şekilde etkileyerek, kaynakların hane içerisindeki dağılımında önemli etkilere sahiptir. Ancak Türkiye'de 1926 yılından beri eşit miras hakkı ve mülk edinme hakkı olmasına rağmen, kadınlar tarım topraklarının sadece %10'una ve kentlerdeki gayrimenkullerin ise %9'una sahiptir (Acar, 2003). Bu anlamda özellikle kadınların büyük bir bölümünün eşit miras haklarının olmadığı Mardin'de, miras sistemine ilişkin uygulamaya dönük bir takım düzenlemelerin yapılması kadınların pazarlık

güçlerini arttıracaktır. Kadınların medeni kanunda olduğu gibi erkek kardeşleriyle eşit miras almalarının sağlanması amacıyla, mirasın eşit bir şekilde tüm çocuklar arasında otomatik olarak paylaşılması ve kardeşler arasında miras düşen paydan feragat işlemlerinin incelemeye tabi tutulması sağlanmalıdır. Bu konuda kanuni düzenlemelerin yeterli olamayacağı açıktır. Esas olan kadınların eşit pay alma haklarına sahip olduklarına ilişkin toplumsal algının ve bilincin yerleştirilmesidir. Bu ise yine bölgedeki eğitim düzeyinin artırılmasının gerekliliği ile bağlantılıdır. Yine evliliğin sona ermesi halinde kadınlara ve özellikle de çocuklu kadınlara nafaka ödenmesinin kadınların talebine bağlı olarak değil, resen gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Mardin’de kadınların çalışmasının önündeki en önemli engellerin eş ve ailelerinin izin vermemesi, kadınlara atfedilen roller ve geleneksel yapı olduğu tespit edilmiştir. Kadına bakış açısı ve toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili olan ve kadınların işgücü piyasasına katılmasına engel olan bu faktörlerin değiştirilmesi kısa sürede mümkün gözükmemektedir. Uzun bir zaman alacak olmakla birlikte, özellikle Mardin’de çalışan kadınlara karşı toplumun bakış açısının ve önyargının değiştirilmesi için genel bir eğitim seferberliği ve bilinçlendirme kampanyası gerekmektedir.

Diğer taraftan fiziksel ve duygusal şiddet Türkiye genelinde olduğu gibi Mardin ve Muğla’da da çok önemli bir problemdir ve bu durum Mardin’deki kadınlar arasında çok daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Her ne kadar “*Aile Koruma Kanunu*” kadına yönelik şiddet açısından bir takım yasal önlemler olsa da, bu önlemler kapalı bir aile yapısı içinde yaşayan ve hanede herhangi bir güce sahip olmayan kadınların maruz kaldığı şiddeti önlemede yetersizdir. Çünkü bu kadınlar kendilerine uygulanan şiddeti şikâyet bile edememektedirler. Dolayısıyla sadece kadına yönelik değil, herhangi bir canlıya yönelik şiddetin insanlığa yakışmayan bir davranış biçimi olduğunun eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları ile yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Hanehalkı davranışlarının incelenmesi politika yapıcılara politika tasarlamak için önemli çıkarımlar sunmaktadır. Üniter hanehalkı modelinin, hanehalkı içerisinde gelir elde edenlerin kimliğinin hanehalkı tüketim harcamalarının kalıbını

değiştirmediyine ilişkin gelir birleştirme hipotezinin farklı ülkeler ve farklı yıllar için yapılan birçok çalışmada reddedilmesi, politika yapıcılarının politik müdahaleleri gerçekleştirirken daha dikkatli olmalarını gerektirmektedir. Örneğin politika yapıcıları, sosyal yardım ödemesi gibi bir politikayı hayata geçirirken, söz konusu transfer ödemelerini hanehalkı içerisinde kimin alacağını dikkatli bir şekilde belirlemelidir. Yine gelirin hanehalkı içerisinde tam anlamıyla birleştirilmemesi ve hanehalkı içerisinde kaynakların etkin bir şekilde dağılmaması, politika yapıcılarının politik müdahalelerde bulunmasını gerektirebilir. Bu anlamda politika yapıcılarının politikaları düzenlerken hanehalkı içerisindeki olası yansımalarını da dikkate almaları gerekmektedir (Fuwa vd, 2006: 379). Hanehalkı içerisindeki kaynak dağılımını iyileştirmek, yoksulluğu anlamak ve azaltmak için çok önemlidir.

Kadınların kaynakların hane içerisindeki dağılımında ve hane içerisinde alınan kararlara katılımında yaşadıkları eşitsizlikler, kadınların yoksulluğa daha fazla maruz kalmasına ve yoksulluğu daha yoğun yaşamasına yol açmaktadır. Ayrıca, kadınların eşlerinin duygusal, cinsel veya fiziksel şiddetine maruz kalmaları ve eşit miras hakkına sahip olmamaları kadınları hane içinde güçsüzleştiren ve özsaygılarını yitirmelerine yol açan unsurlardır. Yoksullukla mücadele politikaları oluşturulurken tüm bu unsurların politika yapıcıları tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Özellikle yoksullukla mücadelede hane içi kaynak dağılımı eşitsizliğinin dikkate alınmaması yoksullukla mücadele politikalarının başarısız olmalarına yol açacaktır. Devletin ve yerel yöneticilerin, kadınların yoksulluk deneyimlerinden yola çıkarak kadın yoksulluğu sorununun çözümüne yönelik spesifik politikalar üretmesi ve bunu yaparken farklı sosyo-kültürel ortamlarda yaşayan kadınların ihtiyaçlarını dikkate alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, F. (2003), "Conclusion", *Bridging the Gender Gap in Turkey: A Mile Stone Towards Faster Socio-Economic Development and Poverty Reduction*, Poverty Reduction and Economic Management Unit Europe and Central Asia, Washington DC: World Bank, ss: 206-222.
- ADAM, C., Hoddinott, J., Ligon, E. (2003), "Dynamic Intrahousehold Bargaining, Matrimonial Property Law and Suicide in Canada", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: Johns Hopkins University Press, ss: 37-40.
- ADAMAN, F., Keyder, Ç. (2008), "Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma" http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (Erişim Tarihi: 31.10.2008).
- AGARWAL, B. (1997), "Bargaining and Gender Relations: Within and Beyond the Household", *Feminist Economics*, 3 (1): 1-51.
- AKYÜZ, F. (2008), "Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (5): 58-70.
- ALDERMAN, H., Chiappori, P. A., Haddad, L., Hoddinott, J., Kanbur, R. (1995), "Unitary Versus Collective Models of the Household: Is It Time to Shift the Burden of Proof?", *World Bank Research Observer*, 10 (1): 1-19.
- ALDERMAN, H., Gertler, P. (1997), "Family Resources and Gender Differences in Human Capital Investments: The Demand for Children’s Medical Care in Pakistan", *Intrahousehold Resource Allocation in Developing Countries: Models, Methods, and Policy*, (ed.) L. J. Haddad, J. Hoddinott, H. Alderman, International Food Policy Research Institute, ss: 231-248.

- ALDERMAN, H., Hoddinott, J., Haddad, L., Udry, C. R. (2003), "Gender Differentials in Farm Productivity: Implications for Household Efficiency and Agricultural Policy", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: The Johns Hopkins University Press, ss: 61-67.
- ALICI, S. (2002), "Türkiye'de Yoksulluğun Sosyo Ekonomik Analizi", *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- ALMQUIST, E. M. (1987), "Labor Market Gender Inequality in Minority Groups", *Gender and Society*, 1 (4): 400-414.
- ATTANASIO, O., Lechene, V. (2002), "Tests of Income Pooling in Household Decisions", *Review of Economic Dynamics*, (5): 720-748.
- BALAY, B. (2003), "Bir Başka Yoksulluk: Kadın Yoksulluğu Üzerine", *Kadın/Woman 2000, Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1 (4).
- BARR, N. (1993), *The Economics of Welfare State*, California: Stanford University Press.
- BECKER, G. S. (1965), "A Theory of the Allocation of Time", *The Economic Journal*, 75 (299): 493-517.
- BECKER, G. S. (1991), *A Treatise on the Family*, Enlarged Edition, Harvard University Press.
- BHALOTRA, S., Attfield, C. (1998), "Intrahousehold Resource Allocation in Rural Pakistan: A Semi Parametric Analysis", *Journal of Applied Econometrics*, (13): 463-480.
- BIANCHI, S. M. (1999), "Feminization and Juvenilization of Poverty: Trends, Relative Risks, Causes, and Consequences", *Annual Review of Sociology*, (25): 307-333.

- BORA, A. (2007), “Yoksulluk ve Kadınlar”, *TES-İŞ Dergisi*, Haziran: 95–99.
- BOUIS, H. E., Pena, C. L. (1997), “Inequality in the Intrafamily Distribution of Food: The Dilemma of Defining an Individual's ‘Fair Share’”, *Intrahousehold Resource Allocation in Developing Countries: Models, Methods, and Policy*, (ed.) L. J. Haddad, J. Hoddinott, H. Alderman, International Food Policy Research Institute, ss: 179-194.
- BOURGUIGNON, F., Browning, M., Chiappori, P. A., Lechene, V. (1993), “Intra Household Allocation of Consumption: A Model and Some Evidence from French Data”, *Annales d'Economie et de Statistique*, (29): 137-156.
- BROWNING, M., Bourguignon, F., Chiappori, P. A., Lechene, V. (1994), “Income and Outcomes: A Structural Model of Intrahousehold Allocation”, *The Journal of Political Economy*, 102 (6): 1067-1096.
- BROWNING M., Chiappori, P. A. (1998), “Efficient Intra-Household Allocations: A General Characterization and Empirical Tests”, *Econometrica*, 66 (6): 1241-1278.
- BRUCE, J., Lloyd, C. A. (1997), “Finding the Ties That Bind: Beyond Headship and Household”, *Intrahousehold Resource Allocation in Developing Countries: Models, Methods, and Policy*, (ed.) L. J. Haddad, J. Hoddinott, H. Alderman, International Food Policy Research Institute, ss: 213-228.
- BUĞRA, A., Keyder, Ç. (2003), *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Proje Raporu, http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2012).
- BUĞRA, A., Keyder, Ç. (2007), *Sosyal Yardım Uygulamaları ve Toplum Yararlı Faaliyet Karşılığında Asgari Gelir Desteği Uygulaması*, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Proje Raporu, <http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/socialassistancereports.pdf> (Erişim Tarihi: 22.10.2012).

- BUĞRA, A. (2008), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BUĞRA, A. (2010), *Toplumsal Cinsiyet, İşgücü Piyasaları ve Refah Rejimleri: Türkiye’de Kadın İstihdamı*, TÜBİTAK Proje Raporu, İstanbul. http://www.spf.boun.edu.tr/content_files/proje_raporlari/AyseBugra_KadinIstihdami_TUBITAK.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2012).
- BUĞRA, A. (2012), “Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi: Neoliberalizm, Kültürel Muhafazakârlık ve Yeniden Tanımlanan Toplumsal Dayanışma”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, (ed.) S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, İstanbul: İletişim Yayınları, ss: 47-69.
- BUTIKOFER A., Gerfin, M., Wanzenried, G. (2009), “Income Pooling and the Distribution of Individual Consumption Among Couples in Switzerland”, *Working Papers*.
- http://staff.vwi.unibe.ch/gerfin/downloads/poolingsharing_oct09.pdf (Erişim Tarihi: 07.02.2011).
- CASPER, L. M., McLanahan, S. S., Garfinkel, I. (1994), “The Gender-Poverty Gap: What We Can Learn from Other Countries”, *American Sociological Review*, (59): 594-605.
- CELASUN, M. (1986), “Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey, 1978-1983: Estimated Measures of Inequality and Poverty”, *METU Development Studies*, 13, (1-2): 193-216.
- CHIAPPORI, P. A. (1988), “Rational Household Labor Supply”, *Econometrica*, 5 (6): 63-89.
- CHIAPPORI, P. A. (1992), “Collective Labour Supply and Welfare”, *Journal of Political Economy*, (100): 437-67.
- CHIAPPORI, P. A. (1997), “Collective Models of Household Behavior: The Sharing Rule Approach”, *Intrahousehold Resource Allocation in Developing*

- Countries: Models, Methods, and Policy*, (ed.) L. J. Haddad, J. Hoddinott, H. Alderman, International Food Policy Research Institute, ss: 39–52.
- CİHAN, A. (2004), “Kadın ve Erkek Grup Arasındaki Eşitsizlik: Diyarbakır ve Çevresi Örnekleme”, *IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler Bildiri Kitabı*, Sivas, ss: 157-165.
- ÇABUK, N. (2003), “Güney Doğu Anadolu’da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43 (2): 41- 65.
- ÇAĞATAY, S., Zanbak, M., Duman, K. (2009), “TR61 Bölgesinde Yoksulluk Profili ve Hane İçi Kaynak Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi”, *EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics*, 17-19 Haziran, Eskişehir.
- ÇAĞATAY, S., Zanbak, M. (2012), “Hane İçi Kaynak Dağılımının Yoksul Olma Olasılığı ve Yoksulluk Açığı Üzerindeki Etkisi: Türkiye’de Kentsel Kesim İçin Bir Uygulama”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (15):1-41.
- ÇAMUR DUYAN, G., Acar, H., Acar, Y. B., Karataş, K. (2007), “Boşanmış Kadınların Yaşam Öyküleri ve Yoksullukla Baş Etme Biçimleri”, *Kriz Dergisi*, 15 (1): 25-38.
- DAĞDEMİR, Ö. (1992), *Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı*, Anadolu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- DAĞDEMİR, Ö. (1999), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994”, *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 17 (1): 23-40.
- DALY, M. (1992), “Europe’s Poor Women? Gender in Research on Poverty”, *European Sociological Review*, 8 (1): 1-12.
- DANSUK, E. (1997), *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.

- DAYIOĞLU, M. (2007), “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Ölçüm Yöntemleri ve Yoksulluğun Belirleyicileri”, *Tisk Akademi*, (1): 83-105.
- DAYIOĞLU, M., Başlevent, C. (2012), “Türkiye’de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Boyutları”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, (ed.) S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, İstanbul: İletişim Yayınları, ss: 127-157.
- DEDEOĞLU, S. (2000), “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi”, *Toplum ve Bilim*, 86, Güz, 139-170.
- DEDEOĞLU, S. (2003), “Ev-Eksenli Yoksulluk: Türkiye’de Kadın Yoksulluğu”, *Evrensel Kültür*, (143): 72-75.
- DEDEOĞLU, S., Elveren, A. Y. (2012), “Giriş: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Toplum ve Refah Devleti”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, (ed.) S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, İstanbul: İletişim Yayınları, ss: 29-45.
- DE HAAN, A., Maxwell, S. (1998), “Poverty and Social Exclusion in North and South”, *IDS Bulletin*, 29 (1): 1-9.
- DİKBAYIR, G. (2000), “Gender and Poverty: Further Data Requirement to Measure the Gender Dimension of Extent and Incidence of Poverty”, http://www.die.gov.tr/tkba/paper4_5.pdf (Erişim Tarihi: 07.11. 2009).
- DOSS, C. R. (1996), “Testing Among Models of Intrahousehold Resource Allocation”, *World Development*, 24 (10): 1597-1609.
- DPT (2001), *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayın No: 2599, ÖİK: 610, Ankara.
- DUMANLI, R. (1996), *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2449, Ankara.
- DUMANLI, R. (2002), “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.

- ECEVİT, Y. (2003a), “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkileri Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4): 83-88.
- ECEVİT, Y. (2003b), “Women’s Labor and Social Security”, *Bridging the Gender Gap in Turkey: A Mile Stone Towards Faster Socio-Economic Development and Poverty Reduction*, Poverty Reduction and Economic Management Unit: Europe and Central Asia, Washington DC: World Bank, ss: 73-106.
- ELMELECH, Y., Lu, H.H. (2002), “Race Ethnicity, and the Gender-Poverty Gap”, *The Levy Economics Institute of Bard College*, Working Paper: 351, August.
- ENGLE, P. L. (1991), “Work and Child Care in Peri-Urban Guatemala: Nutritional Effects”, *Child Development*, 62 (5): 954-965.
- ERDOĞAN, G. (1996), *Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma*, Ankara: DİE.
- ERDOĞAN, G. (1998), *Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili*, Ankara: DİE.
- ERDOĞAN, G. (2002), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (ed.) C. C. Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- ESTUDILLO, J., Quisumbing, A., Otsuka, K. (2001), “Gender Differences in Land Inheritance, Schooling and Lifetime Income: Evidence from the Rural Philippines”, *Journal of Development Studies*, 37 (4): 23- 48.
- EVANS, P. (2010), “Women’s Poverty in Canada: Cross-Currents in an Ebbing Tide”, *Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 151-174.
- FAFCHAMPS, M., Quisumbing, A. (2004), *Assets at Marriage in Rural Ethiopia*, FCND Discussion Paper, No. 185. International Food Policy Research Institute, Washington.

- FANG C., Zhang, X., Fan, S. (2002), "Emergence of Urban Poverty and Inequality in China: Evidence from Household Survey", *China Economic Review*, (13): 430-443.
- FINDLAY, J., Wright, R. E. (1996), "Gender, Poverty and the Intra-Household Distribution of Resources", *Review of Income and Wealth*, 42 (3): 335-351.
- FODOR, E. (2002), "Gender and the Experience of Poverty in Eastern Europe and Russia after 1989", *Communist and Post-Communist Studies*, (35): 369-382.
- FOSTER, J. E. (1998), "Absolute versus Relative Poverty", *The American Economic Review*, 88 (2): 335-341.
- FRANKENBERG, E., Thomas, D. (2003), "Measuring Power", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: Johns Hopkins University Press, ss: 29-36.
- FUKUDA PARR, S. (1999), "What Does Feminisation of Poverty Mean? It Isn't Just Lack of Income", *Feminist Economics*, 5 (2): 99-103.
- FUWA, N. S., Khandker, R., Mason, A.D., Vishwanath, T. (2000), "Intrahousehold Analysis", *Designing Household Survey Questionnaires for Developing Countries: Lessons from 15 Years of the Living Standards Measurement Study*, (ed.) M. Grosh, P. Glewwe, World Bank, 2, Washington D.C.
- FUWA, N. S., Kubo, K., Kurosaki, T., Sawada, Y. (2006), "Introduction to a Study of Intrahousehold Resource Allocation and Gender Discrimination in Rural Andhra Pradesh, India", *The Developing Economies*, 44 (4): 375-397.
- GITTELSOHN, J., Mookherjee, S. (1997), "The Application of Anthropological Methods to the Study of Intrahousehold Resource Allocation", *Intrahousehold Resource Allocation in Developing Countries: Models, Methods, and Policy*, (ed.) L. J. Haddad, J. Hoddinott, H. Alderman, International Food Policy Research Institute, ss: 165-179.

- GOEDHART, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., Van Praag, B. (1977), "The Poverty Line: Concept and Measurement", *The Journal of Human Resources*, 12 (4): 503–520.
- GOLDBERG, G. S. (2010a), "Revisiting the Feminization of Poverty in Cross-National Perspective", *Poor Women in Rich Countries: the Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 3-28.
- GOLDBERG, G. S. (2010b), "Summary, Synthesis, and Conclusion, Part I: The Poverty of Lone Women, Their Diversity, and Income Sources", *Poor Women in Rich Countries: the Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 266-301.
- GOLDBERG, G. S. (2010c), "Feminization of Poverty in the United States: Any Surprises?", *Poor Women in Rich Countries: the Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 230-266.
- GÖKOVALI, U., Danışman, A. (2010), "Feminization of Poverty: Does it Really Exist in Turkey?", *New Perspectives on Turkey*, (42): 179-201.
- GÖKOVALI, U., Ekiz Gökmen, Ç., Danışman Işık, A. (2012), *Farklı Gelir Gruplarında Kaynakların Hanehalkı İçerisindeki Dağılımı Açısından Yoksulluğun Kadınsılaşması: Muğla-Mardin Örneği*, TÜBİTAK Projesi, Proje No: 110K193.
- GÜNGÖR, F., Özüğurlu, M. (1997), "İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri*, http://www.politics.ankara.edu.tr/tartisma_metinleri.php (Erişim Tarihi: 11.11.2012).
- HADDAD, L. J., Hoddinott, J., Alderman, H. (1997), *Intrahousehold Resource Allocation in Developing Countries: Models, Methods, and Policy*,

International Food Policy Research Institute, USA: The Johns Hopkins University Press.

HADDAD, L., Kanbur, R. (1990), "How Serious is the Neglect of Intra-Household Inequality?", *The Economic Journal*, 402 (100): 866-881.

HAGENAARS, A., de Vos, K. (1988), "The Definition and Measurement of Poverty", *The Journal of Human Resources*, 23 (2): 211-221.

HALLMAN, K. (2003), "Mother-Father Resources, Marriage Payments and Girl-Boy Health in Rural Bangladesh", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: The Johns Hopkins University Press, ss: 115-120.

HATTATOĞLU, D. (2007), "Küreselleşme (Yeni) Emek Biçimleri, Yoksulluk ve Kadınlar", *Amargi*, Güz, (6): 18-21.

HEYZER, N. (2006), "Poverty and Women's Work in the Informal Economy", World Bank, Washington, DC, *The Issue of UNIFEM*.

HILL, T. (2004), *Gender, Income Poverty and Intra-Household Distribution*, School of Economics and Social Policy Research Centre University of New South Wales, www.docs.fce.unsw.edu.au/economics/news/postgradseminar/HillSeminarPaper2.pdf (Erişim Tarihi: 04.03.2010)

HODDINOTT, J., Haddad, L. (1991), *Household Expenditures, Child Anthropometric Status and the Intrahousehold Division of Income: Evidence from the Cote d'Ivoire*, Research Program in Development Studies Discussion Paper 155.

HODDINOTT, J., Haddad, L. (1995), "Does Female Income Share Influence Household Expenditures? Evidence from Cote d'Ivoire", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 57 (1): 77-96.

- HORTON, S., Miller, B. (1989), "The Effect of Gender of Household Head on Food Expenditures: Evidence from Low-Income Households in Jamaica", *Conference on Family, Gender Differences, and Development*, New Haven: Yale University Press.
- IŞIK, O., Pınarcıoğlu, M. M. (2011), *Nöbetleşe Yoksulluk, Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İNSEL, A. (2001), "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", *Toplum ve Bilim*, (89): 62-72.
- JATO, M. N. (2004), "Gender-Responsive Programming for Poverty Reduction", *United Nations Population Fund (UNFPA) Technical Paper*.
- KAHN, A. J., Kamerman, S. B. (2002), *Beyond Child Poverty: The Social Exclusion of Children*, New York: The Institute for Child and Family Policy at Columbia University.
- KAKWANI, N., Son, H. H. (2006), "Women's Earning Power and Wellbeing", UNDP, International Poverty Centre, 19, <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager19.pdf> (Erişim Tarihi: 11. 10.2010).
- KARDAM, F. (2009), "Kadınlar ve Yoksullukla Mücadele", <http://bianet.org/english/human-rights/14914-kadinlar-ve-yoksullukla-mucadele--2> (Erişim Tarihi: 11. 11.2009).
- KAYA, E. (2009), "Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli", *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- KENNEDY, E., Peters, P. (1992), "Household Food Security and Child Nutrition: The Interaction of Income and Gender of Household Head", *World Development*, 20 (8): 1077-1085.

- KIMHI, A. (2004), *Gender and Intra-household Food Allocation in Southern Ethiopia*, The Center for Agricultural Economic Research Discussion Paper, No: 9.04.
- KIMOTO, K., Hagiwara, K. (2010), “Feminization of Poverty in Japan: A Special Case?”, *Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 202-230.
- KİREN GÜRLER, Ö., Üçdoğruk, Ş. (2007), “Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayrıştırma Yöntemiyle Uygulanması”, *Journal of Yasar University*, 2 (6), 571-589.
- KLAMMER, U. (2010), “Germany: Poverty as a Risk for Women Deviating from the Male Breadwinner Norm”, *Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 94-121.
- KSGM, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008), “Kadın ve Yoksulluk”, *Politika Dokümanı*, Ankara.
- KSGM, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009), “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması”, Ankara. http://kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/tdvaw/doc/Ana_Rapor_Mizan_1.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2012).
- LANCASTER, G., Ray, R. (2002), “Tests of Income Pooling on Household Budget Data: The Australian Evidence”, *Australian Economic Papers*, (41): 99-114.
- LICHTENWALTER, S. (2005), “Gender Poverty Disparity in US Cities: Evidence Exonerating Female-Headed Families”, *Journal of Sociology and Social Welfare*, 32 (2): 75-96.
- LISTER, R. (2004), *Poverty: Key Concepts*, Cambridge: Polity Press.

- LLOYD, C. B., Blanc, A. K. (1996), "Children's Schooling in Sub-Saharan Africa: The Role of Fathers, Mothers, and Others", *Population Development Review*, 22 (2): 265-298.
- LUNDBERG, S., Pollak, R. A. (1993), "Separate Spheres Bargaining and the Marriage Market", *Journal of Political Economy*, (10): 987-1010.
- LUNDBERG, S., Pollak, R. A., Wales, T. J. (1997), "Do Husbands and Wives Pool Their Resources? Evidence from the United Kingdom Child Benefit", *The Journal of Human Resources*, 32 (3): 463-480.
- MACPHERSON, D. A., Hirsch, B. T. (1995), "Wages and Gender Composition: Why do Women's Jobs Pay Less?", *Journal of Labor Economics*, 13 (3): 426-471.
- MALUCCIO, J. A., Thomas, D., Haddad, L. (2003), "Household Structure and Child Well-Being: Evidence from KwaZulu-Natal", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: The Johns Hopkins University Press, ss: 121-129.
- MANSER, M., Brown, M. (1980), "Marriage and Household Decision-Making: A Bargaining Analysis", *International Economic Review*, 21 (1): 31-44.
- MARTIN, C. (2010), "Feminization of Poverty in France: A Latent Issue", *Poor Women in Rich Countries: the Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 61-94.
- MAXWELL, S. (1999), "The Meaning and Measurement of Poverty", *Overseas Development Institute Poverty Briefing*, 3. <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/3095.pdf> (Erişim Tarihi: 18.09.2011).
- McCALL, L. (1998), "Spatial Routes to Gender Wage (In)equality: Regional Restructuring and Wage Differentials by Gender and Education", *Economic Geography*, 74 (4): 379-404.

- McELROY, M. B., Horney, M. J. (1981), "Nash-Bargained Household Decisions: Toward a Generalization of the Theory of Demand", *International Economic Review*, 22 (2): 333-349.
- McELROY, M. B. (1997), "The Policy Implications of Family Bargaining and Marriage Markets", *Intrahousehold Resource Allocation in Developing Countries: Models, Methods, and Policy*, (ed.) L. J. Haddad, J. Hoddinott, H. Alderman, International Food Policy Research Institute, ss: 53-74.
- McLANAHAN, S. S., Sorensen, A., Watson, D. (1989), "Sex Differences in Poverty, 1950-1980", *Signs*, 15 (1): 102-122.
- McLANAHAN, S. S., Kelly, E. L. (1999), "The Feminization of Poverty: Past and Future", *Handbook of Gender Sociology*, (ed.) J. S. Chafetz, New York: Plenum Publishers, ss: 127-145.
- MILLAR, J. (2010), "The United Kingdom: The Feminization of Poverty?", *Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 121-151.
- MOGHADAM, V. M. (2005), "The Feminization of Poverty and Women's Human Rights", *Social and Human Sciences Sector (SHS) Papers in Women's Studies/Gender Research*, No.2, UNESCO.
- MORLICCHIO, E., Spinelli, E. (2010), "The Italian Case", *Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 174-202.
- MUSICK, K., Mare, R. D. (2004), "Family Structure, Intergenerational Mobility, and the Reproduction of Poverty: Evidence for Increasing Polarization?", *Demography*, 41 (4): 629-648.
- ÖNDER, H., Şenses, F. (2006), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi", <http://dusuncekahvesi.googlepages.com/tr.de.yoksulluk.onder-senses.pdf> (Erişim Tarihi: 07.08.2010).

- ÖZTÜRK, M., Çetin, B. I. (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, *Journal of Yasar University*, 3 (11): 2661-2698.
- PALAZ, S. (2002), “Discrimination against Women in Turkey: A Review of the Theoretical and Empirical Literature” *Ege Akademik Bakış*, 2 (1): 103-114.
- PAMUK, M., (2000), *Kırsal Yerlerde Yoksulluk, İşgücü Piyasası Analizleri 1999* (1), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- PAULL, G. (2006), “The Impact of Children on Women’s Paid Work”, *Fiscal Studies*, 27 (4): 473-512.
- PEARCE, D. (1978), “The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare”, *Urban and Social Change Review*, 11 (1): 28-36.
- PHIPPS, S. A., Burton, P. S. (1998), “What’s Mine is Yours? The Influence of Male and Female Incomes on Patterns of Household Expenditure”, *Economica*, 65 (260): 599-613.
- POPOVA, D. (2002), “The Impact of the Gender Composition of Households on Inequality and Poverty: A Comparison across Russia and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, (35): 395-409.
- QUISUMBING, A. R. (1994), “Intergenerational Transfers in Philippine Rice Villages: Gender Differences in Traditional Inheritance Customs”, *Journal of Development Economics*, 43 (2): 167-195.
- QUISUMBING, A. R. (2003a), “What Have We Learned from Research on Intrahousehold Allocation?”, *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: The Johns Hopkins University Press, ss: 1-16.
- QUISUMBING, A. R. (2003b), “Power and Resources within the Household: Overview”, *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy

- Research Institute, Washington: The Johns Hopkins University Press, ss: 19-22.
- QUISUMBING, A. R., Haddad, L., Pena, C. (1995), “Gender and Poverty: New Evidence from 10 Developing Countries”, *Food Consumption and Nutrition Division (FCND) Discussion Paper*, No: 9.
- QUISUMBING, A. R., de la Brière, B. (2000), “Women’s Assets and Intra-household Allocation in Rural Bangladesh: Testing Measures of Bargaining Power”, *Food Consumption and Nutrition Division (FCND) Discussion Paper*, No: 86.
- QUISUMBING, A. R., Otsuka, K. (2000), “Changing Patterns in the Intra-household Distribution of Land Inheritance and Schooling: The Case of Matrilineal Communities in Sumatra”.
- QUISUMBING, A. R., Maluccio, J. A. (2003), “Intra-household Allocation and Gender Relations: New Empirical Evidence from Four Developing Countries”, *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: The Johns Hopkins University Press, ss: 23-28.
- RAVALLION, M. (1992), “Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods”, *Living Standards Measurement Study Working Paper*, (88): 25-34.
- RAZAVI, S. (1998), “Gendered Poverty and Social Change: An Issues Paper”, *UNRISD Discussion Paper*, No: 94, September.
- RAZZAQUE, M. A., Ahsanuzzaman, A. (2009), “Intra-household Resource Allocation and Women’s Bargaining Power: New Evidence from Bangladesh”, <http://ssrn.com/abstract=1550559> (Erişim Tarihi: 18.01.2012).
- ROY, S. (2008), “Female Empowerment through Inheritance Rights: Evidence from India”, *Second Riccardo Faini Doctoral Conference on Development Economics*, University of Milan, Italy, September 7-9.

- SAINSBURY, D., Morissens, A. (2010), "Sweden: The Feminization of Poverty?", *Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course*, (ed.) G. S. Goldberg, Oxford University Press, ss: 28-61.
- SALLAN GÜL, S. (2000), "Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40 (3-4): 51-66.
- SALLAN GÜL, S. (2004), "Eşitsizlik, Yoksulluğun Kadınlaşması-Kadınların Yoksullaşması: Ankaralı Yoksul Kadınlar", IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 16-18 Ekim 2003, Ankara: *Sosyoloji Derneği Yayını*, ss: 353-370.
- SALLAN GÜL, S. (2005), "Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, 38 (1): 25-45.
- SAMUELSON, P. A. (1956), "Social Indifference Curves", *Quarterly Journal of Economics*, 70 (1): 1-21.
- SELİM, R., İlkaracan, İ. (2002), "Gender Inequalities in the Labor Market in Turkey: Differentials in Wages, Industrial & Occupational Distribution of Men and Women", <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P405.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2009).
- SELİM, S. (2008), "Türkiye'de Hanehalkı Yoksulluk Düzeyinin Hanehalkı Reisinin İşyeri Statüsüne Göre Analizi", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 523 (45): 95- 108.
- SEN, A. (1985), "A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Reply to Professor Peter Townsend", *Oxford Economic Papers*, 37 (4): 669-676.
- SEN, A. (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, (çev.) Y. Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SEN, A. (2007), "Poverty, Evil and Crime", *UNDP*, <http://content.undp.org/go/newsroom/2007/october/amartya-sen-poverty-evil-and-crime.es> (Erişim Tarihi: 28. 09.2011).
- SETH, S. (2009), "Inequality, Inter-action and Human Development", *Journal of*

Human Development and Capabilities, 10 (3): 375-396.

SMITH, L. C., Haddad, L. (2000), "Explaining Child Malnutrition in Developing Countries: A Cross-Country Analysis", Research Report 111, Washington: International Food Policy Research Institute.

SMITH, L. C., Ramakrishnan, U., Ndiaye, A., Haddad, L., Martorell, R. (2003), "The Importance of Women's Status for Child Nutrition in Developing Countries", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research*, (ed.) A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Washington: The Johns Hopkins University Press, ss: 41-50.

SONG, L. (2008), "In Search of Gender Bias in Household Resource Allocation in Rural China", *MPRA*, 8348, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/8348>, (Erişim Tarihi: 28. 07.2010).

SOW, F. D. (2010), *Intrahousehold Resource Allocation and Well-being: The Case of Rural Households in Senegal*, Netherlands: Wageningen Academic Publishers.

STEVENS, A. H. (1994), "The Dynamics of Poverty Spells: Updating Bane and Ellwood", *The American Economic Review*, 84 (2): 34-37.

STOCK, J. H., Watson, M. W. (2011), *Ekonometriye Giriş*, (çev.) B. Saraçoğlu, Ankara: Efil Yayınevi.

ŞENER, Ü. (2009), Kadın Yoksulluğu, *TEPAV Değerlendirme Notu*, TEPAV.

ŞENOL CANTEK, F. L. (2001), "Fakir/Haneler: Yoksulluğun Ev Hali", *Toplum ve Bilim*, (89): 102-131.

ŞENSES, F. (2002), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.

TAŐCI, H. M., Darıcı, B. (2009), "Türkiye'de İşsizliğin Mikro Veri İle Farklı

Tanımlar Altında Cinsiyet Ayırımına Göre Analiz”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (28): 139-159.

THOMAS, D. (1990), “Intra-Household Resource Allocation: An Inferential Approach”, *The Journal of Human Resources*, 25 (4): 635-664.

THOMAS, D. (1992), “The Distribution of Income and Expenditure within the Household”, *Annales d'Economie et de Statistique*, (29): 109-136.

THOMAS, D. (1997), “Incomes, Expenditures, and Health Outcomes: Evidence on Intrahousehold Resource Allocation”, *Intra-household Resource Allocation in Developing Countries: Models, Methods and Policy*, (ed.) Haddad, L., Hoddinott, J., Alderman, H., Baltimore and London: Johns Hopkins University Press for the International Food Policy Research Institute, ss: 142-164.

THOMAS, D., Chen, C. L. (1994), “Income Shares and Shares of Income: Empirical Tests of Models of Household Resource Allocations”, *RAND Labor and Population Program Working Paper Series*, ss: 94-108, <http://www.rand.org/pubs/drafts/2005/DRU705.pdf> (Erişim Tarihi: 12.08.2011).

TOKSÖZ, G., Özkazanç, A., Poyraz, B. (2001), “Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet”, *Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Raporu*.

TOKSÖZ, G. (2012), “Neoliberal Piyasa, Özel ve Kamusal Patriarka Çıkmazında Kadın Emeği”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, (ed.) S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, İstanbul: İletişim Yayınları, ss: 159-182.

TOWNSEND, P. (1954), “Measuring Poverty”, *the British Journal of Sociology*, 5 (2): 130-137.

TÜİK (2006), *Aile Yapısı Araştırması*, Yayın No: 3046, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası,

<http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/AileYap%C4%B1s%C4%B1%202006%20.pdf> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2012).

TÜİK (2007), *İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi- 1*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

TÜİK (2009), Yoksulluk Çalışması,
www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=23&ust_id=7(Erişim Tarihi: 05.10.2010)

TÜİK (2010), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması,
www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=24&ust_id=7 (Erişim Tarihi: 05.10.2010).

TÜİK (2011), Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması-ISCO 88,
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSatirListeAction.do?surumId=5&seviye=1&detay=H&turId=&turAdi=> (Erişim Tarihi 27.12.2011).

TÜİK (2012a), Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Ekim, sayı: 13420
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13420> (Erişim Tarihi 01.02.2013).

TÜİK (2012b), *İstatistiklerle Kadın 2011, Women in Statistics*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

UN Women (2009), “Facts and Figures on Women, Poverty and Economics”,
http://www.unifem.org/gender_issues/women_poverty_economics/facts_figures.php (Erişim Tarihi: 02.09.2011).

UNDP (1995), *Gender and Human Development*, Human Development Report: UNDP, New York: Oxford University Press.

UNDP (1997), *Human Development to Eradicate Poverty*, Human Development Report, New York: Oxford University Press.

UNDP (2006), *Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crises*, Human Development Report: UNDP, New York: Palgrave Macmillan.

- UNDP (2009), *Overcoming Barriers: Human Mobility and Development*, Human Development Report: UNDP, New York: Palgrave Macmillan.
- UNDP (2010), *The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*, Human Development Report: UNDP, New York: Palgrave Macmillan.
- UYAN SEMERCİ, P. (2007), “Yoksullukla Mücadelede Amaç Ne Olmalı? Yapabilirlikleri Artırmayı Hedeflemek”, *Amargi*, Güz, (6): 22-24.
- UZUN, A. M. (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (2): 155-173.
- ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ, Ç. (2009), “Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek”, *Çalışma ve Toplum*, 2009 (2): 25-40.
- VARLIK, Ü., Ören, B. (2003), “Küreselleşme, Yoksulluk ve Bir Gecekondü Mahallesi: Menzilahır Örneği”, *IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler*, Cumhuriyet Üniversitesi, 16-18 Ekim, Sivas.
- WARD BATTS, J. (2008), “Out of the Wallet and into the Purse: Using Micro Data to Test Income Pooling”, *Journal of Human Resources*, (43): 325-351.
- WORLD BANK (1990), *Poverty*, World Development Report, PUB8507, http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/12/13/000178830_98101903345649/Rendered/PDF/multi_page.pdf (Erişim Tarihi: 02.09.2010).
- WORLD BANK (2000), *Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study*, Report No: 20029-TU.
- WORLD BANK (2008), “Poverty Data A Supplement to World Development Indicators”, <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/WDI08supplement1216.pdf> (Erişim Tarihi: 02.09.2010).

YÜKSELER, Z., Türkan, E. (2008), *Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi*, TÜSİAD Yayını, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455.

ZHANG, H. X. (2005), *Women’s Inheritance Rights in Rural China: Tradition, Legislation and Reality*, Development Research Reporting Service.

EKLER

EK-1: Etnik Köken Temelinde Kadınların Miras Hakları: Mardin-Muğla

	Mardin					Muğla	
	Etnik Köken					Etnik Köken	
	Kürt (80)	Arap (108)	Süryani (9)	Türk (7)	Toplam (204)	Türk (204)	Toplam (204)
Bizde Kadınlara Miras Verilmez	40	26	2	-	68	1	1
Bizde Kadınlar Miras İsteyemez	27	20	1	-	48	1	1
Kadınlar Evlilikle Birlikte Miras Haklarını Kaybederler	1	1	1	-	3	1	1
Kadınlar Erkek Kardeşlerine Göre Daha Az Miras Alır.⁸⁵	19	28	1	1	49	9	9
Eşit Miras Hakkım Var	11	50	5	6	72	194	194
Miras Hakkımın Olup Olmadığını Bilmiyorum	1	-	-	-	1	-	-

Not: Toplamların kadın sayısından fazla olması, kadınların aynı anda birden fazla seçeneğe cevap vermesinden kaynaklanmaktadır.

⁸⁵ Erkek kardeşlerine göre daha az miras alabildiklerini ifade eden görüşmecilerden 1'i toplam mirasın %1'i, 2'si erkek kardeşlerinin %20'si (1/5), 36'sı erkek kardeşlerinin %33'ü (1/3) ve 5'i ise erkek kardeşlerinin %50'si (1/2) kadar miras alabileceklerini belirtmişlerdir. Bunun haricinde 6 kadın ise, erkek kardeşlerinden daha az miras alabileceklerini belirtmiş olmasına rağmen bunun oranına ilişkin bir bilgi vermemişlerdir.

EK-2: Hane İçerisinde Alınan Çeşitli Kararlar ve Pazarlık Gücü Endeksinin Unsurları: Mardin-Muğla

Hane İçerisinde Alınan Çeşitli Kararlar	Mardin						Muğla					
	Kadın			Erkek			Kadın			Erkek		
	Ben karar veririm	Ortak ama benim fikrim ağır basar	Toplam	Ben karar veririm	Ortak ama benim fikrim ağır basar	Toplam	Ben karar veririm	Ortak ama benim fikrim ağır basar	Toplam	Ben karar veririm	Ortak ama benim fikrim ağır basar	Toplam
Neye ne kadar para harcanacağına	18	4	22	77	8	85	25	13	38	58	9	67
Pazara ne kadar para ile çıkılacağına	66	1	67	88	1	89	101	3	104	44	2	46
Marketten/pazardan neyin ne kadar alınacağına	152	0	152	40	0	40	160	2	162	11	2	13
Tasarruf-yatırım gibi konulara	22	0	22	50	7	57	20	14	34	55	8	63
Çocuğa yönelik harcamalara	70	3	73	35	2	37	48	14	62	22	3	25
Çocukların boş zamanlarını nasıl değerlendireceklerine	20	5	25	31	7	38	22	6	28	25	2	27
Çocukların okula gitmesi veya okul seçimiyle ilgili kararlara	17	3	20	31	8	39	21	2	23	10	3	13
Çocuk sahibi olunup olunmayacağına	57	4	61	19	4	23	25	5	30	11	1	12
Doğum kontrol yöntemlerinin kullanılıp kullanılmayacağına	69	4	73	15	2	17	74	2	76	7	0	7
TV’de izlenecek program seçimine	27	3	30	72	0	72	35	5	40	44	11	55
Üzerine kayıtlı bir gayrimenkulün satışına	28	20	48	45	84	129	35	7	42	59	24	83
Kendisine ait altın/mevduatı bozdurup bozduramayacağına	43	22	65	55	79	134	62	9	71	72	15	87
Para kazanmak için çalışıp çalışmayacağına	57	2	59	201	0	201	123	2	125	190	0	190
Kazandığı geliri nasıl kullanacağına	15	0	15	100	3	103	29	2	31	52	6	58
Kişisel harcamaları için ne kadar para harcayacağına	118	1	119	162	0	162	150	3	153	154	4	158
Kişisel harcamalarını nerelere yapacağına	199	0	199	190	0	190	197	2	199	184	3	187
Okuma -vazma/kişisel gelişim kurslarına katılıp katılmayacağına	100	1	101	132	8	140	154	0	154	156	6	162
Sağlık ile ilgili harcamalara/Doktora gidip gidemeyeceğine	155	0	155	197	0	197	197	0	197	195	1	196
Sinema, tiyatro, spor vb. faaliyetlere katılıp katılmayacağına	14	0	14	49	0	49	149	0	149	179	2	181
Hangi partiye oy vereceğine	150	0	150	181	1	182	183	0	183	200	0	200
Fiziksel görünümü ile ilgili şeylere (saç-boya, makyaj vb)	158	1	159	172	2	174	185	4	189	190	2	192
Giyim tarzına	149	2	151	169	2	171	179	4	183	170	5	175
Ailesini/ akrabalarını ziyaret edip edemeyeceğine	89	0	89	60	3	63	109	4	113	98	3	101
Gündüz istediği yere gidip gidemeyeceğine	157	0	157	204	0	204	184	3	187	203	1	204

Not: Hane içerisinde çeşitli kararların ağırlıklı olarak kim/kimler tarafından alındığına ilişkin soruya “ben karar veririm” ve “ortak karar veririm ama benim fikrim ağır basar” cevapları haricinde, “eşim karar verir”, “çocuklar karar verir”, “ortak karar veririm”, “aile büyükleri karar verir”, “ortak karar veririm ama eşimin fikri ağır basar” ve “hane içinde böyle bir karar alınmamaktadır” gibi cevaplar da alınmıştır. Bu nedenle hane içerisinde çeşitli konularla ilgili alınan kararların toplamı genel toplama eşit değildir.

EK-3: Harcama Kalemlerinin Kapsamı

Harcamalar	Kapsamı
Gıda Harcaması	Pazar ve marketlerden yapılan her türlü gıda harcamasını içermektedir. Eğer satın alınıyorsa damacana su için yapılan harcama da dahildir. Görüşmecilere marketlerden yaptıkları temizlik malzemesinin tutarını bu harcama kalemine dahil etmemeleri bilhassa söylenmiştir.
Giyim Harcaması	Giyim, iç- giyim, ayakkabı, çanta ve aksesuar harcamalarını içermektedir.
Sağlık Harcaması	Muayene ücreti, sağlık sigortası primi, resmi sağlık sigortası olanların ilaç masrafları için maaşlarından yapılan kesinti ve ilaç masraflarını içermektedir.
Sigara-Alkol Harcaması	Alkol, sigara ve tütün harcamasını içermektedir.
Eğitim Harcaması	Okul taksiti, dershane taksiti, özel ders ücreti, okul servisi, üniforma, kırtasiye malzemeleri, kişisel gelişim kurslarına ve sertifika programlarına yapılan ödemeler ve harç masraflarını (açıköğretim fakültesi dahil) içermektedir.
Restoran Harcaması	Ev dışında yenen ve karşılığında ücret ödenen her türlü yiyecek ve içecek harcamasını içermektedir. Kahvehanelerde yapılan harcamalar da dahildir.
Kişisel Bakım Harcaması	Tıraş, kuaför, parfüm, krem, losyon, makyaj malzemesi için yapılan harcamaları içermektedir
Eğlence Harcaması	Sinema, tiyatro, konser, kitap/dergi alımı (eğitim amaçlı olmayan), yurt içi ve yurt dışı tatil harcamaları gibi kültürel aktivitelere yapılan harcamaları ve doğum günü, düğün gibi törenlerde yapılan harcamaları (takı, hediye vb.) içermektedir.
Ulaşım Harcaması	Arabası olanlar için benzin, olmayanlar için de taksi, toplu taşıma bileti harcamalarını kapsamaktadır.
Fatura Harcaması	Telefon (cep ve ev telefonu), su, elektrik, internet gibi faturalar, kablolu tv aidatları, apartman/kapıcı aidatı, kalorifer/kömür/odun gibi yakıt giderlerini içermektedir.

Not: Gıda, fatura gibi harcamalar haricinde bazı harcamaların aylık olarak gerçekleştirilmesi her zaman mümkün değildir. Her ay düzenli olarak gerçekleştirilmeyen veya anketin yapıldığı an itibariyle o ay içerisinde herhangi bir harcamada bulunulmayan kalemler için görüşmecilerin söz konusu harcama kalemlerinden yapmış oldukları harcama sıklığına (aylık, 3 aylık, 6 aylık, 1 yıllık) göre toplam tutar belirlenmiş ve aylık bazda hesaplanmıştır.

EK-4: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları (TL)

Hanehalkı Büyüklüğü	Yoksulluk sınırı* (TL)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	137	186	190	216	244	283	341	365	396
2	208	280	288	327	368	428	515	552	599
3	262	354	363	414	466	540	651	699	759
4	310	417	429	487	549	638	767	825	896
5	353	476	488	557	627	728	874	944	1.025
6	395	531	543	620	697	809	976	1.050	1.140
7	433	582	597	679	766	889	1.066	1.153	1.252
8	466	629	649	737	831	965	1.154	1.251	1.358
9	498	672	692	786	884	1.040	1.242	1.336	1.451
10	535	714	742	836	938	1.088	1.313	1.423	1.545

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 2009.

* Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

EK-5: Kendisini Yoksul Hisseden Bireylerin Neden Yoksul Hissettiklerinin Kapsamı

İşgücü piyasası ile ilgili sebepler	Düzenli bir işinin olmaması, düzenli sigortalı bir işinin olmaması, işsiz olması, daha iyi bir işinin olmaması, işyerinin kapanması sabit gelirliliği, garanti bir işinin olmaması
Gelir yetersizliği ile ilgili sebepler	Gelirinin olmaması, gelir yetersizliği, düzenli gelirinin olmaması, başka gelirinin olmaması, borçlarının olması, eve hiç para gelmemesi, geçinememesi, ihtiyaçlarını karşılayamaması, düşük ücret alması, her şeyden kısıtlamak zorunda kalması, hiçbir zaman dilediği gibi para harcayamaması, eğlence, tatil, restoran harcamasında bulunamaması, ek iş yapmasa açlık sınırının altında olması, lüks ihtiyaçlarını karşılayamaması, istediği şeyi alamaması, hayallerine ulaşamaması, isteklerinin çok fazla olması, yarını düşünmek zorunda olması, hayatın pahalı olması, kriz nedeniyle
Beşeri sermaye (sağlık/egitim) eksikliği ilgili sebepler	Eğitim yetersizliği, hasta olması, felç olması, sağlık sorunları nedeniyle çalışamaması, rahatsızlığının masraflı olması, eşinin sağlık sorunları nedeniyle çalışamaması
Çocuklar ile ilgili sebepler	Çocuklarına istediği şeyleri alamaması, çocuklarına daha iyi imkânlar sunamaması, çocuğunun ihtiyacını karşılayamaması, çocuklarına eğitim verememesi, çocuklarına iyi eğitim verememesi, oğlunu okutamaması, çocuğunun sağlık masrafları nedeniyle, çocuklarının mahrum olması, çocuklarının yüklerini/problemlerini yüklenmesi, çocuklarına bırakacak bir şeyinin olmaması, çocuklarına gelecek sağlayamaması
Özgürlük (maddi/manevi) ile ilgili sebepler	Özgür olmaması, çalışmadığı için koca eline mahkûm olması, eşinin çalışmama izin vermemesi, yapmak istediği şeyi yapamaması, kendi gelirinin/parasının/maddi gücünün olmaması, eşinin para vermemesi, maddi açıdan bağımlı olması
Birikim/servet /miras ile ilgili sebepler	Birikiminin olmaması, servetinin olmaması, mal-mülkünün olmaması, evinin olmaması, kenarda bir birikiminin olmaması, kendisine miras düşmemesi, miras hakkının olmaması, emekli ikramiyesinin ev almasına yetmemesi, miras problemleri, ailede kendisine destek olacak kimsenin olmaması
Kişisel özellikler ile ilgili sebepler	Çalışmak zorunda olması, çocukluğundan beri çalışmak zorunda olması, yetim olması, hırslı olmaması/elimdekiyle yetinmesi, mutlu olmaması, aile sorumlulukları, ailesine zaman ayıramaması

EK-6A: Kadınların Çalışmasına Engel Olan Faktörler: Mardin-Muğla

	Mardin			Muğla			Genel Toplam		
	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (408)	Erkek (408)	Toplam (816)
Eğitimsizlik	29 (%14,2)	28 (%13,7)	57 (%14)	40 (%19,6)	25 (%12,3)	65 (%15,9)	69 (%16,9)	53 (%13)	122 (%15)
İş/ Uygun iş imkânlarının yetersizliği	20 (%9,8)	25 (%12,3)	45 (%11)	27 (%13,2)	43 (%21,1)	70 (%17,2)	47 (%11,5)	68 (%16,7)	115 (%14,1)
Eş/Ailelerinin izin vermemesi-baskısı	88 (%43,1)	30 (%14,7)	118 (%28,9)	83 (%40,7)	55 (%27)	138 (%33,8)	171 (%41,9)	85 (%20,8)	256 (%31,4)
Çevresel faktörler/ Geleneksel yapı	50 (%24,5)	83 (%40,7)	133 (%32,6)	19 (%9,3)	43 (%21,1)	62 (15,2)	69 (%16,9)	126 (%30,9)	195 (%23,9)
Atfedilen Roller	69 (%33,8)	41 (%20,1)	110 (%27)	68 (%33,3)	58 (%28,4)	126 (%30,9)	137 (%33,6)	99 (%24,3)	236 (%28,9)
Cinsiyet ayrımcılığı	12 (%5,9)	10 (%4,9)	22 (%5,4)	5 (%2,5)	13 (%6,4)	18 (%4,4)	17 (%4,2)	23 (%5,6)	40 (%4,9)
Gerek duyulmaması	1 (%0,5)	5 (%2,5)	6 (%1,5)	3 (%1,5)	9 (%4,4)	12 (%2,9)	4 (%1)	14 (%3,4)	18 (%2,2)
Kişisel özellikler	7 (%3,4)	3 (%1,5)	10 (%2,5)	27 (%13,2)	11 (%5,4)	38 (%9,3)	34 (%8,3)	14 (%3,4)	48 (%5,9)

Not 1: Sekiz temel grubun içerisinde barındırdığı cevaplar EK-6B’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Not 2: Görüşmeciler kadınların çalışmasına engel olan faktörleri birden fazla nedenle açıkladıkları için toplamlar %100’ü aşmaktadır.

EK-6B: Kadınların Çalışmasına Engel Olan Faktörlerin Kapsamı

Eğitimsizlik	Kadınların eğitimsizliği, ailelerinin bilinçsizliği; devlet zamanında önlem almadığı için halkın ve erkeklerin cahilliği/eğitimsizliği, kadınların meslek sahibi olmamaları
İş/ Uygun iş imkânlarının yetersizliği	İş imkânının olmaması, erkeklere bile yeterli iş olmaması, kadınlara uygun iş imkânlarının/ortamının olmaması, kadınların işyerinde cinsel tacize uğrama olasılığı, özel sektörün çalışma şartlarının zorluğu, kadınlara kadına özgü işlerin (sekreterlik) az olması, kadının her yerde çalışmaması
Eş/Ailelerinin izin vermemesi-baskısı	Eşlerinin izin vermemesi, ailesinin izin vermemesi/baskısı, erkeklerin kadınların ekonomik özgürlük elde etmelerini hazmedememeleri, erkeklerin egoistliği
Çevresel faktörler/ Geleneksel yapı	Çevreye güvensizlik, aşiret, gelenekler, feodal toplum yapısı, namus davası, mahalle baskısı, toplum baskısı, erkek egemen toplumda kadınların çalışmasının istenmemesi, toplumsal yapı, genel şartlanma ve alışkanlıklar, kadınlara fırsat tanınmaması, örf ve adetler; erkeklerin çalışmasının daha gerekli görülmesi, kadınların çalışma zorunluluğunun algılanmaması, toplumun ve erkeğin düşünce yapısı
Atfedilen Roller	Çocuk bakımı, ev işleri, hasta bakımı, evlilik
Cinsiyet ayrımcılığı	Cinsiyet farklılığı, fiziksel güç farkı, kadınların ağır iş yapamamaları, kadın olmaları, kadının ev işlerini yapmak için yaratılması, kadınların ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesi, kadının kendisini aşağıda görmesi, bazı rolleri kabul etmiş olması, işverenlerin erkekleri tercih etmesi, hamilelik nedeniyle şirketlerin kadın çalıştırmak istememeleri, kadınlara fırsat verilmemesi
Gerek duyulmaması	Maddi olarak kadınların çalışmasına gerek duyulmaması, maddi durumlarının iyi olması,
Kişisel özellikler	Çalışmak istememeleri, tembellikleri, özgüven eksikliği/cesaretsizlik, kadınlara rahatlığa alışmış olması, yetiştirilme tarzlarının kadınları tembelleştirmesi, eşlerinin kendilerine bakmak zorunda olduğunu düşünmeleri, eşine sırtını dayamanın kadının işine gelmesi, kişilerin kibiri, tahammülsüzlükleri

EK-7A: Kadınların Hane Refahlarını Arttırmak İçin Devletten Beklentileri

Etnik Köken	Kürt (80) (35 yoksul) (%24,1)	Arap (108) (40 yoksul) (%27,6)	Süryani (9) (2 yoksul) (%1,4)	Türk (211) (68 yoksul) (%46,9)	Yoksul hisseden (145) (%35,5)	Yoksul hissetmeyen (263) (%64,5)
Kadına özel politikalar	72 (%88,9)	100 (%91,7)	9 (%100)	190 (%90,1)	137 (%94,5)	234 (%88,9)
Genel ekonomik politikalar	47 (%59,3)	72 (%66,1)	5 (%55,6)	140 (%66,4)	98 (%67,6)	168 (%63,9)
Genel eğitim	8 (%9,9)	16 (%14,7)	0	19 (%9)	17 (%11,7)	26 (%9,9)
Sosyal güvenlik	7 (%8,6)	9 (%8,3)	0	22 (%10,4)	9 (%6,2)	29 (%11)
Ücretler ve vergi oranlarındaki adalet	2 (%2,5)	1 (%0,9)	0	24 (%11,4)	9 (%6,2)	18 (%6,8)
Yardımlar	13 (%16,1)	9 (%8,3)	0	3 (%1,4)	17 (%11,7)	8 (%3)
Sosyal devlet	3 (%3,7)	3 (%2,8)	2 (%22,2)	15 (%7,1)	8 (%5,5)	15 (%5,7)
Ev kadınları	5 (%6,2)	6 (%5,5)	0	6 (%2,8)	6 (%4,1)	11 (%4,2)
Çalışma koşulları	1 (%1,2)	4 (%3,7)	0	11 (%5,2)	3 (%2,1)	13 (%4,99)

Not: Dokuz temel grubun içerisinde barındırdığı cevaplar EK-7B’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

EK-7B: Kadınların Hane Refahlarını Arttırmak İçin Devletten Beklentilerinin Kapsamı

Kadına Özel Politikalar	Kadınlara özel iş imkânları yaratsın, kadına uygun iş imkânının artması, çocuklu kadınların çalışabilmesi için gerekli altyapıyı oluştursun, kadınlara sahip çıksın, kadınların çalışma sürelerinin azaltılması, kadına yönelik kredi imkânlarının artması, kadın sığınma evlerinin sayısının artması, mecliste kadın sayısının artması, kadınlara sosyal güvence, ev hanımlarının sosyal etkinliğinin olması (bedava sinema/tiyatro), kadın-erkek eşitliği, cinsiyet ayrımcılığının devlet önünde de kalkması (töre cinayetlerinde töre indirimi kalksın), ücretsiz kreş, işyerlerinde ücretsiz kreş hizmeti, kreş ücretlerinin gelir düzeyine göre ücretlendirilmesi, çalışan ailelere çocuk bakım desteği (mahalle kreşleri, bakım ücretinin bir kısmının devletçe karşılanması), kadınların eğitim düzeylerinin artırılması, kadınların eğitimine daha büyük önem gösterilsin, kız çocuklarına daha fazla eğitim imkânı sağlansın, kız çocukları okutulsun ve bunun kontrolü sağlansın
Genel Ekonomik Politikalar	İş imkânlarını arttırsın, asgari ücretli, sigortalı bir iş sağlasın, daha iyi bir iş imkânı; fabrika açsın, sürekli istikrarlı bir iş, gençlere iş imkânı sağlasın, memur kadroları arttırılsın, memuriyet standardının artırılması; işi olmayan dairelerdeki eleman sayısını azaltarak gerekli yerlerdeki eleman açığı giderilsin, vergileri düşürsün, gelir vergisi oranlarının düşürülmesi, emekli olup da çalışanların vergi oranlarının düşürülmesi, çocuk sayısı arttıkça ödenen vergi azalsın, maaştan yapılan kesintileri azaltılsın, stopaj vergisini azaltsın, kiracıların stopaj yükümlülüğünü kaldırsın, ücretleri/maaşları arttırsın, emekli maaşlarını arttırsın, maaşların tam ve düzenli ödenmesini sağlasın, asgari ücret artsın, emekli maaşı artsın, gelir arttırıcı önlemler alsın, düzenli bir gelir, şehre/bölgeye yatırım yapsın, köyden göçleri engellemek için kırsal alana yatırım yapsın, yatırımları arttırıcı politikalar; şehrin kalkınması, ekonominin iyileştirilmesi, enflasyonu düşürsün, et fiyatları düşsün, elektrik-tüp gibi zorunlu fiyatlarının düşürülmesi, piyasayı düzeltsin; petrol fiyatlarının düşmesi, işsizliğin azalması, kredi faizlerinin düşürsün
Genel Eğitim	Ücretsiz eğitim, eğitim hizmetlerini/sistemini iyileştirsin, dersane ücreti azalsın, ücretsiz dersane, eğitim sisteminden dersaneler kalksın, her eve bilgisayar, üniversite harçları kaldırılınsın, başarılı çocukların eğitim masraflarını karşılasın, eğitimde katsayı farkının giderilmesi, çocuklara yönelik ücretsiz okul dışı eğitimlerin arttırılması (yüzme, spor, sanat), öğrenci maaşı, ana dilde eğitim, toplumdaki dar kafalılığı ortadan kaldırsın
Sosyal Güvenlik	Kaliteli ve ücretsiz sağlık hizmetleri, koşulsuz sosyal güvence, sürekli sağlık sigortası, yeşil kartlılardan fark alınmasın, ilaçlar bedava olsun, sağlık sistemini iyileştirsin, sağlık güvencesinin iyileştirilmesi, özel hastanede bakım için ödenen farkın azaltılması, hastanede verilen randevu sürelerinin azalması
Ücret ve Vergi Oranlarında Adalet	Her alanda eşitlik ve adalet sağlasın, maaş dengelerini düzenlesin, emekli maaşları dengelesin/adalet sağlasın, hak edilen paranın verilmesi, adil ücret dağılımı, ücret standardı getirsin, hukukun herkese eşit olması, emeğimin karşılığını almak, görevlendirme ve yükselmelerde liyakata göre davranılması, memuriyet hayatında çalışma performansının değerlendirilmesinde adalet, eşit işe eşit ücret; fazla mesai ücretlerinin verilmesi(özellikle bankalarda), bayramda çalışmanın karşılığını almak/fazla mesai, vergide adalet sağlasın, vergi ve harçların adil toplanması, gelir dağılımında adalet sağlasın,
Yardımlar	Yardım (erzak, kömür), çocuk kıyafet yardımı, yoksulluk yardımı, yoksulluk maaşı, eğitim yardımı, eğitim için ek ödeme yapsın, SYDF tarafından yapılan yardımların gerçekten ihtiyacı olana verilemesi/bunun denetlenmesi, yeşil kart ve yoksulluk yardımlarına son verilsin, yoksulluk yardımı kaldırılınsın herkese eşit yardım
Sosyal Devlet	Sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirsin (ücretsiz sağlık, eğitim vb.), vatandaşa değer versin, yaşlılık maaşı bağlasın, yaşlılık maaşının artışı, engellilere iş ve eğitim imkânlarını genişletsin, engellilere ve sağlık problemi olanlara öncelikli iş sağlasın, sosyal imkânları/faaliyetleri arttırsın (oyun parkı, spor salonu, eğlence yerleri, sinema, alışveriş merkezi, piknik yeri, tiyatro), sosyal kültürel

	aktiviteler için ek ödeme yapsın, altyapı yatırımı yapsın, çevre temizliği/bakımı, yaşam kalitesini arttırsın, milletvekilleri kendi bölgeleriyle yakından ilgilensin, öğretmenleri ve köy hizmetleri gibi yerlerin hizmetlerinden herkesin yararlanabilmesi sağlansın, köylere dönüş projeleri gerçekleştirilsin, ulaşımın ucuzlasın, daha iyi ulaşım şartları, devlet politikaları insan odaklı olsun, kentsel dönüşüm projelerine ağırlık versin
Ev Kadınları	Çocuk bakımı için ev kadınlarına para versin, ev kadınlarına maaş bağlasın, ev hanımlarına sigorta yapsın, çocuğuna kendi bakan annelere devletin sigorta yapsın.
Çalışma Koşulları	Ücretsiz işyeri servisi/yemek, lojman imkânı, yıllık izinlerin kullanılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çalışma saatlerinin azaltılması/düzenlenmesi, ücretli izinleri arttırılsın, ücretli izin (doğum) sürelerinin uzatılması (en az 6 ay), memurlara/çalışana her yıl belirli yerlerde ücretsiz tatil imkânı/ücretsiz sosyal aktiviteler, emekliye/memura tatil imkânı, toplu sözleşme vb. hakların verilmesi, sendikal hakların geri alınmaması, tazminatların kaldırılmaması, asgari ücretlilerin 4C statüsünde 5 ay 29 gün gibi çalıştırılmaması, işçinin iş güvencesinin olması, memurun sendikal hakkının olması, işsizlik maaşı, memurların ticaret yapma hakkının engellenmemesi, emeklilik yaşını düşürsün (25 yıl çalışan yaş beklemeden emekli olsun), özel sektör çalışanlarının izin sürelerinin düzenlenmesi, özel sektörde çalışanların haklarını korusun, iş güvencesi olsun

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Çisel EKİZ GÖKMEN

Doğum Yeri : Muğla

Doğum Yılı : 1981

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1992-1999 : Muğla Anadolu Lisesi, Muğla

Lisans 1999-2003 : Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü, İzmir

Y. Lisans 2003-2006 : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat A.B.D., Muğla

Yabancı Dil : İngilizce: Orta Seviye

MESLEKİ BİLGİLER

2004-... : Araştırma Görevlisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü